Atalar Sözü

Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl

ÖDÜNÇ
1004001 02719

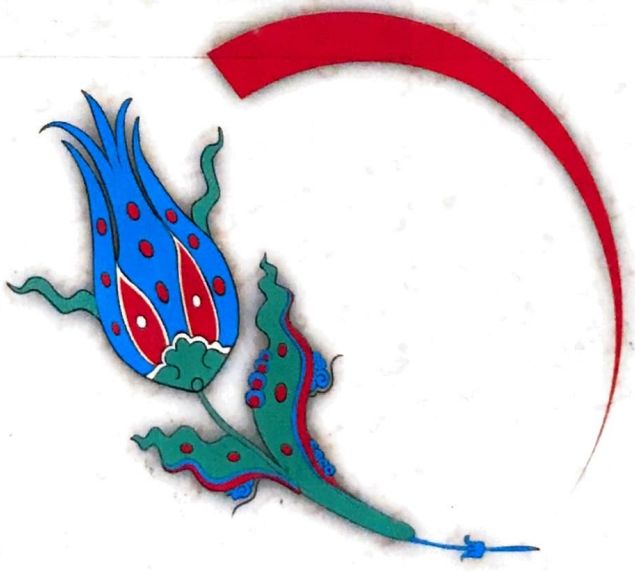

Ahmet Vefik Paşa

Doç. Dr. Recep DUYMAZ

Gökkubbe

GÖKKUBBE

Türk Dili ve Edebiyatı Dizisi: 3

ISBN 975-6223-83-9

2. Baskı, İstanbul, 2007

Atalar Sözü / Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl

Ahmet Vefik Paşa

Hazırlayan: Doç. Dr. Recep Duymaz

Raportör: Prof. Dr. Abdullah Uçman

Kapak: Bilimevi Grafik

Ofset Hazırlık: İbrahim Akdağ

Baskı Cilt: Çevik Matbaacılık, Topkapı / İstanbul

© Bilimevi Basın Yayın Ltd. Şti.
Tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın yayınlanamaz, elektronik veya mekanik yollarla
kopyası yapılamaz, bilgi olarak depolanamaz veya çoğaltılamaz.

Bilimevi Basın Yayın Ltd. Şti.
F. Kerim Gökay Cad. Okul Sk. Altunizade Sitesi, F Blok, D: 9 Altunizade/İstanbul
Tel: (0 216) 327 65 61 - Faks: (0 216) 327 65 81
gokkubbe@gokkubbe.com.tr

AHMET VEFİK PAŞA

ATALAR SÖZÜ

Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl

Hazırlayan:

Doç. Dr. Recep DUYMAZ

İZMİR
ATATÜRK İL HALK KÜTÜPHANESİ
Demirbaş No: 102719
Tasnif No: 398.9

Gökkubbe

Bu eserin raportörü Prof. Dr. Abdullah Uçman'dır.

Doç. Dr. Recep Duymaz, Gönen'de doğdu. Ortaokul ve liseyi İstanbul'da Eyüp Lisesi'nde okudu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü 1974 yılında bitirdi. Şehremini Lisesi'nde Edebiyat Öğretmenliği, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Türk Dili Okutmanlığı yaptı. 1993 yılında Trakya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne öğretim üyesi olarak atandı. Halen aynı yerde görevine devam etmektedir. Basılmış kitapları, çeşitli gazete ve dergilerde makaleleri bulunmaktadır. (rduymaz@yahoo.com)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7
GİRİŞ 11

BİRİNCİ BÖLÜM
İLK DERLEMELER

Vacit 18
Şinasi 19
Ebüzziya Tevfik 19
Ahmet Midhat Efendi 22
Ahmet Bâdî 24
Tekezâde M. Sait 24
Ahmet Vefik Paşa 26

İKİNCİ BÖLÜM
ATASÖZÜ NEDİR?

Atasözü Nedir? 27
Deyim Nedir? 32
Vecize/Özdeyiş Nedir? 34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
***ATALAR SÖZÜ*'NÜN DERLEMELER**
ARASINDAKİ YERİ NEDİR?

En Zengini Olmak 40
Asıl Şekillerini İhtiva Etmek 41
Varyantlarını Vermek 41

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TEMATİK BİR YAKLAŞIM:
TÜRK ATASÖZLERİNİN ESTETİĞİ

Estetik Nedir? 44
Estetiğin Unsurları 45
1. Estetik Süje Nedir? 45
2. Estetik Obje Nedir? 55
3. Estetik Değer Nedir? 62
4. Estetik Yargı Nedir? 72

SONUÇ 81
ORİJİNAL METİNLERDEN ÖRNEKLER 83
YAYIM ESASLARI 89
ÇEVİRİ METİN 91
KAYNAKLAR 221
DİZİN 225

ÖNSÖZ

Atasözleri, atalarımızın söylediği sözlerdir. Atalarımız bu sözleri, yüzyıllardan beri gördükleri, yaşadıkları ve duydukları olaylara dayalı olarak söyleyegelmişlerdir. Bu sözler yüzyıllar boyunca halk arasında tekrarlana tekrarlana dilimizin birer parçası olmuşlardır.

Atasözleri, her milletin yaşayan en canlı unsurudur. Onlar, bir yandan içerdikleri bilgi ile düşüncelerin doğruluğu, bir yandan dilbilgisi bakımından kısa, duru ve özlü cümleler oluşları gibi sebeplerle kolayca hatırlanmakta ve her düzeydeki anlatıma bir canlılık kazandırmaktadırlar.

Bu sözler dilimizin yaşayan birer parçası olmalarının yanında içerdikleri, duygu, düşünce ve inanışlarıyla her düzeydeki Türk insanının kalbini ve kafasını besleyerek onların eğitilmelerine ve olgunlaşmalarına yardım etmektedirler. Hayatın türlü aşamalarındaki zorluk ve tehlikelere karşı onları önceden uyarmaktadırlar. Bunların yanında atasözleri, dilbilgisi bakımından doğru, anlam bakımından zengin olmaları gibi sebeplerle anadilimizin öğrenilmesinde özellikle cümle düzeyinde onu doğru kullanma becerisini de kazandıran birer dil malzemesidir. Bunun doğal bir sonucu olarak yerinde kullanılan atasözleri, ister sözlü, ister yazılı anlatımda olsun, anlatılan duygu, düşünce ve bilgilerin kolayca anlaşılmasına, etkileyici olmasına ve hafızamızda uzun süre kalmasına da yardımcı olurlar.

Bütün bu sebeplerle, atasözlerimize karşı ilgi, edebiyat tarihimizin hemen her döneminde görülmüş ve onları derleme çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaların kökü, edebiyat tarihimizin derinliklerine kadar uzanmakla beraber, onlara karşı asıl ilgi, edebiyatımızın geniş halk kitleleriyle daha yakından bağlantı kurmak istemesinin doğal bir sonucu olarak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında gösterilmiş, derleme çalışmaları bir canlılık ve hız kazanmıştır. Bu dönemde başta Vacit olmak üzere İbrahim Şinasi, Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Bâdî ve Tekezade M. Sait atasözü derleme çalışmaları yapmışlardır.

Derleme çalışmalarına Millî edebiyat ve Cumhuriyet dönemlerinde de devam edilerek günümüze kadar gelinmiştir. Bugün elimizin altında zengin bir atasözü derleme çalışması geleneği vardır; fakat aynı zenginlikte onlar üzerinde yapılmış tematik çalışmaların bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Halbuki atasözleri, Türk halkının "Toplum, ruhbilim, eğitbilim, ekonomi, felsefe, tarih, ahlâk, folklor..." gibi birey, aile ve toplum hayatımızın birçok alanında tarihsel birikime dayalı görüşlerini içeren sözlerdir. Biz, bu düşünceden hareketle Türk atasözlerine Ahmet Vefik Paşa'nın *Atalar Sözü* derlemesine dayalı olarak yeni bir açıdan yaklaşmayı denedik.

Bu yeni açı, atasözlerimize estetik açıdan yaklaşmaktır. Atasözlerimizde Türk insanının aile, toplum, devlet; ağaç, orman; eğitim, psikoloji ve felsefe... gibi pek çok konu üzerindeki görüşlerini çekirdek halinde ortaya koyan cümleler vardır. Bunların yanında atalarımız, sanatkâr, sanat eseri, güzel, güzellik... gibi estetik disiplinde ele alınan konular üzerinde de düşünmüş ve düşündüklerini zamanla atasözü haline gelen cümlelerle ifade etmiştir. Bu kapsama giren atasözleri üzerinde estetik disiplinin verilerileriyle yapılacak araştırma ve çözümlemelerin Türk insanının, modern bir kavram olan estetiğe dair görüşlerini, kuşkusuz atasözü bağlamında, ortaya koyacağını düşünüyoruz.

Araştırmamızın kapsamı, Ahmet Vefik Paşa'nın *Atalar Sözü* derlemesidir. Bunun sebebi, *Atalar Sözü*'nün Tanzimat döneminde yapılmış derlemelerin en zengini olmasıdır.

Yöntem olarak orijinal metin üzerinde çalışmayı seçtik. *Atalar Sözü*'nün ikinci baskısını günümüz alfabesiyle hazırlayarak önce sahih bir metin elde etmeye çalıştık.

Çalışmamızı, Önsöz ve Giriş'ten sonra dört bölüm halinde düzenledik.

Giriş'te edebiyatımızın on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında halka doğru yönelmesinin sebeplerini kısaca belirttik.

I. Bölümde, Tanzimat döneminde yapılmış ilk atasözü derlemelerini tanıttık.

II. Bölümde, bu ilk derlemelerdeki "Mukaddime", "İfade", "İfade-i Mahsûsa", "İzah" ve "Mülâhaza" gibi başlıklarda atasözlerine dair verilen temel bilgilere dayalı olarak, atasözü, deyim ve vecize hakkında özlü bilgiler vermeye çalıştık.

III. Bölümde, Ahmet Vefik Paşa'nın *Atalar Sözü* derlemesini diğerleriyle karşılaştırarak tanıttık.

IV. Bölümde, atasözlerimizin estetiğini ortaya koymaya çalıştık.

Sonuç'ta, çalışmamız boyunca atasözlerimizde estetik bütünlüğün unsurlarına dair bulgularımızı yazdık.

Orijinal Metinlerden Örneklerden sonra *Atalar Sözü*'nü günümüz alfabesiyle verdik.

Atasözlerimize yeni ve değişik bir açıdan yaklaşmayı deneyen bu çalışma, pek çok dostun çeşitli düzeylerdeki destekleriyle gün yüzüne çıkmıştır. Bunların başında Prof. Dr. Süreyya Beyzadeoğlu gelir. Yrd. Doç. Dr. Esat Can, Yrd. Doç Dr. Özcan Aygün, Yrd. Dr. Dr. Müberra Gürgendereli, Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan Öbek, Araştırma Görevlileri Yüksel Topaloğlu ve Oğuzhan Durmuş'a teşekkürlerimi sunuyorum.

"Hatasız kul olmaz" atasözüne dayanarak bulunabilecek kusurların şahsıma ait olduğunu kabul edeceğim açıktır.

Recep Duymaz
20 Ekim 2005, Edirne

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Atasözleri, dilimiz ve edebiyatımızın temelidir. Bu temel, sözlük ile dilbilgisi disiplinleri üzerinde yükselir. Sözlükler, dildeki kelimeleri derleyip bir araya getirir. Dilbilgisi ise kelimeleri yan yana getirerek cümleler kurmanın, bu yolla duygu ve düşüncelerimizi başkalarına iletmenin kurallarını gösterir. Atasözleri de bu iki kaynaktan elde edinilen kazanımlarla "dil"i, gündelik hayat ile bilim ve sanat alanlarına kadar giderek genişleyen bir kullanım alanına çıkarır.

Atasözlerimizi derleme çalışmaları, edebiyat tarihimizin derinliklerine doğru uzanmakla beraber, onlara karşı asıl ilgi, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında gösterilmiştir. Bu dönemde yapılan derleme çalışmaları arasında Ahmet Vefik Paşa'nın Durub-ı Emsal/Atalar Sözü'nün en zengin derleme olduğu biliyoruz. Ondan sonra zamanımıza gelinceye kadar yapılan atasözü derleme çalışmalarının vazgeçilmez kaynağı, hep bu eser olmuştur. Bir başvuru kaynağı olmasına rağmen *Atalar Sözü*, aslına sadık kalınarak günümüz alfabesiyle hazırlanmamıştı. Biz bu eseri, "İlk Derlemeler", "Atasözü Nedir?", "Atalar Sözünün Derlemeler Arasındaki Yeri Nedir?" ve "Tematik Bir Yaklaşım: Türk Atasözlerinin Estetiği" başlıklı bölümleri de ekleyerek günümüz alfabesiyle 2005 yılında bastırmıştık.

Bu sefer, eseri yeniden gözden geçirerek ikinci baskısını yapıyoruz.

Bu vesileyle kadirbilir okuyucu ve araştırmacılara şükranlarımızı sunuyoruz.

Prof. Dr. Recep DUYMAZ
Edirne, 14.08.2007

GİRİŞ

Osmanlı toplumu, en geniş anlamda havas ve avam tabakalarından oluşuyordu. Yönetim, bilim, sanat ve her türlü kültürel faaliyet genelde havasın elinde ve denetimindeydi. Bu yapı on dokuzuncu yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren avamın lehine bazı değişmeler görülmeye başlar.

Bu değişmelerin başında Tanzimat Fermanı'nın ilân edilmesi (3 Kasım 1839) gelir. Osmanlı toplumu, bu fermanın ilân edilmesiyle siyaset, hukuk, eğitim, dil ve edebiyat başta olmak üzere toplumu ilgilendiren hemen bütün alanlarda, artık bir daha geriye dönülmesi aslâ mümkün olmayan yeni bir yola girmiştir.

Tanzimat Fermanı'ndaki düşünceler, tarih, siyaset, hukuk ve edebiyat bilim adamlarınca derinlemesine çözümlenmiştir[1]. Biz, bir fikir vermek için bunlardan sadece bir edebiyat bilimcisi olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın çözümlemesine kısaca değineceğiz. Ona göre Tanzimat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun "asırlarca içinde yaşadığı bir medeniyet dairesinden çıkarak, mücadele halinde bulunduğu başka bir medeniyetin dairesine girdiğini ilân eden" ve "onun değerlerini açıkça kabul eden" bir belgedir. Bu belgenin birinci önemli noktası, padişahın kendi hak ve yetkilerini bir yeminle sınırlandırmasıdır. Bu yemin, Müslüman doğu dünyasında bir hükümdar ağzından çıkmış ilk yemin ve bir bakıma göre de "keyfî idareye" bir kalemde son veren bir sözdür. Bu söz bir yandan padişahın "nüfûz"unu sınırlandırıyor, "yetkilerini" kısıyor, bir yandan da o zamana kadar hakimiyetin tek kaynağı görülen sarayın yanında sorumlu bir "kabine"nin kurulmasına izin veriyordu. Devletin idare edilmesinde halkın iradesinden söz etmek için henüz çok erken olmakla beraber, padişahın bu ye-

---

1 Tanzimat Fermanı, ilân edilişinin yüzüncü yılı münasebetiyle çıkarılan bir kitapta çeşitli açılardan derinlemesine çözümlenmiştir: *Tanzimat I*, Mf. V. Yayınları, İstanbul 1940, XVI+ 1026+ 67 s. Bunun yanında Ferman, sonraki yıllarda da değişik alanlardaki bilim adamlarınca incelenmeye ve çözümlenmeye devam edilmiştir.

mini, ferdî ve keyfî idarenin en azından önceki yüzyıllardaki gibi artık devam edemeyeceğinin ilk işaretidir. Bu fermanla devlet, siyaset, adalet, hukuk ve eğitim alanlarında ortaya konan esaslar üzerinde yeniden kurulmaya davet ediliyordu.

Tanzimat Fermanı'ndaki ikinci önemli nokta, devlet ile fert arasındaki "karşılıklı münasebetleri" değiştirmesidir. Bundan böyle devlet, ferdin can, mal, ırz ve namusunu korumakla mükellef olduğu gibi, bu temel hakların dışında kalan alanlardaki münasebetlerinde de hukuka saygılı olarak davranmak mecburiyetindedir. Buna karşılık fertler de devletin yapacağı yeni yasal düzenlemelerde kendilerine verilen görevleri yerine getirmekle yükümlüdürler[2].

Bu iki noktayı birleştirdiğimizde en geniş anlamda söyleyebileceğimiz düşünce, öteden beri görülegelen devletin idare edilmesinde hakimiyetin tek kaynağı saraydır, görüşünün sona erdiğidir. Bundan böyle devletin yönetilmesinde padişahın yanında meclis, kabine, hükümet, adına ne denilirse denilsin, yeni bir güç odağı ortaya çıkmaya başlamıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilân edilmesi aslında bir "aydınlar hareketi"dir[3]. Başta Mustafa Reşit Paşa (1800-1858) olmak üzere Avrupa'yı seyahat etmek, orada görevli olarak bulunmak veya kitaplardan okumak yollarıyla tanıyan bir grup siyaset, bilim, düşünce ve edebiyat adamının türlü düzeylerdeki katkılarıyla gerçekleşmiştir. Halk henüz ortada yoktur. Sarayda başlayan bu dışarıya doğru açılma hareketi, Islâhat Fermanı'nın ilân edilmesinden (1856) sonra biraz da yeni çıkmaya başlayan sivil gazete ve dergilerle sarayın çevresindeki semtlere, oradan da başka şehirlere dalga dalga yayılarak bütün memleketi kaplamaya başlar.

Tanzimat Fermanı'ndan on yedi yıl sonra ilân edilen Islâhat Fermanı da fert, yani halk ile devlet arasındaki münasebetleri yeni bir düzenlemeye tabi tutar. Buradaki halktan kasıt, öncelikli olarak kuşkusuz başta Hristiyanlar olmak üzere Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında bulunan Müslüman olmayan unsurlardır. Devlet onlara siyaset, ticaret, eğitim, din, askerlik ve daha başka alanlarda önceden verilmiş olan imtiyazları, Islâhat Fermanı'yla yeniden güvence altına aldığı gibi, yenilerini de eklemek suretiyle daha da genişletmiştir; nitekim fermanın ilânı tarihinden birkaç yıl sonra İbrahim Şinasi (1826-1871), çıkardığı *Tercümân-ı Ahvâl* gazetesine yazdığı ünlü "Mukaddime"de bu noktaya gönderme yaparak "...

---

2 Ahmet Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi Yayınları, İstanbul 1976, s.129-150.

3 Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985, s. 170.

Hükümet-i Seniyye'nin müsaadesiyle dâhil-i memâlik-i Osmaniyye'de tebaa-i gayr-i müslimenin kendi lisanları üzere hâlâ çıkardıkları jurnaller bile belki hukuklarından ziyade serbesttir" demiş ve az aşağıda "Tarife hacet olmadığı üzere, kelâm ifade-i meram etmeye mahsus bir mevhibe-i kudret olduğu misillü, en güzel icâd-ı akl-ı insanî olan kitabet dahi kalemle tasvir-i kelâm eylemek fenninden ibarettir; bu itibâr-ı hakikate mebnî, giderek, umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede iş bu gazeteyi kaleme almaya" karar verdiğini yazmıştır[4].

Bu yıllarda özel gazetelerin çıkmaya başlaması, devletin zirvesindeki saraydan başlayıp halka doğru yayılan bu değişmeye yeni bir boyut ve ivme kazandırır[5]. Bu yeni boyut halkın dili ve edebiyatıdır. Şinasi'nin "umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede" sözü, artık edebiyatın yüzyıllardan beri aktığı yatağın değişmesine, ucu bucağı bulunmayan vahaları da sulamaya başlayabilecek bir değişim ve dönüşüm geçirmesine sebep olmuş bir düşünceyi içerir. Saray, toplum, aile ve bireyin hayatında başlamış olan bu değişme, çok geçmeden kuşkusuz kendisine uygun bir dil ve edebiyatı da getirmiştir. Yeni bir hayat, yeni bir dil ve edebiyatın doğmasına sebep olmuştur:

Yeni Hayat Yeni Dil Yeni Edebiyat

Devletin yeni esaslara göre yeniden düzenlenmeye başlaması, çok geçmeden yavaş da olsa toplum hayatını da değiştirmeye başlamıştır. Gazetelerin çıkmaya başlaması ve edebiyatımıza tiyatronun girmesi, bu değişmenin dil boyutunu ister istemez etkilemiş dil ve edebiyatın halka yönelmesi sonucunu doğurmuştur.

---

4 Şinasi, "Mukaddime", *Tercümân-ı Ahvâl*, Nr. 1, 9 Teşrinievvel1277/21 Ekim 1861; Şinasi, *Bütün Eserleri*, Hazırlayanlar: İsmail Parlatır-Nurullah Çetin, Ekin Yayınları, Ankara 2005, s. 165,166.

5 Tanzimat döneminde çıkmış *Cerîde-i Havâdis*, *Tercümân-ı Ahvâl*, *Tasvîr-i Efkâr*, *Muhbîr*, *İbret*, *Basîret* gazeteleri ile *Mecmua-i Fünûn*, *Mir'at ve İber-i İntibâh* dergileri hakkında özlü bilgiler için bkz: Ali İpek, "Tanzimat'ta Gazete ve Dergi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, c.1, sayı: 1, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Van 1990, s. 185-213; Mustafa Nihat Özön, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul 1941, s. 416-431.

"Tanzimat'ın ilanıyla, siyasal tarihimizde olduğu gibi sosyal hayatımızda da yeni bir devir açılır. Kıyılarda yükselen saray ve yalılarla türlü semtlerde kurulan paşa konaklarında, eskisinden büsbütün ayrı yeni ve özentili bir hayat başlar. Giyinme, eğlenme ve yaşama değişir; yeni istekler belirir; yeni anlayışlar yer alır.

Yukarıdan aşağıya doğru başlatılan bu değişme ve yenileşme akımı, İstanbul'un belli semtlerini sardıktan sonra, başlıca il merkezlerine de geçer.

Artık dünya görüşü değişmiş, herkeste bir okuma ve öğrenme isteği uyanmış, gençlerde de bir memleket kaygısı başlamıştır.

İşte Batı'yı örnek edinen Tanzimat edebiyatı, şiirleri, romanları, tiyatroları, eleştirileri ve günlük yazılarıyla, değişen bu yeni hayatı belirtir.

Tanzimat edebiyatının güç kaynağı halktır. Kendisi de geniş bir halk yığınına seslenerek ona güç vermek ister. Bunun içindir ki bu edebiyatın en ileri vasfı sanatta yarar ve dilde sadeliktir"[6].

Tanzimat ile Islahat fermanlarının getirdiği yeni düşünceler zamanla dil ve edebiyatı da halka doğru bir değişmeye zorlamıştır:

"Burada, *Tanzimat* dediğimiz, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa medeniyeti idaresine girmesi," yahut daha doğru bir ifade ile "Avrupa medeniyetinin Osmanlı İmparatorluğu'na cebrî bir sûrette hulûl ve nüfûzu," hadisesinin siyasî ve iktisadî sebepleri hakkında, hattâ en kısa izahata bile girişecek değiliz. Bu devrin ve bu devir edebiyatının yalnız *fikrî* cephesini göz önüne alırsak, bu *ideoloji*'nin doğrudan doğruya büyük Fransız İhtilâli'nin yaydığı prensiplerden ve XVIII.- XIX. asır Fransız edebiyatından alınmış olduğunu açıkça görürüz. Saraya ve onun dayanağı olan *medrese*'ye, *Tekke*'ye, devlet adamlarına, a'yan ve eşrâfa dayanan *feodal* klâsik edebiyata karşılık, Şinasi-Ziya Paşa- Kemal mektebi, *vatan, millet, halkçılık* mefkûrelerine hizmet eden ve tamamıyle Fransız edebiyatından mülhem yeni bir *burjuvazi edebiyatı* yaratmak istiyordu: Gazetecilik, siyasî ve edebî tenkid, tiyatro, Garp edebiyatından terceme, işte memleketimizde bu suretle başladı.

Türk cemiyetinin hayatında belki en mühim geçit devresi olan bu *Tanzimat devri*'nde, *millî lisan ve edebiyat* mes'elelerinin fikirleri işgal etmemesi, tabiî imkânsızdı. Halka siyasî haklarını isteyecek bir şuur vermek, onu medeniyet dünyasının umumî hareketlerine âşina kılmak için gazete çıkaran Şinasi, daha *Tercümân-ı Ahvâl Mukaddimesi*'nde, gazetenin lisanını "*giderek umum*

---

[6] Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972, s. 84

halkın kolaylıkla anlayabileceği" bir hale sokmak istediğini açıkça söylüyordu. Filhakika onun mensur eserlerinde bu temayül pek açık olduğu gibi, şiirleri arasında da *sâfî Türkçe* yazdığı bazı parçalar bulunması, sonra *Karakuş Yavrusu ile Karga Hikâyesi'ni bi'l-iltizam lisân-ı avam üzre* yazması, Türkçe atasözlerini toplayıp neşretmesi de mânalıdır"[7].

Görüldüğü gibi, Fuad Köprülü, Tanzimat devrinde "millî lisan ve edebiyat" meselelerinin edebiyatçıları meşgul etmelerinin tabiî olduğunu kaydettikten sonra, Şinasi'nin "halka siyasî haklarını isteyecek bir şuur vermek, onu medeniyet dünyasının umûmî hareketlerine âşina kılmak için gazete çıkardığını" yazar. Şinasi, çıkardığı gazetelerindeki hem mensur, hem manzum yazılarında "sâfî Türkçe" parçalar yazmıştır. Köprülü onun halk diline karşı bu ilgisini, "Türkçe atasözlerini toplayıp neşretmesi"ne kadar götürmesini de "manalı" bulur.

Halk edebiyatı uzmanları da siyasal anlamda halk kavramının Tanzimat döneminde ortaya çıktığını, ardından dil ve edebiyatımızda bu yönde köklü değişmeler meydana geldiğini, bu değişmelerin halk dili ve edebiyatını yeni bir anlayışla ele almak şeklinde karşımıza çıktığını ifade ederler:

"Avrupa'nın "akılcı" ve "teknik" üstünlüğe dayanan yeni medeniyeti karşısında bütün Türk dünyası ve hususiyle Osmanlı İmparatorluğu gerilemek, parçalanmak zorunda kalınca, zaman içinde Siyasî Tanzimat" adını verdiğimiz şuur doğdu. Bu şuurun ardından gelen "Edebî Tanzimat", 1789 prensipleri ile 1839 hareketinin fikirlerini gazeteyle, matbaayla, mekteple, tercüme ve sanat eserleri ile Türk halkına yaymaya başladılar. Bizde "halk" mefhumunun (cumhur) aranması bu devreye isabet eder. Şinasi'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye*'si, Ziya Paşa'nın *Şiir ve İnşa*'sı, Namık Kemal'in tiyatroları ve "Vatan" gibi makaleleri, "mutlak" rejimden "meşrutiyet"e doğru giden yolda, aslında var olan "halk"ı ve "millet"i Avrupaî bir görüşle arayan eserlerdir"[8].

---

7 Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s. 299, 300.

8 Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 2,3.

BİRİNCİ BÖLÜM
İLK DERLEMELER

Türk atasözlerinin varlığı edebiyat tarihimizin derinliklerine kadar uzanır. Yaygın kanaate göre Türk dili, VIII. yüzyıldan itibaren sözlü anlatımın yanında, yazılı anlatımda da kullanılmaya başlanmıştır. İlk yazılı belgelerimiz *Orhun Abideleri*'dir[9]. *Orhun Abideleri*'nden başlayıp günümüze gelinceye kadar Türk dili ve edebiyatının gelişmesini, yazılı belgelere dayalı olarak takip edebiliyoruz. Türk atasözleri, bu uzun kültür yolculuğunun daha ilk durağı olan *Orhun Abideleri*'nde karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet Caferoğlu, ilk Türk dili yadigârlarından biri olan *Orhun Abideleri*'nde yaptığı bir araştırmada o dönem Türklerinin kullandığı üç atasözünü tespit etmiş, günümüz alfabesiyle yazılışlarını, çevirilerini ve kısa açıklamalarını vermiştir[10].

Atasözleri, *Orhun Abideleri*'nden sonra Yusuf Has Hacip'in *Kutadgu Bilig* (1069), Kaşgarlı Mahmut'un *Divân-ı Lügati't-Türk* (1074), Edip Ahmet'in *Atabetü'l Hakayık* (XII. yy.) ve *Dede Korkut* gibi Türk dili ve edebiyatının abide eserlerinde kullanılmaya devam etmiş ve on beşinci yüzyıla kadar genelde dağınık olarak gelmişlerdir. Bu yüzyılda onları derleme çalışmaları

---

9 Türk dili ve edebiyatının ilk yazılı belgeleri orijinalleriyle birlikte günümüz alfabesiyle basılmıştır: Muharrem Ergin, *Orhun Âbideleri*, MEB Devlet Kitapları, İstanbul 1970, 157 s.; Talât Tekin, *Orhon Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988, XXIV+ 200 s.

10 Caferoğlu Ahmet, "Orhon Abidelerinde Atalarsözü", *Halk Bilgisi Haberleri*, Yıl:1, Sayı: 3, 1 Kanunisani 1930, s. 43-46; Osman F. Sertkaya da "Eski Türk Atasözleri Üzerine" başlıklı araştırmasında, Türk dilinin en eski yazılı metinlerindeki atasözleri ve deyimleri A) Köktürk harfli metinlerde yazılı atasözleri ve deyimler, B) Uygur harfli metinlerde yazılı atasözleri ve deyimler olmak üzere, iki grupta incelemiştir. Bkz. *Şükrü Elçin Armağanı*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi 1, Ankara 1983, s. 275-291.

başlamıştır[11]. Bu yüzyıla ait bir derlemeyi, Velet İzbudak, günümüz alfabesiyle hazırlayarak bastırmıştır[12].

XV. yüzyıldan XIX.yüzyıla kadar atasözleri üzerinde türlü düzeylerde durulmakla beraber, yukarıda anlattığımız sebeplerle, onlara karşı asıl ilgi, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren uyanmaya başlamıştır. Bu dönemde Tanzimat ve Islâhat Fermanlarının ilân edilmesinden sonra devleti yönetenlerin siyaset alanında halka doğru yönelmeleri, medreselerin yanında yeni mekteplerin açılması, gazete ve dergilerin çıkmaya başlaması, tiyatronun edebiyatımıza girmesi, yazı dilini ister istemez sadeleşmeye ve konuşma diline doğru ilerlemeye zorlamıştır. Hayatın ve tarihin akışının doğurduğu bu zorlamanın sonunda halkın dili ve edebiyatına karşı da kuşkusuz bir ilgi uyanmış ve bu ilgi çok geçmeden atasözlerini derlemeye kadar varmıştır.

Vacit (1825-1883 (?))

Tanzimat döneminde atasözü derleme alanındaki ilk çalışmayı Vacit yapmıştır. Vacit, "altı yüz doksan kadar" atasözü derlemiş, başına "Mukaddime" diyebileceğimiz bir önsöz yazarak bunları *Durûb-ı Emsal* adıyla bastırmıştır. Ondan sonra İbrahim Şinasi, Ebüzziya Tevfik, Ahmet Bâdî, Tekezade M. Sait ve Ahmet Vefik Paşa bu dönemde atasözü derleme çalışmaları yapmışlardır. Yine bu dönemde Ahmet Midhat Efendi, atasözleriyle ilgili bir kitap yazmıştır.

Edebiyat tarihimizin sonraki dönemlerinde, hattâ Cumhuriyet döneminde atasözleri üzerinde yapılan çalışmalarda onlarla ilgili yapılan tarifler, anlatılan özellikler ve verilen aşağı yukarı bütün bilgiler, Tanzimat döneminde basılmış bu ilk derleme kitaplarına "Mukaddime", "İfâde", "İfâde-i Mahsûsa" ve "İzah" gibi adlarla yazılmış yazılara dayanmaktadır. Bu noktayı göz önünde bulundurarak onları hem günümüz diliyle, hem asıllarıyla vermeyi uygun gördük.

Vacit, *Durûb-ı Emsâl* derlemesinin başına şu önsözü yazmıştır:

"Bundan önce Hıfzî adlı maharetli şair atasözlerinden (bazılarını) nazım olarak toplamaya ve tertip etmeye muvaffak (olmuştur); matbu risalesi, her ne kadar faydalı ise de, dillerde kullanılmaları yönüyle tertibinde daha ziyade güzellik ve bahusus çocuklara göre okunmasında kolaylık bulunacak, müstehcen lâfız ve güzel olmayan manalar ile karışık atasözlerini bir yana bırakıp (yeni bir kitap tertip ettim); (bu yeni kitaba) nasihat ve öğüt içeren, zarif insanlar arasın-

---

11 Adnan Cahit, "Durûb-ı Emsâl Mecmuaları Külliyâtı", *Atsız Mecmuası*, C. 1, Nr. 12, İstanbul 1932, s. 294-296. Adnan Cahit yazısında Divan Edebiyatı ile Tanzimat dönemindeki derlemeleri kısaca tanıtmıştır.

12 Velet İzbudak, *Atalar Sözü*, Devlet Basımevi, İstanbul 1936, 82+42 s.

da meşhur ve yaygın bulunan altı yüz doksan kadar eşsiz güzellikteki (atasözü) seçilmiştir. Atasözleri alfabe sırasına göre düzenlenmiş, devamına uygun iki üç lugaz (manzum bilmece) ilâve olunarak basılmıştır"*.

Şinasi (1826-1871)

Şinasi'nin *Durûb-ı Emsâl- Osmaniyye*'sine yazdığı önsöz:

"Müellifin Mukaddimesi

Atasözleri, halkın felsefesidir; lisanından çıktığı bir milletin fikirlerinin mahiyetine işaret eder. Osmanlı atasözleri ise bütünüyle manidardır.

Bundan dolayı bunların, içinde kaba tabirler bulunduranların dışında kalanların, çoğunu bu derlemeye alfabe sırasına göre topladım. Arapça, Farsça ve Fransızca bazı (atasözlerinin) karşılıkları, çevirileriyle beraber ilâve edildi; Bunun gibi içinde söz veya anlam bakımından atasözü bulunduran birtakım Türkçe beyitler ile mensur ibareler de delil göstermek maksadıyla (ilgili atasözlerinin altına) eklendi"*.

Ebüzziya Tevfik (1848-1913)

Ebüzziya Tevfik, Şinasi'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye*'sini üçüncü kez bastırırken kitabın sonuna "Kitabı Basanın Düşünceleri" başlıklı bir yazı yazmıştır. Yazıda atasözü ile tabirin tariflerini yapmıştır:

---

* Bundan akdem Hıfzî nâm şâir-i mâhirin durûb-ı emsâlden nazmen cem' ve tertîbine muvaffak olduğu risâle-i matbûası her ne kadar müfîd ise de fakat elsinede isti'mâli vechile tertîbinde daha ziyade letâfet ve bâhusûs etfâle göre mütalâasında suhûlet bulunacağından durûb-ı mezkûrenin elfâz-ı müstehcene ve maânnî-i gayr-i müstahsene ile mahlût olanlarından sarf-ı nazarla nush u pendi hâvî ve beyne'z-zurafa meşhûr ve câri bulunan altı yüz doksan kadar emsâl-i bî-misâl intihâb olunup hurûf-ı hecâ üzre bi't-tertîb zîrine münâsib iki üç lugaz ilâve olunarak tab' ve temsîl kılınmıştır.
Vâcid, *Durûb-ı Emsâl*, Âşir Efendi Matbaası, İstanbul, 1 Cemâziyelevvel 1275/7 Aralık 1858, s. 2.

* Mükaddime-i Müellif
Durûb-ı Emsâl ki hikmetü'l-avâmdır lisanından sâdır olduğu bir milletin mâhiyet-i efkârına delâlet eder. Durûb-ı emsâl-i Osmâniyye ise cümleten ma'nîdârdır. Binâenaleyh bunların kaba ta'bîrâtı müştemil olanlarından mâada ekserîni işbu mecmûaya elifba tertîbi üzre derc eyledim. Arabî ve Farisî ve Fransızca bazı mukabilleri tercümeleriyle beraber ilâve kılındığı gibi lafzen veyahud ma'nen durûb-ı emsâli mutazammın olan birtakım Türkçe ebyât ile ibârât-ı mensûre istidlâl makamında zeyl olundu.
Şinasi- Ebüzziya, *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye*, Temsîl-i sâlis, Matbaa-i Ebüzziya, Kostantiniye, 1302/1884, s. 4.
Bu eser günümüz alfabesiyle basılmıştır: Şinasi, *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*, Hazırlayan: Süreyya Beyzadeoğlu, MEB Yayınları, İstanbul 2003, 264 s. ; İsmail Parlatır-Nurullah Çetin, *Şinasi BütünEsrleri*, Ekin Yayınları, Ankara 2005.

"Kitabı Basanın Düşünceleri:

Arap âlimleri, atasözünü şöyle tarif etmişlerdir:

Atasözü, söz ile isimlendirilen, halk arasında dolaşarak yayılan ve meşhur olan cümlelere denilir. Benzerlik manasından kaynaklanır(lar). Güya (atasözünü) söyleyen kimse, o sözün varacağı yeri, çıktığı yere yaklaştırarak ve benzeterek söyler.

Avrupa ansiklopedistleri, yani sözlük bilginleri ise şu yolda tarif etmişlerdir:

Atasözü, bir olay veya işin mana (bakımından) benzerini içine alan cümleye denilir; (atasözü) halkın felsefesidir. Onunla o olay veya durumun, ya mahiyeti tarif veyahut benzeri tasvir olunmakla olayın geçmişte dahi geçtiğine işaret edilir; (böylelikle) o atasözü bir belâya uğrayan veya muhatabı olan kimseyi teselli eder; ya da o (atasözünü) söyleyen kişi sözlerinin doğruluğunu ispatlar.

Zamanımızın en meşhur sözlük bilgini (şimdi ölmüş) olan Littré, sözlüğünde atasözünü: "Halkın dilinde dolaşan ve az kelimeyle meramı anlatan yaygın bir sözdür; genel bir kaide hükmündedir" diye tarif etmiştir.

Bu üç tarifin üçü de aynı anlamı ve hükmü anlatır; fakat aralarında (küçük bir fark vardır); bu fark meselâ Marmara Denizi ile Karadeniz'in birbirine karıştığı noktadaki renk ayrılığına benzer.

Her lisanda atasözleri ile atasözleri kuvvetinde birtakım tabirler vardır. Fransızlar onlara expression derler. Lisanımızda ise yerine göre ıstılah (terim) ve yerine göre ta'bir (deyim) ile tarif olunabilir. Deyim, bir duyguyu veya hususî bir düşünceyi tercüme etmek ve anlatmaktan ibarettir. "Hattâ meşhur tabirlerdendir" sözü, seçkinlerin ve halkın dilinde söylenilegelen bir deyimdir.

Bundan dolayı atasözleri ile meşhur deyimleri, (birbirinden) ayırmak gerekir.

Kısacası atasözü, bir olayı veya bir hikmeti (felsefe düşüncesini) ifade ederek insana bir işi gösterir ve onu uyarır.

Meselâ: "Bol bol yiyen bel bel bakar"

Türk atasözü, bir müsrifin eğlenceye aşırı düşkünlüğü ve israfıyla elindeki mallarını bitirip daha sonra fakirlik ve sıkıntıya düşmesi ve bundan dolayı herhangi bir arzusunu yerine getiremediğinde söylenir. Bu atasözü böyle müsrif bir şahsı teselli etmek düşüncesiyle değil, belki onun geçmiş ve geleceğini tasvir ettiği için başkalarına ibret almaları maksadıyla söylenir.

Yine meselâ:

"Bal bal demekle ağız tatlılanmaz"

atasözünü, yerine getirilmemiş bir söze önceden güvenerek bir işe olmuş bitmiş nazarıyla bakmaktan insanı sakındırmak yolunda söylerler.

Yine:

"Kaş yaparken göz çıkarır"

atasözü, bir işi düzeltmeye kalkışıp da bozmak derecesinde berbat eden adamın halini tasvir etmek maksadıyla söylenir.

İşte bütün bu sözler, bir hadiseyi veya bir işi temsil yoluyla tarif etmekle beraber bir hükmü ifade ederler ki halkın bu türden olan söyleyişlerine atasözleri denilir.

Türk lisanında ise birtakım terimler ve deyimler dahi atasözleri yolunda kullanıla gelmiştir. Deyim dediğimiz sözler ise bir durumu tasvir eder. Deyimde atasözünde bulunan hüküm yoktur.

Meselâ meşhur "yalancı pehlivan" deyimi gibi. "Yalancı pehlivan" deyiminden hiçbir hadise (anlaşılmaz); bu deyimle bir şahsın mahiyeti ortaya konulur ki yerine getirmeyeceği bir tavırda bulunan, yapay kahramanlık taslayan kimseler anlatılır.

Bundan dolayı Osmanlı atasözleri arasında bu türden pek çok meşhur deyime tesadüf olunur. Bunlar gerçi hükmen atasözlerinden sayılmazlarsa da insanların dilinde çok kullanılmalarından dolayı atasözü kuvvetini kazanmışlardır.

Merhum Şinasi, Osmanlı atasözlerini derlediği zaman atasözleri ile deyimleri birbirinden ayırmaya lüzum görmeyerek ikisini beraber kaydetmiştir; biz de onun tuttuğu usulü muhafaza eyledik"*.

---

* Mülâhaza-i Tâbı'

Ulemâ-yı Arab meseli şöyle ta'rîf etmişlerdir:

Mesel kavl ile müttesem ve tedâvül ile şâyi' ve meşhûr olan kelâma ıtlak olunur ki şibh ma'nâsından me'hûzdur. Güya mütefevvihi olan kimse mevridini madrıbına misl ve nazîre ederek irâd eyler.

Avrupa (ansiklopedistleri) yani kamûs-ı ulûm erbâbı ise şu yolda ta'rîf eylemişlerdir:

Mesel bir vak'a veya emrin ma'nâ mânendini tazammun eden kelâma ıtlak olunur ki hikmetü'l-avâmdır. Onunla o vak'a veya hâlin ya mâhiyeti ta'rîf veyahud misli tasvîr olunmakla vak'anın sâbıkta dahi aynı güzerân ettiğindn istidlâlen mübtelâ veya muhatabı müteselli veyahud mütefevvihin kavlini te'yid eder.

Zamanımızın eşher-i ulemâ-yı lûgatı olan müteveffâ Littre dahi lûgatinde meseli: "Efvâh-i nâsda deverân ve az kelime ile tefhîm-i merâm eden kavl-i şâyi'dir ki kaide-i külliye hükmündedir" diye ta'rîf eylemiştir.

Ahmet Midhat Efendi (1844-1912)

Ahmet Midhat Efendi, atasözü derleme çalışması yapmamıştır; ancak Şinasi'nin derlediği *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye*'yi pek beğenmiş ve oradaki atasözlerinden on yedi tanesini seçerek onların anlattığı düşünceye uygun birer hikâye yazmıştır. *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye Hikemiyâtının Ahkâmını Tasvir* adlı bu kitaba yazdığı önsözün metni şöyledir:

"Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye'nin Mukaddimesi

Atasözleri, halkın felsefesidir; lisanından çıktığı bir milletin fikirlerinin mahiyetine işaret eder.

Osmanlı atasözleri ise bütünüyle manidardır.

Şu üç ta'rîfin üçü de bir meâli ve bir hükmü mutazammın olarak fakat aralarındaki fark meselâ Marmara Denizi ile Bahr-i siyah'ın yekdîğere telâhuk eylediği noktadaki renk ihtilâfına benzer. Her lisanda emsâl ve emsâl kuvvetinde birtakım ta'bîrât vardır ki ona Fransızlar (expression) der-ler. Lisanımızda ise yerine göre ıstılah ve yerine göre ta'bîr ile ta'rîf olunabilir ki hulâsa-i hükmü bir his veya fikr-i mahsûsu tercüme ve tefhîmden ibarettir. Hattâ "Ta'bîrât-ı meşhûredendir" ta'bîri zebânzed-i havâs ve avâmdır.

Binâenaleyh durûb-ı emsâl ile ta'bîrât- meşhûreyi fark etmek iktiza eder.

Hâsılı mesel odur ki bir vak'ayı veya bir hikmeti mutazammın olarak insana bir emri iş'âr ve tenbîh ede.

Meselâ: "Bol bol yiyen bel bel bakar" mesel-i Türkîsi, bir müsrifin fart-ı sefahet ve israf ile elinde-ki emvâli bitirip de bilâhare dûçâr-ı fakr u fâka ve binâenaleyh her arzusunda mübtelâ-yı hırmân olduğunda irâd edilir. Bu mesel böyle bir şahs-ı müsrifi tesliye ma'razında değil, belki onun sevâbık ve levâhıkını tasvir ettiği için sairleri ibret-bîn etmek maksadıyla darb olunur.

Ve meselâ: "Bal bal demekle ağız tatlılanmaz" meselini bie vaade kable'l-incaz itimad edip de olmuş bitmiş nazarıyla bakmaktan tahzîr yolunda irâd ederler.

Ve "Kaş yaparken göz çıkarır" meseli, bir kârı ıslaha ibtidâr edip de ifsâd derecesinde berbâd eden şahsın hâlini tasvir ma'razında yâd edilir.

İşte bunlar bir hadiseyi veya emri temsîl tarikiyle ta'rîf ile beraber bir hükmü tazammun e-derler ki bu kabilden olan kelâm-ı avâma durûb-ı emsâl ıtlak olunur.

Lisân-ı Türkîde ise birtakım ıstılahât ve ta'bîrât dahi emsâl yolunda istimal olunagelmiştir Ta'bîr ıtlak ettiğimiz akvâl ise bir hâli musavvirdir. Onda meselin hâiz olduğu hüküm yoktur. Meselâ (yalancı pehlivan) ta'bîr-i meşhûru gibi. Çünkü (yalancı pehlivan) ta'bîrinden hiçbir hadise tazammun etmeyip belki bir şahsın mahiyeti taayyün eder ki icra edemeyeceği bir tavırda bulunan yani ca'lî besâlet taslayan kimseler vasfedilir.

Binâenaleyh durûb-ı emsâl-i Osmaniyye arasında bu kabilden pek çok ta'bîrât-ı mesrûreye tesâdüf olunur ve eğerçi hükmen emsâlden ma'dûd değilseler de efvâh-ı nâsda kesret-i is-ti'mallerinden dolayı emsâl kuvvetini bulmuşlardır.

Şinasi merhum emsâl-i Osmaniyyeyi cem' eylediği sırada emsâl ile ıstılahâtı tefrika lüzûm görme-yerek ikisini beraber kaydeylemiş olmasından biz de câmi'in tuttuğu us'ûlü mühafaza eyledik.

Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye, s. 507-510.

Bundan dolayı bunların, içinde kaba tabirler bulunduranların dışında kalanların, çoğunu bu derlemeye alfabe sırasına göre topladım. Arapça, Farsça ve Fransızca bazı (atasözlerinin) karşılıkları, çevirileriyle beraber ilâve edildi; bunun gibi içinde söz veya anlam bakımından atasözü bulunduran birtakım Türkçe beyitler ile mensur ibareler de delil göstermek maksadıyla (ilgili atasözlerinin altına) eklendi".

Şinasi

Husûsî İfade

İnsanın gerek sevindirici, gerek üzücü acayip ve garip hikayeleri dinlemeye meyli tabiîdir.

Bu sebebe dayalıdır ki milletler kütüphanelerini, başka kitaplardan ziyade hikâye ve menkıbeleri içeren kitaplarla doldurmuşlar(dır); yine insanda bulunan bu meyil ve düşkünlükten ötürüdür ki eski çağlardan beri hikmetleri (felsefe düşüncelerini) hikâye ve menkıbeler içinde tasvir edegelmişlerdir.

İşte Şinasi, atasözlerinin halkın felsefesi olduğunu öne sürüyor. Bunu ben de kabul ettim. Bu kabulümden dolayı merhum Şinasi'nin *Osmanlı Atasözleri* adlı nefis derlemesinde toplamış olduğu atasözlerinden sırf hikmet olanlarının hükmünü gerek sevindirici, gerek üzücü hikâyeler ile birer birer tasvir eylemeyi düşündüm. Bu düşüncenin asıl kaynağı, milliyetseverliği sebebiyle meydana koyduğu bunca eserleri ve (düzenlemeleri), sonsuzluğa kadar kendisini unutturmayacak olan Şinasi'nin şerefli ruhuna rahmet okumak lüzumunu, vatanın çocuklarına hatırlatmak vazifesini zorunluluk kabul etmeyi tabiî bir mecburiyet olarak görmemdir.

Umarım ki merhum Şinasi, gibi faziletli bir zatın vatan ve milleti fikir ve ahlâkına dair tertibine himmet buyurmuş olduğu böyle bir eserini hikâye yolunda tasvir edişimi ve açıklayışımı takdir edenler, etmeyenlerden daha ziyadedir"*.

---

* Mukaddime-i Durûb- Emsâl-i Osmaniyye:

Durûb-ı Emsâl ki hikmetü'l-avâmdır lisanından sâdır olduğu bir milletin mâhiyet-i efkârına delâlet eder. Durûb-ı emsâl-i Osmâniyye ise cümleten ma'nîdârdır. Binâenaleyh bunların kaba ta'bîrâtı müştemil olanlarından mâada ekserîni işbu mecmûaya elifba tertîbi üzre derc eyledim. Arabî ve Farisî ve Fransızca bazı mukabilleri tercümeleriyle beraber ilâve kılındığı gibi lafzen veyahud ma'nen durûb-ı emsâli mutazammın olan birtakım Türkçe ebyât ile ibârât-ı mensûre istidlâl makamında zeyl olundu.

Şinasi

İfade-i Mahsûsa

İnsanın gerek müferrih ve gerek müessir acîb ve garîb hikâyâtı dinlemeye meyli tabiîdir. Bu sebebe mebnîdir ki milletler kütübhânelerini kütüb-i sâireden ziyade hikâyât ve menâkıbı mutazammın kitaplarla doldurmuşlar ve yine benî beşerde şu meyilden ve inhimâkden nâşidir ki ezmine-i kadîmeden beri hikemiyyâtı hikâyât ve menâkıb içinde tasvîr edegelmişlerdir.

Ahmet Bâdî (1839-1908)

Tanzimat döneminde dikkate değer atasözü derleme çalışmalarından birini yapan Ahmet Bâdî, *Armağan*[13] adını verdiği kitabına herhangi bir önsöz veya açıklama diyebileceğimiz bir yazı yazmamıştır. Bu yüzden onun atasözlerine ve kitabına dair değerlendirmelerini ve kuramsal anlamda düşüncelerini tespit edemiyoruz.

Tekezâde M. Salt (1870-1913)

Bir ressam olan Tekezade M. Sait de Tanzimat döneminde atasözü derlemesi yapmıştır. Durûb-*ı Emsâl-i Türkiyye yahut Atalar Sözü* adlı derlemesine yazdığı önsöz:

"Husûsî İfade

Ne kadar yüce bir ilerleme devrinde, ne derece şa'şaalı bir saadet döneminde bulunduğumuzu anlamak için meydana gelmiş ve gün gün gelmekte bulunan yüce ve değerli eserleri gözlerimizin önünden geçirmek yeterlidir. Bu yüce eserler, yalnız matbuat yönünden olmayıp bilim ve sanatın bütün dallarında da görülmektedir.

Eserden, müessirin (onu meydana getiren kimsenin) görüleceği doğal olduğundan, zamanımızdaki eserler ve beğenilen kurumlar, inceleme ölçüsünün süzgecinden geçirildiğinde, şükrâna lâyık bu eserlerin tarihin sayfalarını süslediği ve güzelleştirdiği (görülür); padişahımızın bu eserleri ve (milleti) ilerlemeye yaklaştıran güzel uygulamaları, herkesin takdir ve övgüsünü kazan(mıştır); (bütün bu eserlerde ve uygulamalarda) özünde olgunluklar bulunan padişahımız ve yüceliklerin sığınağı olan hükümdarımız efendimiz hazretlerinin mübarek

---

İşte Şinasi, durûb-ı emsâlin hikmetü'l-avâm olduğunu dermiyân ediyor. Bunu ben de kabul ettim ve bu kabulümden dolayı merhûm-ı müşârun ileyhin *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye* nâm mecmua-i nefîsesinde cem' etmiş olduğu mesellerden mahz-ı hikmet olanlarının hükmünü gerek müferrih ve gerek müessir hikâyât ile birer birer tasvîr eylemği tasavvur eyledim. Bu tasavvurun menşe-i aslîsi hamiyet-i milliyyesi sevkıyle meydana koyduğu bunca te'lîfât ve tasnîfâtı ile'l-ebed kendisini unutturmayacak olan Şinasi'nin rûh-ı şerîfine rahmet okumak lüzûmunu ebnâ-yı vatana ihtâr vazîfesini vecîbeden addetmek mecbûriyet-i tabiîyyesidir. Umarım ki merhûm-ı müşârun ileyh gibi bir zât-ı fazîlet-sımâtın vatan ve milleti efkâr ve ahlâkına dair tertîbine himmet buyurmuş olduğu böyle bir eserini hikâye yolunda tasvîr ve teşrîh edişimi takdîr edenler etmeyenlerden daha ziyade olur.

Ahmed Midhat, *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye Hikemiyyâtının Ahkâmını Tasvîr*, İstanbul 1288, s. 2, 3.

Bu eser, günümüz alfabesiyle hazırlanıp basılmıştır: Ahmed Bâdî, *Armağan*, Prapared and Edited by Süreyya Ali Beyzadeoğlu, Müberra Gürgendereli, Fatih Günay, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University, 2004, XLVIII+ 332 s.

itikadının yüceliği, yüksekliği ve hükümdarlara yaraşır içtihadı gözlerin önüne serilir. Meleklere özgü vasıflara, farklı bir kudrete mâlik, şan ve şerefi pek büyük olan böyle bir padişaha mazhar olmanın ne derecelerde sınırsız saadete erişmek olduğunu tarif etmeye ve açıklamaya ihtiyaç yoktur.

Bütün Osmanlılar ve padişahlara yakışır idaresi altında bulunan uyrukları, kulları saadet ve huzur içinde yaşamalarının şükrünü yerine getirmek için her an ihtimamla işe girişmekte, gayret etmekte, mesleği dairesinde ve gücü yettiğince hürmet eserlerini göstermekte arzulu olmaktadırlar. İşte bu sadakatsever arzuya ve yakınlaştırıcı bağlılığın gidişine uymakla atasözlerini kapsayan bu risaleyi toplama, birleştirme ve matbuat âlemine arz etmeye cesaret ettim.

İlk bakışta önemli görülmeyen bu risalemin içerdiği atasözlerinden her biri, insanın ahlâkı ve tabiî faziletleri açısından bakılırsa birer ibret düsturudur. Bu düşünce, hemcinsimden bazılarının ve belki de birçoğunun faydasına hizmet edeceğine dair, (ben) âciz yazarına bir güven vermektedir.

Her halde şerefli okuyucuların hataları(mı) örtücü iyilikseverliğine dayanırım"*.

---

* İfâde-i Mahsûsa

Ne kadar âlî bir devr-i terakkîde ne derece şa'şaalı bir dem-i saâdetde bulunduğumuzu anlamak için sâha-i huzûra gelmiş ve yevmen fe yevmen gelmekte bulunmuş olan âsâr-ı âliye ve meşkûreyi lihâza-i dikkatden geçirmek kifâyet eder. İşbu âsâr-ı âliye yalnız matbûat cihetinden olmayıp tekmîl şuûbât-ı fünûn ve sanâyi'den tecellîdedir.

Eserden müessirin tezâhür edeceği tabiî bulunduğundan âsâr ve müessesât-ı mebrûre-i hâzıra sencide-i mîzân-ı tedkîk edilince me'ser-i câlibü'ş-şükrânı sahâif-i tarihiyyeyi tezyîn ve tevşîh eden ve icraât-ı müstahsene-i terakkiyât-ı iktirânı umûmun enzâr-ı takdîr ve istihsanını celb eyleyen pâdişâh-ı kemâlât-ı iktinâh ve hükükmdâr-ı maâlî penâh efendimiz hazretlerinin ulüvv-i iktidâr-ı hümâyûnu ve sümüvv ü ictihâd-ı şehr-i yârânesi çehre bürûz olur. Böyle evsâf-ı firiştehaneye ve kudret-i fârûkâneye mâlik olan bir cihânbân-ı celîlü'ş-şâna mazhar olmanın ne derecelerde müstevcib-i saâdet-i bî- gâyet olduğunu ta'rîf ve izah azâde-i ihtiyâcdır.

Umûm-ı Osmâniye ve tebaa-i zîr-i destân-ı şâhâneleri kulları saâdet ve refâhiyyet-i hâzıralarının hakk-ı şükrânını îfâ için her an teşmîr-i sâid-i ihtimâm ve gayret etmekte ve mesleği dairesinde iktidârı dâhilinde ibrâz-ı âsâr-ı hürmete arzu-keş olmaktadır. İşte bu arzû-yı sadâkat-perverî ve ubûdiyet-küsterînin sevkine tabiiyetle durûb-ı emsâli muhtevî olan şu risâleyi cem' ve telfîke ve âlem-i matbûata arzına cesâret aldım.

Yek-nazarda hâiz-i ehemmiyet görülmeyen şu risâlenin hâvî olduğu durûb-ı emsâlden her biri ahlâk-ı beşeriye ve fazâil-i tabiiye nokta-i nazarından bakılır ise birer düstûr-ı ibretdir. Bu mülâhaza hem-cinsimden bazılarının ve belki de birçoğunun hâdim-i istifâdesi olacağına dair muharrir-i âcize bir itminân vermektedir.

Herhalde kaariîn-i kirâmın mürüvvet-i hata-pûşânelerine istinad ederim.

Tekezade M. Said, *Durûb-ı Emsâl-i Türkiyye yahud Atalar Sözü*, Dersaâdet, 1311/1895, s. 2-4.

Ahmet Vefik Paşa (1823-1891)*

Tanzimat döneminde atasözü derlemesi alanında en zengin çalışmayı yapmış olan Ahmet Vefik Paşa da *Atalar Sözü* adlı derlemesine herhangi bir önsöz yazmamıştır. Bununla beraber Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî* ve Abdülhak Hamit Tarhan ile konuşmalarında atasözlerinden bahsetmiştir.

Lehçe-i Osmanî'de atasözünden, "ata" maddesinde kısaca bahis vardır: "Ata" is. Baba, valid, peder. İhtiyar, aziz, babalık, muhterem. *Adem atamız*: ebü'l-beşer. *Atabey*: müdür, umûr-ı nâzır, devlet-i Selçukiye zamanında vezire denirdi. *Ata miras*: peder-mânde, mâder-zâdî. *Atalar*: âbâ vü ecdâd. *Atalar sözü*: nasihat, öğüt, mesel, durûb-ı emsal. Kaynata, kayın peder. *Lehçe*'de, Durûb-ı emsâl değil, sadece "mesel" kelimesi madde başı yapılmış ve "Adap ve nesâyih ima eder söz, zavabıt. Durûb-ı emsâl, emsâl-i sâbıka" şeklinde açıklanmıştır[14].

Abdülhak Hamit Tarhan, hatıralarında Ahmet Vefik Paşa ile münasebetlerinden bahsederken bir gün kendisine şöyle bir tavsiyede bulunduğunu yazar: "...ahlâk ve âdât-ı millîyemizin durûb-ı emsâlimizde görüleceğinden bahisle onları okuyup millî bir eser yazmamı tavsiye etmişti. *Sabr u Sebat* o tavsiyenin yâdigârıdır"[15]

---

* Ahmet Vefik Paşa'nın hayatı için bkz: İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar II*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982, s. 651-738; Mehmet Zeki Pakalın, *Son Sadrazamlar ve Başvekiller*, c. 3, İstanbul 1942, s. 45-359; Fevziye Abdullah Tansel, *Belleten*, C. XXVIII, No: 109, Ocak 1964, 117-139, No: 110, Nisan 1964, s. 249-283, c. XXIX, No: 113, Ocak 1965, s. 121-175; Ömer Faruk Akün, "Ahmet Vefik Paşa" maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul 1989, s. 143-157.

14 Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî*, Hazırlayan: Recep Toparlı, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 2000, s. 26.

15 *Abdülhak Hamid'in Hatıraları*, Hazırlayan: İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1994, s. 85.

İKİNCİ BÖLÜM
ATASÖZÜ NEDİR?

Tanzimat döneminin ilk atasözü derleyicileri, derledikleri kitaplarına türlü adlarla yazdıkları bu önsöz veya açıklamalarda onları özlü bir şekilde tarif etmiş ve belli başlı özelliklerini doğrulukla ortaya koymuşlardır. Edebiyat tarihimizin sonraki dönemlerinde, hattâ Cumhuriyet dönemindeki atasözleriyle ilgili çalışmalarda onlara ya göndermeler yapılmakta veya onlardan alıntılar yapılmaktadır. Ancak o metinler orijinal şekilleriyle topluca bir yerde bulunmadıklarından bu gönderme ve alıntılar çoğu zaman dağınık ve zamandizinsel olarak karışık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu noktayı göz önünde bulundurarak biz söz konusu metinleri zamandizinsel olarak topluca verdikten sonra şimdi de onların tarifleri üzerinde kısaca duracağız.

Tanzimat döneminde ilk atasözü derleyicisi olan Vacit, kitabına yazdığı önsözde atasözlerinden "... nasihat ve öğüt içeren, zarif insanlar arasında meşhur ve yaygın bulunan (...) güzel" sözler şeklinde bahsetmiştir. Kitabına aldığı atasözleri, bu özelliklere uygun sözlerdir:

Alma mazlumun âhını, çıkar âheste âheste.
Ateş düştüğü yeri yakar.
Az veren candan, çok veren maldan.
Derdini saklayan derman bulamaz.
İnsan taştan pek, gülden naziktir.
Zorla güzellik olmaz.

Bu atasözlerinde nasihat, öğüt ve türlü bakımlardan güzellikler vardır. Bu özellikleri sebebiyle onlar, "...zarif insanlar arasında meşhur ve yaygın ..." olmuş atasözleridir.

Tanzimat döneminde atasözünün tarifi üzerinde duranlardan biri de İbrahim Şinasi'dir. Şinasi, kitabının başına yazdığı "Mukaddime-i Müellif"te ata-

sözlerini "halkın felsefesi" olarak görür. Bu sözler, lisanından çıktığı milletin düşüncelerinin esasına, içyüzüne işaret ederler. Buradaki felsefe kelimesini, bir bilim dalı olan felsefe disiplininden ziyade, düşünce, görüş, yorum şeklinde anlamak daha uygundur; nitekim ondan sonra gelen cümlede atasözlerinin ait olduğu milletin düşüncelerinin esasını ve içyüzünü gösterdiğini ifade eden kelimeler kullanılmıştır. Cümlede geçen düşünce kelimesinin alanı belirtilmemekle birlikte derlediği atasözlerinin içeriğinden bunun çok geniş bir konu yelpazesini kapsadığını görüyoruz:

Aile:
Ana gibi yâr olmaz; Bağdat gibi diyâr.
Ana baba duası almış.
Anasız çocuk evde hordur; babasız çocuk çarşıda.

Birlik:
Baş başa vermeyince iş bitmez.
Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz.
Bir elin şamatası çıkmaz.

Çalışma.
Bağa bak üzüm olsun; üzüm yemeğe yüzün olsun.
Bakarsan bağ olur; bakmazsan dağ.
Bir günlük rızık için iki gün çabalamalı.

Gönül:
Gönül ferman dinlemez.
Gönül hoşluğu maldan iyidir.
Gönül var otluğa, gönül var çöplüğe konar.

Güzel:
Gönül kimi severse güzel odur.
Güzellik Kudret'ten olmalı.
Güzele bakmak sevaptır.

Şinasi'ye göre atasözleri, ait olduğu milletin birey, aile, toplum, devlet, eğitim, ekonomi ve daha başka alanlardaki görüşlerini özetleyen sözlerdir. Atasözlerinde ifade edilen bilgi, düşünce ve yorumlardan yola çıkarak o milleti daha yakından tanımak mümkündür; ancak bunun için önce atasözlerinin titiz-

likle derlenmeleri, sonra da üzerlerinde modern psikoloji ve sosyoloji disiplinlerinden de yararlanarak çözümleme çalışmaları yapmak gerekir.

Şinasi, Türk atasözlerini bütünüyle "manidar" bulur. Buradaki "manidar" kelimesini, sadece "manalıdır" şeklinde anlamak, önemli bir inceliği kaçırmak demektir. Kelime, bu anlamı içermenin yanında "dikkati çekmek, dokundurmak, kelimenin sözlükteki anlamını aşan bir noktaya işaret etmek ..." gibi anlamlara da gelir. Bunu bir örnekle açıklayalım:

Hacı dediğimizin haçı, koltuğundan çıktı!

Bu atasözünde "hac", "haç", "koltuğundan çıkmak" kelimeleri, görünüşte gözlerimizin önünde meydana gelen bir olayı anlatır; böyle bir olayın geçmişte yaşandığını haber verir gibidir, ancak "hac" ile "haç"ın karşıtlığını, sonunda bu karşıtlığın çok yakın bir yerden ve kolayca ortaya çıkıverdiğini ifade eden "çıkmak" kelimesinin geldiğini ve bütün bunların kısacık bir cümlede uyumlu bir şekilde bir araya getirildiğini düşündüğümüzde, kelimelerin mecaz yoluyla anlamlarının, samimiyetsiz bir kıyafet ve davranışın insanları sürgit aldatamayacağı düşüncesine dokundurmalı bir şekilde işaret ettiklerini görürüz.

Buna göre "manidar" olmak Türk atasözlerinin önemli bir özelliğidir.

Bu dönemde atasözleri üzerinde en geniş bilgiyi Ebüzziya Tevfik vermiştir. Ebüzziya Tevfik, Şinasi'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye*'sinin üçüncü baskısının başına "İfade-i Mahsûsa", sonuna ise "Mülâhaza-i Tâbı'" başlıklı iki yazı yazmıştır. "İfade-i Mahsûsa"da kitabın üçüncü baskısını nasıl hazırladığına dair teknik bilgiler vermiştir. "Mülâhaza-i Tâbı'"da ise atasözü ile tâbir (deyim)e dair edebiyat tarihimizde ilk kez özlü bilgiler yazmış ve bunların birbirlerinde ayrı birer dil yâdigârı olduklarını belirtmiştir.

Önce mesel dediği atasözü ile ilgili üç tarif vermiştir:

1. Atasözü, söz ile isimlendirilen, halk arasında dolaşarak yayılan ve meşhur olan cümlelere denir.

2. Atasözü, bir olay veya işin mana bakımından benzerini içine alan cümleye denir; (atasözü) halkın felsefesidir.

3. Atasözü, "Halkın dilinde dolaşan ve az kelimeyle meramı anlatan yaygın bir sözdür; genel bir kaide hükmündedir".

Bunlardan birincisi, Arap âlimlerinin; ikincisi, Avrupalı ansiklopedistlerinin; üçüncüsü de ünlü sözlük bilgini Littre'nin tarifidir. Ebüzziya'ya göre bunların üçü de aynı anlamı ve hükmü anlatır; ancak aralarında küçük bir fark vardır. Bu fark, Marmara Denizi ile Karadeniz'in birbirine karıştığı noktadaki renk ayrılığından ibarettir.

Atasözleriyle ilgili bu üç tarif üzerinde kısaca durarak ortak noktalarını belirlemeye çalışalım. Bu tariflere göre atasözlerinin ortak özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

* Halkın dilinde dolaşmak,
* Az kelimeyle maksadı anlatmak,
* Meşhur bir söz olmak,
* Genel bir hüküm ifade etmek,
* Halkın felsefesini ortaya koymak.

Ebüzziya, bu özellikleri içeren yukarıdaki tarifleri verdikten sonra şu üç atasözünü örnek olarak gösterir:

* Bol bol yiyen bel bel bakar.
* Bal bal demekle ağız tatlılanmaz.
* Kaş yaparken göz çıkarır.

Ona göre "İşte bütün bu sözler, bir hadiseyi veya bir işi temsil yoluyla tarif etmekle beraber bir hükmü (düşünceyi) ifade ederler ki halkın bu türden söyleyişlerine atasözleri denilir".

Tanzimat dönemi yazarlarından Ahmet Midhat Efendi, atasözü derleme çalışması yapmamakla beraber, Şinasi'nin *Durûb- Emsâl-i Osmaniyye*'sini çok beğenmiş ve buradaki atasözlerinden "sırf hikmet olanlarının hükmünü gerek sevindirici, gerek üzücü hikâyeler ile birer birer tasvir eylemeyi düşünmüş" ve bu düşüncesini seçtiği bazı atasözlerine uygun hikâyeler yazmakla gerçekleştirmiştir. Kitabına yazdığı "Mukaddime"de Şinasi'nin atasözlerinin "halkın felsefesi olduğu" görüşünü açıkladığını ifade ettikten sonra "Bunu ben de kabul ettim" demiştir". Ahmet Mithat Efendi, atasözlerinden çok hoşlanmak, Şinasi'nin konuyla ilgili kitabını beğenmek, hattâ o kitaptaki bazı atasözlerine uygun hikâyeler yazmakla beraber, atasözlerinin ne olduklarına dair kuramsal anlamda herhangi bir açıklamada bulunmamış, Şinasi'nin görüşlerini kabul ettiğini belirtmekle yetinmiştir.

Tanzimat döneminde atasözleri üzerinde dikkate değer çalışmalardan birini Tekezade M. Sait yapmıştır. Aynı zamanda bir ressam olan Sait, *Durûb-ı Emsâl-i Türkiyye yahut Atalar Sözü* adını verdiği kitabında 5742 atasözünü bir araya getirmiştir. Hem seçtiği sözler, hem bunların kitabındaki tertibi gözönüne getirildiğinde eserin bedîî/estetik zevk sahibi bir kimse tarafından hazırlandığı hemen belli olmaktadır.

Tekezade M. Sait'in atasözlerine dair düşünceleri, kitabının iç kapağına Şinasi'den aldığı cümleler ile önsözündeki kısa ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Kitabının iç kapağının hemen altında Şinasi'nin ünlü "Durûb-ı emsâl ki hikmetü'l-avamdır; sadır olduğu milletin mâhiyet-i efkârına delâlet eder" cümleleri yazılıdır. Belli ki Sait, Şinasi'nin atasözlerinin tarifi ve içeriğine dair görüşlerini aynen benimsemiştir. Kitabına yazdığı önsözde ise, dönemin padişahını övücü cümlelerden sonra sözü, atasözlerine getirir ve "ilk bakışta önemli görülmeyen bu risalenin içerdiği atasözlerinden her biri, insanın ahlâkî ve tabiî faziletleri açısından bakılırsa birer ibret düsturu" oldukları görüşüne yer verir.

Tekezade M. Sait, bu cümleleriyle, Tanzimat döneminde Vacit'ten beri atasözlerine dair yapılan tariflere ve anlatılan özelliklerine yeni bir unsur ilâve etmemiş, ancak içerdikleri "hikmet" ile "ibret" unsurlarına dikkatleri bir kez daha çekmekle yetinmiştir.

Tanzimat döneminde atasözleri derlemesi alanında en zengin derlemeyi yapan Ahmet Vefik Paşa, kitabının ne birinci, ne ikinci baskısına birer önsöz yazmıştır. Bu konuda bir yazısını da tespit edemedik. Daha da dikkat çekici olanı *Lehçe-i Osmanî*'sinde atasözünü madde başı yapmamasıdır. Sözlüğünde "Ata" maddesinde *atalar sözü*nü: "öğüt, mesel, durûb-ı emsâl" şeklinde anlamlandırdığını söylemiştik.

Bununla beraber bazı hatıra ve anekdotlarında atasözlerinin önemi ve içeriğine dair sözleri bulunmaktadır. Abdülhak Hamit Tarhan, hatıralarında Ahmet Vefik Paşa'nın kendisine: "...ahlâk ve âdât-ı millîyemizin durûb-ı emsâlimizde görüleceğinden bahisle onları okuyup millî bir eser yazmasını" tavsiye ettiğini, kendisinin de bu tavsiyeye uyarak tiyatro eserleri arasındaki *Sabr u Sebat*'ı o yolda kaleme aldığını yine az yukarıda anlatmıştık.

Bursalı Mehmet Tahir, onun atasözlerine karşı ilgisini bir gözlemine dayanarak anlatır:

"Paşa Bursa (Hüdavendigâr) valiliğinde bulundukları zaman kendi geniş bilgisine, Bursa ihtiyarlarından lâzım gelenlerin mütâlealarına ve bilgilerine müracaat ederek Osmanlılarca (atalarsözü) denilen bir de *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye* mecmuası toplayıp bastırmışlardı ki lisanımız için mühim eserlerden sayılmalıdır"[16]. Bütün bunlar onun atasözlerine karşı ilgisinin derinliğini ve çalışma hayatının, başta valilik olmak üzere, hemen her alanındaki başlıca meşguliyetlerinden biri olduğunu açıkça gösterir. Ona göre atasözleri ahlâk ve millî adetlerimizi gösteren birer dil yâdigârıdır. Türkün ihmal edilmiş dilini, edebiyatını, tarihini ve sanatını tarihin akışına uygun olarak ortaya çıkarmayı hayatının en anlamlı uğraşısı haline getirmiş bir

16 Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 3, Meral Yayınları, İstanbul 1975, s. 155.

şahsiyetin, onun ahlâk ve millî adetlerinin birer aynası olan atasözlerini ihmal etmesi elbette ki düşünülemezdi.

Bütün bu ilk derlemelerdeki "Mukaddime", "İfade", " İfade-i Mahsûsa", "Mülâhaza" ve "İzah"larda yapılan atasözü tariflerini ve anlatılan özelliklerini birleştirirsek şunları söyleyebiliriz:

Atasözü, halkın dilinde dolaşan, az kelimeyle maksadı anlatan, genel bir hükmü ifade eden, halkın felsefesini ortaya koyan, millî âdetleri gösteren, öğüt veren ve genellikle mecazlı olan kalıplaşmış sözlerdir.

Deyim Nedir?

Tanzimat döneminde atasözü derlemesi yapan Vacit, İbrahim Şinasi, Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Bâdî ve Tekezade M. Sait, atasözü ile deyim arasında bir fark görmemiş, bu iki dil unsurunu birlikte toplayıp eserlerine almışlardır. Bununla da yetinmeyip bunlara benzeyen vecize, mısra-ı meşhur, tekerleme, argo ve daha başka bazı sözler de bu dönem derleme kitaplarında bol miktarda yer almıştır. Bu karışıklığı ilk kez Ebüzziya Tevfik ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

Ebüzziya Tevfik, Şinasi'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye*'sini üçüncü kez bastırırken sonuna yazdığı "Mülâhaza-i Tâbı'"de atasözünü tarif ettikten sonra bizde ilk kez deyimin tarifini geçer: "Her lisanda atasözleri ile atasözleri kuvvetinde birtakım tabirler vardır" diyerek dilimizde bunlara yerine göre ıstılah (terim), yerine göre tabir (deyim) denildiğini ifade eder ve deyimin tarifini yapar: Deyim, "bir duyguyu veya hususî bir düşünceyi tercüme etmek ve anlatmaktan ibarettir". Devamında "Meşhur tabirlerdendir" sözünü, halkın dilinde söylenilegelen bir deyim olduğunu örnek olarak verir. Türk lisanında birtakım deyimler öteden beri atasözleri yolunda kullanılmakla beraber onlar, hem yapıları, hem anlamları bakımından birbirinden ayrı dil unsurlarıdır. Deyim bir hükmü değil, bir durumu tasvir eden söz veya söz gurubudur. Deyimde atasözünde bulunan hüküm yoktur.

Görüldüğü gibi Ebüzziya, atasözü ile deyimin ayrı ayrı birer dil yadigârı olduğunu söyleyerek bunları birbirinden ayırmak gerektiğini ifade eder; aralarındaki farkları örneklerle açıklayarak düşüncelerini geliştirir. Verdiği örneklerden biri "yalancı pehlivan" deyimidir. Bu deyim, hiçbir olayı veya işi anlatmaz; dolayısıyla bir hüküm ifade etmez.

Ebüzziya Tevfik'in bu dikkat ve uyarısına rağmen dönemin sözlüklerinde "tabir" (deyim), sözlük anlamının yanında bir dilbilgisi veya edebiyat terimi anlamı henüz kazanamamıştır:

Tabir, *Lehçe-i Osmanî*'de: "Bir şey beyanı. Lâfz-ı mahsûs, ıstılâh. ç. Ta'bîrât. Rüya yorma. *Tabirname*"[17],

Lûgat-ı Nâcî'de: "Hüsn-i ta'bîr. Sü'i ta'bîr.

Dehen-i tengine bir sözü bulunmaz amma
Hüner ol nükte-i serbesteyi ta'bîrdedir.
Sırrî-i Üsküdârî

Ta'bîr edemem daha neler var!
Gâlip

Hüsnü bâlâ-ter eder câme düşünce cespân
Nev-arûs-ı sühana revnakı ta'bîr verir.
Râgıp

Düş yormak, yorulmak: Bir rüyayı ta'bîr. Bir rüyanın ta'bîri. Ta'bîr-i rüya. Cemi. Ta'bîrât"[18],

Kâmûs-ı Türkî'de "1. İfade, beyan: Bunu nasıl tabir ederler? Kakum tabir ettikleri hayvan. 2. Bir mana ifade esen söz, cümle, terkip, fıkra: Güzel bir tabir kullandı; Başka bir tabirle ifade etti. 3. Istılâh. Ta'bîrât-ı fennîye. 4. Düş yorma, rüya tefsiri: Ta'bîr-i rüya; Rüyayı tabir ettirmek. Hüsn-i ta'bîr: Terbiye ve edebe muvafık ve münasip sözle ifade etme. Sü-i ta'bîr. Edep ve terbiyeye muhalif ve münasebetsiz sözle ifade" şeklinde anlamlandırılmıştır[19].

Görüldüğü gibi dönemin sözlüklerinde tabir (deyim), atasözlerinin yanında ayrı bir söz varlığı olarak görülmemiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak derleme kitaplarında da bu iki dil varlığı karışık olarak derlenmiştir. Halbuki onlar birbirlerinden hem yapı, hem anlam bakımından ayrı birer dil unsurudur. Aralarındaki farkı aşağıdaki şemada daha açık bir şekilde görebiliriz:

---

17 Ahmet Vefik Paşa, a., g., e., s. 832.

18 Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1978, s. 253.

19 Şemseddin *Sâmi, Temel Türkçe Sözlük/ Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî*, Hazırlayanlar: Mertol Tulum vd., Tercüman Genel Kültür Yayınları, İstanbul 1991, s. 1283.

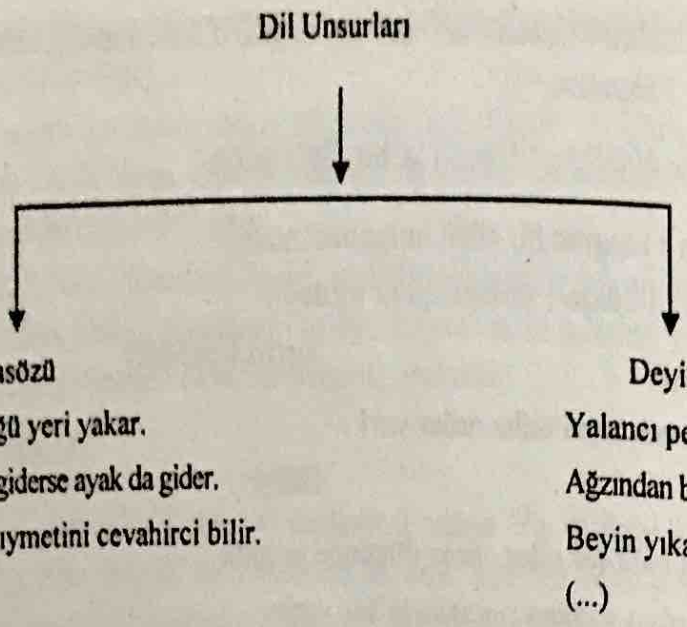

Atasözü ile deyim arasındaki farklar: Atasözlerini derleme geleneğinde atasözü ile deyimlerin aynı kitapta karışık olarak gösterilmesi, genelde Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir. Bu dönemde deyim kelimesinin sözlüklere girmesinden ve sözlük anlamının yanında bir de bir dilbilgisi terimi anlamı kazanmasından sonradır ki atasözü derleme çalışmalarında bu iki dil unsuru ayrı ayrı kitaplarda gösterilmeye başlanmıştır.

Deyimle ilgili Ebüzziya Tevfik'in verdiği ilk bilgilere dayalı olarak yukarıdan beri söylediklerimizi toparlayacak olursak şöyle bir tarif yapabiliriz: Deyim, bir duyguyu, düşünceyi, durumu anlatan, bir hüküm ifade etmeyen, çoğu mecazlı olan kalıplaşmış sözlerdir.

Vecize/Özdeyiş Nedir?

Tanzimat döneminde derlenmiş atasözleri kitaplarında deyimin yanında vecizeler de bulunmaktadır. Ebüzziya Tevfik, atasözü ile deyimi ayırmış, tariflerini yapmış ve hakim özelliklerini belirtmiş ise de vecizenin atasözü ile deyimin karşısındaki durumuna dokunmamıştır.

Vecize, doğru ve güzel bir düşünceyi en az kelimeyle anlatan sözdür. Bunlar hem şekil, hem anlam bakımından atasözlerine benzer. Şekil bakımından hemen görülen benzerlik, vecizelerin de kısa cümleler olmalarıdır. Anlam bakımından benzerlikleri ise vecizelerin de tıpkı atasözleri gibi bir düşünceyi, öğüdü ve ibret verici bir olayı dikkat çekici bir şekilde anlatmalarıdır. Bu benzerliklerine karşılık, onları atasözlerinden ayıran somut bir özellik vardır ki o da atasözünü söyleyenin belli olmaması, vecizeninkinin ise belli olmasıdır:

Yaşayacak yenilikler ancak eskiyi bilenlerden çıkar.

Cenap Şahabettin

Güneş dünyayı, kitap insanları aydınlatır.

Haluk Şaman

Cehennem insanın umudunu kaybetmesidir.

Conin

Bu dönemde derlenmiş atasözleri kitaplarında vecizeler bulunmakla beraber, "Cümel-i Hikemiyye", Emsâl-i Hakikat", Müntehabât-ı Mesâri ve Ebyât" gibi adlarla vecize toplayan müstakil kitaplar da basılmıştır. Vecize tarzındaki kitaplar, Cumhuriyet döneminde kuşkusuz daha bir müstakillik ve zenginlik kazanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ATALAR SÖZÜ'NÜN DERLEMELER ARASINDAKİ YERİ NEDİR?

Tanzimat döneminde atasözü derleme çalışmalarının daha önceki dönemlere oranla çoğaldığını söylemiş ve yapılan derlemelerden bahsetmiştik. *Atalar Sözü*, birincisi 1871, ikincisi 1882 tarihinde olmak üzere iki kez basılmıştır. Bu tarihlerde Vacit ile Şinasi'nin derlemeleri basılmış, Ahmet Bâdî'ninki de tamamlanmış bulunuyordu. Ebüzziya Tevfik ile Tekezade M. Sait de atasözleriyle ilgili çalışmalarına muhtemelen devam ediyorlardı. Ahmet Vefik Paşa'nın *Atalar Sözü* derlemesinin bütün bu çalışmalar arasında özel bir yeri vardır. Bunu açık bir şekilde ortaya koymanın en uygun yolu, *Atalar Sözü*'nü diğer derlemelerle karşılaştırmaktır. Burada bu karşılaştırmayı yaparak onun hakim özelliklerini ortaya koymaya ve yerini belirlemeye çalışacağız.

İlk derlemenin Vacit'in *Durûb-ı Emsâl*'i olduğunu söylemiştik. Vacit, 32 sayfadan ibaret bu risalesini, "altı yüz doksan kadar atasözü" ile sonuna "münasip iki üç lugaz" ilâve ederek meydana getirmiştir. Risaledeki atasözleri, daha çok çocuklara göre okunmasında kolaylık bulunan sözlerden seçilmiştir.

Kitapçıkta atasözlerinden sonra dört lugaz ilâve edilmiştir. Bu kitaptaki atasözlerinden yukarıda örnekler verdiğimiz için burada sadece bir fikir vermek için birinci lugazı vermekle yetineceğiz:

Ol nedir insana dâim yâr olan
Kâh muhtefî kâhice der-kâr olan
Bâis- i rahmettir ancak ümmete
Dâhil eyler âdemi ol cennete
Dâim uzlet-nişînin kârıdır
Rengi çoktur ekserîsi sarıdır
Şeyh-i küzzâba hele bir dâm olur
Sâde-dillere varıp ana râm olur

Bir mübârek gün gelirse zâhidâ
Herkesin yanında olur rû-nümâ
Ka'be-i ulyâda pek â'lâsı var
Bende var amma anın ednâsı var
Birbirine muttasıldır hânesi
Bir hafîce yerde oldu lânesi
Mescide vakf eyle anı sen hemân
Yâd ideler ismini halk-ı cihân
Vâcidâ olsa sezâdır bî- riyâ
Bu lugaz vird-i zebânım dâimâ

Vacit, derlemesine atasözlerinin yanında, o dönemin ifadesiyle, tabirleri de almakla beraber bunlar çok azdır. Kitapta lugazların dışında ataşözü veya tabirlerin geçtiği manzum parçalara yer verilmemiştir.

Dönemin dikkat çekici derlemelerinden birini kuşkusuz İbrahim Şinasi yapmıştır. Şinasi, *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye* adını verdiği kitabını daha Paris'e birinci kez gittiği ve orada bulunduğu 1849-1854 yılları arasında hazırlamıştır. Kitap uzun süre bekletildikten sonra İstanbul'da 1863 yılında birinci, 1870 yılında da ikinci kez basılmıştır. Onun asıl önemli baskısı, ölümünden çok sonra, arkadaşı Ebüzziya Tevfik'in önemli ilâveleriyle 1884 yılında yaptığı üçüncü baskısıdır. Bu baskıda "...Şinasi'nin derlediği atasözleriyle kendisinin eklediklerinin kolayca fark edilebilmesi için de ilâve ettiklerine birer özel işaret koymuştur. Ebüzziya, özellikle beyitlerden, mısralardan örnekler vererek, eserine aldığı veya Şinasi'nin derlemiş bulunduğu sözleri de nerede ve nasıl kullanıldıklarını göstermekle, üstadının eserini daha da değerli hale getirmiştir"[20].

Şinasi, Tanzimat döneminin genel eğilimine uygun olarak "asıl kaynak" dediği halka doğru gitmek isteyen bir yazardı. *Müntehâbât-ı Eş'ârım*'daki bazı şiirlerinin başına "safî Türkçe" ve "bililtizâm lisân-ı avâm" üzre kaleme alınmıştır" gibi kayıtlar koyması, *Şair Evlenmesi*'nde halk tabakasından insanları kendi seviyelerine uygun bir dille konuşturması, *Tercümân-ı Ahvâl* gazetesine yazdığı ünlü "Mukaddime"sinde "... umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede işbu gazeteyi kaleme almanın gerekli olduğunu" yazması, onun bu eğilimi gösteren örneklerden sadece birkaçıdır.

Halkın diline ve kültürüne karşı duyduğu bu yakın ilgi, onu atasözleri ile tabirleri toplamaya götürmüştür; ancak hemen belirtmeliyiz ki *Durûb-ı Emsâl-i*

---

20 Ziyad Ebüzziya, *Şinasi*, Hazırlayan: Hüseyin Çelik, İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s. 349.

Osmaniyye, Türk atasözleri ile tabirlerini bütünüyle tespit eden bir çalışma değildir. Kitap, bu büyük hazinenin ancak bir kısmını içine almaktadır. Bunun yanında daha çok atasözü almak mümkünken, kitabının önemli bir bölümünü, atasözlerinin "Divan şiirinde ve münevverlerin dilinde değişiklik görmüş şekilleriyle" doldurmuştur. Bu tutum, atasözlerinin orijinal cümle yapılarının bozulmuş şekillerinin de esere girmesine sebep olmuştur.

Bunu birkaç örnekle daha açık olarak göstermek mümkündür:

52 "Atılan ok geri dönmez".

Merd olanlar sözünün ola eri
Çâre var mı ki sühan döne geri

Atâyi, s.11

963 "Bedavadan gelen bedavaya gider".

Meşhur meseldir bunu sen de bilirsin
Ez-bâd-ı hevâ âmed ü ber bâd-ı hevâ reft

Nef'î, s. 117

1137 "Bir baş soğanla geçinir".

Piyâz-ı bedr ile milh-i nücûmu hâna koyub
Taayyüş etmede bir baş soğanla çerh-i hasîs

Sâbit, s. 138.

Bunlardan birincisinde atasözünün orijinlindeki kelimeler değiştirilmiş, ikincisinde atasözü Farsça'ya çevirilerek halkça tanınmaz hale getirilmiş, üçüncüsünde de yine kelimeler değiştirilerek atasözünün anlattığı basit bir gerçek, halkın, âşina olmadığı bir mazmunla anlatılmaya çalışılmıştır. Bu atasözleri, halk arasında kuşkusuz bu beyitlerdeki şekilleriyle dolaşmaz.

Dönemin dikkat çekici bir diğer derlemesi, Ahmet Bâdî'nin *Armağan*'ıdır. *Armağan*, 1875 yılında tamamlanmıştır. Kitabın başında amacını ve derleme yöntemini açıklayan bir önsöz veya herhangi başka bir açıklama yoktur. Eserin bu açıdan incelenmesi, Ahmet Bâdî'nin, Şinasi'nin yöntemini uyguladığını gösteriyor. Buna göre o da, atasözü, deyim, mısra-ı meşhur ve vecize diyebileceğimiz sözleri toplamış ve bunları genelde alfabetik sıraya göre dizmiştir. Topladığı sözlerin Divan şiirindeki gazel, kaside ve daha başka bazı nazım şekillerindeki kullanılışlarını da vermiştir. Bu kullanılışlarda Şinasi'de de görüldüğü gibi, atasözünün halk dilinde dolaşan "halis şekilleri"

bozulmuştur. Bu bozulmalar bazen atasözündeki kelime sırasının değiştirilmesi, bazen kelime ilâve edilmesi, bazen de kelime düşürülmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır:

131 Ağzı var dili yok.

Anı teşbîh eyleyen kimdir yâre kim
Gonca-i gülzâr-ı dehrin ağzı var yoktur dili

Hasan Ziyâ'î, s. 6

167 Ak akçe kara gün içindir.

Firâkında dökeyim nakd-i eşkim
Ak akçe çünkü kara gün içindir.

Lutfî, s. 10

246 Al kaşağıyı gir ahıra, yarası olan gocunur.

Birâder eski mesel yâresi olan kocunur
Bu zahm ile hareketden de ihrâz ederiz.

Sâbit, s. 13.

Ahmet Bâdî, manzum örnekleri, dolayısıyla şekil bakımından bozulmuş atasözlerini, kitabına almak hususunda Şinasi'den daha da ileri gitmiştir. Örneğin yukarıdaki örneklerden birincisi için kitapta, birisi kıt'a olmak üzere, altı beyit, ikincisi için üç beyit, üçüncüsü için de yine üç beyitte geçen, orijinal yapıları muhtelif derecelerde bozulmuş atasözü örnekleri vardır. Bu ve benzeri atasözleri, halk dilinde örnek beyitlerdeki bozulmuş şekilleriyle değil, orijinallerindeki "halis şekilleriyle" kullanılmakta ve yaşamaya devam etmektedirler.

Tekezade M. Sait'in *Durûb-ı Emsâli Türkiyye yahut Atalar Sözü*, adlı derlemesi, seçilen sözler, bunların düzeni, imlâsı, yer yer koyduğu motifleriyle derlemeler arasında en düzgün olanıdır. Sait, manzumelerde geçen atasözleri adı altında onların bozulmuş şekillerini vermeyi en aza indirmiştir.

Tanzimat dönemindeki bütün bu atasözü derlemeleri arasında en orijinal ve adına uygun olanı Ahmet Vefik Paşa'nın hazırladığı *Atalar Sözü*'dür. Onu dönemin diğer derlemelerinden ayıran başlıca özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

En Zengini Olmak

Vacit'in *Durûb-ı Emsâli*'nde 690, Şinasi'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye*'sinde 4004, Ahmet Bâdî'nin *Armağan*'ında 5675, Tekezade M. Sait'in *Durûb-ı Emsâl-i*

Türkiyye yahut Atalar Sözü'nde 5742 atasözü ve deyim özelliği taşıyan söz bulunmaktadır. Ahmet Vefik Paşa'nın *Atalar Sözü*'nde ise bu sayı 8000'den fazladır.

Asıl Şekillerini İhtiva Etmek

Tanzimat döneminde atasözü derlemesi yapmış Vacit, Şinasi, Ahmet Bâdî ve Tekezâde M. Sait, hem atasözlerini, hem de onların Divan şair ve nâsirlerince kullanılmış ve orijinal yapıları muhtelif derecelerde bozulmuş şekillerini de derlemelerine almışlardır.

Dehri Dilçin'den[21] sonra, Ömer Faruk Akün de bu noktaya dikkati çekerek şunları söyler: "Şinasi'nin, atasözlerini çok defa halis ifadeleri yerine divan şiirinde ve münevverlerin dilinde değişiklik görmüş şekilleriyle nakleden eserini kendi elindeki malzemeye nisbetle yetersiz bulduğu anlaşılan Ahmet Vefik, esas ağırlığı halk ağzındaki söyleyişlere verdiği çok geniş derleme mahsulü olan kitabında Şinasi'deki mevcudu birkaç misline çıkarır"[22].

Ahmet Vefik Paşa, *Atalar Sözü* derlemesine yalnız atasözü, tabir ve diğer meşhur sözlerin halk arasında dolaşan "halis şekilleri"ni almıştır. Bursalı Mehmet Tahir'in ifadesine göre bu tavrını, zaman zaman Bursa'nın yaşlı insanlarıyla konuşmak suretiyle kullandıkları atasözü, tabir ve diğer meşhur sözleri tespit ederek göstermiştir. Bu yöntem *Atalar Sözü* derlemesini gerçek bir dil hazinesi durumuna getirmiştir.

Varyantlarını Vermek

Ahmet Vefik Paşa, *Atalar Sözü*'nde atasözü, tabir ve meşhur sözleri halk arasında yaşayan halis şekilleriyle tepit etmiş ve bunları kitabında alfabetik sıraya göre dizmiştir. Eserin, ikinci baskısında 8000'in üzerinde dil malzemesi bulunmaktadır. Bu malzemenin derlenme alanı Türkiye Türkçe'sinin kullanıldığı coğrafyadır. Kitaptaki atasözü ve tabirlerin çok büyük bir bölümü başta Anadolu olmak üzere komşu bölgelerde yaşayan Türkçe'den derlenmiştir. Bu sebeple atasözlerinin çok büyük bir bölümü tek şekillidir. Bununla beraber bazı atasözlerinin bölge ve şive farklılığından ileri gelen varyantları da bulunmaktadır. Bunlar kelime, tamlama, hattâ, pek seyrek olarak, cümle düzeyinde karşımıza çıkmaktadır. Ahmet Vefik Paşa, bunları eserinde açık parantez şeklinde göstermiştir. Biz, hazırladığımız metinde Türk Dil Kurumu'nun yerleşmiş kurallarına uyarak bunları parantez içinde gösterdik:

---

21 Dehri Dilçin, *Edebiyatımızda Atasözleri*, T. D. K. Yayınları, İstanbul 1945, s. XVII- XXX.

22 Ömer Faruk Akün, "Ahmet Vefik Paşa" maddesi, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul 1989, s.152.

Adam olana bir söz yeter. (Arife).
Arkadaş belâsına uğrayan çoktur. (Dil belâsına).
Elbet sen de bir gün bu köprüden geçersin. (Elin geçtiği köprüden).

Bu özellikleriyle Ahmet Vefik Paşa'nın derlediği *Atalar Sözü*, Türk insanını dil, edebiyat, eğitim, sanat ve kültür başta olmak üzere çeşitli yönleriyle tanımak isteyen yerli ve yabancı araştırmacıların karşısında bitmek tükenmek bilmeyen bir hazine olarak durmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TEMATİK BİR YAKLAŞIM: TÜRK ATASÖZLERİNİN ESTETİĞİ

Atasözleri, her milletin dil ve edebiyatının yaşayan en canlı unsurudur. Onlar, bir yandan anlattıkları bilgi ve düşüncelerin doğru, bir yandan dilbilgisi bakımından kısa, duru ve özlü cümleler olmaları gibi sebeplerle kolayca hatırlanmakta ve her düzeydeki anlatıma bir canlılık kazandırmaktadırlar.

Bunların yanında atasözleri, ait oldukları milletin insan, hayat, dünya ve Tanrı'ya dair inanış ve düşüncelerini de ortaya koyan cümlelerdir. Atasözleri, atalarımızın yüzyıllar boyunca devam eden gözlem, deneme ve yanılmalarının sonunda ulaştıkları düşüncelerin birer döviz ve formül haline getirilmiş şekilleridir. Onlar, atalarımızın insan, aile, toplum, Tanrı ve daha başka birçok konuya dair gözlem, deneme ve yanılmalarına dayalı görüşlerini özetlerken, bir sonraki nesillere de doğrulukla kılavuzluk eden, okuyan veya dinleyenlerin hayat yollarını aydınlatan birer ışıktır.

Türk atasözlerinin kökleri, edebiyat tarihimizin derinliklerine kadar uzanır. Edebiyat tarihimizin, başlangıcı henüz belirlenemeyen sözlü edebiyat dönemi, yüzyıllarca devam ettikten sonra sekizinci yüzyıla gelindiğinde sözlü edebiyatın yanında, *Orhun Abideleri* (VIII. yy), *Kutadgu Bilig* (XI. yy.), *Divan-ı Lügati't-Türk* (XI. yy.) ve daha başka birçok dil ve edebiyat yadigârıyla yazılı edebiyat geleneğimiz de başlamıştır. Atasözleri, sav adıyla ilk kez *Orhun Abideleri*'nde yazılı olarak karşımıza çıkar[23]. Türklerin bir bölümünün onuncu yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan Anadolu'ya göç etmeleri ve burada yerleşmelerinden sonra yüzyıllarca atasözleri, mesel, darb-ı mesel ve durûb- ı emsâl adlarıyla da anılarak hem halk edebiyatı, hem divan edebiyatı mahsul-

---

23 Ahmet Caferoğlu, "Orhon Abidelerinde Atalarsözü", *Halk Bilgisi Haberleri*, sayı: 3, İstanbul 1930; Ferit Birtek, "En Eski Türk Savları" (*Divan-ı Lugati't-Türk*'ten Derlemeler) I, Alâattin Kıral Basımevi, Ankara 1944, 122 s.

lerinde kullanılmaya devam edilmiş ve Tanzimat dönemine kadar genelde dağınık bir şekilde gelmişlerdir.

Hem halk, hem divan edebiyatı geleneğimizde yüzyıllardan beri kullanılagelmiş[24] atasözlerini derleme çalışmaları, divan edebiyatı döneminde başlamakla beraber, onlara karşı asıl ilgi, giriş bölümünde kısaca anlattığımız sebeplerle on dokuzuncu yüzyılda gösterilmiştir. Bu yüzyılda edebiyatımızın geniş halk kitleleriyle daha yakından bağlantı kurmak istemesinin doğal bir sonucu olarak on dokuzuncu yüzyılın ortalarında atasözlerine karşı ilgi daha da artmış ve onları derleme çalışmaları büyük bir canlılık ve hız kazanmıştır. Bu dönemde başta Vacit olmak üzere İbrahim Şinasi, Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Bâdî, Tekezâde M. Sait ve daha başkaları atasözlerini derleme çalışmaları yapmışlardır. Bu alandaki çalışmalar Millî edebiyat ve Cumhuriyet dönemlerinde de devam ederek günümüze kadar gelmiştir.

Bugün elimizin altında zengin bir atasözleri derleme çalışması geleneği vardır; fakat aynı zenginlikte onlar üzerinde yapılmış tematik çalışmaların bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Bu düşünceden hareketle Türk atasözlerinin estetiği üzerinde bir araştırma yapmayı uygun gördük. Tespitlerimize göre atasözlerimiz üzerinde ilk kez girişilen böyle bir çalışmayı temellendirmek üzere önce estetiğin ne olduğunu ana hatlarıyla gösteren bir çerçeve çizmenin, sonra da araştırmamızı bu çerçevede ait olduğu yere oturtmanın uygun olacağını düşünüyoruz.

Estetik Nedir?

Estetik, Batı dillerinden Türkçe'ye geçmiş bir kelimedir. Kelimenin kökü, "duyu, duyulur algı" anlamına gelir. Kelimeyi fiil olarak düşündüğümüzde "duyu ile algılamak" anlamını elde ederiz. Buna göre estetik, duyu ile elde edilen, duyulur algı yoluyla sağlanan bilgi demektir[25].

Edebiyat tarihimizin Tanzimat döneminin sonları ile Servet-i Fünûn Edebiyatı döneminde estetik kelimesine Türkçe bir karşılık aranmaya başlanmış ve "hikmet-i bedâyi", "ilm-i ihtisâsât", "ihtisâsât", "ilm-i hüsün" ve "âsâr-ı nefîsenin felsefesi" gibi karşılıklar önerilmiştir[26].

---

24 Dehri Dilçin, *Edebiyatımızda Atasözleri*, TDK Yayınları, İstanbul 1945. Dehri Dilçin, kitabının Başlangıç bölümünde önce "Divan Edebiyatında Atalarsözü", (s. xvii-xxx), sonra "Halk Edebiyatında Atalarsözü", (s. xxx-xxxiv) başlıkları altında özlü bilgiler vermiştir.

25 İsmail Tunalı, *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, s.13.

26 Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünun'da Edebî Tenkit*, MEB Yayınları, İstanbul 1994, s. 99-104; Hasan Akay, *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1998, s. 185-189.

Kelimenin yukarıdaki sözlük anlamlarının yanında, önerilen Türkçe karşılıklarında da görüldüğü gibi, bir de terim anlamı vardır. Terim anlamıyla estetik bir felsefe disiplinidir. Bu disiplin dört unsurdan oluşan bir bütünlüktür.

Estetik bütünlüğü oluşturan dört unsuru aşağıdaki tabloda şöyle gösterebiliriz:

Estetik Süje	Estetik Obje
Estetik Değer	Estetik Yargı

Estetiğin Unsurları

Bir felsefe disiplini olan estetik bütünlüğü oluşturan bu unsurları şöyle sıralayabiliriz:

1. Estetik Süje
2. Estetik Obje
3. Estetik Değer
4. Estetik Yargı

Estetik, bu dört unsuru kendine özgü yöntemlerle araştıran, açıklayan ve temel bilgileri ortaya koymaya çalışan bir bilim dalıdır.

Bir sanatkâr, bir düşünür, bir düşünce akımı, bir millet veya dinin estetiği demek, bu dört kavram üzerine metinlere dayalı düşünceleri demektir. Buna göre Türk atasözlerinin estetiği, atasözlerimizde bu kavramlara dair söylenmiş düşüncelerin bütünü demektir. Bu durumda bir sanatkârın estetiği anlatılırken, genellikle yapılagelindiği gibi, bunlardan sadece bir tanesini, örneğin estetik değere dair görüşlerini, anlatmakla yetinmek estetik bütünlüğü parçalamak ve bozmak demektir ki anlatılanlar, o şahsiyetin estetiğini ortaya koymaya aslâ yetmez.

Atasözlerimizin estetiğine, daha doğrusu, atasözlerimizdeki bu dört kavrama dair düşünceleri saptamaya geçmeden önce bu kavramların estetik disiplindeki anlamlarını kısaca açıklamamız uygun olur.

1. Estetik Süje Nedir?

Estetiğin dört unsurdan oluşan bir bütünlük olduğunu söylemiştik. Estetik süje bu bütünlüğün ilk unsurudur. Estetik süjeyi açıklamaya süjeden başlayalım.

Süje, ilk bakışta bir bilgi elemanıdır. İnsan akıl sahibi canlı bir varlıktır. İnsan, aklı vasıtasıyla çevresindeki nesne veya olaylara yönelerek onları görür, algılar, kavrar ve onların var olduklarının bilincine varır.

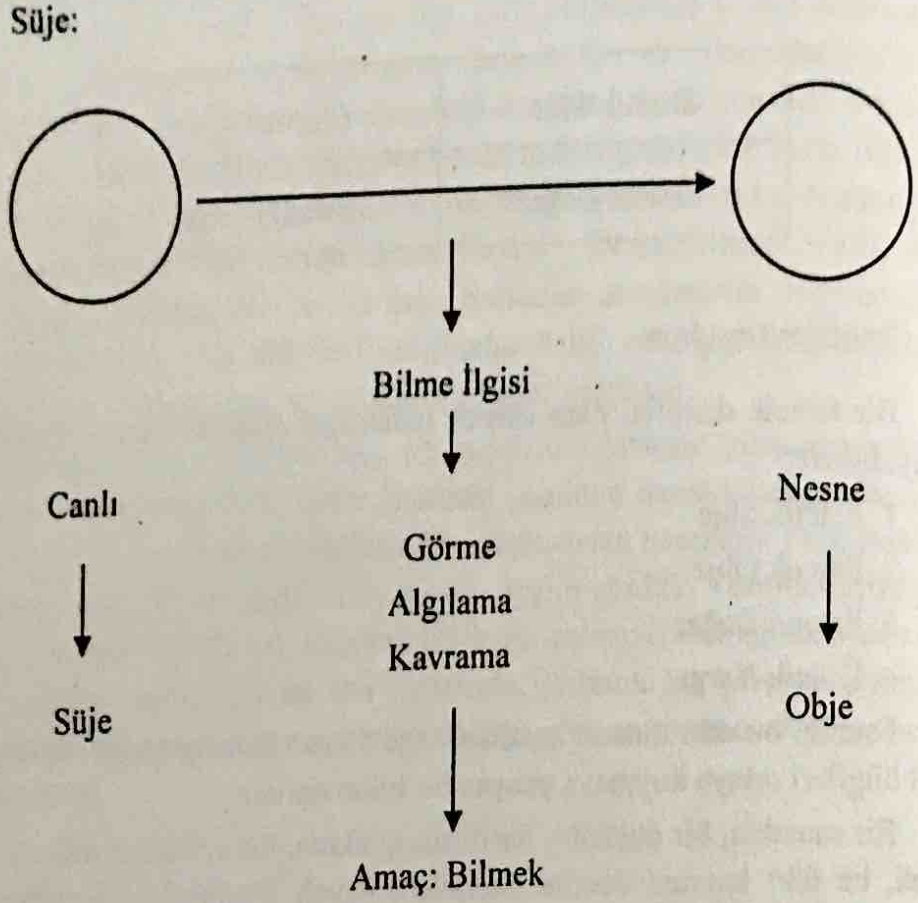

Akıl sahibi canlı varlığın çevresindeki nesne ve olaylara yönelip onları algılamasına bilme ilgisi adı verilir. Bilme ilgisi olayında nesneleri ve olayları algılayan akıl sahibi varlığa, "ben"e süje denir. Algılanan nesneye de obje adı verilir. Buna göre bilme ilgisi, en yalın tanımıyla süje ile obje arasındaki nesnel ilgiyi gösteren bir etkinliktir. Yakın çevreden başlayıp dünya ve evrendeki bütün nesne ve olaylara varıncaya kadar onlarla bilme ilgisini sağlayan canlı varlığa bilgi süjesi denir. Bilgi süjesinin amacı, yukarıdaki şemada da açıkça görüldüğü gibi, yöneldiği nesne veya olayı görmek, algılamak, kavramak ve onu çeşitli yönleriyle nesnel olarak bilmektir. Bilgi süjesi, bu amacına ulaştıktan sonra yöneldiği nesne veya olayları zihninde yine nesnel olarak anlamlandırır.

Şimdi adım adım ilerleyerek bu sefer estetik süjeyi tanımaya çalışalım.

Estetik Süje:

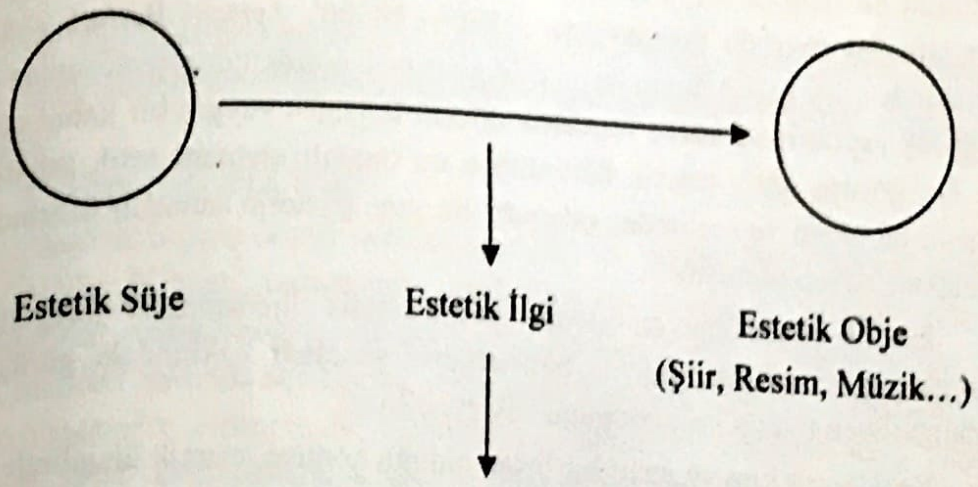

Estetik süje de, bilgi süjesi gibidir. Estetik süje de başlangıçta bilgi süjesi gibi çevresindeki obje veya olaylarla ilgi kurmaya yönelir; ancak bu ilgi sıradan objelere değil de estetik bir objeye (şiir, resim, müzik...) yönelirse o zaman bu ilgiye estetik ilgisi denir ve bu tür ilgiyi kuran süje de artık estetik süje adını alır. Sanat değeri taşıyan böyle bir objeyi okuyan, seyreden veya dinleyen, kısacası onunla bir ilgi içine giren estetik süjenin amacı, bilgi etkinliğindeki gibi onu bilmek, tanımak değil, yine yukarıdaki şemada açıkça görüldüğü gibi, ondan "estetik haz" duymaktır. O halde estetik etkinliği, estetik süje ile estetik obje arasında kurulan nesnel değil, öznel bir bağdır. Bunun çevremizdeki nesneleri ve olayları sırf görmek, algılamak, öğrenmek ve zihnimizde anlamlandırmak amacıyla onlara yönelmek demek olan bilme etkinliğinden farklı olduğunu burada bir kez daha belirtelim. Estetik süjenin amacı, ilgi içine girdiği objeyi öğrenmek, bilmek değil, ondan "estetik haz" sağlamaktır. "Buna göre estetik süje, bir estetik objeyi algılayan, onu kavrayan, ondan "estetik haz" duyan bilinç varlığı, "ben" anlamına gelir". Edebiyat metinleri söz konusu olduğunda estetik süjenin bu metinleri vücuda getiren sanatkâr veya onları "estetik haz" duymak amacıyla okuyan, çözümleyen, yorumlayan ve bilimsel olarak inceleyen kişi olduğu açıktır[27].

Kuşkusuz sanat eserlerini, dolayısıyla edebiyat metinlerini vücuda getiren, ortaya koyan sanatkâr da bir estetik süjedir. Bu sebeple sanatkârın kendisi

---

[27] Estetik süjeye/ sanatçıya ait geniş bilgi için bkz. İsmail Tunalı, *Estetik*, Remzi Kitabevi, 3. Basım, İstanbul 1989, s. 23-46; "Sanatçı Kimdir?", Suut Kemal Yetkin, *Estetik ve Ana Sorunları*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1979, s. 9-38.

de estetiğin ilgi alanına girer. Hattâ bazı estetikçilere göre sanatkâr, estetik bütünlüğün en önemli elemanıdır. Sanatkârın önemi romantik dönemde daha da artmıştır. İngiltere'de Wordsworth (1770 – 18550), *Lyrical Ballads* (1800)'ın önsözünde şiiri, şairin duygularını dile getirmesi olarak tanımlamasından sonra, bu görüş yayılmış ve bütün romantik dönem boyunca yaygın bir kabul görmüştür. Bu görüşe göre, estetik bütünlüğün en önemli elemanı artık sanatkârdır. "Şiirini tabiattan ve realiteden çıkaran" bu şair, gözlerin sanatkâr üzerinde toplanmasına sebep olmuştur[28].

Estetik bütünlüğün en önemli unsuru estetik süje/sanatkâr olduğuna göre atasözlerindeki estetik anlayışı belirlemeye, sanatkâr hakkındaki görüşlerden başlamanın en uygun yol olduğunu söyleyebiliriz.

Sanatkârın kim ve nasıl bir insan olduğu konusu, estetik disiplinde ve sanat tarihlerinin sanatkârların hayat hikâyeleri bölümlerinde uzun uzun anlatılır. Bunların yanında bazı sanatkârların hayat hikâyelerini, biyolojik yapıları ile psikolojik yapılarını ortaya koyan ayrı çalışmalar da vardır.

Araştırmacıların ortaya koydukları bu sanatkâr profilinin yanında bazı atasözlerimizde de sanatkârdan söz edilmekte ve onun çeşitli yönleri anlatılmaktadır. Bunları birleştirip bir bütün haline getirdiğimizde ve yorum yoluyla zenginleştirdiğimizde bu sefer, Türk halkının atasözleriyle ortaya koyduğu bir sanatkâr profili karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet Vefik Paşa'nın derlediği *Atalar Sözüne* sırf bu açıdan baktığımızda sanatkârla şu veya bu oranda ilgili olduklarını düşündüğümüz çok sayıda atasözünün bulunduğunu görüyoruz. Hemen belirtmeliyiz ki atasözlerinde sanatkâr veya sanatçı kelimeleri geçmez; ancak bulunduğu cümledeki sözlük anlamı ve yorum yoluyla sanatkâr olarak anlamlandırabileceğimiz kelimeler geçer. Bunları şöyle sıralayabiliriz: "Adam", "hünerver", "dertli", "kişi", "şair" ve "ozan". Bu kelimeleri içeren bazı atasözlerimizi şöyle sıralayabiliriz:

"Adam, adam sayesinde adam olur".
"Bir hünerver yüzyılda zuhura gelir".
"Çok söz ozanda yaraşır".
"Dertle bîmar olan elbette dermanın arar".
"Kişinin miktarı kelâmından bellidir".
"Öyledir böyledir dert insanı söyletir".
"Sanatına güvenenin para ayağına gelir".

---

[28] Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınları, 9. Basım, İstanbul 1994, s. 91, 92.

"Şaire saz, ses, söz gerek".
"Ya gazeldir, ya kaside armağanı şairin".

Bu atasözlerinde geçen söz konusu kelimelerden yola çıkarak atasözlerinde tasvir edilen sanatkârın özelliklerini, biraz da yorum yoluyla, şöyle gösterebiliriz:

* Hüner Sahibi Olmak

Atasözlerimizde ortaya konulan sanatkâr, her şeyden önce "hüner" sahibi olan kimsedir. "Hüner" kelimesinin sanatla ilgisini, kelimenin anlamını dönemin sözlüklerinde aradığımızda açıkça görüyoruz. Kelime, *Lehçe-i Osmanî*'de "Hazakat, sanat, marifet" şeklinde açıklanmış, devamında türevleri: "hünerver: marifetli, ehl-i hüner: hünerver. ç. Hünerverân" biçiminde açıklanmıştır[29]. Muallim Naci, "hüner"i, "marifet, sanat" kelimeleriyle açıklamış, Sünbülzade Vehbî'nin "Şiir ve inşa hünerin a'lâsı" ifadesini örnek olarak vermiştir. Kelimenin Farsça türevleri diyebileceğimiz, hünerpîşe, hünermend, hünerver" şekilleri, madde başı yapılarak açıklanmıştır[30]. Şemsettin Sami, kelimenin anlamını daha da zenginleştirmiştir: "Hüner, 1. Bilme, biliş. eşanl. Marifet, malumat: *O da bir hünerdir.* 2. Ustalık, maharet. Eşanl. Hazakat: *Bunu yapmak için hüner ister. Bu işte çok hüner vardır.* 3. İlim, fen, bilgi: *Tahsil – i ilm ü hüner.* "Bilgi edinme, bilgi sahibi olmaya çalışma". 4. İnce sanat, güzel sanatlar: *Ashâb- ı hüner.* "Güzel sanatlarla uğraşanlar"[31].

Redhouse da kelimeye sözlüğünde benzer anlamlar vermiştir: "Hüner P.1. skill, dexterity; ability; art; talent. 2. accomplishment; merit. 3. object of art; work of dexterity. Hüner göstermek: to exhibit skill, talent, cleverness. Hüner satmak: to pretend to be clever. Hünerbend: skillful performer. Hünerdar: skillful, talented. Hünefüruş: who pretends to be clever. Hünerli: talented, skillful. Hünermend: excellent, skillful, industrious. Hünerver: lover, cutuvator, encourager of science or talent. Hünerver: skillful, clever"[32].

Hüner kelimesine verilen bütün bu anlamları yakından incelediğimizde bunların iki noktada toplandıklarını görürüz: Birincisi, herhangi bir işte, meslekte başarılı olmak, ikincisi de başta şiir ve inşa olmak üzere güzel sanatlardan biri olan edebiyat alanında güzel eserler meydana getirme yeti ve becerisine

---

29 Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî*, Hazırlayan: Recep Toparlı, TDK Yayınları, Ankara 2000, s. 647.

30 Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Naci*, (Hazırlayan): Faruk K. Timurtaş, Çağrı Yayınları, İstanbul 1978, s. 946.

31 Şemseddin Sâmi, *Temel Türkçe Sözlük/ Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî*, Hazırlayanlar: Mertol Tulum vd., Tercüman Genel Kültür Yayınları, İstanbul 1991, s. 523.

32 S. James Redhouse, *Redhouse, Yeni Türkçe – İngilizce Sözlük*, İstanbul 1968, s. 498.

sahip olmak anlamıdır. Bizi burada bunlardan ikincisi kuşkusuz daha çok ilgilendirmektedir. Bu durumda edebiyat alanında güzel eserler vücuda getirme yeti ve becerisine sahip olan kimselere, atasözlerimize göre, artık sanatkâr diyebilir ve içinde "hünerver" kelimesinin geçtiği atasözlerinin, aslında estetik bir kavram olan "sanatkâr"ı anlattığını söyleyebiliriz.

"Bir hünerver yüzyılda zuhura gelir."

Atasözü de gerçek bir sanatkârın toplumda uzun bir süreçten geçerek zamanla ortaya çıkabileceğini anlatır. Böyle uzun bir yol ve emekle vücuda gelen sanatkâr, toplumda her zaman bir itibar sahibidir:

"Erbab-ı hüner pabuçlukta kalmaz".

Onun itibarı, kelâmına, daha doğrusu eserine göre artar veya eksilir:

"Kişinin miktarı, kelâmından bellidir".

Atalarımıza göre sanatkâr, hem mekân bakımından geniş, hem zaman bakımından uzun, her yer ve zamanda bir "yeri" olan kimsedir:

"Varsa hünerin, var her yerde yerin; yoksa hünerin, var her yerde yerin".

Modern estetik kuramları, sanatkârın, sıradan insanlardan farklı olarak sahip olduğu bu üstün yeti ve becerileri nasıl elde ettiği üzerinde de durur ve onların kökenlerini araştırır. Kimine göre onların kaynağı, Tanrı bağışıdır; sanatkâr onları kalıtım yoluyla elde eder ve dünyaya gelirken beraberinde getirir. Kimilerine göre ise sanatkar onları daha sonra çocukluk ve gençlik yıllarında uygun eğitim yöntemlerine başvurarak kendi çabasıyla elde eder, geliştirir.

Türk atasözlerinde sanatkârın sahip olduğu üstün yeti ve beceri kabiliyetlerini, daha çok eğitim yoluyla bir ustadan uygun yöntemleri kullanarak kendi çabasıyla elde ettiğine dair görüşler vardır:

"Adam, adam sayesinde adam olur",

"Sanatı, üstattan görmeyen öğrenemez",

"At tırnaktan, insan kulaktan kapar".

Sanat yeti ve kabiliyetlerinin elde edilmesinde ve geliştirilmesinde kullanılan yöntemlerin başında gözlem, dinleme ve uygulama (meşk) gelir.

* Bir Dert Sahibi Olmak

Türk atasözlerinde anlatılan sanatkârın bir özelliği de dertli olmaktır. "Dert", insanı, sanatkârı, onu söylemeye, dermanını aramaya ve başkalarıyla iletişim kur-

ATATÜRK İL HALK KÜTÜPHANESİ

maya zorlar. Sanatkârın dert sahibi olmak özelliği üzerine söyleyeceklerimizi temellendirmek üzere bu kelimenin de anlamını yine dönemin sözlüklerine başvurarak önce belirlemeye çalışacağız.

Ahmet Vefik Paşa, "dert" kelimesini sözlüğünün "Cüz-i Evvel"inde "dertlenmek", "dertleşmek" ve "dertli" şeklinde almış ve sırasıyla: "illet sahibi olmak", "tazallüm-i hal, mahremane musahabet, tesliyet" ve "Alil, mariz. Mükedder, müteellim, musâb, acıklı" anlamlarını vermiştir. "Cüz-i Sanî"de ise kelimeyi madde başı yapmış ve "Elem, keder, ağrı, illet, merak" şeklinde anlamlandırmıştır. Devamında türevlerini de vererek: "derd-i ser sudâ, baş ağrısı. Derd-mend, derd-nâk elim, acınacak. Zebanzedde illet gibi yumru" şeklinde açıklamıştır[33]. Muallim Nâcî, kelimeye "Ağrı, sızı, maddî, manevî nâhoşluk, insanı müteezzi eden her türlü ahval: Derd-i çeşm, derd-i dendân, derd-i firak, derdmend, derdnâk: dertli" anlamlarını vermiştir[34]. Şemsettin Sami de kelimeye sözlüğünde yer vermiştir: "Dert 1 Keder, acı, tasa, eşanl. Gussa: *Benim dertlerim çoktur.* Derd-i derûn: "Gönül acısı". 2. Zahmet, eziyet, meşakkat. Eşanl. Renc. 3. Yüreğini ezen iç sıkıntısı: *Bu iş bana dert oldu.* 4. mec. Ağrı, hastalık. 5. halk d. çıban, tümör, ur"[35].

Redhouse, kelimenin önce şiir dilinde kullanılan terkip şeklindeki anlamlarını vermiştir: "*Derd-i derun, derd-i dil poet.* heartache. *Derd-i hicran poet.* pain of separation. *Derd-i ışk poet.* love-sickness. *Derd-i nihan poet.* secret pain. *Derd-i ser poet.* headache, toruble. *Derd-i şikem lrnd.* bowel pains, pangs".

Daha sonra kelimenin günlük dildeki açıklamasını ise şöyle yapmıştır: "1. Pain, suffering, malady, disease, illness. 2. affliction, woe, touble, sorrow, grief, cares, worries; annoyance, grievance. 3. *coolq.* tumor, boil"[36].

İçinde "dert" kelimesi bulunan atasözlerinin büyük bir bölümünde kelime sözlüklerdeki anlamının yanında gittikçe genişleyen sosyal bir içerik de kazanmıştır:

"Derdi çeken derman arar",
"Dert, çekene göredir",
"Dert, ağlatır, aşk söyletir",
"Dertle bîmâr olan elbette dermanın arar".

Bazı atasözlerinde ise kelime, bu sözlük anlamlarının yanında az yukarıda da söylediğimiz gibi insanın, dolayısıyla sanatkârın sahip olduğu toplumsal

---

33 Ahmet Vefik Paşa, a.g.e., s. 115, 589.
34 Muallim Nâcî, a.g.e., s. 407.
35 Şemseddin Sami, a.g.e., s. 256.
36 S. j. Redhouse, a.g.e., s. 284, 286

düşünce, siyasal görüş, hattâ ideolojiyi kapsayacak şekilde bir anlam genişliği kazanır:

"Dervişin fikri ne ise zikri de odur",
"Herkes kendi derdini söyler",
"Öyledir, böyledir, dert insanı söyletir",
"Ağız, yüreğin taşkınını söyler",
"Kişinin çektiği dili belâsıdır".

Atasözlerindeki, dert insanı söyletir, düşüncesi, estetik disiplinde birçok sanatkârın kendilerini sanat eseri vücuda getirmeye içlerindeki duygu, düşünce ve ideolojinin sebep olduğunu ileri süren görüşü hatırlatır. Gerçekten birçok sanatkâr, bir iç baskıdan, içlerinde biriken duygu ve düşüncelerini yazı, resim veya notayla dışarıya vurmayı istemek baskısından kurtulmak için sanata yöneldiklerini ve sanat eseri vücuda getirdiklerini söylemişlerdir:

"Kurtarıcılığı bakımından düşe benzeyen başka bir araç da *sanat eseri*dir. Düş görerek bilinçdışının baskısından kurtulan kişi, eğer sanatçı ise düş göreceğine eser yaratarak bilinçdışının yoğunlaşan baskısından kurtulabilir. Birçok oyun yazarının, romancının, şairin, müzisyenin, ressamın bu gerçeğe değindikleri görülmüştür. Sözgelimi Goethe'nin: "Şiir yazmak kurtuluştur", Dostoyevski'nin "Yazmak varlığımızdaki hayaletleri atmaktır" sözleri gibi"[37].

Bizim edebiyat tarihimizde de benzer görüşleri dile getiren sanatkârlar vardır. Sait Faik Abasıyanık bunlardan biridir: "Söz vermiştim kendi kendime: Yazı bile yazmayacaktım. Yazı yazmak da bir hırstan başka ne idi? Burada namuslu insanlar arasında sâkin ölümü bekleyecektim. Hırs, hiddet neme gerekti? Yapamadım. Koştum tütüncüye, kalem, kâğıt aldım. Oturdum. Adanın tenha yollarında gezerken canım sıkılırsa küçük değnekler yontmak için cebimde taşıdığım çakımı çıkardım. Kalemi yonttum. Yonttuktan sonra tuttum öptüm. Yazmasam deli olacaktım"[38].

Sanatkârın içindeki dert, bireysel olabileceği gibi toplumsal da olabilir:

Bâis-i şekvâ bize hüzn-i umûmîdir Kemâl
Kendi derdi gönlümün billâh gelmez yâdına
Namık Kemâl

---

37 Suut Kemal Yetkin, *Estetik ve Ana Sorunları*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1944, s. 18.

38 Sait Faik Abasıyanık, "Haritada Bir Nokra", Zikreden: Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman, c. 2*, İstanbul 1965, s. 102.

Sen zanneder misin ki benim hep elemlerim,
Heyhat, ben nevâib-i eyyâmı inlerim!

Tevfik Fikret[39]

Tanzimat döneminde Namık Kemal, İkinci Meşrutiyet döneminde Tevfik Fikret, Mehmet Akif Ersoy, daha sonra, Nazım Hikmet Ran toplumsal dertlerini öne çıkarmak suretiyle eser verdikleri gibi, Cumhuriyet döneminde Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı ve Necip Fazıl Kısakürek biraz da bireysel ve metafizik endişelerinden kurtulmak isteğiyle eser vermiş sanatkârlarımızdan sadece birkaçıdır.

Türk atasözlerindeki, dert insanı söyletir düşüncesini, bir estetik kuramı düzeyinde olmasa bile, atalarımızın sanatkâr üzerinde düşündüklerini ve onu en azından tanımaya çalıştıklarını göstermesi bakımından anlamlı buluyoruz.

* Belâya Uğramak:

Türk atasözlerinde sözü edilen sanatkârın özelliklerinden biri de belâya uğramaktır. Sanatkâr dili, dolayısıyla düşünceleri ve bunların ifadesi demek olan eserleriyle zaman zaman belâya uğrayan kimsedir. İnsan günlük hayatında ve çalışma hayatında bazen sıkıntı ve belâya uğrayabilir. Bunlar tedbirsizlik ihmalkârlık, dikkatsizlik gibi sebeplerin bir sonucu olabileceği gibi, yağmur, sel, toprak kayması, deprem ve daha başka doğal âfetler sebebiyle de olabilir. Atasözlerinde insanların, konumuz bağlamında söyleyecek olursak sanatkârların, günlük ve çalışma hayatlarındaki ihmalkârlıkları yüzünden uğradıkları belâlar ile doğal afetlerin sonucu uğradıkları belâlardan çok, dilleri, yani konuşmaları sebebiyle düştükleri sıkıntı ve uğradıkları belâlardan söz edilir:

"İnsan ne bulursa dilinden bulur",
"Kişinin çektiği dili belâsıdır",
"Herkesin çektiği kendi dili belâsıdır",
"Başım rahat eder dilim dururşa",
"Dilini tutan başını kurtarır",
"Bülbülün çektiği hep dili belâsıdır",
"Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek",
"Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar".

Bu atasözlerinde geçen "insan", "kişi" ve "bülbül" kelimelerinin yerlerine, yorum yoluyla, sanatkâr ismini de koyabiliriz; çünkü sanatkâr da içindekini

[39] Nihat Sami Banarlı, *Edebî Bilgiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1944, s. 16.

ve kendi doğrularını eserlerinde anlatan kimsedir. Üstelik onun anlattığı duygu ve düşünceler, hem içerik, hem biçim bakımından sıradan insanlarınkinden daha bilinçli, anlamlı, etkili ve toplumun bazı yetkili kişi ve kuruluşlarına dokunucu düşüncelerdir. Bu türden eleştirel düşünceleri içeren eserler, her milletin edebiyat tarihinde olduğu gibi, bizim edebiyat tarihimizde de "hiciv" adında bir tür oluşturabilecek kadar büyük bir zenginlik kazanmıştır. Nitekim toplumdaki bazı kişi, kurum ve olumsuzlukları hicveden eserleri yüzünden sıkıntıya, belâya, hattâ idama varıncaya kadar büyük cezalara çarptırılmış sanatkârlar bizim edebiyat tarihimizde de vardır. Bu durumda Türk atasözlerine göre sanatkârın bir özelliği de sözleri sebebiyle belâya uğramaktan çekinmemektir. Şöyle de denilebilir: Sanatkâr, hikâye, roman, piyes, şiir ve daha başka sanat türlerinde verdiği eserleriyle bir toplumsal eleştiriyi dile getirebilen kimsedir. Bu eleştirel içerik, onu herhangi bir sıkıntıya veya başını belâya sokabilir; fakat sanatkâr onu göze alabilen kimsedir.

Bazı atasözlerinde insanlara, dolayısıyla sanatkârlara dilini tutmayı öğütleyen düşünceler de vardır:

"Ağzındaki dilini hapis eyle.",
"Büyük söyleme başına belâ gelir.",
"Çok söyleme ağzın büyük olur.",
"Dilini tutan başını kurtarır.",
"Ebsem olmak, çok söylemekten yeğdir.",
"İnsan ne bulursa dilinden bulur.",
"Kişi hoştur dilin kendinde tutmak, yumup ağzını bildiğini unutmak.",
"Mecliste dilini, sofrada elini kısa tut.",
"Rahatını isteyen sağır, kör, dilsiz olmalı."

Bu atasözlerinde suya sabuna dokunmayan, toplumdaki olumsuzluklar karşısında susmayı öğütleyen, hepsinden önemlisi sorumluluk duygusundan kaçınan insan ve sanatkâr tipinin önerildiğini görüyoruz.

Türk atasözlerindeki sanatkâra dair düşünceleri, yukarıdan beri onun özelliklerini ortaya koyarken söylediğimiz sözlerde aramak kuşkusuz daha doğrudur; bu son cümlelerdeki düşünceleri, toplumda bu tür kişi ve sanatkârlar da vardır anlamında bir çeşitlilik olarak görmek uygun olur.

Ayrı bir yan başlık olarak göstermesek de Türk halkına göre sanatkâr, genelde duygu, düşünce ve davranışlarıyla belli, açık seçik bir duruşu ve tavrı olan kimsedir. Bu özellikleriyle o, halkla kolayca iletişim kurabilen ve onunla kaynaşabilen bir şahsiyettir. Bu özellikleri taşımayan, hele kendi fildişi kulesine

çekilen, halka tepeden bakan ve çevresinden kopan sanatkârları Türk halkı iğneleyici sözleriyle uyarmaktan geri kalmamıştır:

"Abuk sabuk söyler.",
"Bir kıyye lahm-i ganeminden için ıstılahımı mı bozayım?",
"Çok söyleyen çok yanılır.",
"Çok söyleyenin kalbi sağ olmaz.",
"Çok söz hamamda yaraşır.",
"Çok söz ozanda yaraşır.",
"Ham armudun ham sözü.",
"Kendin söyle kendin işit.",
"Kendi yazdığını kendi okur".

Türk halkı, eserlerinden zevk almadığı, eserleriyle kaynaşıp bütünleşemediği bu türden sanatkâr geçinenler karşısında mesafeli durmuş ve onları bu tür sözleriyle hafife almıştır.

2. Estetik Obje Nedir?

Estetik obje, estetik bütünlüğün ikinci unsurudur. *Atalar Sözü*'ndeki estetik objeye geçmeden önce, yine kuramsal anlamda estetik objeyle neyi kastettiğimizi kısaca açıklamamız uygun olur.

Estetik obje de temelde süjenin nesneyle ilgisine dayanır; ancak estetik süje, nasıl sıradan bir canlı, bir insan değil ise, estetik obje de çevremizdeki nesnelerden herhangi biri olan sıradan bir nesne değildir. O, her şeyden önce yapılmış, daha doğrusu estetik süje/sanatkâr tarafından yaratılmış bir objedir. Ona artık sanat eseri diyeceğiz. Sanatkâr estetik bütünlüğün nasıl zorunlu bir elemanı ise, sanat eseri de bu bütünlüğün zorunlu bir elemanıdır. Hattâ estetik bütünlüğü, sanat eserine indirgeyen estetikçiler (objektivist estetikçiler) bile vardır.

Pekiyi estetik obje/sanat eseri nedir?

Estetik disiplinde sanat eserinin ne olduğunu açıklayan çeşitli kuramlar vardır. Bunların arasında en eski ve yaygın olanı *yansıtma kuramı*dır. Bu kurama göre sanat eseri bir "ayna"dır. Buna göre hikâye, roman, şiir, tiyatro, müzik veya heykel gibi herhangi bir sanat eserinde gördüğümüz şey, insan, aile, toplum veya doğadır. "Sanat eserinde gördüğümüz doğadır, insandır, hayattır ve sanatçı eserinde bize bunları yansıtır; bir ayna tutar dünyaya sanki, Platon'un *Devlet* diyalogunda Sokrates, Glaukon'a ressamın yaptığı işi anlatmaya çalışırken "İstersen bir ayna al eline, dört bir yana tut. Bir anda yaptın gitti güneşi,

yıldızları, dünyayı, kendini, evin bütün eşyasını, bitkileri, bütün canlı varlıkları" diye ressamın yaptığı işin dünyaya bir ayna tutmak olduğunu söyler ve biraz aşağıda şairin de ressamdan farklı olmadığını belirtir: "Tragedya şairinin yaptığı da bu değil mi? Benzetme değil mi onun yaptığı da?"

Sanatı bir yansıtma olarak görmek yüzyıllar boyunca devam etmiş ve zamanımıza gelmiş bir kuramdır. Bu görüşü savunanların sık sık başvurduğu 'ayna' benzetmesi de düşüncelerine ışık tutan açıklayıcı bir benzetmedir"[40].

Yansıtma Kuramı, sanat eserinin ne olduğundan ziyade ne yaptığını açıklayan bir kuramdır. Halbuki sanat eseri, diyelim ki bir hikâye, roman, şiir veya resim bir obje olarak karşımızda durmaktadır. Bunlar çevremizdeki sıradan objeler gibi bir obje midir, yoksa varlık tarzları bakımından onlardan farklı mıdır? Modern estetik, sanat eserine işte bu açıdan yaklaşmakta ve onu varlık tarzı bakımından/ontik olarak çözümlemeye çalışmaktadır.

"Estetik obje, ister bir şiir, ister bir müzikal kompozition, ister bir heykel veya yapı olsun, belli nitelikleri ve özellikleri olan bir obje'dir. Bu belli özellik ve nitelikleri taşıyan var olan'lar belli bir deyim, belli bir kavram altında toplanır ve bunlara *estetik obje*, ya da sanat yapıtı denir. Sanat yapıtı, örneğin, bir heykel ya da bir yapı, bir taş kütlesi, bir senfoni birtakım sesler, bir roman kelimeler olarak karşımıza çıkar. Ama bir heykel veya yapı, sadece bir taş kütlesi değildir; bir senfoni sadece seslerden, bir roman sadece kelimelerden ibaret değildir. Bir heykel, bir yapı, zorunlu olarak taşa, bronza, oduna dayanır. Taş, tunç, ses vb. bunlar doğa alanı içine giren obje'lerdir; bu obje'ler, her şeyden önce, birer fiziksel nitelik gösterir. Taş, tunç birer cisimdir; onların belli ağırlığı vardır, mekân içinde bir yer kaplarlar. Ses, ton dediğimiz şey de yine fiziksel varlığı olan, mekân içinde belirlenen bir obje'dir. Şiir dediğimiz var olan, sadece sözcük dediğimiz seslerden, müzik yapıtı dediğimiz var olan, sadece birer fiziksel varlık olan tonlardan, heykel ve yapı sadece birer taş kütlesinden ibaret olsaydı, o zaman buradan apaçık şu sonuç çıkardı ki, şiir, müzik, heykel ve mimarlık yapıtları birer real varlık olarak real dünyanın içinde yer alırlar, bu real dünyanın bir parçası olurlardı. Buna göre de, real dünyanın yapısı içine giren bu gibi yapıtlar, real dünyanın yapısını inceleyen bilimler tarafından araştırılırdı"[41].

Halbuki sanat eserleri, deyelim ki edebiyat metinleri, fizik, kimya ve biyoloji gibi deneysel bilim dallarında çalışan bilim adamlarınca değil, farklı bir

---

40 Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınları, İstanbul 1994, s. 15.

41 İsmail Tunalı, *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, s.52.

disiplin olan edebiyat bilimcileri tarafından araştırılır, incelenir ve çözümlenir. Bunun temel sebebi, hikâye, roman ve şiir gibi edebiyat eserlerinin real unsurların yanında irreal unsurlar da içermiş olmalarıdır. Öyle görülüyor ki sanat eseri, bünyesinde maddesel varlıklar gibi sadece real unsurlardan ibaret değildir; o, bünyesinde hem real, hem irreal unsurları bulunduran ontik bir bütünlüktür. Bu irreal unsurlar onu, fizik, kimya ve biyolojiye ait maddesel varlıklardan ayıran ve ona kendisine özgü bir varlık tarzı kazandıran unsurlardır.

Sanat eserinin varlık tarzını aşağıdaki şekilde daha açık olarak görebiliriz.

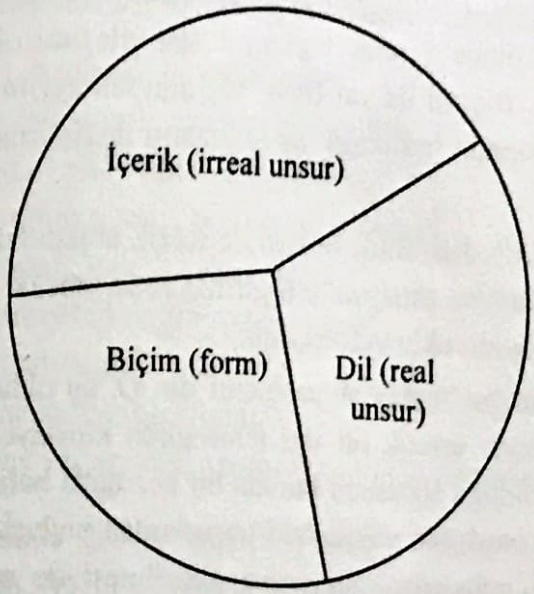

Sanat eserinin varlık tarzı

Buna göre sanat eseri (burada bir edebiyat metni) varlık tarzı bakımından üç unsuru içerir:

1. Dil (real unsur),
2. İçerik/Anlam (irreal unsur),
3. Biçim (form).

Bir edebiyat eseri her şeyden önce "dil"e dayanır. Dildeki ses, hece, kelime, tamlama ve cümleler eserin real bir varlık olan dil unsurunu meydana getirir. Sanat eserindeki dil, gündelik dilden kuşkusuz farklıdır. Mecazlar, söz sanatları ve sapmalar bu farkların başlıcalarıdır.

İçerik/anlam, sanat eserinin "ileti"sidir. Sanat eserinin irreal unsurunu oluşturur. Bu unsur, sanatkârın iç dünyasından süzülüp gelebileceği gibi, yakın çevresinden ve toplumdan da gelebilir. Sanat ile eğitim veya siyaset arasında yakın bağların bulunduğunu öne süren sanatkârlara göre anlam, eserin en önemli unsurudur; hattâ bir bakıma varlık nedenidir.

Biçim, sanat eserinde dilin, içeriğe göre bir forma, duyulur veya görülür bir şekle girmesidir. Sanatkâr, nesir yolunu seçmişse, anlatacağı duygu, düşünce veya toplumsal bir sorun, kendisine en uygun gelen hikâye, roman veya tiyatro eseri şeklinde karşımıza çıkar. Anlatım yolu olarak şiiri seçmişse, bu sefer, eser, klâsik nazım şekillerinden biri veya bunların tamamen dışında serbest bir tarzda karşımıza çıkar.

Suut Kemal Yetkin de sanat eserini anlatırken ilkin kendisini oluşturan unsurların "uyum"uyla bizi etkilediğini belirtir ve devamında bir bakıma onu tanımlar: "Sanat eserini, çeşitli öğelerin kaynaşmasıyla biçimlenen, içi ile dışı bir olan, duygu + düşünce + renk + çizgi + ses bileşimi olarak görmek kadar doğal bir şey olamaz. Biçimi ile var olan, biçiminden ayrılmayan, biçimiyle bir anlam taşıyan bir tablonun herhangi bir noktasını değiştirmeye kalkışmak, onu öldürmek olur"[42].

Biz burada estetik disiplinde anlam ile içerik arasındaki bağlantı üzerinde bitmek tükenmek bilmeyen tartışmalara girmeyecek, ancak içeriğin, biçimi her zaman belirlediğini söylemekle yetineceğiz[43].

Sanat eseri, estetiğin "çekirdek problemi"dir. O, ait olduğu "uygarlığın çiçeği"dir[44]. Onun, kendisiyle estetik bir ilgi içine giren kimseye nasıl oluyor da bir "estetik haz" veriyor olduğu sorusunu burada bir kez daha hatırlatalım. Bunu sanat eserinin varlık tarzını oluşturan yukarıdaki unsurlardan hiçbiri, tek başına sağlayamadığı gibi, bunların gelişigüzel bir araya getirilmesi de sağlayamaz. "Estetik haz"zı, sanatkârın bu unsurlara, kendisine özgü bir yolla bir birlik ve bütünlük kazandırdığı "dilsel düzen" sağlayabilir.

"Nasıl bir şeydir bu dilsel düzen? Biçimcilikte bu düzene genellikle "organik birlik" gibi bir ad verilir ve kabaca şöyle tanımlanır: Eserdeki her öğenin ve bağıntının eserin değeri için gerekli olması; gereksiz hiçbir öğenin ve bağıntının bulunmaması ve bunlardan her birinin yalnız kendi hesabına rol oynamakla kalmayıp diğerlerini de etkilemesi ile sağlanan düzene organik birlik denir" [45].

Buna göre sanat eserinin varlık tarzı, yakın çevremizde ve doğada bulunan ağaç, kuş, ve manzara gibi real varlıklardan farklıdır. Tuvaldeki manzara, doğadaki manzaranın aynı olmadığı gibi, hikâye, roman veya şiirde anlatılan

---

42 Suut Kemal Yetkin, *Estetik ve Ana Sorunları*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1979, S. 40.

43 Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul 1994, s. 147-156.

44 Nusret Çam, sanat ile uygarlık arasındaki ilişkiyi anlatırken bu görüşü dile getirir: *İslâm'da Sanat Sanatta İslâm*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 1-81.

45 Berna Moran, a.g.e., s. 146.

insan ve insan ilişkileri de toplumda yaşayan gerçek insan ve gerçek ilişkilerin aynı değildir. Dile dayanan sanat eseri "itibarî bir metin"dir. Hem o, hem de onda anlatılanlar, sanatkârın kendi iç dünyasının ve muhayyilesinin ürünüdür.

Estetik disiplindeki estetik obje/sanat eserine dair bu ilk bilgilerden sonra Türk atasözlerinde sanat eserine dair serpiştirilmiş düşüncelerin saptanmasına geçebiliriz. Atasözlerinde geçen "sanat", "söz", "kalem" ve "hüner" kelimeleri yer yer sanat eseri anlamında kullanılmıştır. Bu tür sözlerde daha çok sanat eserinin vücuda getirilişi, insanları etkilemesi ve kendisini vücuda getiren sanatkârı çevresinde üstün bir duruma getirmesi gibi noktaları üzerinde durulmuştur.

"Sanatı üstattan görmeyen öğrenemez".
"Çerçöpten saray yapılmaz; olacağı kulübe".
"Bezir yağından pilâv olur, ama yenmez".
"Ihlamurdan odun olmaz, beslemeden kadın".
"Ağır ağır demeli, çabuk çabuk yemeli".
"Kem küm etmekten doğruyu söylemez".
"Asılsız sözü söyleme".
"Hatır bozulur kafiye bozulmaz".
"Kaşığı herkes yapar; ama sapını ortasına getiremez.".

Bu atasözlerinde geçen "sanat", "saray", "söz", "kafiyeli bir metin" ve "kaşık" kelimelerini, yorum yoluyla, sanat eseri şeklinde anlamlandırabiliriz. Atasözlerine göre, tıpkı estetik disiplindeki gibi, sanat eseri her şeyden önce insan tarafından öğrenilen ve yapılan bir nesnedir. Öğrenilen ve yapılan bir nesne olduğuna göre bunun kimden ve nasıl öğrenildiği de önem kazanmaktadır. Öğrenmenin bir üstattan, söz konusu sanatı en iyi bilen ve uygulayan bir şahsiyetten olması gerektiği açıktır. Sanat tarihimizde hat, ebru, çinicilik ve oymacılık gibi sanat dallarındaki eserler, malzemeleri ve âletleri hep bir üstattan öğrenilerek vücuda getirilmişlerdir. Nazım, nesir ve bunlara ait bütün ayrıntılar da böyledir. Bu düşünce resim, müzik ve heykel gibi sanat dalları için de geçerlidir. Bunlar doğadaki taş, toprak, ağaç gibi doğa varlıklarından, hattâ güzelliklerinden bir üstadın yol göstermesiyle yola çıkılarak vücuda getirilmiş olmakla beraber, onlardan ayrıdır. Bu ayrılık, sanatkârın onlara kendi duygu, düşünce ve hayallerini yedirmiş ve sindirmiş olmasıdır.

"Sanat veya sanat eserinin birinci vasfı, *insan eseri* olmasıdır. Yani sanat eseri, sanatkâr tarafından belli bir malzeme /ses, dil, boya, mermer vs.) kullanılarak ortaya konur. Bu sebeple sanat eseri sun'î bir varlık, *sun'î bir güzellik*tir.

Bu yönüyle o, tabiî varlık ve güzelliklerden ayrılır. Bundan dolayıdır ki güzel bir çiçek, ağaç, hayvan, mağaralardaki sarkıt ve dikitler ile diğer tabiî oluşum ve varlıklar, sanat eseri sayılamazlar"[46].

Sanat eserinin bir insan yapısı olduğu düşüncesini, ondaki güzelliğin sanatkârca "yaratıldığını" söyleyecek kadar ileri götüren araştırmacılar bile çıkmıştır.

"Bu estetik varlık (sanat eseri), ilkin bir *yaratma* olayı ile ilgilidir. Yaratıcı olan süje sanatçıdır. Sanatçı, nasıl olduğu bilinmeyen gizemli bir olgu içinde sanat yapıtlarını meydana getirir. Buna göre, yaratma olayı ile sanatçı, bir eleman olarak estetik varlığa katılır"[47].

Güzel bir sanat eseri vücuda getirmenin yolu, bir üstattan gözlem, meşk ve deneme-yanılma yöntemleriyle onu incelikleriyle öğrenmek olmakla beraber, malzeme ve yetenek de önemlidir. Kaşık yapmayı herkes öğrenebilir; ama sapını tam ortasına denk getirmesi, biraz da yetenek işidir.

Atasözlerimize göre, bir altın bilezik olan sanat eseri, sahibini her zaman ve her yerde "aziz" eder:

"Sanat elde altın bileziktir".
"Hüner sahibini aziz eder/belli eder".
"Hünersiz adam meyvesiz ağaç".

Atasözlerinde sanat; hüner, kemâl ve cevher kelimeleriyle de anlatılır. Nitekim dönemin sözlüklerinde de kelimeye benzer anlamlar verilmiştir. Ahmet Vefik Paşa, sanat kelimesini sözlüğünde, "Sanat is. Kâr, marifet, hüner, iş, ber, fer, hirfet, her şeyde marifet, ziynet, sanayi'-i şi'riyye. *Sanatkâr* usta, hazık, ehl-i hiref" şeklinde açıklamıştır. Devamında türevi olan *sanayi* kelimesine de "Sanâ'tler, sanatlar. Sanâyi-i nefîse, sanayi-i şi'riyye. Mekteb-i sanâyi" anlamını vermiştir[48]. Muallim Nâcî, kelimeye meslek anlamını vermekle yetinmiştir: "Bir adamın mu'tâdı üzere işlediği iş ki onunla geçinir (...); devam ile hasıl edilen meleke: Sanat-ı kitap" anlamını verir[49]. Kelime, *Kamûs-ı Türkî*'de daha geniş bir anlama kavuşmuştur: "1. İnsanın ihtiyaçlarından birinin yapılması konusunda el alışkanlığı ile öğrenilen ve yapılan iş. *Dülgerlik, kuyumculuk sanatı. Sanat öğrenmek. Sanatla geçinmek.* 2. Ustalık, hüner, eşanl. Marifet: Bu

---

46 İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s. 13.

47 İsmail Tunalı, a.g.e., s. 50.

48 Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî*, Hazırlayan: Recep Toparlı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 802.

49 Muallim Nâcî, a., g., e., s. 514.

işte sanat vardır. Kolay değil o da bir sanattır. 3. ed. İfadede cinas ve istiare gibi söz oyunları yapma: Bu şiirde, bu ibârede sanat vardır. Sanat-ı lâfziyye "kelime ile ilgili sanat"[50].

Tanzimat döneminde basılmış bu sözlüklerde sanat kelimesine insanın geçimini sağlamak üzere maddî ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla yaptığı iş, edindiği meslek anlamının yanında güzel sanat dallarından biriyle ilgili olarak vücuda getirilen sanat eseri anlamı da verilmiştir:

"Sanatına güvenenin para ayağına gelir".

sözünde insanın geçimini sağlamak maksadıyla edindiği meslek anlamındayken,

"Sanat elde altın bileziktir"

sözünde hem meslek, hem güzel sanat dallarından biri üzerinde verilen eser anlamındadır.

Güzel bir sanat eseri, diyelim ki bir hikâye, roman, şiir, müzik veya resim onunla ilgi içine giren kimseyi çekip etkiler, heyecanlandırır; hattâ onu değiştirir. Sanat eseri bu gücünü nereden alır? Atasözlerimizde, estetik disipline ait bu soruna dair düşünceler de serpiştirilmiştir:

"Ağız yüreğin taşkınını söyler".
"Bal olan yerde sinek de bulunur".
"Kalem efkârın tercümanıdır".
"Kaleminden kan damlar".
"Kalem kılıçtan keskindir".
"Dilin kemiği yok kemiği kırar".
"Dil kılıçtan çabuk öldürür".
"Bir söz söyler ki dirhemini yiyen köpek kudurur".

Bu atasözlerinde "söz"ün, estetiğin diliyle söyleyecek olursak, sanat eserinin insanları etkilemesinin sebebi de bir bakıma anlatılmaktadır. Bu sebep "samimiyet/içtenlik"tir. İnsan kalbinin derinliklerinden süzülüp gelen duygu ve düşünceler, dilin ortak kelimeleriyle mısra, beyit veya cümleler haline dökülerek sanat eserini meydana getirir. Onu okuyan, dinleyen veya seyreden kimse de bu sıcaklığı kuşkusuz hazır oluşu oranında duyar ve etkilenir. Başta din adamları olmak üzere, siyasetçiler, öğretmenler ve daha başka alanlarda çalışan-

[50] Şemseddin Sami, a.g.e., s. 1144.

lar sanatın bu etkileyici gücünden yararlanmak istemiş ve kendi dünya görüşlerini sanat eserleri vasıtasıyla kalabalıklara ulaştırmak istemişlerdir.

Atasözlerimizde sanat eseri, değerli bir nesne olarak görülür. Bir üstattan öğrenilerek ortaya konulan bu eser, her şeyden önce, hüner sahibi bir sanatkârın uygun malzeme kullanarak vücuda getirdiği bir nesnedir. Bünyesindeki real ve irreal unsurları, uyumlu bir biçimde birleştirmek, onun güzelliğini sağlar. Atasözlerimize göre güzel bir sanat eseri, onu okuyan, dinleyen veya seyreden kimseyi etkiler. Etkilemesinin sebebi, sanatkârın eserinde anlattığı duygu, düşünce ve inanışlarındaki samimiyetidir.

3. Estetik Değer Nedir?

Estetik bütünlüğün üçüncü unsuru estetik değerdir. *Atalar Sözü*'ndeki estetik değere geçmeden önce yine estetik değerin ne olduğu üzerinde kısaca durmamız uygun olur.

Basitten karmaşığa doğru ilerleyen yöntemimize burada da uyarak değerden başlayalım. "1. Değer bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, paha. 3. Yüksek ve yararlı nitelik. 4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse". Kelimenin bu sözlük anlamlarının yanında felsefe disiplininde bir de terim anlamı vardır: Bu anlamda değer, "Kişinin isteyen, ihtiyaç duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey"dir[51]. Felsefe sözlüklerinde kelimenin bu terim anlamı, kuşkusuz daha da zenginleştirilir: Değer, "Nesne ve olayların, insanca önemini belirleyen niteliği... Ruhbilimsel anlamda nesne ve olguların *bireysel ve öznel önem taşıyan niteliğini* dile getirir. Anı değerleri, yarar değerleri, kullanma değerleri böyledir. Başkaları için metelik etmeyen bir anı fotoğrafı, bir insan için büyük bir ruhbilimsel değer taşıyabilir (...) Değer, bir malda maddîleşen insan emeğidir (...) Ne var ki değer hangi anlamda olursa olsun, toplumsal bir olgudur, insan ihtiyaçlarını karşılar. Bu ihtiyaç ruhbilimsel, törebilimsel, ekonomik ya da ideolojik olabilir. Bu ihtiyaçların niteliğine göre değerin anlamı değişebilir; ama *insan ihtiyaçlarını karşılama* niteliği değişmez. Değer taşıyan her şey, az ya da çok nesnel gerçekliği yansıtır, nesne ve olayların insanca edinilmiş bilgisini ortaya koyar. Mantık dilinde *doğru*'yu dile getirir. Mantıkça doğru olan değerlidir. Estetik dilinde *güzel*'i dile getirir. Estetikçe güzel olan değerlidir. Sanatsal değerlerin tümü bu tanımın kapsamı içindedir"[52].

---

51 *Türkçe Sözlük*, Haz., Komisyon, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 538.

52 Orhan Haçerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982, s. 54, 55.

Sözlük düzeyindeki bu açıklamalardan yola çıkarak "değer"in bir felsefe disiplini olan estetikteki anlamına geçebiliriz: İnsan günlük hayatında bir "nesneler evreni"nin ortasında yaşar. Elbise, saat, masa, sandalye, kitap, çiçek, oda, ev ve araba... bu nesnelerin akla ilk gelenleridir. İnsan günlük hayatta bu nesnelerle türlü ilgiler içine girer. Bu ilgilerin başında onları görme ve var olduklarını algılamasının bir sonucu olarak bilme ilgisi gelir. Bilme ilgisiyle insan, çevresindeki nesneler ve olaylar dünyasının farkına varır ve onların felsefe anlamında var olduklarının bilincine varır.

Bilme, insanın sahip olduğu bilinç yetisiyle gerçekleşen zihinsel bir işlemdir. "İnsan, yalnız bilen bir varlık değildir. Bu bilgisinin nesnelere, gerçeğe uyup uymadığını soran bir varlıktır da. Bilgim, bilgisi olduğu nesneye uygun mudur? ' Şu masadır diyorum, Bu, bir bilgiyi dile getirir. Acaba zihnimdeki masa tasavvuru, masa dediğim bu masaya uygun mudur? Bunlar arasında bir uyum var mıdır? Eğer zihnimdeki masa tasavvuru benim dışımdaki gerçek masaya uyuyorsa, o zaman böyle bir bilgiye doğru bilgi denir. Doğruluk (hakikat), bizim objeye yüklediğimiz bir değerdir, bir bilgisel – mantıksal değerdir"[53].

Estetik değere dair bu ilk bilgilerden sonra atasözlerimizdeki estetik değer/güzel hakkındaki görüşlere geçebiliriz.

Türk atasözlerinde insan, aile, toplum, ticaret, ziraat, ev, araba, ağaç... gibi somut varlıkların yanında, sevgi, iyilik, yardımseverlik ve güzellik ... gibi soyut varlıklara ve kavramlara dair görüşler de vardır. Biz burada sadece güzellik kavramına ilişkin düşünceleri saptamaya çalışacağız. Bu saptamayı da içinde güzel/güzellik kelimesi geçen veya yorum yoluyla güzel/güzellik anlamını verebileceğimiz atasözlerini topluca gözden geçirerek gerçekleştirmeye gayret edeceğiz.

Atasözlerimizdeki güzellikle ilgili düşünceleri kudretten olmak, yapılan bir değer olmak, çekici olmak, yararlı olmak, geçici olmak üzere beş noktada toplayabiliriz:

Bunları ilgili atasözlerini de belirterek şöyle açıklayabiliriz:

* Kudret'ten Olmak

Estetik disiplinde güzel, doğada güzel ve sanatta güzel olmak üzere iki düzlemde ele alınır[54].

---

53 İsmail Tunalı, *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, s. 132.

54 İsmail Tunalı, a.g.e., s. 176-189.

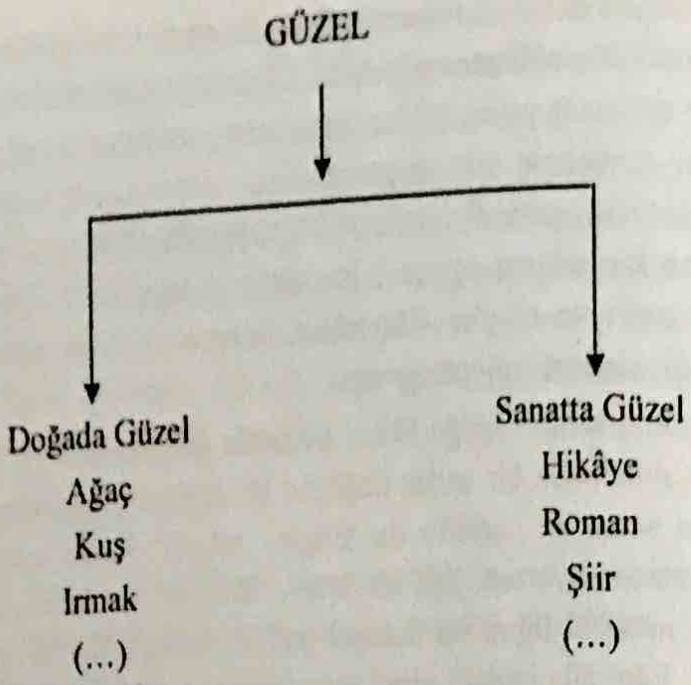

Doğada güzel, yakın çevremizde gördüğümüz gül, ağaç, ırmak, orman, kuş; çocuk, kadın ve alımlı bir genç kız... gibi güzel varlıklardır. Bunların ortak özelliği, doğada bulunmaları ve Tanrı tarafından yaratılmış olmalarıdır[55].

Sanatta güzel ise her şeyden önce insan tarafından yapılan güzelliklerdir. Hikâye, roman, şiir, resim, müzik ve heykel gibi sanat dallarından herhangi biri üzerinde vücuda getirilen eserlerdeki güzellikler, bu türden güzellerdir. Bunların ortak özelliği ise insan tarafından, daha doğrusu bir sanatkâr tarafından sonradan yapılmış olmalarıdır. Hikâye, roman, şiir, resim, müzik ve heykel gibi sanat eserlerinde vücuda getirilen güzelliklerin, doğadaki güzelliğin söz konusu eserlerde bir yansıması veya sanatkârın iç gerçekliğinin bir dışlaşması, bir görünüm kazanması olduğunu öne süren görüşler vardır.

Estetik disiplindeki "güzel"e ilişkin bu düşüncelerin ışığında atasözlerimize baktığımızda hem doğada, hem sanattaki güzelliklere dair sözlerin bulunduğunu görüyoruz:

"Güzellik Kudret'ten olmalı"

---

55 Milletlerin güzel insan tipinin özelliklerini saptamaya çalışan araştırmalar yapılmıştır. Bu arada Türk güzelliğinin özelliklerine dair yapılan dikkate değer bir çalışmada Türklere göre güzel insan tipinin özellikleri ortaya konulmuştur: "...klâsik Türk güzelliğinin başlıca hususiyetleri kumral ve pembe bir renk, mavi yahut yeşil veyahut sarı elâ gözler, bunlarla mütenasip açık renkli gür saçlar, uzun boy ve küçük ağız gibi yeni iklimlerle yeni hayat şeraitinin gittikçe azaltıp eksilttiği..." şeylerdir. Nazan Danışmend, "Türk Güzelliği", *Türklük*, Nr. 3, 1Haziran 1939, s. 178.

atasözü, bizi hemen Tanrı'nın yarattığı doğadaki güzelliklere götürür. "Olmalı" kelimesindeki gereklilik anlamı, güzelliğin kaynağının sanki ilâhî olduğu düşüncesini vermek için kullanılmıştır. Bu çizgide düşünmeye devam etmek bizi, İslâm hukukundaki "hüsün" ve "kubuh" kavramlarına götürür[56]. Bu noktada bu kavramların tarifleriyle karşılaşırız. İslâm kaynaklarında bu kavramların çeşitli tarifleri yapılmakla beraber, yaygın görüş, bir nesnedeki "hüsn"ün veya "kubh"un belirlenmesindeki ölçü, Şeriat'ın koyduğu ölçüdür. Bu ölçüyü de Kur'an-ı Kerim'in ayetleri ile Hz. Muhammed'in (s.a.s.) hadisleri belirler[57].

Biz burada İslâm hukukundaki "hüsün" ve "kubuh" tartışmasını bir yana bırakıp atasözlerimizdeki güzellik anlayışını saptamaya devam edelim.

"Huri gibi dünya güzeli"

sözü de güzellik kelimesiyle "huri"yi, dolayısıyla güzel ile Tanrı'yı ilişkilendirmekte ve Tasavvuftaki güzelliğin kaynağının ilâhî olduğu görüşünü hatırlatmaktadır.

"Güzele bakmak sevaptır"

sözündeki "sevap" kelimesi de, güzele bakmanın Allah tarafından mükâfatlandırılan hayırlı bir davranış olduğunu ifade eder. Bu davranışın sevap kelimesiyle anlatılması, Türk insanının güzel ile Allah, dolayısıyla din arasında bir ilişki kurduğunu gösterir. Bu üç atasözü, Türklerin, estetik disiplinde doğadaki güzel, doğanın güzelliği, doğa ve güzel gibi başlıklarla uzun uzun anlatılan düşünceleri özetleyen sözlerdir. Buna göre Türk halkı, doğadaki güzel varlıklarda ve onlarda tecelli eden güzelliklerde Allah'ın gücünden ve güzelliğinden izler görmekte ve onların hüsn-i mutlak olan Allah'ın güzelliğinin gül, ağaç, ırmak, çocuk, alımlı bir genç kız... gibi sayısız yaratıklarda görülen güzelliklerin küçük birer tecellisi olduğunu düşünmektedir[58].

"Kaş ile göz, küsûru söz"

---

56 Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1999, s. 252; aynı yazar, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1976, s 15.

57 Nusret Çam, *İslâm'da Sanat Sanatta İslâm*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 59-113.

58 Süleyman Uludağ, "hüsn" kelimesinin anlamını verdikten sonra tasavvuf düşüncesine göre güzellik anlayışını özetleyen bir beyti örnek olarak verir:

Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledin
Çeşm-i âşıktan dönüp sonra temâşâ eyledin

Bâyezid-i Rûmî

Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 252

cümlesi de özellikle kadın güzelliğinin bir Tanrı bağışı olduğu görüşünü dile getirir.

"Güzellik Kudret'ten olmalı",
"Huri gibi dünya güzeli",
"Güzele bakmak sevaptır",
"Kaş ile göz, küsûru söz",
"Güzele ne yaraşmaz"

atasözleri, güzelliğin, bizim dışımızda, bizden ayrı ve bağımsız bir değer olduğunu düşündürür. Bu düşünüşe göre güzel, insanın dışında objektif bir nesne olarak karşımızda durmaktadır. Eğer gerçekten öyleyse, o zaman bunun birtakım somut özellikleri ve ölçütleri bulunmalıdır. Atasözlerimizde ise güzelin bu anlamda özelliklerini ve ölçütlerini ortaya koyan cümleler yoktur.

* Yapılan Bir Değer Olmak

Estetik disiplinde güzelin doğada güzel ve sanatta güzel olmak üzere iki düzlemde ele alındığını ve incelendiğini söylemiştik. Sanattaki güzel demekle güzel sanat dallarından herhangi birinde vücuda getirilen sanat eserlerindeki güzelliği kasdettiğimizi burada bir kez daha hatırlatalım. Buna göre hikâye, roman, şiir, müzik, resim ve heykel gibi sanat eserlerinde görülen güzelliklerin ortak özelliği, "yapma" olmalarıdır. Bunlar sanatkâr dediğimiz üstün yeteneklere sahip bir şahsiyetin, birtakım reel malzemeler kullanarak kendi iç gerçekliğini bu eserler vasıtasıyla dışa vurması suretiyle meydana getirdiği güzelliklerdir; ancak buradaki "yapma"yı doğru anlamalıdır. Estetik disiplinde "yapma", "yaratma" anlamındadır ve kısaca şöyle açıklanır.

Sanat eserlerindeki güzellikler iki kaynaktan beslenilerek vücuda getirilir.

Sanatta Güzel:

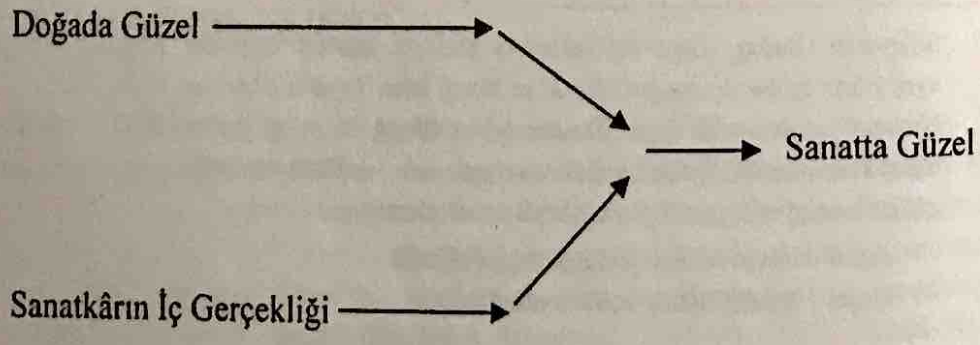

Bunlardan birincisi doğadaki güzelliklerdir. Sanatkâr, doğada gördüğü çiçeği, ağacı, ırmağı, manzarayı veya canlı nesnelerden biri olan çocuğu, kadını, erkeği...onlardaki güzellikleri taklit (mimesis) yoluyla kendi eserine aktarır, yansıtır. Bu çaba kuşkusuz basit bir aktarma ve yansıtma işleminden ibaret değildir. Sanatkâr bu aktarma ve yansıtma işini, kendi içinde bir dizi zihinsel ve duygusal işlemden geçirerek gerçekleştirir. Bunları, gözleme, ayıklama, ifadelendirme ve dışlaştırma şeklinde sıralayabiliriz. Bu işlemlerin sonunda vücuda getirilen sanat eserinde gösterilen nesne veya anlatılan olay, artık doğadaki nesne veya olay değil, sanatkârın yaptığı, estetiğin diliyle söyleyecek olursak, yarattığı, sanat eserinde görünür veya duyulur kıldığı nesne ve olaydır. Buna göre Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* romanında anlattığı Feride, Zeki Faik İzler'in *Gözü Sargılı Adam'* da gösterdiği adam, Barış Manço'nun *Zordur Almak Bizden Kızı* parçasındaki sesler, bizim yakın çevremiz ve doğada her gün tanık olduğumuz nesne, olay, adam ve sesler değildir. Bütün bunların kaynağı doğa olmakla beraber, bunlar sanatkârca eserine yansıtılırken, sanatçının eğilimleri doğrultusunda bir ayıklamaya tabi tutulduktan, kısacası yeniden yaratıldıktan sonra sanat eserinde karşımıza çıkan nesne, olay ve seslerdir.

İnsan yapımı olan sanat eserlerindeki güzelliklerin ikinci kaynağı, "sanatkârın iç gerçekliği"dir[59]. Daha ziyade romantizmi ve empresyonizmi benimseyen sanatkarlarca öne sürülen bu görüşe göre, sanat eserinde dış dünyadaki nesne ve olaylar değil, her şeyden önce sanatkârın iç gerçekliği dile getirilir. İngiltere'de romantiklerin öncülerinden biri olan Wordsword'un, *Lyrical Ballads*'ın (1800) önsözünde şiiri, şairin duygularını dile getiren bir metin olarak tanımlamasından sonra, sanat eserlerinin çözümlenmesinde onları vücuda getiren sanatkârların hayat hikâyeleri ile iç dünyalarının bilinmesinin önemi daha da artmıştır. Romantikler, sanat eserini, sanatkârın iç dünyasını gösteren bir "pencere" olarak kabul ederler. Ondaki güzelliği, bireyi, aileyi, toplumu doğrulukla yansıtan bir "ayna" olmasında değil, sanatkârın iç dünyasındaki derinliği, inceliği ve renkliliği başarıyla gösteren bir "pencere" olmasında bulurlar[60].

Sanat eserindeki güzelliğin kaynağının ister doğa, ister sanatkârın iç gerçekliği olduğunu kabul edelim, bunlardan hangisini öncelersek önceleyelim, bu durum, sanat eserinin ve ondaki güzelliğin yapma bir güzellik olduğu, daha doğrusu sanatkârca yaratıldığı gerçeğini ortadan kaldırmaz.

---

59 "Sanatkârın iç gerçekliği" konusunda özgün bir açıklama için bkz: Sezai Karakoç, *Edebiyat Yazıları 1*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1982, s. 27-39.

60 Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul 1994, s. 91.

Atasözlerimizde de bu estetik görüşe uygun olarak sanat eserlerinin insan yapımı eserler olduğu ve bunlarda istenen güzelliğin elde edilebilmesi için kullanılacak malzemenin de amaca uygun olması gerektiğine dair düşünceler vardır:

"Bir dirhem çiçek takar, iki dirhem güzel görünür",
"Eğri mıstardan doğru çizgi çıkmaz",
"Çerçöpten saray yapılmaz; olacağı kulübe",
"Odunu da süslesen güzel olur",
"İyi iş altı ayda çıkar".

Bu atasözlerinde güzelin yapma bir değer olduğu açıkça ortaya konulur. Buna göre ister sanat eserlerinde, ister günlük hayatta karşımıza çıkan nesnelerdeki güzellikler, o nesnelerin zatlarında, kendilerinde içkin olarak mevcut değildir. O güzellikleri, insan, daha doğrusu sanatkâr, bir takım malzemeler kullanarak sonradan yapmaktadır. Malzemenin söz konusu eserin özüne ve sanatkârın amacına uygun olması da gerekmektedir. Bir mimarlık eseri olan saray, ancak ona uygun taş, mermer ve ahşap malzemenin kullanılması ve estetik donanıma sahip bir mimarın titiz çalışmasıyla yapılabilir. İyi bir işin, estetiğin diliyle söyleyecek olursak, güzel bir sanat eserinin ortaya çıkabilmesi için makul bir zamana ihtiyaç olduğu da açıktır. Atasözlerinde "güzel"in yanında "süslemek" kelimesinin kullanılması, güzelliği oluşturacak malzemenin dikkat, itina ve titizlikle kullanılması gerektiğine bir işarettir. Yukarıdaki atasözleri, atalarımızın bir güzellik anlayışına sahip olduklarını, bu güzelliği hem günlük hayatta kullandıkları nesnelerde, hem de sanat eserlerinde vücuda getirmenin yolları üzerinde düşündüklerini açıkça ortaya koyar.

Atasözlerimizde, Türklerin gerek günlük hayatta kullandıkları eşyalarda, gerek sanat eserlerinde güzellik aradıkları, bulamadıkları takdirde onu yapmaya, hattâ yaratmaya kalkıştıkları ifade edilmekle beraber, vücuda getirdikleri güzelliklerde mükemmele ulaştıkları hiçbir zaman iddia edilmez:

"Kusursuz güzel olmaz",
"Her güzelin bir kusuru var(dır)",
"Kadı kızında bile kusur olur".

Bu ve benzeri cümleleri, Türk insanının elde ettiği, ulaşabildiği güzelliklerle yetinmediği, her zaman daha iyi ve daha güzelini aramaya devam ettiği şeklinde yorumlamak da mümkündür. Milletlerin her alanda ilerlemelerinin temelinde bu mükemmeli arayış tutkusunun yattığını, bilim ve sanat tarihlerinden biliyoruz. Türk sanatkârlarının güzel sanatların hemen her alanında en gü-

zeli arama arzuları, onlara özellikle mimarlık ve müzik dallarında çağlarını aşan güzel eserler kazandırdıklarını burada belirtmeliyiz.

* Çekici Olmak:

Türk atasözlerinde ortaya konulan güzellik anlayışının bir özelliği de güzelliğin çekici bir değer olduğudur. Şöyle de söylenebilir: Türklere göre güzel, çekici olan nesne veya olaylardır. Doğada veya sanat eserlerindeki güzellikler, ister kusurlu, ister mükemmel olsunlar atalarımızı daima çekmişlerdir.

"Göz görür, gönül çeker",
"Rağbet güzel ile zenginedir",
"Dünya güzeli, dünya düzeni",
"Misk yerini belli eder",
"Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır",
"Tatlı kelâm dinletir, acı kelâm esnetir",
"Tatar ağası, yalan ama hoşuma gitti; bir daha söyle",
"Sirke fıçısından çok, bal damlası sinek tutar".

Türk insanı yakın çevresindeki doğada veya sanat eserinde gördüğü güzelliğe yönelir; gönlü daha da ileri giderek derhal ona yakın olmak, hattâ onu sahiplenmek bile ister. Türk atasözlerine göre güzel, " çekici olan" ve "kendisine rağbet edilen" bir değerdir. Gözün gördüğü bir güzelden söz edilmesi, güzel ile zenginliğin birlikte söylenmesi, söz konusu güzelin maddî bir güzel olduğunu düşündürür. Yine güzel ile düzenin yan yana getirilmesi, güzelliğin sadece doğa veya sanat eserinde değil, toplumun, hatta dünyanın yönetilmesinde de Türklerce arzu edilen bir değer olduğu düşüncesi gizlidir. Yukarıdaki atasözünde geçen "misk" kelimesine; "Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir tür erkek ceylanın karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde" gerçek anlamının yanında[61], yorum yoluyla, "değerli kişi", sanatkâr, hattâ güzel bir sanat eseri anlamını da verebiliriz. O takdirde atasözüne, Türk insanı yakın çevresinde böyle bir güzelliğin bulunduğunu fark ettiği an, ona yönelmek ve yakın olmak ister, anlamını kolayca verebiliriz. Bu somut güzel ve güzelliklerin yanında atasözlerimizde, soyut diyebileceğimiz, anlatımdaki güzellikler de çekici birer değer olarak görülmüştür. O kadar ki tıpkı sanat eserlerindeki gibi anlatılanın doğru olup olmamasında değil, güzel olup olmaması üzerinde durularak modern estetiğe yakın bir tavır ortaya konulmuştur.

---

61 *Türkçe Sözlük*, Haz. Komisyon, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 1570.

• Yararlı Olmak:

Türk atasözlerinde ortaya konulan güzellik anlayışının bir özelliği de güzelin, birey, aile veya topluma yararlı bir değer olduğudur. Türk insanı yakın çevresindeki doğada veya sanat eserindeki güzelliklere, ister kusurlu, ister mükemmel, ister somut ister soyut olsunlar, sadece yönelmekle kalmaz, onları elde etmek, sahiplenmek, hattâ onlardan yararlanmak da ister. Ona göre önemli olan, sahip olunan, elde edilen, kendilerinden yararlanılan güzelliklerdir.

"Eldeki bülbülden bendeki karga yeğdir",
"Elin türlü taamından bizim tarhanamız yeğdir".

Bu atasözlerindeki "bülbül" ve "tarhana" kelimelerine, sözlük anlamlarının yanında, yorum yoluyla, elimizin altındaki nesneler, değerler, hattâ güzellikler anlamlarını da verebiliriz. Bu cümleler, Türk halkının güzel ve güzellik konusunda oldukça maddî düşündüğünü ortaya koyar. Bununla beraber cümlelerdeki düşünceyi, Türk insanının kendisinin dışında, yakın çevresinde gördüğü bir güzeli veya güzelliği, sadece seyretmekle yetinmediği, onu kendisine mal etmek, onunla fizik olarak bütünleşmek, hattâ kaynaşmak istediği şeklinde yorumlamak da mümkündür. Türk insanının günlük hayatında kullandığı çanak, çömlek, kaşık, mendil, kese, çorap ve diğer ev eşyalarındaki güzel motiflerin bolluğu, böyle bir yorumun maddî dayanaklarını oluşturur[62].

---

62 Çağdaş bir Türk şairi de güzel ile fayda arasındaki ilişkiyi bir şiirinde dile getirmiştir:

Güzel ile Faydalı
Ben arıya arı demem
Arının balı olmalı
Ben güzele güzel demem
Güzel faydalı olmalı
Kadın mı? Hamur yoğurmalı
Çocuk doğurmalı
Ağaç mı? Meyve vermeli
Çiçek mi? Kokmalı
Bayramdan bayrama neyleyim güzeli
Güzel dediğin her Allah'ın günü
Yanı başımda olmalı
Yağmur misali hem gözümüze, hem gönlümüze
Hem toprağımıza yağmalı
Güzel dediğin yağmur misali hepimizin olmalı.

Bedri Rahmi Eyüboğlu

Abdullah Çelik, *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 78.

* Geçici Olmak:

Türk atasözlerinde ortaya konulan güzellik anlayışının bir başka özelliği, güzelliğin geçici bir değer olduğu görüşüdür. Güzellikle ilgili atasözlerinde hem doğada, hem sanat eserlerindeki güzelliklerin geçici birer değer olduklarına dair görüşler vardır:

"Cemal gider, kemâl seninle kalır",
"Kiraz güzelliğine güvendiği için kurtlanır",
"Güzel idin hani kaşın karası, zengin idin hani dîba parası",
"Güzel yüzden kırk günde usanılır; güzel huydan kırk yılda usanılmaz",
"Kişinin hüsnüne: "Ne gidersin?" diye sormuşlar. "Kemâl gelip" demiş".

Atasözlerinde güzelliğin geçici bir değer olarak görülmesinin sebebi kuşkusuz zamandır. Zamanın geçmesi, insanın çevresindeki eşyalara, bu arada güzel ve güzelliklere karşı da bir alışkanlık doğurur. Alışkanlık, çekiciliği ve uyarıcılığı zamanla ortadan kaldırır. Bir nesne, kişi veya sanat eserinin çekiciliği ortadan kalkınca, Türk insanına göre artık o güzel değildir. Burada önemli olan güzel bir varlıkta çekiciliği, fanî özelliklerin mi, yoksa bakî özelliklerin mi sağladığına bakmaktır. Atasözlerinde öyle görünüyor ki Türk halkı bakî olan özelliklere bakıyor. Hele güzelliğe sahip olan kişinin onunla övünmeye kalkmasını aslâ doğru bulmuyor. Doğada ve insanda görülen güzellikler, Tanrı'nın birer bağışıdır. Onlar o değeri kendilerinin özel çabalarıyla elde etmiş değillerdir. İnsanın kendi yeteneği ve çabasıyla elde edemediği bir değerle övünmeye kalkışması, hele gururlanması anlamsızdır; o değer insana sorulmadan verildiği gibi, hastalık, kaza, hattâ ölüm gibi yollarla yine ona sorulmadan alınabilir de. Güzel bir yüzün, vücudun zamanla alışkanlık sebebiyle çekiciliğini kaybetmesi de bir bakıma güzelliğini kaybetmesi demektir.

Maddî güzelliğin geçici olmasına, zamanla alışkanlık peyda etmesiyle çekiciliğini kaybetmesine karşılık, atasözlerimizde "kemâl" kelimesiyle anlatılan manevî güzellik ise, kalıcıdır ve doyumsuzluk özelliğine sahiptir. "Kemâl"i kısaca, "İnsanın, bilgi ve ahlâk güzelliği bakımından olgunluğu", "Bir türe ya zatı veya sıfatları yönünden mükemmellik kazandıran" özellik şeklinde tarif edebiliriz. Atasözlerimizde kalıcı anlamda güzellik, "kemâl" ve "güzel huy" kelimeleriyle anlatılır ve asıl muteber olanın bu anlamdaki güzellik olduğu ifade edilir. Halk arasındaki bu düşüncenin kaynağının İslâmiyet ve onun çok özel bir yorumu olan tasavvuf olduğunu biliyoruz.

Atasözlerinde güzel sanat dallarından birine ait herhangi bir sanat eserindeki güzelliğin geçiciliği veya kalıcılığına dair bir ifade yoktur.

4. Estetik Yargı Nedir?

Estetik bütünlüğün dördüncü unsuru estetik yargıdır. Türk atasözlerine göre doğada ve sanat eserlerindeki güzelliklerin değerlendirilmesi ve yargılanmasına dair görüşlere geçmeden önce yine estetik yargının kuramsal anlamda ne olduğu üzerinde kısaca durmamız uygun olur. Basitten karmaşığa doğru ilerleyen yöntemimizi burada da uygulayarak konumuzu anlatmaya yargıdan başlayacağız.

Yargıyı iki anlamıyla şöyle açıklayabiliriz:

1. Geniş anlamıyla yargı: Bir kelimenin geniş anlamı, genel sözlüklerdeki yaygın anlamıdır. Buna göre yargı kelimesinin örneğin *Türkçe Sözlük*'teki yaygın anlamı şöyle açıklanır: Kavrama, karşılaştırma, değerlendirme gibi yollara başvurarak, kişi, durum veya nesnelerin eleştirici bir biçimde değerlendirilmesi, hüküm[63].

2. Dar anlamıyla yargı: Bir kelimenin dar anlamı, belirli bir bilim veya sanat dalında kazandığı terim anlamıdır. Yargı kelimesi, az yukarıda verdiğimiz sözlük anlamının yanında hukuk ve mantık disiplinlerinde birer terim anlamı da kazanmıştır. Hukuk alanında yargı, "yasalara göre mahkemece bir olay veya olgunun doğuşuna etken olan sebeplerin de göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi sonucu verilen karar, kaza"dır: "Yargı yetkisi, Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce verilir"[64]. Hukuk alanındaki bu terim anlamının yanında yargı, öncelikle mantığa ait bir kavramdır ve bizi burada daha çok bu disiplindeki anlamı ilgilendirir. Mantığa göre yargı şöyle açıklanabilir: "... iki kavram ya da terim arasında bir bağlaç (dır) ile kurduğumuz bir şeyi onaylayan ya da yadsıyan bir ilgidir. Bu kavramlardan (terim) biri öznedir. Sözgelimi, 'bu nesne masadır' dediğim zaman, bu bir yargı ya da önermedir. 'bu nesne' öznedir, 'masa' kavramı yüklemdir ve (dır) da bağlaçtır"[65].

Çağdaş mantık yargıları incelerken onları bilgisel yönden ele alır; çünkü yargılar ait oldukları nesne veya obje tasavvurlarıyla ilgili nesnel bilgiler verirler. Örneğin "İstanbul Türkiye'nin en büyük kentidir" yargısı, nesnel bir yargıdır. Bilim, ahlak ve hukuk yargıları da bunun gibidir. Bunların yanında bir de estetik yargılar vardır.

---

63 *Türkçe Sözlük*, Hazırlayan: Komisyon, c. 2, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 2397.

64 A.g.e., s. 2397.

65 İsmail Tunalı, *Estetik*, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, s. 247.

Yargıları, ait oldukları disiplinlerle birlikte şöyle gösterebiliriz:

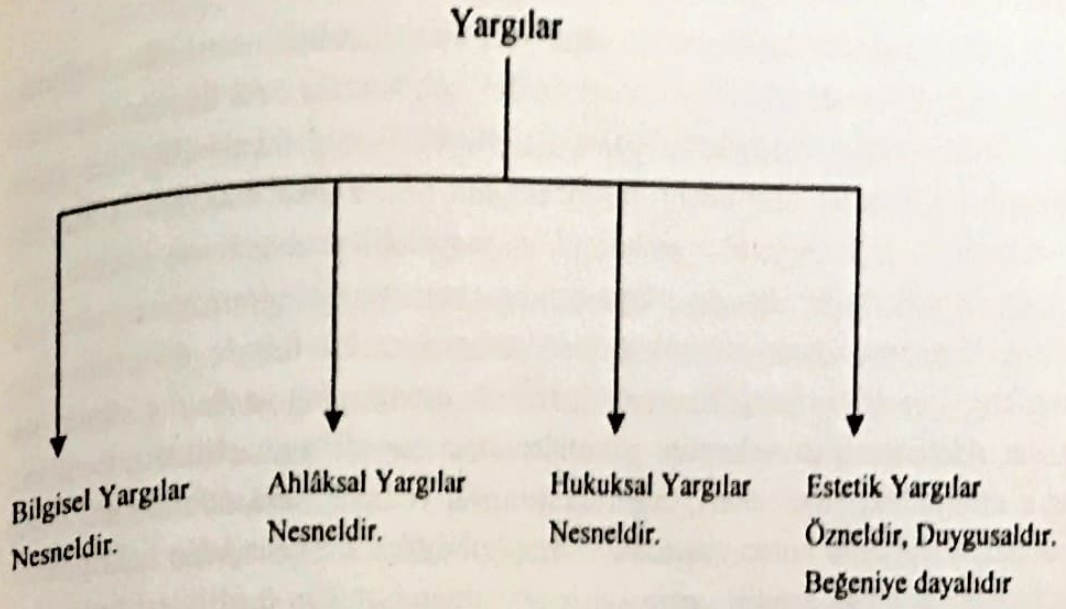

Biz burada konumuz gereği estetik yargılar üzerinde kısaca duracağız.

Estetik yargı, estetik bir objeyle (hikâye, roman, şiir, resim, müzik...) ilişkiye girdiğimizde ona yüklediğimiz değerdir. Bir estetik objeyi, diyelim ki hikâye, roman, şiir, resim veya bir müzik parçasıyla ilgi içine giren bir kimse, onu "beğenir", ondan "hoşlanır ve "estetik haz duyarsa, bu "beğeni ", "hoşlanma" ve "estetik haz"zını, bu hikâye "Güzeldir", "Bu roman başarılıdır"...şeklinde bir yargıyla dile getirir. Bilgisel, ahlâksal ve hukuksal yargıların nesnel olmalarına karşılık, estetik yargılar, öznel, duygusal ve kişinin beğenisine dayalı yargılardır. Bu sebeple onlar, ait oldukları nesne, olay veya tasavvurlarla ilgili nesnel bilgiler vermezler. Örneğin Refik Halit Karay'ın "Şeftali Bahçeleri" adlı hikâyesi, Yakup Kadri'nin *Bir Sürgün* romanı, Behçet Necatigil'in "Sevgilerde" şiiri veya Turgut Zaim'in "Köylüler" tablosu "Güzeldir" dediğimiz zaman, bu estetik objelere dair verdiğimiz bu estetik yargıların doğruluğu veya yanlışlığı iddia edilemez; çünkü bunlar bizim o nesnelere yorduğumuz, yüklediğimiz beğenilerimize dayalı öznel yargılarımızdır.

Bu açıklamalardan sonra estetik yargıyla ilgili olarak şu sonuca varıyoruz: Estetik yargı, bir sanat eseri karşısında aldığımız olumlu veya olumsuz estetik tavrın öznel bir ifadesidir. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi bunun özellikleri, öznel, duygusal ve kişisel beğeniye dayalı olmasıdır[66].

---

[66] Estetik yargıya dair bu kısa açıklamayı, daha önceki bir çalışmamızdan küçük değişikliklerle buraya aldık: "Sezai Karakoç'un Estetiği: III) Estetik Yargı", Başlıklı Bildiri, Uluslar arası V. Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yabancı Diller

Estetik yargıyla ilgili bu temel bilgilerden sonra atasözlerimizdeki estetik yargıya dair görüşlere geçebiliriz.

Çok zengin bir içeriğe sahip olan Türk atasözlerinde insan, aile, toplum, eğitim, sağlık, sanat, güzellik ... ve daha pek çok konuda özlü düşünceler vardır. Bunlar çağdaş çözümleme yöntemleriyle ele alınıp incelendiğinde Türk halkının bu konular üzerindeki düşüncelerinin ortaya çıkarılmasının yanında, modernizmin doğurduğu nice psikolojik ve sosyolojik problemlerin çözülmesine ışık tutacak düşünceler de ortaya konulacaktır. Atasözlerimizde az yukarıda sadece birkaçını söylediklerimizin yanında modern bir felsefe disiplini olan estetikte "güzelliğin yargılanması" dediğimiz estetik yargıya dair görüşler de vardır. Atalarımız, çevrelerinde gördükleri hem doğadaki güzellikleri, hem sanat eserlerindeki güzellikleri, değerlendirmişler ve onlar hakkında olumlu veya olumsuz yargılarda bulunmuşlardır[67]. Atasözlerimize sırf bu açıdan baktığımızda karşımıza çıkan estetik yargıya dair görüşlerin birtakım özellikleri bulunduğunu görürüz. Bunları şöyle sırlayabiliriz:

* Yargıya Açık Olmak

Yargı, bir eseri veya olayı eleştirme ve değerlendirmeden sonra yaptığımız zihinsel bir işlemdir. Türk atasözlerinde günlük hayatta kullandığımız eşya ve yaşadığımız olaylardan başlayarak sanat eserlerine ve felsefe konularına varıncaya kadar hayatın hemen her alanında eleştirme ve yargılamayı doğal karşılayan bir anlayış vardır. Bu anlayış, kuşkusuz serbestliğin ve hoşgörünün bulunduğu bir ortamı gerektirir. Böyle bir ortamda eleştirme, insanın yaratılışına ve mizacına uygun bir davranıştır:

"Tenkit, insan mizacının önemli bir özelliğidir. İnsanın varlığa ve dış dünyaya duyduğu ilginin hüküm haline girmiş bir ifadesidir. İnsan tenkitsiz yaşayamaz. Tenkit bir değer yargısıdır, bir zevk tercihinin ifadesidir. Tenkit bir seçimdir. İnsan en basit ihtiyaçlarını kendi tercihlerine göre düzenler. Bu yüzden günlük hayatımızda tenkidin zannedildiğinden çok daha fazla yeri vardır"[68]. Bu anlayışın temelinde

---

Eğitimi Bölümü – Türkçe Bölümü, 24 – 25 Haziran 2005, s. 2. Daha geniş bilgi için: İsmail Tunalı, a.g.e. S. 247 – 272.

67 Doğada güzel" ve "Sanatta güzel" kavramlarına dair geniş bilgi için bkz: İsmail Tunalı, a.g.e., s. 176 – 179.

68 Bilge Ercilasun, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1995, s. VII.

"Akıl akıldan üstündür".

Atasözündeki düşünce bulunur. Bu cümlede insanların akıllarının farklı olduğu gerçeğinin ifadesi yanında bunların olumlu yönde sıralandıkları, hattâ birbirlerinden üstün olduklarının kabul edildiği düşüncesi vardır. Böyle bir anlayış, insanların herhangi bir konuda farklı düşünmelerinin doğal karşılanması sonucunu doğurmuştur.

"Danışan dağ aşmış, danışmayan düz ovada yolu şaşmış"

sözü de danışmayı, herhangi bir konuda başkalarıyla düşünce alışverişi yapmayı tavsiye eden bir atasözüdür. Başkalarına danışmak, düşüncelerini almak kuşkusuz eleştiriye açık bir zihin ve kafa yapısına sahip olmayı gerektirir. Türklerin bu tavrı, atasözlerine eleştirme ve yargılamayı hoş gören bir millet oldukları şeklinde yansımıştır.

"Taşı yemişli ağaca atarlar"

sözü de kendisinde değerli bir şey bulunduran her nesne veya insan başkalarının ilgi, dikkat ve eleştirilerini çeker anlamındadır.

Atasözlerinde her yiğit farklı bir birey kabul edilmiş, onun hem düşüncesi, hem düşüncesini kendisine özgü bir yolla ifadesi olumlu bir davranış olarak kabul edilmiştir.

"Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır"

sözündeki düşünce, sadece düşüncenin, içeriğin farklı olduğunun değil, bunun dışarıya vurma biçimi diyebileceğimiz üslubunun da farklı ve kendine özgü olduğunun veya olması gerektiğinin kabulü vardır. Bu sözler, Türk insanına hem günlük hayatta, hem sanat hayatında eleştirme ve yargılamanın kapılarını sonuna kadar açmıştır.

Eleştirmenin doğal karşılandığı bir ortamda, bunun bir bakıma devamı olan yargılamanın da doğal ve hoş görüyle karşılanması gerektiği açıktır.

"Kimi enine çeker, kimi boyuna".
"Üzümün çöpü var, armudun sapı".
"Size fena ise bana iyidir".
"Kimi der ki: "Öldür öldür!"; kimi der ki: "Kıyma kıyma!".
"Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme; kimi uzun der, kimi kısa".

Bu atasözlerindeki eleştirme ve yargılama kimi zaman aynı nesnede, kimi zaman farklı nesnelerde birbirine tamamıyla zıt bir şekilde kendisini gösterir. Burada asıl dikkati çekmek istediğimiz nokta atasözlerimizde eleştirmeye dayalı yargılamanın doğal görülmesi ve hoşgörüyle karşılanmasıdır.

"El oğlu yumurtaya kulp takar".

Sözünde görüldüğü gibi bazen eleştirme ve yargılamanın gerçeği değiştirmek noktasına kadar ileri götürülmesinden bir yakınma görülmekle beraber, atalarımız bunu insanın mizacında bulunan bir eğilim olduğu için, yine de kabul etmek zorunda kalmışlardır.

"Elin ağzı torba değil ki büzesin".

Sözünde eleştirme ve yargılamanın önüne geçilemez düşüncesi daha açık bir şekilde dile getirilmektedir. Bu sözlerde ifade edilen eleştirme ve yargılamanın daha çok günlük hayattaki nesne ve olaylara ilişkin oldukları görülmektedir; bununla beraber atasözlerimizde ifade edilen eleştirme ve yargılama tavrı, çeşitli süslemelere ve sanat eserlerine kadar ilerlemektedir.

* Ehil Olmak

Atasözlerinde ortaya konulan eleştirmeye dayalı yargılamanın bir özelliği de bu işi yapanların ehil olmaları gerektiği düşüncesidir. Çeşitli nesnelerdeki süslemelere, altın, gümüş, mücevher ve daha başka kıymetli madenlerden yapılan süs eşyalarının güzel veya çirkin olduklarına dair yargıları bu işlerden anlayanlar vermelidir:

"Anlayan anlar işin aslını".
"Altını sarrafa sor, cevheri kuyumcuya".
"Bilmediğin işe/söze karışma".
"Cevherin kıymetini cevahirci bilir".
"Erbabı bilir her metâı".
"Güzelin kadrini ne bilir ahmak; mürüvvet değil mi yüzüne bakmak".
"İnsan bilir insan kıymetini, sarraf bilir altın kıymetini".
"Kaside şairin keşkülüdür".
"Kötü söz insanı dininden çıkarır; tatlı söz yılanı ininden".

Bu tür atasözlerinde geçen "iş", "söz", "cevher", "metâ","güzel" ve "kaside" kelimelerinden yola çıkarak cümlelerdeki düşünceleri, yorum yoluyla, sanat eserlerini de kapsayacak şekilde genişleterek anlayabiliriz. O takdirde hem altın, gümüş, mücevher gibi kıymetli madenlerden yapılan bilezik, kolye küpe ve benzeri süs eşyalarını, bunlardaki motifleri ve güzelliklerini sağlayan diğer unsurları, hem de "söz" ile, yine, estetiğin diliyle söyleyecek olursak, "dil" ile vücuda getirilen başta kaside ve diğer sanat eserlerini, onlardan anlayan ehil kimseler eleştirmeli, değerlendirmeli ve yargılamalıdırlar.

"Güzelin kadrini ne bilir ahmak; mürüvvet değil mi yüzüne bakmak".

Atasözünde, hem günlük hayatta karşılaştığımız varlıklarda, hem güzel sanat dallarından birine ait eserlerdeki güzelliklerin farkına ahmak ve cahil kimselerin varamayacakları düşüncesi vardır. Buna göre halk edebiyatımızın bir kolu olan atasözlerimizde eğitim ile eleştirme arasında bir ilişki kurulmakta ve sanat eserlerindeki güzelliklerin farkına ancak eğitimli insanların varabilecekleri ifade edilmektedir. Buradaki eğitimden kastın, öncelikle nazım, nesir, söz sanatları ve üslup gibi edebiyat bilimine ait konular olduğunu belirtmeliyiz. Bu arada diğer güzel sanat dallarındaki eserleri de sanat eseri kılan özelliklerin belirlenmesini sağlayacak düzeydeki bilgileri de bu kapsamda düşünmek gerekir.

"Davulun sesi uzaktan hoş gelir"

sözü de bir nesnenin güzel veya çirkin olduğuna dair yargıyı, kulaktan dolma bilgilere göre değil, yakından araştırma, inceleme ve eleştirmeye dayalı bilgilere göre vermek gerektiğini hatırlatır.

* Beğeniye Dayanmak:

Atasözlerimizde ortaya konulan estetik yargıların dayandığı ölçütlerden biri de "kişisel beğeniler"dir. Beğeni, günlük hayatta karşılaştığımız eşyanın güzel veya çirkin olduğuna dair verdiğimiz yargılara temel olan duygu ve zevklerimizdir. Kullandığımız eşya, dinlediğimiz müzik, seyrettiğimiz resim veya okuduğumuz kitabın tercih edilmesinde beğeni ve zevklerimizin kuşkusuz büyük bir etkisi vardır.

"Gönül kimi severse güzel odur".
"Gönül var otluğa, gönül var çöplüğe konar".
"Kuzguna. "Güzel kim?" demişler. "Benim yavrularım!" (demiş).
" Herkesin ef'âli kendine iyi görünür".
"Her kuş yuvasını beğenir".
"Herkese kendi şehri güzel görünür".
"Kimse aşım tuzludur demez".

Bu atasözlerinde söz konusu varlıkların güzel oldukları hakkındaki yargıların kişisel beğeniye dayandıkları açıktır. Bu ölçüte göre insan, çevresindeki nesne veya olayları kişisel beğenisine göre değerlendirerek onlar hakkında güzel veya çirkin olduklarına dair estetik yargısını verir. Atasözlerimizde estetik beğeni, sevgi kelimesiyle ifade edilir. Bu duruma göre Türk halkı, sevdiği varlığı güzel bulur. Sevginin kaynağı gönüldür. Gönül, (mecaz yoluyla) "istek, arzu; meyil, eğilim" anlamlarına geldiğine, bu duygular her insanda çabucak

yer ve yön değiştirdiğine göre, insanların sevdiği varlıklar da gönülden gönüle, çağdan çağa ve ülkeden ülkeye değişir.

"Gönül var otluğa, gönül var çöplüğe konar"

atasözü, bu değişkenliği, özgün bir imgeyle veciz bir şekilde ifade eder. Kuzguna yavrularının güzel görünmesi, herkesin kendi davranışını iyi kabul etmesi, kuşun yuvasını, insanın kendi şehrini güzel bulması, yine aynı ölçüte göre verilmiş estetik yargılardır. Bu sözler, bir kimsenin bir nesne ile uzun süre beraber kalmasının, insanda o nesneye karşı bir yönelme, onunla kaynaşma ve bütünleşme duygusunu doğurduğu, bu duygunun da giderek onu güzel bulduğu "sanısı"nı da uyandırmaktadır.

* İçeriği Öncelemek:

Atasözlerimizde verilen estetik yargıların dayandığı ölçütlerden biri de "içerik"tir. İçeriği, kısaca bir sanat eserinde onun dalına göre okuyucu, dinleyici veya seyirciye verilmek istenen "öz, duygu ve düşünceler"in bütünü şeklinde tanımlayabiliriz. Sanat tarihinde içeriği ihmal eden akımlar bulunduğu gibi, onu önemseyen, hattâ sanat eserinin varlık nedeni sayan sanatkârlar ve akımlar da çıkmıştır. Bizim edebiyat tarihimizde özellikle Tanzimat döneminden itibaren edebiyat metinlerinde içerik büyük bir önem kazanmış, birtakım eğitim değerleri ile siyasal düşünceler edebiyat eserleri vasıtasıyla kalabalıklara anlatılmak istenmiştir.

Atasözlerimizde de hem gündelik eşya ve olaylarda, hem sanat eserlerinde içeriğin önemini vurgulayan ifadeler vardır.

"Ata bakma, dona bakma, içindeki cana bak".
"Güzelliğe bakma, huya bak".
"Kelâmında mefhum yok".
"Kem küm etmekten doğruyu söyleyemez".
"Tadı tuzu yok yavan söz".
"Tumturâk-ı elfâz ruhsuz resim".
"Uzun söz yorgunluk".
"Uzun söz tarihe yakışır".

Estetik disiplindeki bazı kuramlara göre anlatıma dayalı sanat eserleri içerik, biçim ve dil gibi birtakım temel unsurlardan oluşur. Bir sanat eseri, sözgelişi bir hikâye, roman veya şiiri eleştirir, değerlendirir ve bunlara dayalı olarak onun hakkında bir yargıda bulunurken bu unsurlar daima göz önünde bu-

lundurulur. Eleştiri tarihinde bunlardan herhangi birini önceleyen akımlar çıkmış ve eserler sırf bu açıdan değerlendirilerek bir yargıya varılmıştır. Edebiyat ile eğitim arasında ilişki kuran akımlar, doğal olarak içeriği önemsemiş, çalışkan olmak, umutlu olmak, kendine güvenmek gibi eğitim değerlerini telkin eden sanat eserleri hakkında olumlu yargılarda bulunmuşlardır.

Yukarıdaki cümlelere göre Türk atasözlerinde de içeriği önceleyen görüşler vardır. Cümlelerde geçen "can", "huy", "tad", "mefhum", "ruh" ve "doğruluk" kelimeleri canlı ve cansız varlıkların "iç yapı"larıyla ilgili kelimelerdir; dikkatler bunlara çekilmekte ve bunların önemi vurgulanmaktadır. Aynı cümlelerde geçen "don" (burada elbise), "tumturâk-ı elfâz", "yorgunluk", "uzunluk" kelimeleri ise, söz konusu varlıkların dış yapılarını, dolayısıyla çabuk değişen ve bozulan taraflarını anlatan kelimelerdir. Cümlelerde varlıkların bu dış taraflarına fazla takılmamak gerektiğini öğütleyen bir hava vardır.

Bu düşünceyi sanat eserlerine uyguladığımızda onlarla ilgili yargılar verilirken de içeriğin öncelendiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

"Güzelliğe bakma, huya bak"

sözündeki "huy" kelimesini, cümleyi sanat eseri bağlamında düşündüğümüzde rahatlıkla "içerik" olarak anlamlandırabiliriz. Sonraki cümledeki "can" kelimesinin doğrudan doğruya "iç"le ilgili olduğunu az yukarıda söylemiştik. Bir konuşmanın tatsız tuzsuz olması, kuşkusuz üzerinde durulmaya değer bir içerikten yoksun olmasıyla ilgilidir. Kelâmında mefhum olmamak, anlam, dolayısıyla içerik olmamak demektir ve bu tür sözler, hattâ eserler karşısında anlamsız denilip geçilir.

"Tumturâk-ı elfâz ruhsuz resim"

sözü, içeriğin önemini en açık bir şekilde ortaya koyan bir atasözüdür. Birey, aile, toplum, millet, hattâ bütün insanlığı ilgilendiren bir içerikten yoksun olan bir konuşma veya eserdeki anlatım biçimi, kelime ve üslup oyunları ona hiçbir değer katamaz. İnsanlığı daha ileri götürmeyen, hayatı daha anlamlı bir duruma getirmeyen, kendisiyle ilgi içine giren kimseyi olumlu yönde değiştirmeyen bir eser ruhsuz bir resim gibidir. İnsan duygularının sıcaklığını taşımayan bir eserin, etkileyici ve kalıcı olduğunu söylemek son derecede zordur. Yine içeriğe bağlı olarak insan yüreğini kıpırdatmayan, kuru, yavan ve anlamsız uzun sözler hem okuyucu, hem dinleyici için boşuna yorgunluktan başka bir şey değildir.

Uzun sözlerin bir bilim dalı olan tarihe yakıştığını söyleyen atasözü, aynı zamanda sanat ile bilimin insan zihninin iki ayrı çalışma alanı olduğu düşünce-

sinin bir anlatımıdır. Atasözlerimizde ifade edilen bu görüş, modern estetiğin sanat olayını açıklarken üzerinde en çok durduğu temel düşüncelerden biridir. Atasözlerimizde bu düşünceyi işaret eden bir cümlenin bulunmasını, Türklerin öteden beri bilimin yanında sanatı da ayrı bir değer olarak algıladıklarını göstermesi bakımından son derecede önemli görüyoruz.

SONUÇ

Türk atasözleri, dil ve edebiyatımızın hem sayı, hem de içerik bakımından zengin bir hazinesidir. Bu hazine, atalarımızın yüzyıllardan beri gözlem, deneme ve yanılma yollarıyla elde ettikleri bilgiye dayalı olarak oluşturdukları hayatın hemen her alanına ait düşüncelerini ifade eden cümlelerle doludur.

Bu dil yadigârları, içerdikleri zenginlikler sebebiyle çeşitli açılardan ele alınıp edebiyat biliminin modern yöntemleriyle incelenme ve çözümlenmeye elverişli birer dil malzemesidirler. Biz bu çalışmamızda atasözlerimize modern bir kavram olan estetik açıdan yaklaşıp bir inceleme denemesinde bulunduk. Estetiğin dört kavramı içeren bir felsefe disiplini olduğunu biliyoruz. Bunlar estetik süje, estetik obje, estetik değer ve estetik yargıdır. *Atalar Sözü*'nden bu kavramlarla ilgili olanları seçip atalarımızın sanat ve sanatla doğrudan doğruya ilgili bu konulardaki düşüncelerini saptamaya çalıştık. Bunu yaparken konumuzla ilgili bazı atasözlerindeki düşünceleri, yorum yoluyla, zenginleştirdiğimizi burada belirtmeliyiz.

Yaptığımız bu çalışmanın sonunda atasözlerinden yola çıkarak Türk halkının sanatkâr, sanat eseri, sanat eserinin güzelliği ve sanat eserinin yargılanması konularındaki düşüncelerini, burada tekrar edelim, atasözleri bağlamında saptadık. Buna göre Türk insanının estetiğin söz konusu dört unsuruna dair düşüncelerini şöyle toparlamak mümkündür:

Sanatkâr:

* Hüner sahibi olmak,
* Bir dert/düşünce sahibi olmak,
* Belâya uğramak,
* Toplumun sorunları karşısında bir duruş sahibi olmak özelliklerini taşımalıdır.

Sanat eseri:

* İnsan yapımı olmak,
* Üstattan öğrenilerek yapılan bir eser olmak,

* Bir anlamı/iletiyi içermek,
* Okuyucu/dinleyici/seyirciyi çekmek özelliklerini taşımalıdır.

Sanat eserinin güzelliği:

* (Doğada) Kudret'ten olmak,
* (Sanatta) Yapılan bir değer olmak,
* Çekici olmak,
* Yararlı olmak,
* Geçici olmak özelliklerini taşır.

Atasözlerine göre Türk halkı daha çok doğadaki güzelliklerde bu özellikleri görür.

Sanat eserinin yargılanması:

Sanat eserini değerlendiren ve yargılayan kişi,

* Eleştiri ve yargıya açık olmak,
* Ehil olmak,
* Beğeniye dayanmak,
* İçeriği öncelemek özelliklerine sahip olmalıdır.

Atasözlerine göre Türk halkı, eleştirme ve yargılamayı doğal karşılayan bir anlayışa sahiptir. Meslek veya herhangi bir sanat dalındaki eserleri eleştirme ve yargılama işini ehil kimseler yapmalıdır. Özellikle sanat eserlerindeki yargılarda yargılamayı yapan kişinin beğenisi ile söz konusu sanat eserinin içeriği birer ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bulgular, Türklerin uzun tarihleri boyunca önce Orta Asya steplerinde sadece göçebe hayatı yaşayan, Anadolu'ya yerleştikten sonra da savaşan ve yeni ülkeler fetheden bir millet olmadıklarını, bunların yanında insan beyninin en soylu uğraşısı olan sanat ve sanat eserleri üzerinde de düşündüklerini, atasözü bağlamında, ortaya koyan birer kanıttır.

ORİJİNAL METİNLERDEN ÖRNEKLER

اتلار سوزی

إلف مفتوح مفخم

ابدال تکه ده حاجی مکه ده * ابدستسز صوفی یه
نمازمی طیانور * آبق سابق سویلر صایقلار .
ایلی بی قویی ویردی .
آت آلان اسکداری چکدی آت اله میان چتوریی
قازدی * آت اولور میدان قالور یکیت اولور
شان قالور * آت ایلك ایت ایلك بزه نه * آت
ایلك طوبره امانت بزم دهدا همز وار * آت ایله
ایت ایله اوغراشدیغی بتون * آت باشی برابر *
آت بولنور میدان بولنمز میدان بولنور آت اولمز *
آت بینانك قلیج قوشانانك کوپری چکنك در *
آت چالندقدن صکره آخوری قپار * آت دپشور
قاطر دپشور ارابرده اشك اولور * آتدن ایندروب
اشکه بندر دیلر (آتدن ایندی اشکه بیندی)
آت ایله عورته اینان اولمز * آتدن دوشن بنه آتلانور *
آتدن دوشنه تیمار کرك دوه دن دوشنه قازمه
کورك * آتلر آناسی * آت صاحبنه کوره اشر *
آت قفالو قالین قفالو * آتلوبی آتدن

Resim 1. Ahmet Vefik Paşa, *Atalar Sözü*, 1. Baskı, 1. Sayfa

بسم الله الرحمن الرحيم

آ فیز اغاك نه چرکین بابام اوده اوده یوغیدی
آ کوسه صاپلدق قاچ تل صقالوك وار

آب و دانه سربلور انسانی قسمت کزدرور

اب پاکه نه ضرر وقوقه قور بغادن

ابا وقتی ابا الان یابه وقتی یابه الان الدانمامش

ابدال تکیه ده حاجی مکه ده

ابدال دوکوندن چوجوق اویوندن او صانمز

ابدالك قارنی طویدقده کوزی یولده اولور

ابدستمز صوفی یه نمازمی طیانور

ابلق بی قوبی و بردی ابوق سابوق سویلر صایقلار

اپریل اپشدی قوجه اوکوز اوته یاپشدی

ات ات اونجه صاحبی مات اولور (طای ات اونجه)
ات اتی قاز یقده بکز

Resim 2. Ahmet Vefik Paşa, *Atalar Sözü*, 2. Baskı, 2. Sayfa

ابو الضیا شناسی

ضروب امثال عثمانیه

٤٠٠٤ عدد امثالی حاویدر

« سوزده ضرب مثل ایرادینه سوز یوق اما
سوز اودر عالمه سندن قاله بر ضرب مثل »

[نابی]

تمثیل ثالث

معارف عمومیه نظارتنك رخصتیله طبع ایدلمشدر

[تکرار تمثیلی حقی طلبعکدر]

قسطنطینیه

١٣٠٢

مطبعهٔ ابو الضیا

Resim 3. Şinasi-Ebüzziya, *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye*, 3. Baskı, İç kapak

ا

آ

الف ثقیله

١ § آبدال تکیه‌ده حاجی مکده بولنور .
٢ آبدالی تکیه‌ده کوررسن .

(آبدال لفظی عربیده اولان فتحیله در . ترکیده ایسه الف ثقیله اوقونور)

٣ § آب ودانه سرپیلیر انسانی قسمت کزدیرر .
٤ § آبوق سابوق سویلر .
٥ آت آلان اسکداری کچدی .

§ [ضیا پاشا ـ مقدمهٔ خرابات]

« سنم که چل وچهاری کچدی
آتی آلان اسکداری کچدی »

٦ آتالر سوزینی طوتمیانی یبانه آتارلر .
٧ آتالر صنعتی اوغلانه میراثدر .

[فرانسزجه‌سی]

Le fils hérite du métier de son père.

(ترجمه‌سی) اوغل باباسنك صنعتنه وارث اولور .

٨ آت اولور میدان قالور . یکیت اولور شان قالور .

Resim 4. Şinasi-Ebüzziya, *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye*, 3. Baskı, 5. sayfa

ضروب امثال ترکیه

یاخود

آثار سوزی

تکه زاده :

م . سعید

« ضروب امثال » کله حکمة انعونمدر . لسانندن صادر اولدیغی بر ملتك ماهیت افکارینه دلالت ایدر . « شناسی مرحوم »

« ۵۷۴۲ » عدد امثلی حاویدر

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله

درسعادت

(مطبعه سی) باب عالی جاده سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری

عصر کتبخانه سی صاحبی کرقور

۱۳۱۱

Resim 5. Tekezade M. Sait, *Durûb-ı Emsâl-i Türkiyye*, İç kapak

آتالر سوزی

ا ب

آب ودانه سرپیلیر، انسانی قسمت کزدیرر!
آب پاکه نه‌ضرر وقوقهٔ قوربغه‌دن!
آبدال دوکوندن، چوجق اویوندن‌اوصانمز!
آبدال تکیه‌ده حاجی مکه‌ده!
آبدالك‌قارنی دویدقدن‌صوکره کوزی یولده‌اولور.
ابسم اولمق چوق سویله‌مکدن یکدر.

ا ت

آتالردن قالمه نصیحت.
آتالر صنعتی اولاده میراث قالیر.
آت اولور، میدان قالیر؛ یکیت اولور، شان قالیر!
آت بینمك، قاییج قوشانمکدر.
آت آلان اسکداری کچدی.

Resim 6. Tekezade M. Sait, *Durûb-ı Emsâl-i Türkiyye*, 5. sayfa

YAYIM ESASLARI

Atalar Sözü'nü günümüz alfabesiyle hazırlarken uygulanan yöntem:

* *Atalar Sözü*'nün ikinci baskısı esas alınmıştır.
* Hem yazılışı, hem söylenişi eskimiş kelimeler günümüz alfabesiyle yazılmıştır. Örnekler:

acı badincan:	→	acı patlıcan
etmek:	→	ekmek
ısıtma:	→	sıtma
kazgan:	→	kazan
konşu:	→	komşu
şûrba:	→	çorba
(...)		(...)

* TDK'nın hazırladığı yazım kılavuzunun yazım kurallarına uyulmuştur.
* Orijinal metinde bazı kelime veya atasözlerinin sonunda parantez açılmış, kelime veya atasözünün varyantı yazılmış, parantez kapatılmadan sonraki atasözüne geçilmiştir. Yayıma hazırlanırken parantez içindeki kelime veya cümle yazıldıktan sonra bütün parantezler kapatılmıştır.
* Orijinal metinde atasözlerinin başında bir numara veya başka bir işaret yoktur. Bazı atasözleri, satırın ortasında veya sonraki satıra bir iki kelime taşarak biter. Sonraki atasözü, yerden kazanmak için satırbaşı yapılmayıp öncekinin bittiği yerden yazılmaya başlanmıştır. Yayıma hazırlanırken bütün atasözleri satır başından başlanarak yazılmıştır ve her atasözünün başına bir yıldız işareti konulmuştur.

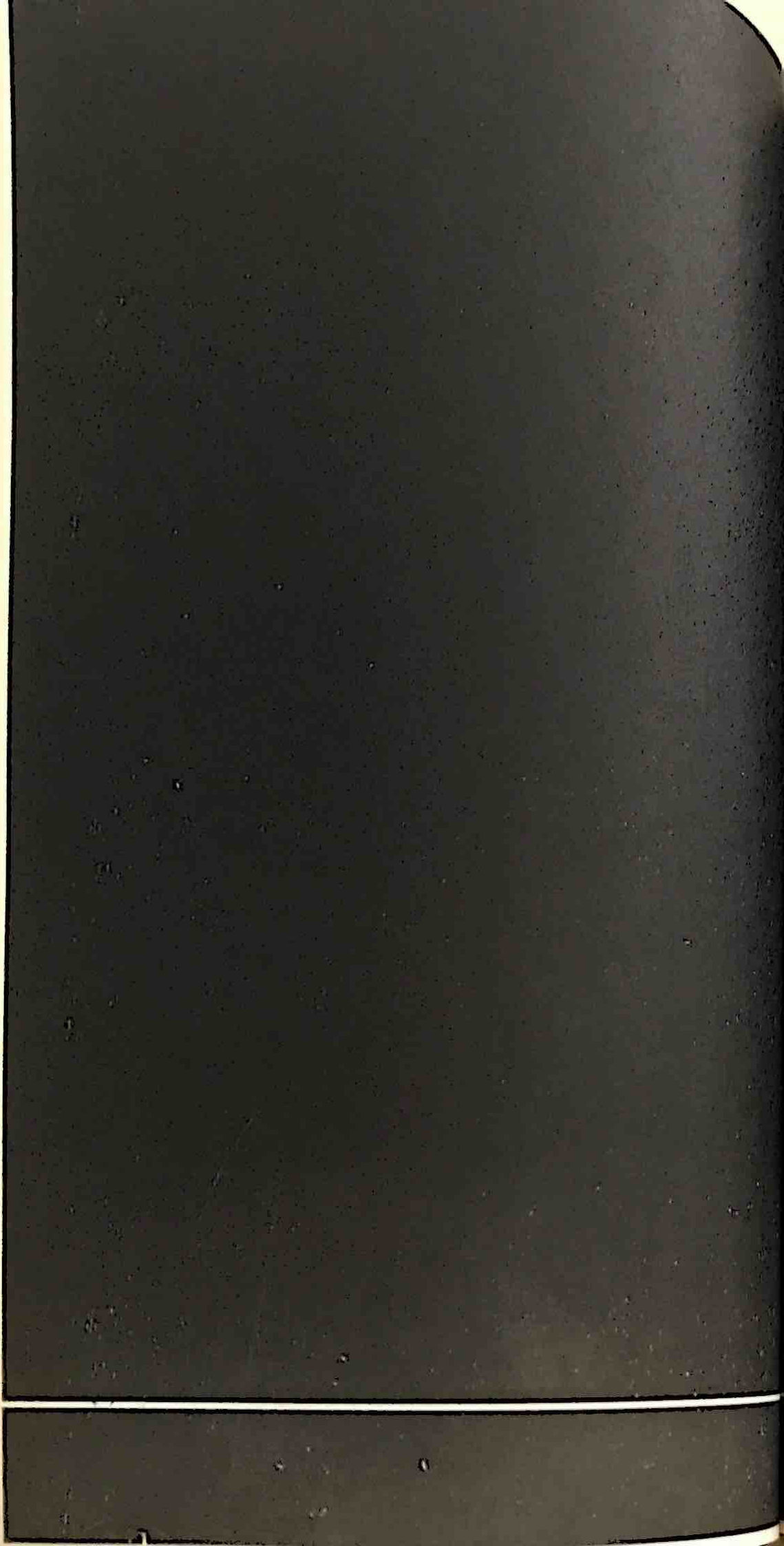

Çeviri Metin

A

- - A kız, ağan ne çirkin. - Babam evinde o da yoktu.
- A köse, sayılmadık kaç tel sakalın var?
- Aba vakti aba alan, yaba vakti yaba alan aldanmamış.
- Abacı kebeci sen neci?
- Abanoz gibi yaşadıkça sertleşir.
- Abayı yaktı Fatıma'cığın bezine.
- Abayı yaktı hacı baba.
- Abbas yolcudur duramaz.
- Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz.
- Abdal tekkede hacı Mekke'de.
- Abdalın karnı doydukta gözü yolda olur.
- Abdest müminin silâhı.
- Abdestimde şüphem yok ki düşüneyim.
- Abdestini verdi. (Donattı).
- Abdestsiz sofuya namaz mı dayanır?
- Âb-ı pâke ne zarar vakvaka-ı kurbağadan?
- Âbid kendinin, âdil âlemin mürebbisidir. (Âbidin ibadeti nefsini, âdilin adaleti âlemi ıslah eder). Âdilin bir saatlik adaleti, âbidin bin senelik ibadetinden evlâ(dır).
- Abliyi koyuverdi.
- Abuk sabuk söyler, sayıklar.
- Abûsü'l-vech hadîd-meşrep.
- Âb ü dâne serpilir; insanı, kısmet gezdirir.
- Acabanın sırası değil acele lâzım.
- Acâib-i seb'a-i âlemin bu da sekizincisi.
- Acaba Recep'a derken iş biter.
- Acaba yer mi sallanıyor, ben mi sallanıyorum.
- Acele etme dilini ısırırsın.
- Acele etme işte geldi "türceûn"
- Acele ile faka bastı.
- Acele ile menzil alınmaz.
- Acele ile yongaya karıştı.
- Acele işe şeytan karışır.
- Acele işin sonu nedamettir.
- Acele işin tembel işçisi.
- Acele şeytandan, teenni Rahman'dan.
- Acele yürüyen yolda kalır.
- Acelen ne? Kelle mi götürüyorsun?
- Acelen ne? Şikârın suya mı düştü?
- Acem kaması gibi iki tarafa çalar.
- Acemi çaylak bu kadar uçar.
- Acemkârî bir yalan.
- Acı acıyı keser, soğuk da sancıyı.
- Acı dil dinden çıkarır; tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır.
- Acı patlıcan.
- Acı patlıcanı kırağı çalmaz.
- Acûl hiçbir işe racûl olamaz
- Acûze gibi çenesi düşmüş.
- Aczini itiraf eden ehliyetini ispat eder.
- Aç, aç ile yatınca dilenci doğar.
- Aç adam kendini ateşe salar.
- Aç aman bilmez.
- Aç ayı oynamaz.
- Aç doymaz, tok acıkmam sanır.
- Aç esner âşık gerinir.
- Aç gezmektense tok ölmek evlâdır.
- Aç gözlü dâye çocuğu.
- Aç gözünü açarlar gözünü.
- Aç ile arkadaş olma; yemem der de sömürür. (Yemem diyen).
- Aç ile dost olayım, diyen; peşin karnın doyursun.
- Aç ile eceli gelen söyleşir.
- Aç, kiminle olsa savaşır.
- Aç köpek ava salmaz.
- Aç köpek fırın deler.
- Aç köpek kendini aslana vurur. (Aç kendini arslana vurur).
- Aç köpek kudurmaz.
- Aç kurt bile komşusunu dalamaz.
- Aç kurt yavrusunu yer.

- Aç olan kılıca sarılır.
- Aç ölmez gözü kararır. (Borçlu ölmez benzi sararır).
- Aç tavuk kendini arpa ambarında görür.
- Aç, tokun yüzüne bakmakla doymaz.
- Aç yanında sarpın kurcalanmaz.
- Aç yanından kaç.
- Aça dokuz yorgan örtmüşler, uyuyamamış.
- Açık ağız aç kalmaz.
- Açık kapı görünce it dalar.
- Açık kapıyı Allah kapamasın.
- Açılan solar, ağlayan güler.
- Açın karnı doyar; gözü doymaz.
- Açın koynunda ekmek durmaz.
- Açın uykusu gelmez.
- Açlıkta darı ekmeği helvadan âlâ gelir.
- Açlıktan kimse ölmemiş.
- Açlıktan köpük kusar.
- Açlıktan ne haber çok övünürsün.
- Açlıktan nefesi kokar.
- Açmaza gelemem.
- Açtırma çuvalın ağzını.
- Açtırma kutuyu, söyletirsin kötüyü.
- Ad işler işi, sen işlemezsin.
- Ada bana, adayım sana.
- Adalet dünyanın temeli.
- Adalet ile zulüm bir yerde durmaz.
- Adam, adam demekle adam olmaz.
- Adam, adam kadri.
- Adam, adam kadri bilir; sarraf altın kıymeti.
- Adam, adam sayesinde adam olur.
- Adam adama gerek olur; iki serçeden börek olur.
- Adam adama yük değil, can gövdeye mülk değil. (İnsan, kişi, herkes kelimelerine).
- Adam adamdan korkmaz; hatır sayar.
- Adam adamdır olmazsa bir pulu; eşektir sîm ü zer olsa çulu.
- Adam, adamı bir kere aldatır.
- Adam adım atmakla değildir.
- Adam ahbabından bellidir.
- Adam asmışlar, oradan geçilmez.
- Adam da var adamcık da var.
- Adam dünyayı dolaşsa bir mislini bulamaz.
- Adam eti ağırdır.
- Adam ikrarından, hayvan yularından çekilir.
- Adam iş başında belli olur. (Adamın iyi-si alışverişte).
- Adam kıtlığında keçiye Abdurrahman Çelebî derler.
- Adam odur ki ikrarından dönmeye.
- Adam olacağına büyüdükçe cüdam oluyor.
- Adam olacak çocuk nigâhından bellidir.
- Adam olan iki kere yanılmaz.
- Adam olana bir söz yeter. (Ârife).
- Adam olana ta'zîr ne hacet; çehre ile bakmak elverir.
- Adam olanın zehri güler yüz. (Kötü söz).
- Adam olmayana adamlık, köpeğin yüzüne gülâp dökmeye benzer.
- Adam oluncaya kadar daha dokuz fırın ekmek ister.
- Adam sarrafı olmuş bir adam. (Adam sarrafı kesilmiş başımıza).
- Adam sormakla âlim olur.
- Adam yenilmekle marifetli olur, yanılmakla âlim.
- Adama benzer.
- Adama dayanma ölür; duvara dayanma yıkılır. (Ağaca dayanma kurur; insana güvenme ölür).
- Adama iş aranır, işe adam değil.
- Adamak kolay.

- Adamakla mal tükenmez; Hak saklasın ödemekten.
- Adamakla pilâv pişse, deniz kadar yağı da benden.
- Adamcığın burnu koku almaz.
- Adamdan başka her şeye benzer.
- Adamı lisanıdır insan dedirten de hayvan dedirten de.
- Adamın aklı zıvanadan çıkacak.
- Adamın bulaşığı yamandır.
- Adamın çokluğu, peksimetin kıtlığı.
- Adamın eksik akıllısı avcı, itin eksik akıllısı (yılıcı?)
- Adamın hayırlısı âmmeye faydadır.
- Adamın kötüsü olmaz; meğer ki züğürt ola.
- Adamın yiğidi güreşte, köpeğin lâşede belli olur.
- Adavetin sonu rezalettir.
- Adem-âbâda yolculuk var.
- Adem diyarı mahsulâtından.
- Âdem oğlanına çok iyilik yaranmaz. (Her kime iyilik edersen ondan sakın kendini).
- Âdem oğlu çift olur.
- Âdem oğlu çiğ süt emmiş.
- Âdem oğlu elinden uçan, kaçan kurtulmaz.
- Âdem oğlu hilekârdır; kimse bilmez fendini.
- Âdet ayinden kavidir.
- Âdet esiri.
- Âdet etme, âdeti terk etme.
- Âdet insana bir haml-i sakîldir.
- Âdet insana tabiat olur.
- Âdet yerini bulsun.
- Âdetullah böyle cari olmuş.
- Adı çıktı dokuza, artık inmez sekize.
- Adı kale gelmez.
- Adı Musa, boyu kısa, sakalı köse olandan kendini sakın.
- Adımıma yüz altın verse ayağımı atmam.
- Adımına hile katmaz.
- - Adın ne? – Hasan. – Faydan yoksa, ha ben ha sen.
- - Adı ne? – Haşarı. – Öp eşiği çık dışarı.
- - Adın ne? – Musaaa... – Benim de Musa, ama o kadar uzun değil.
- - Adın ne? – Reşit. – Ne söyle ne işit. (Reşit ne söyle).
- - Adın nedir? – Artık. – Tamam gel de artığı senin olsun.
- Adla sanla er oğlu er.
- Adûdan intikam almak gibi dünyada kâm olmaz.
- Adûdan intikam almak gibi nadan işi olmaz.
- Af gibi adûya intikam olmaz.
- Af, husumetin kılıcıdır.
- Afatladı artık. (Cevahir yumurtladı).
- Aferin tüfek, sen mi vurdun bu kazları.
- Âfet gibi gelir.
- Âfitap ediyor bizimle. (Mehtap).
- Âfitap gibi eğlence.
- Afiyet ola, demekle deniz içilmez.
- Afyon bıçağıyla fütûhât.
- Afyon kızdı şekerciye haber.
- Afyonu patladı.
- Afyonun keyfini tiryakiden sormalı.
- Ağa can, hanım afacan.
- Ağaca balta vurmuşlar: "Vur sapı bendendir" demiş. (Ormana).
- Ağaca çıksa pabucu yerde kalmaz.
- Ağacın kurdu içinden olur.
- Ağacın meyvedarına atarlar taşı. (Yemişe, meyveye).
- Ağaya lâpa, zobuya sopa.

- Ağaç fidan iken eğilir. (Eğri dikilen taze nihal; büyürse doğrulmak muhal).
- Ağaç yaprağıyla güzeldir.
- Ağalar eğlensin de iyi paralansın.
- Ağalık vermekle, yiğitlik vurmakla.
- Ağanın gözü ineği semiz eder. (Ağanın gözü ata tımar).
- Ağanın gözü yiğidin sözü.
- Ağası yiğit olanın etbâi sarhoş gezer.
- Ağır ağır demeli, çabuk çabuk yemeli.
- Ağır basmayınca yeğni kalkmaz.
- Ağır ezgi fistikî makam.
- Ağır git ki yol alasın.
- Ağır otur da molla desinler.
- Ağır taş batman döver.
- Ağır yük altına girme belin incinir.
- Ağır yükü hayvanın büyüğüne vururlar.
- Ağırınca altın tartılır.
- Ağırlanacak misafir yüzünden bellidir.
- Ağız açar, göz yumar.
- Ağız haffâfı olmuş.
- Ağız miski el elması.
- Ağız yüreğin taşkınını söyler.
- Ağza tad boğaza feryat.
- Ağızlanmış.
- Ağlama fayda vermez.
- Ağlama ölü için, ağla deli için.
- Ağlamayan çocuğa meme vermezler.
- Ağlamaz gülmez.
- Ağlamaz ki ağlayalım; gülmez ki gülelim.
- Ağlarsa anam ağlar; kalanı yalan ağlar.
- Ağlatırsa Mevlâ yine güldürür.
- Ağlaya ağlaya gözden olsun. (Ağla hey gözlerim ağla, ne gelir var ne gider).
- Ağlayanlar bir gün olup güle gelmişler.
- Ağrısız baş mezarda olur.
- Ağrısız başa kaşbastı çember çatmak.
- Ağustos böceği gibi cırlar; sonunda çatlar.
- Ağustosta suya girsem, balta kesmez buz olur.
- Ağustosun yarısı yaz yarısı kış.
- Ağzı açık ayran delisi.
- Ağzı bozuk diline perhizi yok.
- Ağzı büyük olana kepçe kaşık.
- Ağzı çelikli.
- Ağzı dili yok.
- Ağzı eğri, gözü şaşı ensesinden belli. dir. (Sorma kişinin aslını).
- Ağzı kara, dili pis.
- Ağzı köpürdü.
- Ağzı kulaklarına vardı.
- Ağzı süt kokuyor.
- Ağzı var dili yok.
- Ağzı yanan bir daha da uslanır.
- Ağzına bir parmak bal çaldırır.
- Ağzına bir zeytin verir, ardına tulum tutar. (Bir zeytine).
- Ağzına tat bulaştı.
- Ağzında bakla ıslanmaz.
- Ağzında balıklar kavrulur.
- Ağzındaki dilini hapis eyle. (Bana benden olur her).
- Ağzındaki virde bak, şu tutuğu yurda bak.
- Ağzından baklayı çıkartma.
- Ağzından bal akar. (Ağzından şeker akar).
- Ağzından çıkanı kulağı işitmez.
- Ağzından ekmeğini alsalar sesi çıkmaz.
- Ağzından hayır çıkmaz, şer söylemese.
- Ağzından söz dirhemle çıkar.
- Ağzını açacağına gözünü aç.
- Ağzını açmış içine armut düşer diye. (Armut piş...)
- Ağzını bıçak açmıyor.
- Ağzını havaya açmış.

- Ağzını hayra aç.
- Ağzını kiraya mı vermiş.
- Ağzını poyraza açsın.
- Ağzının gevişidir, durmayıp söyler.
- Ağzının kaşığı değil.
- Ağzının ölçüsünü aldı.
- Ağzının suyu aktı.
- Ağzıyla kuş tutsa yine nafile. (Yaramaz).
- Ahbap bin olur candan bir.
- Ahfeş'in keçisi gibi hep başını sallar.
- Ahiret adamı, onunla lâkırdı olmaz.
- Ahirete müteallik söz.
- Ahirette şefaat edecek değil ya. (Mezarıma kandil mi?).
- Ahlatın iyisini dağların ayısı yer.
- Ahmak ahmağı bulur.
- Ahmak gelin, yengeyi halayığı sanır.
- Ahmak köpeği yol kocaltır. (İt yelmekle).
- Ahmak olan her zaman düşer.
- Ahmak odur dünya için gam yiye, ne bilirsin kim kazana kim yiye.
- Ahmak toplamış, akıllı yemiş.
- Ak akçe kara gün içindir.
- Ak esvap leke götürmez.
- Ak gün ağartır; kara gün karartır.
- Ak gözden kendini sakın.
- Ak ile karayı seçer.
- Ak koyunlu, kara koyunlu, şeytan oyunlu.
- Ak koyunu ak ayağından, kara koyunu kara ayağından. (Her).
- Ak koyunu gören içi dolu yağ sanır.
- Ak köpeğin pamuk pazarına zararı vardır. (Ak tavuk).
- Ak köpek. (Ak tavuk).
- Ak köpek kara köpek.
- Ak sade yüksek nalın, üstüne binip salın.
- Ak şeker beyaz şeker, bir damarı suya çeker.
- Ak şeytan kara şeytan.
- Ak tavuğun zahire pazarına ziyanı olur.
- Ak üstünde karalar birbirini kovalar.
- Ak yüze kara göz.
- Akacak kan damarda durmaz.
- Akar su murdar tutmaz.
- Akar suya dayanma, el oğluna inanma. (Adama, ağaca).
- Akarı yok, kokarı yok.
- Akbaba leyleğin dayısı, herkese kendi başının kaygısı.
- Akbabaya taş atan onmaz.
- Akçe adama akıl öğretir. (Akçe sayış, don yürüyüş öğretir).
- Akçe bir murat için, bir inat içindir.
- Akçe ile bohça, insanı eder yüce.
- Akçeli adamdan dağlar korkar.
- Akçenin gümüş olduğun(u) bilmiş.
- Akçenin tuncu kaldı, insanın piçi.
- Akçenin yüzü sıcaktır. (Paraya nazar).
- Akçesi ak olanın bakma yüzü karasına.
- Akçesi ucuz olanın kendi kıymetli olur.
- Akdeniz'e kaptan Mısır'a sultan.
- Akı kürekle atarlar; karayı kürekle satarlar.
- Âkıbet-endiş ol ey dil-i çâbuk.
- Akıbet kâr kendin gösterir.
- Akıbeti görmeye ayine-i ibret lâzım.
- Akıl akıldan üstündür. (El elden).
- Akıl bir Anka'dır, mahalli meçhul.
- Akıl bir attır; dizgini ârif elinde gerek.
- Akıl bir vezirdir, gönül bir padişah.
- Akıl defteri.
- Akıl erdirebilirsen aşk olsun.
- Akıl, fiilin lalasıdır.
- Akıl Frengistan, saltanat Âl-i Osman.
- Akıl hocası kesildi başımıza.
- Akıl için tarik bir.

- Akıl ile bilinmez, hesap ile bulunmaz bir muamma.
- Akıl ile fetva verilmez.
- Akıl ile nefis yekdiğerinin düşmanıdır.
- Akıl kazanına kepçe-i ikbal lâzımdır.
- Akıl kişiye sermayedir.
- Akıl olmayınca başta kuru kâfa neyler?
- Akıl para ile satılmaz.
- Akıl sa'y ile olmaz; doğuş (tan) dır.
- Akıl yaşta değil baştadır.
- Akıllı, asma kabağından olmaz, deli bal kabağından.
- Akıllı babanın akılsız evlâdı.
- Akıllı düşman, akılsız dosttan yeğdir.
- Akıllı düşününce deli, karnın(ı) doyurmuş.
- Akıllı düşününceye kadar deli, oğlunu everir.
- Akıllı köprü arayınca deli suyu geçti.
- Akıllı neylesin malı, akılsız neylesin malı.
- Akıllı, söylemezden düşünür; akılsız düşünmezden söyler.
- Akıllı, sözünü akılsıza söyletir.
- Akıllı yüzüne hasret kaldık.
- Akıllılığı elden bırakmaz.
- Akılsız başın ayaklar çeker zahmetin(i). (Akılsız kafaya söz kâr eylemez; tartısız çorba).
- Akın adı karanın tadı. (Beyaza).
- Akın eden gafil olmaz; etrafa bakınır.
- Akıntıya kürek çeker.
- Akîdesi bozuk.
- Âkıl isen açma sırrın dostuna, dostunun dostu vardır o da söyler dostuna.
- Âkıl olan akıbet-endiş gerek.
- Âkıl olan nâkil olamaz.
- Akıl söylemez, nadan söyletmez.
- Akkirmanlıdır kıvıramaz.
- Akla yelken etti.
- Aklen, naklen caiz değil.
- Aklı başında olan kuru kavgaya düşmez.
- Aklı, başından bir karış yukarı.
- Aklı ile çok yaşasın.
- Aklı olan, olur olmaz işe karışmaz.
- Aklı okkadan dört yüz dirhem eksik.
- Aklıma gelen başıma geldi. (Akla gelmeyen başa gelir).
- Aklın haricinde iş tutma.
- Aklın mıskalası ameldir.
- Aklın nihayeti cinnettir.
- Aklına geleni işleme, her ağacı taşlama.
- Akmaz çeşme.
- Akmazsa da damlar.
- Akraba idik akrep olduk biz bize; ayrı düştük bakmaz olduk yüz yüze.
- Akşam güneşidir çabuk geçer.
- Akşam oldu yut, sabah oldu tut.
- Akşamcının gözü saatin on birinde.
- Akrabanın akrabaya akrep etmez ettiğin; akrep etmez akrabanın akrabaya etmediğin; akrabanın akrabaya kimse bilmez ne ettiğin.
- Akrep gibi hemen sokar.
- Aksaraylı kambur olur.
- Aksaray'ı sel bastı.
- Akşam Hacı Mehmet, şimdi Eskici Yahudi mi?
- Akşam ise yat, sabah ise git. Akşamın (Sabahın).
- Akşam işi keyifli, sabah uykusu tatlı.
- Akşam kavur sabah savur. (Akşam kavil, sabah savul).
- Akşamdan Cezayir'e giden çok olur.
- Akşamdan sonra sabahlar hayır olsun.
- Akşamın hayrından sabahın şerri.
- Akşamın işini sabaha koyma. (Sonraya salma).
- Akşamın sabahı var.
- Aktan kara kalktı.
- Al Allah'ım delini, sen zapt eyle kulunu.

- Al Allah'ım emanetini.
- Al bezi sakla tuzu, illâ mazi.
- Al bunda sat bunda.
- Al ceviz sat ceviz; takırtısı bedava.
- Al dedin mi can alır. (Vur demezden).
- Al demiri, sat demiri, çoluk çocuk ne kemirir.
- Al giyen aldanmaz.
- Al giymedim ki alınayım.
- Al gömlek gizlenmez. (Âl-i Cengiz oyunu).
- Al gözsüzün kızını, gözlü doğar.
- Al gülüm ver gülüm.
- Al gülünü ver gülümü.
- Al haberi git kabarı kabarı.
- Al kaşağıyı gir ahıra; yağrı (yarası) olan gocunur.
- Al kibar kızını işlesin bolana bolana; al çıtak kızını gezsin eylene eylene.
- Al kiraz üstüne kar yağar.
- Al külah ver külâh.
- Al külâhını eyvallâhı da içinde.
- Al malın iyisini çekme kaygısını.
- Al malını gör hayrını.
- Al şunu tut dedilerse yut demediler.
- Al takke ver külâh.
- Al üstüne kayıkçı.
- Ala kargada alacağım olsun.
- Alabildiğine gider.
- Alacağı vereceği tükenmez.
- Alacağına şâhin, vereceğine karga.
- Alacakla verecek ödenmez.
- Alacaklıyı görür sokak sapar; kuş tersini para diye kapar.
- Alacırık boz duman.
- Alan aldanmaz, satan aldanmaz.
- Alan almış satan satmış bize ne.
- Alan da pişman satan da pişman.
- Alan da satandan umar.
- Alan ile satan hayrını görsün.
- Alan satan hoşnut bize ne? (Tellala halt etmek düşer).
- Alan yok satan neylesin; satan yok alan neylesin? (Satan belâsını bulsun).
- Alanya'da (Alâiye'de) kara bacak, ne alacak ne verecek.
- Alay bozan toz koparan.
- Alay geçirir, laf dinlemez.
- Alçacık bâlin zirvesi olmaz.
- Alçacık dağlara kar yağsa kış değil mi, kişi halini bilse hoş değil mi? (Yağmur yağsa yağış...).
- Alçacık dağları sen mi yarattın? (Şu alçacık dağı...).
- Alçacık eşeğe kim olsa biner.
- Alçacık gördü de deveci (bozacı) eşeği mi sandı?
- Alçak ester herkes biner.
- Alçak uçan yüce konar; yüce uçan alçak konar.
- Alçak yer yiğidi hor gösterir.
- Alçak yerde yatma sel alır; yüksek yerde yatma yel alır.
- Alçak yerdeki tepecik kendini dağ sanır.
- Alçak yerin tepeciği dağ gelir.
- Alçaktan güreşir.
- Alçaktan vefa gelmez, kahpeden âr.
- Aldatayım diyen aldanır. (Aldatan aldanır).
- Aldı fitili Hacı Şamandıra.
- Aldı sattı suya battı.
- Aldığını vermeyen, aradığını bulamaz.
- Aldın ele girdin yola.
- Aldın ipek, sattın ipek; hani, kârın a köpek?
- Aldıran sattırır.
- Âlem ağyardan hâli değil.
- Âlem bir yere gelse yine söylediğini söyler.

- Âlem bu ya her şey olabilir.
- Âlem ona denmez ki cefasın çeke âdem.
- Âlemde itibar zengin ile güzeledir.
- Âlemde kimse açlığından ölmemiş.
- Âleme bir parmak bal olmuş. (Âleme şan verdi); (Âlem duydu).
- Âleme cellât lâzım benim neme lâzım.
- Âleme maskara olmaktan meydan süpürgesi olmak yeğdir.
- Âleme yaranılmaz.
- Âlemi bilmek âleme, âlemi görmek âleme lâzımdır.
- Âlem-i ezelîde böyle takdir olunmuş.
- Âlemi kendin gibi bilir misin?
- Âlemin ağzı torba değil ki büzülsün.
- Âlemin ağzında sakız oldu, çiğnenir.
- Âlemin maskarası olmuş.
- Aler're's ve'l-ayn.
- Âlet işler el övünür. (Addır).
- Alı alına, moru moruna.
- Alıcı kuşun ömrü az olur.
- Alıcı verici, kanlı gömlek giyici.
- Alıcıdan tarafa söylemek sünnettir.
- Alıma satıma bakmaz.
- Alın derisi değil davul derisi.
- Alın yazısı başa gelir.
- Alır mısın akideyi miski pahasına!
- Alışına verişim tarhanana bulgur aşım.
- Alışmış kudurmuştan beterdir.
- Alışmış kursak bulamacını ister.
- Alışveriş sakal altından geçer.
- Ali bâli turalı dört de ondan ileri; bir çalışkan bir köse, biri de yanında zıbarıp yatan vay benim başıma ben de koca mı gördüm.
- Ali Paşa vergisi.
- Âlim olan ilmiyle âmil gerek.
- Âlim olmak ister isen durma yaz; cahil olmak ister isen durma kaz.
- Allah Allah demeyince işler olmaz.
- Allah bilir; ama kul da sezer.
- Allah bir kapıyı kaparsa bin kapıyı açar.
- Allah dağına göre verir kışını.
- Allah diyen açıkta kalmaz. (Mevlâ diyen yolda kalmaz).
- Allah diyen aldanmaz. (Allah kulunu darda...). (Allah rızasından ayırmasın).
- Allah dokuzda verdiğini sekizde almaz. (Verdiği ömrü).
- Allah dombay şifası versin.
- Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar.
- Allah hayırlar versin.
- Allah herkesin gönlüne göre verir.
- Allah imdat etsin top çeken beygirlere.
- Allah imhâl eder, ihmâl etmez.
- Allah işin(i) bilir.
- Allah kardeşi kardeş yaratmış, kesesini ayrı yaratmış.
- Allah kerîmdir kerîm, kuyusu derindir.
- Allah kuluna götürdüğü kadar vermesin.
- Allah kuluna nefesini sayı ile vermiş.
- Allah kuluna "yürü!" dedikten sonra Tosya'ya sayi olur.
- Allah kulundan geçmez. (Allah bir karıncasından geçmez).
- Allah kulunu bir kaşık düşman şerrinden saklasın.
- Allah kulunu darda koymaz.
- Allah kulunun götüreceği kadar verir.
- Allah kulunun karasını yüzüne vurmaz.
- Allah ne verir de kulu götürmez. (Allah'tan gelene).
- Allah ona mal versin de fırsat vermesin. (Kaşınacak tırnak vermesin).
- Allah öldürmediğini kimse öldüremez.
- Allah sabırlı kulunu sever.
- Allah sağ gözü sol göze muhtaç etmesin. (Sağ eli sol ele).

ATATÜRK İL HALK KÜTÜPHANESİ

- Allah sevdiğine dert verir.
- Allah üçün beşin arkasını kesmesin.
- Allah verince kimin oğlu demez.
- Allah yardım ederse kuluna, her işi girer yoluna.
- Allah yurt yoksulluğun(u) göstermesin.
- Allah'a olmak isteyen âsî, ya mütevelli olsun ya vasî. (İşin yoksa kefil).
- Allah'ın bildiği kuldan saklanmaz.
- Allah'ın işine karışılmaz.
- Allah'ın ondurmadığını kim ondurur.
- Allah'ın sevmediğini kul da sevmez.
- Allah'ın verdiğini kul alamaz.
- Allah'ını bilmeyene kerlik körlük yaramaz.
- Allah'ını seven bizi tutmasın.
- Allah'tan boy isteyeceğine biraz da akıl isteseydi.
- Allah'tan gelene kul da razı.
- Allah'tan hayır iste, hayır bulasın. (Hayır söyle).
- Allah'tan korkmayandan korkulur. (Kork Allah'tan korkmayandan).
- Allahümme işlerinizdir.
- Allâme-i asır kesildi başımıza.
- Allem etti kallem etti bir (kale) kurtaramadı.
- Alma alı, sat yağızı, besle kırı, bin doruya.
- Alma delinin kızını soya kovar.
- Alma elma armut (ber mud (?)
- Alma mazlumun âhını, yuvadan indirir şâhini. (Çıkar âheste âheste). (Ne yerde kalır, ne gökte).
- Alma sarı, satma sarı, kapında ise kov dışarı.
- Almadım vermem, görmedim bilmem.
- Almazdan vermek Allah'a mahsus.
- Almazsın satmazsın pazarda işin ne?
- Almış satmış çekmeceyi örtmüş.
- Alnı patladı çalışmaktan.
- Alnım açık yüzüm ak.
- Alnımın kara yazısı.
- Alnında şeytan tüyü mü var?
- Alnını karışlarım ben onun.
- Alnının ar damarı çatlamış.
- Alnının teriyle mi kazanmış.
- Alt çenesi kısa geldi, tutamadı.
- Alt çenesi mor çuhaya kaplı.
- Alt kat kiracısı kadar rağbeti var.
- Alt yanı çıkmaz sokak.
- Alt yanı kiraz bahçesi.
- Alta gittim diye yerinme, üste çıktım diye sevinme.
- Altı kaval üstü şişhane.
- Altı olur, yedi olur; hep Tanrı dediği olur.
- Altı üstünden belki iyi çıkar.
- Altı üstünden iyi derlerse inanma.
- Altı üstüne döndü.
- Altın adı tunç oldu, emekleri hiç. (Altın adı bakır oldu).
- Altın altın deyip durma, altında kalırsın.
- Altın araba gümüş tekerlek.
- Altın babası.
- Altın çamura düşmekle tunç olmaz. (Elmas).
- Altın eli bıçak kesmez.
- Altın gideli gümüşe bakalım.
- Altın leğen kan kusana ne fayda? (İçtiğim sem, kâse fağfûr olduğundan bana ne?).
- Altın pas tutmaz.
- Altından bir küp.
- Altından eşiği olan, gümüş eşikliye muhtaç olur. (Altın eşikli, ağaç eşikliye muhtaç olur).
- Altından girip üstünden çıkar.
- Altını mı alırsın üstünü mü?
- Altını sarrafa sor, cevheri kuyumcuya.
- Altının kıymeti azlığından.

- Altta kalanın canı çıksın.
- Aman Allah diyenin bile gözüne koruk sıkmaz. (Aman öldüm diyenin gözüne sıkmaz koruğu).
- Aman Allah'ım göğe çıktı.
- "Aman!" diyene kılıç olmaz. (Amana kılıç kalkmaz).
- Amanım soluğum kesildi.
- Amanımı tüketti.
- Amansız kalanın yardımcısı Allah. (Düşenin yardımcısı).
- Amasya'nın bardağı, biri olmazsa biri dahi.
- Ambarda darısı yok, evde karısı.
- Ambardan yemeğe benzer.
- Amcam dayım, hepsinden aldım payım.
- An beni bir kozla; içi çürük olsun.
- Ana baba duası almış.
- Ana baba ile iftihar olmaz.
- Ana baba günü.
- Ana babulla giren çıkan belirsiz.
- Ana ben gidemem bendere, alışmışım kaba döşek mindere. (Ben alışmış).
- Ana evlâdını atmış, yar başında tutmuş.
- Ana evlâttan geçmez.
- Ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyâr. (Kardeş gibi).
- Ana hakkı ödenmez.
- Ana ile kız, helva ile koz.
- Ana yiğidin kalkanıdır.
- Anadan doğmak ölmek için.
- Analar büyütür kızı, çulhalar dokudur bezi.
- Analar kusuru.
- Analar neler doğurur.
- Analar öyle evladı beşer beşer doğursun.
- Anaların baş derdi, evlâdını baş göz etmek.
- Analı kuzu, kınalı kuzu.
- Anam anam dediği, hamam anası kel Fatma değil mi?
- Anan yahşı, baban yahşi.
- Ananın dostu damat, babanın dostu evlât.
- Ananın ilki olmaktan, dağlarda tilki olmak (yeğdir).
- Anası onu doğuracağına keşke taş doğuraydı.
- Anası soğan, babası sarımsak, kendi gülbeşeker olmaz ya.
- Anası söylemezden kızı tamamlar.
- Anası turp, babası şalgam, şanlı ocak.
- Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini.
- Anasından doğalı hiç gülmemiş.
- Anasından emdiği süt burnundan geldi.
- Anasını ağlattı. (Analar ağlattı).
- Anasının ak sütü gibi helâl.
- Anasının alkışı başında.
- Anasının ipliğini pazarda satmışlardan. (Bezi pazara).
- Anasının karnında dokuz ay on gün nasıl durmuş?
- Anasının körpe kuzusu.
- Anasının muşmulası.
- Anasının nikâhını ister.
- Anasının pişirdiğini yer.
- Anasız çocuk evde hordur, babasız çocuk çarşıda.
- Andına inandım, beni şaşırtan kuyruk.
- Anha minha elde bir şey kalmadı.
- Anka gibi ismi var cismi yok.
- Anladık yel değirmeni; ama suyu nereden?
- Anladımsa Arap olayım.
- Anladın mı bamyanın faziletini. (Anladın mı Boz Eşek destanını).
- Anladın mı kazın ayağını.
- Anlar ama işine gelmez.
- Anlar anlamazdan korkulur.

- Anlaşılmaz bir boyadır Vehbî'nin kerrâkesi.
- Anlat sen benim gecelik kavuğuma.
- Anlatamadık pederin bayraktar olduğunu.
- Anlatışa göre verirler fetvayı.
- Anlayan anlar işin aslını.
- Anlayan baş kesilmez.
- Anlayana sivri sinek saz gelir; anlamayana davul zurna az gelir.
- Ansınlar beni bir çürük elmayla. (Yâr beni ansın da).
- Anûd künûd bir herif.
- April apıştı, koca öküz ota yapıştı.
- Ar belâsı çekmeli.
- Ar gözden, kâr yüzden anlaşılır.
- Âr ile evini yıkmaz.
- Âr insana, bar hayvana yakışır.
- Ar, namus Hak getire.
- Ar, namusu peynir ekmekle yemiş.
- Ar, Tanrı'dan korkmayana bardır.
- Ar yılı değil, besbelli kâr yılı.
- Ar yiğidin berbatıdır.
- Araba kırılınca yol gösteren çok olur.
- Araba mısın be hey tekerlek!
- Araba yağlanmayınca yürümez. (Değirmen kertişi yağlanmayınca dönmez).
- Araba yolundan çıkma.
- Arabanın ön tekerleği geçtiği yerden art tekerleği de geçer.
- Arabayı kırıp odun eder; halayık alıp kadın eder.
- Arabistan turnası gibi bir ayak üstünde yutkunma.
- Arada dönen bir hatır.
- Aradı buldu.
- Aradığımı buldum.
- Aralarından su sızmaz.
- Aramakla ele geçmez.
- Araması gayret, getirmesi şöhret, geçinmesi mihnet.
- Aramız biraz şeker-âb.
- Aramıza kimse girmez.
- Aramızdan kara kedi mi geçti?
- Arap, Arap'a: "Yüzün kara" demiş.
- Arap doyunca yer, Acem çatlayınca.
- Arap kızar ama kırk haramî lâzım.
- Arap saçı gibi karmakarış(ık).
- Arap vurdukta (sus).
- - Arapça bilir misin? - Uydur uydur söyle.
- Arapçık Arapçık ayağında çorapçık.
- Arapkirliler gibi birbirlerine ikram ederler.
- Arap'tan paşa ağaçtan maşa.
- Arasında karlı dağlar var. (Aralarında dağ var).
- Araya giren taraya çıkar.
- Araya mûzi girdi.
- Araya taraya buldu.
- Arayan bulur, inleyen ölür.
- Arayan Mevlâ'sını da bulur, cezasını da.
- Ardı yufkadır; ondan da yeriz. (Ev sahibi gerisi yufka, demiş. Misafir ondan da getir, demiş).
- Ardından sapan taşı yetişmez.
- Ardınızdan tatar mı kovar?
- Arı bal alacak çiçeği bilir. (Buldu bal alacak çiçeği).
- Arı baldan mı kaçar, dumandan mı?
- Arı, bey olan kovana üşer.
- Arı gibi üşer, akrep gibi sokar.
- Arı kovana gider.
- Arıdan bal almak her kişinin kârı değil.
- Arık öküze bıçak olmaz.
- Arık, semiz Allah kabul eyleye.(Köris topalis kabulis).
- Arık tavuktan tatsız tirit olur. (Ucuz etten).

- Ârından yere geçecek.
- Arif isen bir gül yeter kokmaya; hoyrat isen gir bahçeye yolmaya. (Cahil isen).
- Arif olan anlasın.
- Arif olan buluttan nem kapar.
- Arif olan kişi mektubu ardından okur.
- Arif olur el tez duyar.
- Arife bir işaret yeter.
- Arife çiçeği bayram böceği.
- Arife günü yalan söyleyenin bayram günü yüzü kara olur.
- Arife tarif hacet değil.
- Arifin elinde zarifin belinde.
- Ariyetî (eğreti) ata binen tez iner.
- Arı yok piri yok.
- Arlı babanın arsız evlâdı.
- Arkadan düşman, yüze dost.
- Arkadan vurur çarşı köpeği.
- Arkadaş belâsına uğrayan çoktur. (Dil belâsına).
- Arkamdaki gömleğe inanım kalmadı.
- Arkanı kürke, kapını Türk'e alıştırma.
- Arkası kalındır, sopa koymaz.
- Arkası mihraptadır.
- Arkası yere gelmez, kalındır.
- Arkası yufkadır fakirin.
- Arkasında dağ var uğraşılmaz.
- Arkasında yumurta küfesi yok ya döner.
- Arkasından söyleyeceğini yüzüne söylemeli.
- Arkasını sayan, arayan er olmaz. (Sirkesini).
- Arkaya kalan dona kalır. (Sona kalan).
- Arkaya kalan kazadan korkulmaz.
- Arma gibi donanmış.
- Armağan gelmiş kaz gibi etrafına bakınır.
- Arması dökülmüş yelken gemisi.
- Armudun önü, kirazın sonu.
- Armudun sapı var üzümün çöpü.
- Armut, ağacından uzak düşmez.
- Armut piş ağzıma düş.
- Arpa ağırlığı incitmez.
- Arpa ağırlığı söz kaldıramaz.
- Arpa unun yoksa tatlı dilin de mi yok?
- Arpacı kumrusu gibi düşünür. (Kebapçı).
- Arpacı para ister. (Heyhey ama'ya nazar).
- Arsız neden arlanır, çul da giyer sallanır.
- Arsıza öğüt hayır etmez.
- Arsıza yüz verince astar da ister.
- Arsızın yüzüne tükürmüşler: "Yağmur yağıyor" demiş.
- Arsızlık her zaman para etmez.
- Arslan ağzından şikâr alınmaz.
- Arslan diye yapıştım; tilki kuyruğu çıktı.
- Arslan, karıya dokunmaz.
- Arslan kuyruğuyla oynamak, kendi başına bir iş açmaya çabalamaktır.
- Arslan mert olur, kaplan hilekâr.
- Arslan postunda, gönül dostunda.
- Arslan postunda yakışır.
- Arslan yatağında tilki yatınca kuyruk sallar.
- Arslan yatağında, yiğit çağında.
- Arslan yatağından bellidir.
- Arslan yürekli, kaplan sürekli bir adam.
- Arslana ot, ite et.
- Arslandan doğan arslan olur.
- Arslandan korkulur, bağlı bile olsa.
- Arslanın adı çıkmış; bunda tilki var ki baş koparır. (Kurt, şahin adı).
- Arslanın ölüsünden tilkinin dirisi.
- Art aradan arıyor.
- Art ayağıyla kulağını kaşır.
- Art eteğinde namaz kılınır.
- Artık bu işe Fâtiha, diyelim.
- Artık mal göz çıkarmaz.

- Arz-ı hal elinde, devat belinde sürt Allah kerimdir.
- Arz-ı hale bak da merhamet et.
- Asayı dikti, bayrağı açtı.
- Asel-i hıtan oldu bu.
- Asılacak, suda boğulmaz.
- Asılırsa Frengi sicimiyle asılsın; kazel baş koparır.
- Asılsız sözü söyleme.
- Asi, yara ile, kadı para ile avlanır.
- Asil azmaz, soy kovar. (Asla, nesle).
- Asilzadeden kemlik gelmez.
- Âsiyâb-ı devleti bir har da olsa döndürür; ama eşek gibi döndürür.
- Askerde sağa bak.
- Askersiz hükümdar.
- Askersiz serdar olmaz.
- Aslı faslı yok.
- Aslı nesli yok.
- Aslı şah idi; şimdi şahbaz oldu.
- Aslı yok astarı yok.
- Aslından uğrurdu yanı; rahat öldü çıktı canı.
- Aslını saklayan haramzadedir.
- Aslını sorarsan yer elması.
- Asmaya götürseler bir parası yok.
- Astar bol olmayınca yüze gelmez.
- Astarı yüzünden pahalı.
- Astarı yüzüne uymaz.
- Astım bu arsada ben de bir koyun.
- Aş pişti, şerbet ezildi, pazarlık bozuldu.
- Aş taşınca kepçeye paha olmaz. (Aş taştı kepçeye dur olmaz).
- Aşağı mahalle sen misin, yukarı mahalle şen misin diye gezer.
- Aşağı tükürsem sakalım; yukarı tükürsem bıyığım.
- Aşağıdaki çeşme kol gibi akıyor.
- Aşağısı yukarısına uymaz.
- Aşçının iyisi kendi pişirir, kendi yer.
- Aşhaneye gel Fatma.
- Aşığını kurşunladı.
- Âşığa göre Bağdat ırak değil.
- Âşığa: "Niçin ağlarsın?" demişler, "Gülmemek için" demiş.
- Âşığa nişan, dervişe burhan.
- Âşığa rüsvaylık kendi belâsıdır.
- Âşığa sevda abes değil.
- Âşığa ya sabır, ya sefer.
- Aşığı bey (çift) oturdu.
- Âşığı sevdadan geçirmeye sa'y, deryayı kurutmaya sa'y gibidir.
- Âşığın hali, kalinden belli olur.
- Aşık atamaz onunla.
- Âşık, âlemi kör sanır, dört tarafını duvar.
- Âşık dünyayı maşukun aynası sanır.
- Âşık ile delinin farkı, biri gülmez, biri ağlamaz imiş.
- Âşık Nedimî o da bilmez ne bal yediğini.
- Âşık olan karda gezer izini belli etmez.
- Âşık ona çoksa, sana dilber mi bulunmaz?
- Âşık sazla, maşuk nazla müteselli olur.
- Âşıkla aşık atılmaz.
- Âşıklık, âşıktaşlık etmişler.
- Âşıklık başa belâdır, müşkül iptilâdır.
- Âşıklık ile mülk, ortaklık kabul etmez.
- Aşını arayan, eşini bulan işini bilir. (Aşını eşine, işine uydurmalı).
- Âşikâr düşman gizli dosttan yeğdir.
- Aşk ateşi yanmayınca yakmaz imiş.
- Aşk başta karar etse akıl baştan firar eyler.
- Aşk deryadır dalmayan bilmez.
- Aşk iradettir, gönül sultan.
- Aşk olmayınca meşk olmaz.
- Aşk olsun başına kuş konsun.
- Aşk olsun yaldızlı gurbet.

- Aşkın var ise dağlara düş.
- Aştı taştı nisabı geçti.
- Aşure baklasını kesede bereket taşır.
- Aşure budalası.
- Aşure gibi karmakarışık.
- At alan Üsküdar'ı geçti.
- At alan Üsküdar'ı geçti; at alamayan çukurunu kazdı. (Yol karaya düştü).
- At alırsan kula al, avrat alırsan dulu al.
- At almış, ardına düşmüş.
- At at olunca sahibi mat olur. (Tay at olunca).
- At atı kazıkta geçer.
- At atlarsa düşman çatlar.
- At başı beraber.
- At beslenirken, kız istenirken.
- At binenin, kılıç kuşananın, köprü geçenindir.
- At binicisini bilir.
- At bulunur eğer bulunmaz.
- At bulunur meydan bulunmaz; meydan bulunur at olmaz.
- At çalındıktan sonra ahırı kapar.
- At elin, it elin bize ne.
- At elin, torba emanet, bizim dahdahamız var.
- At, eşeğin artığını yemez.
- At gibi kişniyor.
- At ile avrat yiğidin ikbaline.
- At ile avrata inan olmaz.
- At ile eşek yarışamaz.
- At ile it ile uğraştığı bütün.
- At ile torbayı çekiştirme.
- At, it sahibi adam.
- At izi it izine karıştı.
- At kafalı, kalın kafalı.
- At koşmakla menzil alır.
- At kulağı.
- At mizacı, âl mizacı.
- At mizacı, er mizacı.
- At ölür meydan kalır; yiğit ölür şân kalır.
- At sahibine göre eşer.
- At sineği gibi kuyruk altında geçinir.
- At tepişir, katır tepişir, ara yerde eşek ölür.
- At tırnaktan, insan kulaktan kapar, derler.
- At, tut murat üzere,
- At uçtu demişler. Doru idi, ola demiş.
- At yerine eşek bağladı.
- At yiğidin yoldaşı.
- At yürümekle yol alır, kibar vermekle ün alır.
- At yürür, it seğirtir; ikisi bir yere varır.
- Ata arpa, yiğide pilâv. (Yiğidin arpası).
- Ata bakma, dona bakma, içindeki cana bak.
- Ata binmezden ayaklarını sallama.
- Ata dost gibi bakmalı, düşman gibi binmeli.
- Ata kamçı, eşeğe çılbır.
- Ata versen at yemez, ite versen it.
- Ataklık belânın kapısı. (Kuyusu).
- Atalar demiş: Hak Teâlâ kulunu gurbette hastalıktan, ihtiyarlıkta yoksulluktan saklaya.
- Atalar demiş: Terazi var, tartı var; her şeyin bir vakti var.
- Atalar sanatı evlâda miras kalır.
- Atalar sözü Kur'an'a girmez; ama Kur'an yanınca lök lök yılışır.
- Atalar sözünü tutmayan yabana atılır.
- Atalar yiyip yatalar.
- Atalara: "- At kaldı" demişler. "- Kula idi, ola" demiş.
- Atalara: "- Babam öldü" demişler. "- İş başına düşmüş" demiş.
- Atalara: "- Düşman geldi", demişler. "- Al atlı altında sakar kılıçlansın" demiş.
- Atalardan kalma nasihat.

- Atam: "Öldü" demişler. "Öksüz olmuşsun" demiş.
- Atasından görmüş nasihat.
- Ateh getirilmez; o kendi gelir.
- Ateş avuçlanmaz.
- Ateş böceğini görse yangın sanır.
- Ateş çün boy çeke serve bile ziyan eder. (?)
- Ateş düştüğü yeri yakar.
- Ateş ile barut bir yerde durmaz. (Pamuk).
- Ateş ile pamuğun oyunu olmaz (olamaz).
- Ateş kesildi hiddetten.
- Ateş kış gününün meyvesidir. (Ateş kenarı kış gününün lâlezarıdır).
- Ateş olsa cürümü kadar yer yakar.
- Ateş olsa söndürürler.
- Ateş pahasına.
- Ateş şakası olmaz.
- Ateşe karar olmaz.
- Ateşe vursan tütünü çıkmaz.
- Ateşi ateşine geldi.
- Ateşî meşreptir; kabına kaçağına sığmaz.
- Ateşi yağla söndürür.
- Ateşin dostluğu olmaz.
- Ateşin yavrusu kül olur.
- Ateşten eşeddir intizar.
- Ateşten gömlek demirden yağ.
- Ateşten korkan tütünden sakınır. (Tütünden kaçınıp ateşe düşer).
- Atı zapt eden gemdir.
- Atılan ok geri dönmez. (Ok yaydan).
- Atılan silâh karıdır.
- Atım tepmez, itim kapmaz diyen (hâşâ) yalancı olur.
- Atın dorusunu al, kızın delisini. (Atın dorusu yiğidin delisi).
- Atın erkeği, sözün dişisi yarar. (Sözün erkeği yazının dişisi).
- Atın ölümü arpadan.
- Atın ölüsü, beygirin dirisi.
- Atın tepmezi olmaz, itin kapmazı.
- Atın ürkeği, yiğidin korkağı.
- Atın yürüğüne paha olmaz.
- Atın yürük ise bin de kaç.
- Atıp tutar elinden bir şey gelmez.
- Atina balı, Şam şekeri.
- Atlar anası.
- Atlı ases.
- Atlı atını bağlayınca yayalar da erişir.
- Atlı ile yaya bir değil.
- Atlıya saat olmaz.
- Atlıya selâm vermez. (Eşekliye)
- Atlıyı attan indirir.
- Atranus'a kadı olmak hüner değil; ocağa odun atmalı.
- Attan düşen yine atlanır.
- Attan düşene tımar gerek, deveden düşene kazma kürek.
- Attan indirip eşeğe bindirdiler. (Attan indi eşeğe bindi).
- Attığını vurur; tuttuğunu koparır.
- Av alacak ağzı yok.
- Av alanı tazı burnundan bellidir.
- Av avlandı, tav tavlandı, deli uslandı, horoz evlendi, komşu tellendi.
- Av kazana yakın geldi.
- Av vuranın değil, alanın.
- Av yerlisiyle avlanır.
- Av zağarı gibi ferma eder.
- Avcı avında gerek yolcu yolunda.
- Avcı tavşana: " - Bir kürk "vereyim" demiş. "- Postumu soyma da senin kürkünden vaz geldim".
- Avcı zağarı gibi ne seğirtir.
- Avcıya bir göz yeter. (Kemankeşe).
- Avcıysan gözet avın izini.
- Avdan iflâh olmuş yok.

- Avı yatakta basmalı.
- Avı yemedikçe şükretmem.
- Avın düşkünlüğü kişinin şaşkınlığı.
- Avsıza yüz verince astar da ister.
- Avucunu yalasın şimdi.
- Avuç açıp dilenmiş.
- Ay aydın hesap belli.
- Ay aydınlığı ışık olur.
- Ay başı binek taşı.
- Ay doğar gediğinden, insan utansın dediğinden.
- Ay doğuşundan, insan yürüyüşünden bellidir.
- Ay gelir aygır gibi, yıl gelir yelbir gibi, ille hafta ille hafta.
- Ay gördünse bayram et.
- Ay görmüşün yıldıza minneti yok. (Ay gördüm yıldıza tanım yok).
- Ay ışığında zeytin silkilmez.
- Ay parçası gibi parlar.
- Ay yeni yâr yeni.
- Aya: "Ya doğ, ya doğayım" der.
- Ayağa kalkamadığından oturur.
- Ayağa dokunmadık taş olmaz, başa gelmedik iş.
- Ayağı düze bastı.
- Ayağı göğe ilişti. (Taşa değdi).
- Ayağı kademsiz düztaban.
- Ayağı suya erdi.
- Ayağı üzengide.
- Ayağı yanmış it gibi seğirtir.
- Ayağı yere basmaz, suya batmayınca.
- Ayağına çabuk olan işlerini bitmiş bulur.
- Ayağına ip takmışlar, sürürler.
- Ayağına kira mı istiyor?
- Ayağına pabuç olamaz.
- Ayağına sıcak su dökmeli.
- Ayağına sıcak su mu dökelim, soğuk su mu?
- Ayağına taş bağla ki başınla denk gelsin.
- Ayağına taş dokunsa benden bilir.
- Ayağında donu yok, başına fesleğen takar.
- Ayağını denk alır.
- Ayağını sıcak tut; başını serin; az ye, düşünme derin.
- Ayağını yorganına göre uzatmalı.
- Ayağının altına karpuz kabuğu koydu.
- Ayağının kademiyle geldi.
- Ayağının pabucunu başına giymiş.
- Ayağıyla gelene ölüm olmaz.
- Ayağıyla kınnareye geldi.
- Ayak postal, baş püskül, sonradan görmek ne müşkül!
- Ayak üzere durmaya mecal yok.
- Ayakkabı dar olunca dünya başa dar olur.
- Ayakkabılarımızı çevirdiler.
- Ayaklar baş oldu, başlar ayak.
- Ayaklar türabı.
- Ayakları sivrilmiş yere geçmiş.
- Ayakları yere basmıyor.
- Ayaklarını omzuna mı vursun?
- Ayaklı canavar. (Canavar).
- Ayaklı kütüphane olmuş.
- Ayakta kalan yok.
- Ayasofya'da dilenir; Sultanahmet'te zekât verir.
- Ayasofya kadar kamburu olaydı da bizimle beraber bulunaydı.
- Ayaz Paşa kola çıkmış.
- Ayda gelen doğan olur; günde gelen soğan.
- Ayda kazandığını günde yer.
- Aydın abası kısa kes.
- Aydın havası.
- Aydır kaydır işini uydur.
- Ayı ayı iken yenilmesini istemez.

- Ayı ayık dimen itin ulur derler.(?)
- Ayı Çingene'yi tanır.
- Ayı deyip geçme, o da bir dağın şenliği.
- Ayı ile maymun birbirine uygun.
- Ayı inine sığmamış, bir de kuyruğuna kalbur bağlamış.
- Ayı postu mu atıyorsun bize?
- Ayı vurulmazdan derisi satılmaz.
- Ayıdan adam doğmaz.
- Ayın eskisini kesip yıldız yaparlar.
- Ayın kırk beşi mi?
- Ayın son çarşambası gibi kimine yarar, kimine yaramaz.
- Ayın on dördü gibi.
- Ayının kaval çalmasına döndü. (Bak şu feleğin kârına).
- Ayının kırk meseli varmış; kırkı da ahlat üstüne. (Tilkinin).
- Ayıp ölmüş, naip can çekişiyor.
- Ayısız orman olmaz.
- Ayna al da yüzüne bak.
- Aynaya bak da kendini gör.
- Aynaya da zıp zıp, paraya da zıp zıp.
- Aynayı alsın da yüzüne baksın.
- Ayranı yok içmeye, gümüş köprü ister geçmeye.
- Ayranlığı şişti.
- Ayvayı atmış gök kandil.
- Ayvaz kasap hep bir hesap.
- Az al işte, çok al aşta.
- Az, çoğa tabidir.
- Az ilim, çok amel gerek.
- Az kaz, uz kaz, kuyuyu büyükçe kaz.
- Az koyun, çok kara mal sahibini şaşırtır.
- Az oku öz oku; her kitaptan bir hizip oku.
- Az olup uz olsun; çok olup yavuz olacağına. (Ucuz olup yavuz).
- Az söylemek, az yemek melek eder adamı. (Az söylemek çok söylemekten evlâ).
- Az söyler, öz söyler.
- Az söyleyen çok rahat eder.
- Az tamah çok ziyan getirir.
- Az vakitte menzil aldı.
- Az ver, çok yalvar.
- Az veren candan verir, çok veren maldan.
- Az ye de bir hizmetkâr tut.
- Az yiyen çok zaman yer; çok yiyen çabuk bitirir. (Az yiyen çok yer).
- - Az'a demişler ki: - "Nereye gidersin?" "Çok'un yanına".
- Aza kanaat etmeyen çoğu hiç bulamaz. (Bilemez).
- Azdan git git çok olur.
- Azgın it ile uğraşılmaz.
- Azı bilmeyen, çoğu hiç bilmez.
- Azı çocuğa, çoğu kocana gösterme sakın.
- Azı, çoğa tut. (Azımızı çoğa tutsun).
- Azıcık aşım, kavgasız başım.
- Azıksız yola çıkılmaz.
- Azılı ile başa çıkılmaz. (Azılı düşmanla).
- Azımızı çoğa tutsun.
- Azizim, gitti lafz-ı himmetin manası âlemden.
- Azrail gibi insanın yakasına bitiyor.

B

- Baba beyliğiyle çocuk adam olmaz.
- Baba bilgisiyle adam, adam olmaz.
- - Baba bir hırsız tuttum. - Al da gel! - Gelmiyor! - Bırak da gel! - Salıvermiyor!
- "-Baba, cennetliksin" demiş. "-Umamıyorum oğlum" demiş.
- Baba himmet, oğul hizmet demişler.
- Baba hindi gibi kabarıyor.
- Baba ile ana ile yaşanılmaz.
- Baba mirası yanan mum gibidir.
- Baba ocağı.

- Baba, oğluna bir bağ bağışlamış; oğlu babasına bir salkım üzümünü vermemiş.
- Baba, oğlunun fenalığını istemez.
- Baba, senin baban bu tırabzan babası değil. (Dur baba senin baban tırabzan babası değil).
- Baba vergisi görümlük, koca vergisi doyumluk.
- Babacığım, babacığım, vaktinde ölen babacığım.
- Babadan miras kalır; adamlık kalmaz.
- Babalı fırın has çıkarır.
- Babalık, ama kuru kalabalık.
- Babama söylerim de seni de evlendirir.
- Babamın öleceğini bilseydim tuzla değiştirirdim, demiş.
- Baban, anan ile eşek lâkırtısı etmiyor mu?
- Baban canına nur yağsın!
- Baban öldüyse köylüye meram anlat.
- Babanı öldürdüysem leşini yemedim ya.
- Babanın malı mı zannettin?
- - Babanın öldüğünü ister misin? demişler. -Hayır, miras ile bir de diyet almak için öldürdüklerini isterim, demiş.
- Babası köy kâhyası olunca kendinin neden pervası olur?
- Babası turp, anası şalgam.
- Babasına , anasına pay vermiş.
- Babasına dokuz taş çıkarır.
- Babasına hayrı olmayanın bana mı hayrı olacak?
- Babasını kuduz dalamış; oğlunu yılan yalamış.
- Babasının canına rahmet.
- Babasının gecelik külâhına nur yağsın. (Baban canına).
- Babasının hayırlı evlâdı.
- Babasının hayrına değil ya.
- Babaya dayanma, karıya güvenme. (Ağaca).
- Bâb-ı rızada bulun. (Kapı Bâb-ı Hümâyûn Kapısı).
- Bâb-ı tevekkülden ayrılma.
- Bacak kadar boyu var ; türlü türlü huyu var.
- Bacası eğri ama tütünü doğru çıkar.
- Ba'de harabü'l- Basra. (Bağdat haraplandı). (Yıkıldı gönlüm sarayı döndü eski esere. Bizim balık pişer ama ba'de harâbü'l-Basra).
- Bağ ayak bağıdır; üzümü asmada görmeli.
- Bağa bak üzüm olsun; üzümü yemeğe yüzün olsun. (Bağa girmeye üzüm).
- Bağban bir gül için bin hâra hizmetkâr olur.
- Bağdad'a tatar mı olacak? (Sâi lâzımsa ben gidemem).
- Bağdan dağa koştum ; vaktimi boşa geçirdim.
- Bağlasan durmaz böyle yerde böyle adam.
- Bağlı atını ısmarla Hakk'a.
- Bağlı düşmanı herkes keser.
- Bağlı koyun yerinde otlar.
- Bağrına taş bastı.
- Bahçıvanın beli, gelinin teli.
- Bahîl olan her dem zelîl.
- Bahşiş atın dişine bakılmaz. (Beleş).
- Baht olmayınca başta, ne kuruda biter ne yaşta.
- Bahtı bağlı.
- Bahtına küssün.
- Bahtım olsaydı, anamdan kız doğardım.
- Bahtın olsaydı başın kel olmazdı. (Keller, kellik).
- Bak şu beyin gidişine; pabucunun çamuru omzundan aşar.
- Bak şu feleğin kârına; ayıya kaval çaldırır!

- Baka baka bakanağını çıkardı.
- Bakalım âyine-i devrân ne suret gösterir.
- Bakan göze bağ olmaz.
- Bakar kör!
- Bakar şahin gibi, ama hakikatte sığırcıktır.
- Bakarsan bağ olur; bakmazsan dağ. (Bağa bak).
- Bakkal bir müşteri için dükkân açmaz.
- Bakkal defteri gibi karalandı.
- Bakkal dükkânı penâhımız.
- Bakkal fındığıyla yâr sevilmez. (Ayvaz).
- Bakkal, kasap hep bir hesap.
- Bakkal, ölülerin borcunu dirilere yükletir.
- Bakkal tebeşirini okuyamaz.
- Bakkalın peyniri tuzundan yenmez.
- Bakla değil, vakitsiz baklava olsa yenmez.
- Bakmaz haline yırtar çulunu.
- Baktıkça alır insanı.
- Baktım deli bıraktım. (Geri döndüm).
- Baktın deli savul geri.
- Baktın kar havası, eve gel kör olası.
- Bal bal demekle ağız tatlılanmaz. (Karpuz kesmekle).
- Bal da bir, pahası da bir. (Bal pahası da bal).
- Bal dedin mi hemen banar.
- Bal dök de yala!
- Bal ile kaymak yenir; ama her keseye göre değil.
- Bal mumu yakan bal mumu, yağ mumu yakan yağ mumu.
- Bal olan yerde sinek de bulunur.
- Bal tutan parmağını yalar.
- Bal yapmaz arı gibi.
- Balcı bal tası var; oduncu baltası var.
- Balcı kızı daha tatlı.
- Balda vebal çoktur; ama tadını ne yapalım.
- Baldırı çıplak reftarlı.
- Baldırımın etini yerim; kasaba minnet etmem.
- Balı dibinden, yağı yüzünden.
- Balı olan bal yemez mi?
- Balığın mekânı usta balıkçının oltası altıdır.
- Balığa saçma atmışlar; buna: " Baştan inme denir" demiş.
- Balık ağa girdikten sonra aklı başına gelir.
- Balık ağı gibi.
- Balık balığı yiyince, balıkçı ne yesin?
- Balık baştan avlanır.
- Balık baştan kokar.
- Balık gibi bir birinin gözünü oyarlar.
- Balık gibi ele avuca girmez bir pehlivan.
- Balık kavağa çıktığı vakit kösenin de sakalı biter. (Her şey olur).
- Balık kavağa çıktığı zaman akıllanacak.
- Balık kılçığıdır, boğazda kalır.
- Balık suda yaşar.
- Balık sudan çıkınca ölür.
- Balık tavada, tavşan ovada.
- Balık tutan onmaz; yiyen doymaz; alıp satan kâr eder.
- Balıkçın gibi boğazını sığayarak yutuyor.
- Balın a'lâsı oğlun tazesinden.
- Balın telvesi (tortusu) bağın zirvesi.
- Balsız kovanda arı durmaz.
- Balta değmedik ağaç olmaz. (Balta girmedik orman).
- Balta girmedik orman.
- Baltayı astı kapıya.
- Baltayı taşa vurdu.
- Bamteline basar. (Sakalının).
- Bana ağız tamburası çalıyor.

- Bana benden olur her ne olursa; başım rahat bulur dilim durursa.
- Bana bir adım gelene iki adım varırım.
- Bana göre bay da bir gedâ da.
- Bana göre hava hoş.
- Bartın'dan kereste salı mı getirdin?
- Barut gibi bir adam.
- Barut (pamuk) ile ateş bir yerde durmaz.
- Barutla kerte olmaz.
- Barut kokusu geliyor.
- Barutun (pamuğun) ateşle işi ne.
- Bas mührü hemen esnafı dolandır.
- Baskı altına bırakır işi.
- Baskıdaki altından, askıdaki salkım yeğdir.
- Baskın basanın, av vuranın.
- Baskısız tahtayı yel alır; yel almazsa sel alır. (Çivisiz padavrayı el almazsa yel alır). (Sahipsiz tahtayı el almazsa sel alır).
- Basma kalıp.
- Bastığı yerde ot bitmez.
- Bastığı yeri bilmeyeceği zaman.
- Bastığı yeri bilmez.
- Bastım kalayı hayasıza.
- Baş ağrısı cehennem azabından imiş.
- Baş ağrıyınca sivri sinek davul olur.
- Baş ayak, ayak baş oldu.
- Baş başa bağlı, baş padişaha.
- Baş başa vermeyince iş bitmez.
- Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz.
- Baş bostanda bitmez.
- Baş gidince ayak pâyidâr olmaz.
- Baş göz ettiler.
- Baş nereye giderse ayak da gider.
- Baş ol da istersen eşek başı ol.
- Baş ol, dedikse tavla başı ol, demedik ya.
- Baş sallamaktan kavuk eskidi.
- Baş yarılır börk içinde, kol kırılır yen içinde.
- Başa gelen çekilir.
- Başa gelmeyince bilinmez.
- Başa gelmez iş olmaz.
- Başa güreşir.
- Başa yazılan gelir. (Alın yazısı).
- Başı bacadan aşmadı ya.
- Başı baş eden ayak, ayağı baş eden dayak.
- Başı boş bırakmaya gelmez.
- Başı büyük bey olur, ayağı büyük çoban.
- Başı büyük kendi küçük şalgam efendi.
- Başı göğe değdi.
- Başı göğe erdi mi?
- Başı gözü sadakası.
- Başı nara yandı.
- Başa taşa geldi.
- Başı yastık yüzü görmez.
- Başım rahat eder, dilim durursa. (Bana).
- Başıma devlet olacak.
- Başıma gelenler.
- Başın göl, ayağın pınar olsun.
- Başın sıkıntısını ayak çeker.
- Başına belâ aldı.
- Başına çelenk takarım.
- Başına devlet kuşu konmuş.
- Başına gelen başmakçıdır.
- Başına hırkayı çekti.
- Başına teller takınsın.
- Başında değirmen taşı döner; kaydetmez.
- Başında kavak yelleri eser.
- Başında torbası eksik.
- Başından büyük halt eder.
- Başını acemi berbere teslim eden, cebinden pamuğu eksik etmesin.
- Başını evde tutan, kalabalıkta kalpağını kaybeder.
- Başını istediğin taşa vur.

- Başını kaşımaya vakti yok.
- Başını kestirir, sözünden dönmez. (Semerkant).
- Başını meydana koydu.
- Başını salla(r) hayvan ki torba düşmeye.
- Başını taşa vurmadıkça aklı başına gelmez.
- Başını taştan taşa vurdu.
- Başmak balçıksız olmaz.
- Başmakları çevirdiler. (Pabuçlarını).
- Baştan ayağa donattı.
- Baştan başa, baştan kıça.
- Baştan kara(ya) uğrattı.
- Baştan kıça ne haber?
- Batakçıya mal mı kaptırdı?
- Bayındır, adamları haindir; dana pabuç yemez ama; bu da bize bir oyundur.
- Baykuşun kısmeti ayağına gelir.
- Bayramda borç ödeyene Ramazan kısa gelir.
- Bayramda tekne altına.
- Bayramdan sonra mübarek olsun.
- Bayramın pabucu olur musun?
- Baz bazla, kaz kazla, kel tavuk, topal horozla.
- Bazı kere biniş olur karının feracesi.
- Bazı kere esb-i rânâ sarp kayada düz aşar; bazı düzlerde aşarken ayağı sürçer düşer.
- Bee dediğin hep keçi olsa dağ taş sürü kesilirdi.
- Bee demeye dudak lâzım. (Bee diyecek dudağı yok).
- Bedava ararsan başka kapıya.
- Bedava eşek attan yürük.
- Bedava pekmez baldan tatlıdır.
- Bedava sirke. (Ucuz).
- Bedava şarabı kadı da içer.
- Bedduadan korkmayan sıkıntısını çeker.
- Beğenmeyen küçük kızını vermesin.
- Beğensin beğenmesin alan aldı.
- Bekâr gözü kör gözü.
- Bekârlık gibi sultanlık olmaz.
- Bekle gözlerim bekle, ne gelir var ne gider.
- Bekle sabaha yakın.
- Bekleye bekleye yaz olur. (Akşam oldu).
- Bekri Mustafa kadı olunca, dünya ne olacağı anlaşılır.
- Bekrinin mekânı akşam meyhane, sabah işkembeci dükkânı.
- Belâ bârânı gibi göz yaşı döker.
- Belâ, dur vardım, demez.
- Belâlar mübareği.
- Belâsını ben çektim; sefasını el sürdü.
- Belâya sabreden ecrini alır.
- Belâya sabretmededir âlemde hüner.
- Beleş (bahşiş) atın dişine bakılmaz.
- Belinde bir tek tabancası var; boynu kayıştan görünmez.
- Belki altı üstünden iyi çıkar.
- Bellenme, dillenme, ellenme.
- Ben ağamı gülşende bilirim.
- Ben arardım bir binecek; Allah verdi bir götürecek.
- Ben ararım mengeç kebeli, o gelir yanı sıpalı.
- Ben benim, ama sen kim?
- Ben çekemem böyle zoru.
- Ben çektim cefayı, eller sürsün sefayı.
- "Ben" demek, şeytan işidir.
- Ben derim, bayram haftası, o der, mangal tahtası.
- Ben eşek olduktan sonra semer vuran çok olur.
- Ben: "Hadımım" derim; o oğuldan, uşaktan sorar.
- Ben ne vakit ölürsem kıyamet o zaman kopar. (Ben ölürsem).

- Ben oldum sencileyin; sen de olursun bencileyin.
- Ben ölürsem büyük kıyamet; karı beşe ölürse küçük kıyamet. (Ben ne vakit).
- Ben ölürsem yâre ne, yâr ölürse çâre ne.
- Ben sana hayran, sen cama tırman.
- Ben seni severim gördüğüm yerde.
- Ben senin kaç kırat adam olduğunu bilirim.
- Ben sorarım ilm-i hikmetten, sen dersin: "Çalmadım kilimi mektepten".
- Ben suçluyu tanırım; arada borçlu olmasa, (borçlu da baygın durmasa).
- Ben şahımı bu kadarcık severim.
- Ben toprağa baş koyduktan sonra taş taş üstünde kalmasın.
- Ben tutarım turnayı, o çalar zurnayı.
- Ben yiyemedim, bari sen ye!
- Ben yiyeyim sen yeme; ben iyiyim sen fena.
- Benden ırak olan düşman bin yıl yaşasın.
- Benden ırak olsun da cennete direk olsun.
- Beni biri yiyecekse, tilki yiyeceğine bari arslan yesin.
- Beni bostan korkuluğu sandı.
- Beni çekiştirenlerin canı çekilsin.
- Beni sayanın kuluyum; saymayanın sultanıyım.
- Beni sokmayan yılan bin yıl yaşasın.
- Beni unutsun da tatlı canına düşsün.
- Benim adım Hızır, elimden gelen budur. (Ustamın).
- Benim de adım Yakup; ama bu kadar uzun değil.
- Benim için han da bir, külhan da.
- Benim kadar başına taş düşsün.
- Benliğime lanet!
- Benlik ile iman bir yerde olmaz.
- Benlik şeytana yakışır.
- Benzeye benzeye yaz, benzeye benzeye kış.
- Berber biti ateşten eşeddir.
- - Berber, tıraşım ak mı, kara mı? - Önüne düşünce görürsün!
- Bereket harekettedir.
- Bereketi içinde.
- Besle kargayı gözünü oysun.
- Beslemeden kadın (halayık).
- Besmelesiz çıkma yola, başa gelir türlü belâ.
- Besmelesiz işe şeytan karışır.
- Beş kardeş tadını tatmamış.
- Beş parmağım mahşerde yakasındadır. (İki elim on parmağım).
- Beş parmağımı mum diye yaktım; yine yaranamadım.
- Beş parmak bir değil.
- Beşte beş, on beşte beş.
- Beyazın adı var; esmerin tadı. (Akın).
- Beyden gelen beydir.
- Beydir ama cebi omzunda.
- Beyhude şeylerin terki aklın kemalidir.
- Beyim dedikçe azıttı.
- Beyin sarhoş.
- Beylere inanma, suya dayanma, geçkine güvenme, karı sözüne inanma.
- Beylik çeşmeden su içme.
- Beylik kaşık aşsız, kârgir bina taşsız kalmaz.
- Beynehû beynallah.
- Bez alırsan Musul'dan, kız alırsan asıldan.
- Bezden bebek.
- Bezi daha kozada kızına koca arar. (Kız beşikte).
- Bezi herkesin kendi arşınına göre vermezler.
- Bezi tarağına kodu.

- Bezir yağından pilâv olur ama yenmez.
- Bıçağı kestiren yüzü suyu, kişiyi sevdiren kendi huyu.
- Bıçağı kınında buldu.
- Bıçağına güvenen meydana gelsin.
- Bıçak kemiğe dayandı.
- Bıçak kınını kesmez.
- Bıldır ki turnalar, bu yıl gözünü tırmalar.
- Bırak sarhoşu kendi yıkılsın.
- Bıyıklar hacı bıyığına benzemez.
- Biberciden sor kırlangıcın zararını.
- Biberi ban da us pahası olsun.
- Bıldır ev yanmış, bu yıl kokusu çıkmış.
- Bildiğin gibi değil, bulduğun gibi.
- Bilen ile bilmeyenin hali bir midir?
- Bilen söylemez; söyleyen bilmez.
- Bilerek yapan aldanmaz.
- Bilinir kadr-i aba, mevsim-i bârân olsun.
- Biliriz senin ne kumaş olduğunu.
- Bilir gibi yapar.
- Bilmediğin işe (söze) karışma.
- Bilmediğin yola gitme.
- Bilmiş gibi söylediydi.
- Bilsem de bilmek işime el vermez.
- Bin bir ayak bir ayak üstüne.
- Bin dereden su getirmek.
- Bin işçiye bir başçı.
- Bin işit, bir söyle.
- Bin kere söyle eşeğe, bir dirhem inmez aşağı.
- Bin nasihatten, bir musibet yeğdir.
- Bin ölçüp bir biçmeli.
- Bin tarakta bezi var.
- Bin tasa bir borç ödemez.
- Bin yaşa akbaba gibi.
- Binek taşı safra başı. (Safra başı binek taşı).
- Binin yarısı beş yüz.
- Bir abam var atarım; nerede olsa yatarım.
- Bir acı kahvenin hakkı var.
- Bir adam azığını iki kişi yese ikisi de aç kalır.
- Bir adamın adı çıkacağına canı çıksın.
- Bir adım geri giden iki adım ileri atlar.
- Bir adımına anasının nikâhını ister.
- Bir ağızdan çıkan bin ağza yayılır. (Otuz iki dişten).
- Bir ahırda at da bulunur, eşek de.
- Bir akçe ile dokuz kubbeli hamam yapılmaz.
- Bir akıl yaza mı, kışa mı?
- Bir al, iki ver; nerede bu bolluk?
- Bir alan bir daha almamış; su palûzesi satan kırk yıl geçinmiş. (Su palûze).
- Bir aldanan yine aldanır, bir daha aldanmaz.
- Bir aldanışta kabahat aldatanın, iki aldanışta kabahat aldananın.
- Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz (bir başa, bir kafaya iki göz) gerek.
- Bir arpa boyu mesafe.
- Bir anılmış mankale.
- Bir arzuya bin altın feda olur.
- Bir at bir mızrak, başka şey bulursan mezada ver.
- Bir atım barutu kalmış. (İhtiyar).
- Bir atıp iki vurdu.
- Bir avazı yerde, bir avazı gökte.
- Bir ayağı çukurda.
- Bir ayak üstünde bin yalan söyler. (Bin yalanın belini kıvırır).
- Bir baba dokuz oğlu besler; dokuz oğul bir babayı besleyemez.
- Bir balık başı bir kaya karası.
- Bir baltaya sap olur.
- Bir baş her yerde sığar.
- Bir bit yeniği var.
- Bir bulutla kış olmaz.
- Bir çıplağı bin zırhlı soyamaz.

- Bir çiçekle bahar olmaz.
- Bir çiçeksin ki koklayanın burnu düşer.
- Bir çöplükte iki horoz ötmez. (Bir katarda iki deve kükremez).
- Bir çuval inciri murdar etti. (Yüzüne bulaştırdı).
- Bir daha görürsen iki say.
- Bir dalda durmaz; serçe gibi pır pır eder.
- Bir dalda dokuz ceviz görmeyince taş atmaz.
- Bir delinin kuyuya attığı taşı, kırk akıllı çıkaramaz.
- Bir dikilir ağacı yok.
- Bir dikiş kaldı; boğula yazdı.
- Bir dilim ekmeğe verdiler.
- Bir dilim ekmeğin hem açıyım, hem tokuyum.
- Bir dinde durmaz.
- Bir dirhem çiçek takar, iki dirhem güzel olur.
- Bir dirhem et, bin ayıp örter.
- Bir dirhem iman ile ikrar, demişler.
- Bir dolaşık iş ki ucu bulunmaz.
- Bir düştüğün yerde bir daha düşme.
- Bir ekmek dokuz aç, durma oradan kaç!
- Bir elin şamatası çıkmaz. (Yalnız elin sesi), (İki elin sesi var; bir elin nesi var?).
- Bir elinle verdiğini öbür elin duymasın.
- Bir emin, iki yeminden evlâ. (İki yeminden bir emin).
- Bir endaze çuhadan kırk gecelik kavuğu olmaz.
- Bir esnemek iki dirhem afyonun yerini tutar.
- Bir eteğe pek yapışan maksuduna erişir.
- Bir ev donanır, bir çıplak donanmaz.
- Bir evde olur ise düzen, o evde olur mu düzen?
- Bir fena kırk iyiyi bozar; kırk iyi bir fenayı düzeltemez. (Bir kötü).
- Bir fiçi sirkeden ziyade bir damla balla sinek tutulur.
- Bir fidan gölgesinde bin koyun kıvrılır.
- Bir fincan kahvenin kırk yıl hakkı var.
- Bir fit bin büyüyü bozar.
- Bir fit bin büyü değer/yerini tutar.
- Bir gemi donanır; bir kız donanmaz.
- Bir gemide iki kaptan olmaz.
- Bir gemiyi iki reis batırır.
- Bir gözün ağladıysa bir gözün güldü.
- Bir gün olur yüz yüze bakar.
- Bir günlük beylik beyliktir.
- Bir günlük rızık için iki gün çabalamalı.
- Bir günlük seneden ziyade eskitmiş.
- Bir halt eder ki içinde sade köftesi yok.
- Bir hünerver yüz yılda zuhura gelir.
- Bir içim suya gitti. (Bir dilim ekmeğe, bir pula).
- Bir içim suyun, yedi adım yolun hakkı var.
- Bir iki türlü yüreği yanmış.
- Bir insanı tanımaya birlik sefer gerek. (Birisini tanımaya ya tecr gerek ya).
- Bir iş başlamayınca uçlanmaz.
- Bir işi anlamazdan atılıp Arnavut barutu gibi parlama.
- Bir işi bitirmeyince bir işe koşma.
- Bir iştir oldu, ne çare?
- Bir it ürümekle bir kervan geri dönmez. (İt ürür).
- Bir kadeh mey kişinin cümle hicabın(ı) giderir.
- Bir kapıyı bend ederse bin kapı eyler küşad; Hazret- i Allah, efendi fâtihü'l-ebvâbdır.
- Bir kararda bir Allah.
- Bir karı ile bir koca, dırdır eder her gece.
- Bir kaz doymaz bir de kız.
- Bir kere aldanışta kabahat aldatanın; iki kere aldanışta kabahat aldananın.

- Bir kıyye lahm-i ganeminden için ıstılâhımı mı bozayım.
- Bir kişinin yiyeceğiyle iki kişi de olur; ama ikisi de aç kalır.
- Bir kişiyle ya alışveriş etmeli, ya yola gitmeli. (Bir insanı tanımaya).
- Bir koltuğa iki karpuz sığmaz.
- Bir korkak bir orduyu bozar.
- Bir koyundan iki pösteki çıkmaz.
- Bir koz için taş atılmaz.
- Bir köroğlu, bir ayvaz.
- Bir kötünün dokuz mahalle aşırı zararı dokunur.
- Bir kulağından girer birinden çıkar.
- Bir kulağını insan sağır etmeli.
- Bir lokma bir hırka.
- Bir mahalle ki taşları bağlı, köpekleri boş.
- Bir mıhtan ötürü bir nal, bir naldan ötürü bir at kaybeder.
- Bir mum al da derdine yan!
- Bir Müslüman'a bir karı lâzım.
- Bir müşteri için dükkân açılmaz. (Bakkal, bir müşteri).
- Bir oduna iki el, iki ayak takmışlar.
- Bir okka et bin kuruşa, o da hayvan sırtında.
- Bir okla iki kuş vurulmaz.
- Bir para için yıldıza kement atar.
- Bir para verdim oyuna girdim; beş para verdim kurtulamadım.
- Bir paraya dokuz taklak kılar.
- Bir parmak bal oldu.
- Bir pire için yorgan yakar.
- Bir pula sattı. (Bir içim suya).
- Bir sakız çiğnedi yine.
- Bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, üçüncüde ele girersin çekirge. (Bir kalkar iki kalkar).
- Bir söylersen iki dinle.
- Bir söz söyler ki dirhemini yiyen köpek kudurur.
- Bir sözü bir sözüne uymaz.
- Bir suçla adam asılmaz.
- Bir sürçen atın başı kesilmez.
- Bir sürüye bir çoban.
- Bir şem' ki Hak yaka, cihan üflese sönmez.
- Bir şey anlamazdan atılma. (Bir işi).
- Bir şeyin önüne bakma, sonuna bak.
- Bir şeyin pek ilerisine gitme, dibine darı ekme. (Her şeyin dibine).
- Bir tadan pişman, bir tatmayan.
- Bir taş attı; iki kuş vurdu.
- Bir tek pabuç bulsa bayram eder.
- Bir tek tabancayla tavrından geçilmez. (Belinde bir tek).
- Bir torba kemik.
- Bir vakit ki kuyrukla bile hasbi hal olmaz.
- Bir vurmakla ağaç yıkılmaz.
- Bir yar yıkılmayınca bir yar yapılmaz.
- Bir ye de bin şükür et.
- Bir yiğit kırk yılda meydana gelir.
- Bir yiğit nice kahraman olsa sevdiğine yenilir.
- Bir yükü götüreceğin kadar yüklen.
- Bir zeytin verir ağzına, bir tulum tutar ardına. (Ağzına).
- Birden bire gelen devletten hayır olmaz.
- Biri eker biri biçer.
- Biri vardı geceden, biri düştü bacadan.
- Biri yapar biri bozar dünya böyle gider.
- Biri yer, biri bakar; kıyamet ondan kopar.
- Biri yıkıldı, biri tıkıldı.
- Birini yer, birine nişan kor.
- Birinin ocağını yık, beni içine tık.
- Birli binliye küsmez.
- Bitiği bitikçiye okuturlar.
- Bitmez işin anasını, uyku ağlatır.

- Bitmez ne var kösenin sakalından başka.
- Biz bezm oldukta aç kaldık ya.
- Biz de bindik o tahta, sallandık bir hafta.
- Biz de ehl-i teliz ama hasır dokuruz.
- Biz değirmenin önünde değiliz; unundayız.
- Biz kırk kişiyiz; birbirimizi biliriz.
- Biz kozumuzu kendimiz paylaşırız.
- Biz köye geldik, yağmur da dindi.
- Biz leblebi deyince pazar savulur.
- Biz oynadık, parsayı el topladı.
- Bizde sabah geç olur.
- Bize de lolo olmaz.
- Bize göre karanlık.
- Bizim ağanın hoşafına gitti.
- Bizim balık pişer, ama ba'de harabü'l-Basra.
- Bizim çarık sizin çorba içinde, sizin tavuk bizim torba içinde!
- Bizim eşek bu havadan hoşlandı.
- Bizim gelin bizden kaçar, ele başını açar.
- Bizim köpek sizin köye balta getirdi mi?
- Bizim tâife hû, karşıki (tâifedir).
- Bizim tavuk bir yumurta yumurtlar, yedi mahalle duyar; elin kısrağı küheylân doğurur hiç sesi çıkmaz.
- Bizim yadigârın buhurcusu.
- Bizim yerler, bizim yerler; bizim yerde yatsılık yerler. (Bizim yerde bir yel esti; sabah kahvaltısını kesti).
- Bizim yerler bizim yerler, et üstüne üzüm yerler. (Bizde bir çiğ kabak olsa onu saklar güzün yerler).
- Bizimle mehtap ediyor.
- Bizimle olaydı da kubbe kadar kamburu olaydı.
- Bodur tavuk her gün piliç.
- Boğaz değil bakkal hunisi.
- Boğaz değil ya eşek yedi boğazı.
- Boğaz dokuz boğumdur.
- Boğaz deliğinden geçirir.
- Boğazdan geçer şey değil.
- Boğazı tokluğuna hizmet, parasız pulsuz himmet, nerede bu bolluk?
- Boğazında kor yansın.
- Boklu hâlâ bebecik.
- Bol bol yiyen, bel bel bakar.
- Borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmek.
- Borç benim, kasavet senin mi?
- Borç eğlendi, kalır; dert eğlendi, ölür.
- Borç iyi güne kalmaz.
- Borç verilmekle, yol yürümekle tükenir.
- Borç yiğidin kamçısıdır.
- Borçlu lâkırdı almaz. (Lâkırdıyla borç ödenmez).
- Borçlu nefesi gibi soğuk geliyor.
- Borçlu ölmez, benzi sararır. (Aç ölmez).
- Borçlu suçlu durur.
- Borçlunun dili kısa gerek.
- Borçlunun duacısı alacaklı.
- Borçsuz bir Allah.
- Borçsuz çoban, yoksul beyden yeğdir.
- Borçtan korkan kapısını geniş açmaz.
- Boru kuşu kemik yutarsa evvel ölçer, sonra yutar.
- Boruda peşrev olmaz; ne çıkarsa bahtına
- Bostan korkuluğu adam değil.
- Bostan oyuğu gibi düzme.
- Bostancı beratası.
- Boş ambar, dipsiz kile, ölç ha ölç.
- Boş böğründen vuruldu.
- Boş çuval ayakta durmaz.
- Boş geldi boş gitti.
- Boş gezenin boş kalfası.
- Boş gitti, dolu gelsin elim, Dimyat'a varsın.
- Boş hazine gibi gürler.
- Boş ite menzil olmaz; dolaşır gelir Van'ı.
- Boş keseden semahat.

- Boş küp gibi öter.
- Boş lâkırdı karın doyurmaz.
- Boş oturmaktan aylakçılık işlemek yeğdir.
- Boş panayır, altı kuruşluk beygir yok.
- Boş torba ile at tutulmaz.
- Boş yere kolunu yormaz.
- Boşa koysam dolmaz, doluya koysam almaz.
- Boşan da semerini ye.
- Boş boğaz lâkırdısı karın doyurmaz.
- Boş boğazı ateşe atmışlar: "Odun yarıcı!" diye haykırmış.
- Boş boğazı fırına atmışlar: "Odun yaş" diye bağırmış.
- Boş boşuna bekleyen kollarını sallaya sallaya gider.
- Boşuna çalışmak akıntıya kürek çekmek olur.
- Boşuna telâş, dikine tıraş.
- Boyacı küpü değil ki daldırıp çıkarasın.
- Boyacıya hangi rengi seversin? demişler: "Altın sarısı ile gümüşü".
- Boynum kıldan ince.
- Boyu boyuna, huyu huyuna uymalı.
- Boyu uzun aklı kısa.
- Boyu uzun, beyni boş, tut kulağından çifte koş.
- Boyuma göre boy, huyumca huy bulamadım.
- Boyuna bakmaz, söze karışır.
- Boyuna göre biçilmiş kaftan.
- Boyunun ölçüsünü aldı. (Çamura yattı).
- Boza keyfi söyletir.
- Bozan olmadıkça düzen olmaz.
- Böyle ağanın böyle olur hizmetkârı.
- Böyle baş böyle tıraş. (Öyle baş).
- Böyle duaya "amin!" derler.
- Böyle eyyâm-ı gamın böyle olur nevruzu.
- Böyle gam, böyle keder; böyle gelir, böyle gider.
- Böyle kuşun böyle olur kuyruğu.
- Böyle sözlerle ummaya uğramış.
- Bu ağız ondayken daha çok sakız çiğner.
- Bu ağza kayık yanaştırmam.
- Bu baştır, helvacı kabağı değil.
- Bu beynamaz özrüdür.
- Bu bir demirden leblebidir ki yutulmaz.
- Bu bir gidiş ki ihtimal avdeti yok.
- Bu bir kervansaraydır, konan göçer.
- Bu bir kuyruklu yıldızdır; kırk yılda bir doğar.
- Bu bir panayırdır; çok sürmez geçer.
- Bu candır, patlıcan değil.
- Bu da geçer; ama insanın ciğerine geçer. (Bu da geçer yâhû!).
- Bu da geçer yâhû!
- Bu da Kara Osman Oğlu'nun olsun.
- Bu da sana caba.
- Bu da senin olsun, çoban oğlu.
- Bu devr-i felekte kesilmez umut.
- Bu dünya bir çarh-ı felektir; aşk ola çevirebilene. (Dünya).
- Bu dünya bir değirmendir; un eder bir gün bizi.
- Bu dünya dört direk üzere bir bina.
- Bu dünya fanidir fani; gelen bilmez, giden bilmez.
- Bu geliş bir yaman geliş.
- Bu gelişte olmadıysa, öbür gelişte.
- Bu gidişle hali yamandır.
- Bu iş Ermeni perhizi kadar uzadı.
- Bu kadar hücûma kale dayanmaz.
- Bu kadar kusur kadı kızında da bulunur.
- Bu nefestir; kalaycı körüğü değil.
- Bu oyunun da sakalı bitti; ver ütücüye.
- Bu perhiz ne, bu lahana turşusu ne?
- Bu sıcağa kar mı dayanır.

- Bu yatış bizde bu kalkış sizdeyken bugün de buradayız, yarın da.
- Bugün bana ise yarın sanadır.
- Bugün buldum, bugün yerim; yarına Allah kerim.
- Bugün dünkünden güzelsin, dedik; yine yaranamadık.
- Bugün dünya yarın ahiret.
- Bugünkü fırsatı yarına koymam.
- Bugünkü işini ferdaya salma.
- Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir. (Akşamın tavuğu).
- Bugünkü yumurta yarınki tavuktan yeğdir.
- Buğday başak verince orak pahaya çıkar.
- Buğday eker; arpa çıkar.
- Buğday ekmeğin yoksa, bari tatlı dilin olsun. (Arpa unun).
- Bukalemun gibi renkten renge girer.
- Bulan bulgur kaynatır; bulmayan omuzun oynatır.
- Bulanık suda balık avlanır.
- Buldukça bunar, şımarır.
- Buldum bilemedim, bildim bulamadım.
- Buldun bal alacak çiçeği.
- Buldun bir börek, sahibi ne gerek?
- Buldun bir kabak; ye de zevkine bak!
- Buldun bir koyun; ye de doyun; neylersin ayin, oyun.
- Bulgurluya gelin mi gidecek?
- Bulsa bir kaşık suda boğar.
- Bulunmaz Hint kumaşı değil ya.
- Bulursa yer, bulmazsa ağzını poyraza açar.
- Bulut arasında ay.
- Bulut arasında hava kollar.
- Bulut yelkene sığmaz.
- Buna akan sular durur.
- Bunda gemiler battı; sandalla nereye gidiyorsun?
- Bunda maymun mu oynuyor? (Yüzünde).
- Bunun burası er meydanıdır; göbeğinden işeyen gelsin.
- Burası eğri (?) dere değil..
- Burnu büyüdü.
- Burnu boz buruna benzer. (Burun ama Moda burnu).
- Burnu Kafdağı'ndan su içer.
- Burnu sürttü.
- Burnundan düşen bin parça. (Yüzünden).
- Burnundan kıl aldırmaz.
- Burnunu her deliğe sokar. (Burnunun doğrusuna gider).
- Burnunu şişirdir.
- Burnunun yeli harman savurur.
- Burun değil ya kemer patlıcanı.
- Buz gibi soğudum.
- Buz üstüne yazı yazmak.
- Buzağısız ineği salhaneye dayarlar.
- Bülbül dalına kargalar kondu.
- Bülbül gibi altın kafeste besledim.
- Bülbül gibi söyler. (Şakıyor).
- Bülbüle altın kafes zindandır.
- Bülbüle gül, demişler; feryât ile ağlamış.
- Bülbülle karıncanın yoldaşlığı, softa ile dervişin karındaşlığı.
- Bülbülü altın kafese koymuşlar. Ah vatanım, demiş.
- Bülbülün çektiği hep dili belâsıdır.
- Bütün dünya benim olsa gamım gitmez; nedendir bu?
- Büyüğü döv ki küçüklere ibret olsun.
- Büyüğünü bilmeyen, Allah'ını bilmez.
- Büyük balıklar küçük balıkları yer.
- Büyük başın büyük olur ağrısı.
- Büyük geminin büyük tayfası.
- Büyük lokma ye de büyük söyleme.
- Büyük söyleme başına gelir.
- Büyükler huzurunda az söyle, tez kalk.

- Büyükler zulmeder, yalan söylemez.
- Büyüklerde söz bir olur.
- Büyüklük Tanrı'ya yakışır.
- Büyükten küçülmüş diyesin.
- Büyüsüne tavşan başı.

C

- Caba koyunu yok ki biz de alalım.
- Caba ocaktan.
- Câbî gibi kapı kapı dolaşır.
- Cadı gibi gece yarısı uyumaz.
- Cahil günde bin hatır yıkar, âlim yapar.
- Cahil ile konuşan cahil olur.
- Cahil olan kimse vakitsiz (öten) horoz gibidir.
- Cahil olan şad olayım diye daim(a) elem çeker.
- Cahile söz anlatmak deveye hendek atla(t)mak.
- Cahile söz anlatmak köre renk tarifi gibidir.
- Cahilin âlim katında sözünün miktarı yok; kendi eşek, giydiği çul, başının yuları yok.
- Cahilin sofusu şeytanın maskarası.(Karının sofusu).
- Cahilin sözü eşeğin anırması.
- Cahilliği olanın sözüne bakma.
- Cam mı dedik meyhane camı değil.
- Cambaz ipte balık dipte gerek.
- Cambaz oyunu eder.
- Cami görünürken mescitte namaz kılınmaz.
- Cami yıkılmış ama mihrap yerinde.
- Can almaya geliyorsan sepetiniz nerede? (Can alırsan sepet getir).
- Can başa sıçrar.
- Can benim canım, çıksın elin canı.
- Can bir cihan iki istemeyiz.
- Can boğazdan gelir geçer.
- Can cana baş başa.
- Can canın yoldaşıdır.
- Can cefadan da usanır, sefadan da.
- Can cümleden aziz.
- Can çekişir ölmez.
- Can çekişmektense ölmek yeğdir.
- Can çıkmak istiyor.
- Can çıkmayınca huy çıkmaz. (Huy canın).
- Can elden gitmeyince canan ele girmez.
- Can gibi bağrına bastı.
- Can hulkuma geldi.
- Can kulağıyla dinlemeli.
- Can sıkısı Tırabzon hurması.
- Can verir, camedanı elinden bırakmaz.
- Canan canın yoldaşıdır.
- Canana sefa lâzımsa bize can değil.
- Candan ahbap, kandan şarap olmaz.
- Candan aziz din gerek.
- Canı burnuna geldi.
- Canı cana ölçmeli insaf etmeli.
- Canı cebinde.
- Canı cehenneme gitti.
- Canım dedikçe: "Canın çıksın" der.
- Canın veren can alamaz.
- Canına karîn (garîm) olsun.
- Canına minnet; ama biraz da naz etmeli.
- Canına yandığım tecelli.
- Canını yabanda mı bulmuş.
- Canlı cenaze.
- Cansız koyundan süt sağar.
- Car car etmekten çenesi düşmüş.
- Car başında, çarık ayağında.
- Cayır cayır yakıyor.
- Cebi delik yordamından geçilmez.
- Cebi halka cevri bana mı?
- Cebinde otuz iki diş var. (Bin diş var).
- Cefâsı yâr-ı bîvefânın sefa değil de nedir.
- Cefâyı biz çektik kaymağı Kasbar Godes.

- Cefâyı çekmeyen âşık sefanın kadrini bilmez.
- Ceffe'l-kalem cevap aldı.
- Cehalet daima nedamet.
- Ceht eyle malını etme israf; düşmana kalırsa da dosta olma muhtaç.
- Cehennem azabı içinde.
- Cehennem kütüğü.
- Cehennem zebanisi suratlı. (Kara cehennem).
- Cehenneme girse yüzü kızarmaz.
- Cehenneme kadar yolu var.
- Cehenneme nispet Araf cennettir.
- Ceht ve sabırla sıçan tahtayı deler.
- Cehli itiraf, bilgiçlikten iyidir.
- Cemaat ne kadar çok olsa imam yine bildiğini okur. (Cami ne kadar büyük olsa).
- Cemâl gider ama kemâl seninle kalır.
- Cemâl gösterir kemâli.
- Cemat gibi adam.
- Cemaziyelevvelini bilirim. (Ben onun).
- Cemre bizim keseye düşmüş.
- Cennet çoktan canıma minnet.
- Cennet kuşu bir şeye aklı ermez zavallı.
- Cennet öküzü sade her şeyin tatlısını yemeği bilir.
- Cennette bile imtizaç etmez.
- Cep elması gibi.
- Cepte cephane tükendi.
- Cevherin kıymetini cevahirci bilir.
- Ceybine bakma cebine bak.
- Cezasız cürümün sahibi çok olur.
- Cezâ-yı amelindir çek.
- Cezayir dayısı gibi kurulmuş.
- Cezayir'de düşeni kaldırmazlar.
- Cezayir'de kese bir çıkar.
- Cibinden korkan cibinliği beraber taşır.
- Cici bebek olmuş.
- Cihan durdukça dursun.
- Cihan kadar mal, kümes kadar dam.
- Cihana kürek etmiş.
- Cihanda bir dertsiz yoktur.
- Cihanda işitilmedik haber olmaz.
- Cihanda yâr ol, bâr olma.
- Cim karnında bir nokta.
- Cimrinin oğlu inatçı.
- Cimrinin zararı cömerdin harcından ziyade olur.
- Cin akıllıdır.
- Cin çarpmışa döndü.
- Cin fikirli.
- Cin ile şeytan bir değil. (Cin başka şeytan başka).
- Cin olmazdan adam çarpıyor.
- Cin tutana bir nüsha yeter.
- Cin tutmuş parası var.
- Cins cinse çeker.
- Cömerdin bir akçesi, cimrinin hazinesinden bereketli.
- Cömert babanın cimri oğlu.
- Cömert demişler maldan çıkarmışlar, yiğit demişler candan.
- Cömert, vergisini hayırlıdan hayırsızdan esirgemez.
- Cömertle nekesin harcı birdir.
- Cömertlik malda olur illâ canda.
- Cumartesi kibarı.
- Cumhura muhalefet kuvve-i hatâdan. (Âmmeye).
- Curcunaya çıkacağız.
- Cümbüşlenmiş ama biraz da ziyadece.
- Cümlemiz bir tavada kavruluruz.
- Cümlenin maksudu bir ama rivâyet muhtelif.
- Cümleye muhalefet kuvve-i hatâdandır.

Ç

- Çabuk veren iki verir.

- Çadına çuluna, âşıklık ne hâline?
- Çadırı yanmış Çingene karısı gibi yaygara eder.
- Çağır Kara oğlan çağır, taş koptuğu yerde ağır.
- Çağırılan (istenilen) yere erinme, çağrılmayan yere görünme.
- Çağırılmayan yere kedi ile köpek gelir.
- Çakalsız bük olmaz.
- Çakır keyfi.
- Çakır pençeli.
- Çala çala bir havaya benzer.
- Çaldık kesmedi, dürttük geçmedi.
- Çalgı düğün evine yakışır.
- Çalı çırpı herkesin evi.
- Çalı çırpıyla ev yapılmaz harç ister.
- Çalı dibinde yuvası böyle götürür havası.
- Çalışmakla her iş tamam olur.
- Çalma çırpma.
- Çalma elin kapısını çalarlar kapını.
- Çalmazdan oynama sabırlı ol.
- Çalmazdan oynar bir adam.
- Çam ağacı gibi upuzun.
- Çamın haysiyetini ayıdan sor.
- Çamlar devirdi faka bastı.
- Çamlıbel.
- Çamlıca'nın suyu Göksu'nun kurbağası.
- Çamura bastım çalıya astım.
- Çamura yattı kalıbını seyreyle.
- Çamurda görürsen bir tepme de sen vur.
- Çamurdan çıkardı onu.
- Çamurdan çıktı lağıma düştü.
- Çamuru karnında çiçeği burnunda.
- Çanak çanağa değer kırılır.
- Çanakkale çanağıdır ondan sır çıkmaz.
- Çanına ot tıkadılar.
- Çantada keklik.
- Çapağı alırken gözünü çıkardı.
- Çapak sile.
- Çapanoğlu ala bıçak ne alacak ne verecek.
- Çâre ne şîve-i takdîre rızâdan gayri.
- Çaresiz derde Lokman da aciz kalır.
- Çaresizliktir bu derdin çaresi.
- Çarık dese de, marık dese de olacak vesselâm.
- Çarmıha gerildi.
- Çarşamba karısı âlemin maskarası.
- Çarşambanın gelişinden perşembe bellidir.
- Çatal kazık yere girmez.
- Çattık don yağı ile bulgur pilâvına.
- Çattık püsküllü belâya.
- Çattık tekellemesi (teyellemesi) kaldı.
- Çay bin olur çeşme bir; ahbap bin olur candan bir.
- Çay kuşu ayağından tutulur.
- Çay kuşu çay taşıyla vurulur.
- Çaya varmazdan çemrenir. (Çayı görmeden paçaları sıvar).
- Çayın kenarında sen de gel soyun.
- Çayır piresi üflemekle ölmez.
- Çaylak yavru kapar gibi.
- Çehresi dürük çiroz gibi kurumuş kadit olmuş.
- Çehresinden düşen bin parça olur.
- Çek beşer beşer.
- Çeke çeke çekemez olur.
- Çekirdeğini çıkarır.
- Çekirdekten yetişir. (Kökünde).
- Çekirdekten yetiştirdi mürüvveti gördü.
- Çekirge suyuna gönderdik çekirge getirdi.
- Çekişmeyince pekişmez.
- Çektiğim cezâ-yı amelimdir.
- Çektim yün, teptim keçe oldu, bürdüm külâh; çektim yünü, teptim keçe, büzdüm külâh.

- Çektiriyi gördüm imrendim, içine girdim iğrendim.
- Çelebi değiliz ya, bugün de keçi eti yemeyiz.
- Çelik çomak mı oynuyor.
- Çelik gibi sert.
- Çenelerini bıçak açmıyor.
- Çenesi düşük koca karı.
- Çenesine hırsız taşı.
- Çeneye kuvvet keseye bereket.
- Çengelde kokmuş etim yok.
- Çengele gelesi.
- Çengeli taktı.
- Çengi ulusu çalgıyla kalkar.
- Çerçi başındakini çağırır.
- Çerçi kızı boncuğa aşıktır.
- Çerçi yükün ne tutar? Tuttukça tutar.
- Çerçöpten saray yapılmaz, olacağı kulübe.
- Çerden çöpten.
- Çeribaşı taziri ediyor.
- Çeşmeye gidenin testisi kırılır.
- Çeşm-i insâf gibi kâmile mîzân olmaz.
- Çevir kaz yanmasın.
- Çeyiz katırı gibi donanmış.
- Çıfıt enginarı gibi boy boy. (Boy boy enginar beğen de beğendiğini al). (Darıca enginarı).
- Çığlığı kırk köyün köpeğini başına toplar.
- Çıhar attım şeş oynadım; yine felek yendi beni.
- Çıkmadık candan umut kesilmez.
- Çınarcık'ın balkabağı kantara vur.
- Çıngıraklı deve kaybolmaz.
- Çıra dibinde büyümemiş.
- Çırakmana çıktı gazabından.
- Çırçır gibi yiyor.
- Çift çubuk sahibi.
- Çiftini çubuğunu devşirdi.
- Çiftliğin içinde geminin kıçında.
- Çiğ adam gibi.
- Çiğ yemedim ki karnım ağrısın. (Sarımsak).
- Çil yavrusu gibi dağıttı.
- Çingene çalar Kürt oynar, ben böyle düğün görmedim.
- Çingene çergesi gibi oradan oraya sürer.
- Çingene çoğaldıkça çeribaşı iftihar eder.
- Çingene değneği gibi.
- Çingene düğünü, hoyrat derneği davulsuz olmaz.
- Çingene ele kızmış kendi çocuğunun ağzını yırtmış.
- Çingene evinde kaymak bulunmaz.
- Çingene evinde musandıra arar.
- Çingene horozu gibi ayağından çakılır.
- Çingene mezarı gibi yok olsun.
- Çingene ölüsü çalgıyla kalkar.
- Çingene'de iman, Ermeni'de irfan, Yahudi'de kahraman. (Ermeni).
- Çingene'nin ekmeği düşüne girer.
- Çirkefe taş atma üstüne sıçratırsın.
- Çirkine güzel dedikçe bir daha sallanır.
- Çivi çiviyi söker.
- Çivisiz padavrayı yel alır. (Baskısız tahtayı yel alır).
- Çivisiz padavrayı el almazsa yel alır.
- Çizmeden bozma katır.
- Çizmeyi çekti ayağına.
- Çoban armağanı çam sakızı.
- Çoban çorabını kendi örer.
- Çoban itikadı sağlam olur.
- Çoban koyun gütmek, oğul babanın huyun gütmek gerek.
- Çoban köpeği ne yer ne yedirir.
- Çobana yağ kaygısı, keçiye can kaygısı. (Kasaba).

- Çobanın gönlü olunca tekeden yağ çıkarır. (Tekrardan).
- Çobansız sürü olmaz. (Köpeksiz).
- Çocuğa iş buyuran ardınca kendi gider.
- Çocuğu olmayana çocuk dövdürmeli. (Evlâdı).
- Çocuğum yok ağlayacak, çorbam yok taşacak.
- Çocuğun yediği helâl, giydiği haramdır.
- Çocuğuna iyi kötü huy anadan gelir.
- Çocuk ağlar derdi çörek. (Şehre bir hasta gelmiş derdi).
- Çocuk büyür deli uslanmaz.
- Çocuk düşe kalka büyür.
- Çocuk gibi ağlar deli gibi güler.
- Çocukla yoğurt yiyen elbette ağzına yüzüne bulaştırır.
- Çocukla yola gitme, yükün düşerse güler.
- Çocuklar başı deli Ömer.
- Çocuklu kadın, kargalı çınar, civcivli tavuk.
- Çocukluğa uymuş.
- Çocuksuz kadın yemişsiz ağaca benzer.
- Çocuktan al haberi. (Deliden).
- Çoğu gitti azı kaldı.
- Çok açılma üşürsün.
- Çok arpa at çatlatır.
- Çok bereket çok hareketten. (Bereket harekettendir).
- Çok bilen çok yanılır.
- Çok çabalayan yorulur.
- Çok gülen çok ağlar.
- Çok karınca deveyi öldürür. (Bir Aslan).
- Çok karıştırma Çapanoğlu çıkar.
- Çok koyunun çok olur kuzusu.
- Çok kucaklayan az devşirir.
- Çok lâkırdı baş ağrıtır.
- Çok lâkırdı para etmez.
- Çok naz âşık usandırır.
- Çok seğirden çabuk yorulur.
- Çok söyleme ağzın büyük olur. (Tel kırarsın). (Çok).
- Çok söyleme arsız olur; parasız koyma hırsız olur.
- Çok söyleyen çok yanılır.
- Çok söyleyen(in) kalbi sağ olmaz.
- Çok söz hamamda yaraşır.
- Çok söz ozanda yaraşır.
- Çok yaşayan bilmez çok gezen bilir.
- Çok yüz buldu, arsız oldu.
- Çokluğa darı saçılmaz.
- Çokluğa taş atılmaz.
- Çömlek hesabına bakılırsa ayın kırk beşi.
- Çöpçatan çatmış. (Berk ü sâz barkını).
- Çöpten minareye değme yıkılır.
- Çörek otu Sisam mı, o da benim tasam mı.
- Çözen tilki bağlayan tilki.
- Çubuğu tellendirdi.
- Çubuğun üzerinde meşe kömürünü eksik etme.
- Çuhasını giymedikse kenarını kuşandık.
- Çul çuval.
- Çul içinde küheylân.
- Çulha mekiği gibi bir yandan bir yana gider.
- Çulsuz tazı.
- Çulu çula dikmişler.
- Çulu çuvalı yedi.
- Çuluna bakma tazısına bak.
- Çulunu sarkıtıp geziyor.
- Çünkü yok ev sahibinden faide; Rabbena enzil aleyna mâide.
- Çürük baklanın bir kör alıcısı olur.
- Çürük bina temel tutmaz.
- Çürük diş ağrısı çekilmez, çektirilir.
- Çürük iple kuyuya inilmez.

- Çürük tahta mıh tutmaz.
- Çürük tahtaya basma .

D

- Dadı Abriz bana: "Ban bum" dedi; dayan bebek.
- Dadıya dadanan, evlât yüzüne hasret kalır.
- Dağ aşıp gelmedin ya!
- Dağ başından duman eksik olmaz; yiğit başından güman.
- Dağ dağ üstüne olur, ev ev üstüne olmaz.
- Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.
- Dağ deviren, zincir kıran.
- Dağ deyip geçme, yuva diyen bulunur.
- Dağ ne kadar yüce olsa bir geçidi bulunur. (Ne kadar yüksek olsa kervan elbet aşar).
- Dağ taş kar herifin sakalı.
- Dağ tavşansız olmaz.
- Dağ üstü bağ.
- Dağ yürümezse abdal yürür.
- Darağacına adam asmışlar.
- Dağda gezen, ayıya da rast gelir, kurda da.
- Dağdaki gelir bağdakini kovar.
- Dağdaki kuşun kırkı bir akçeye.
- Dağdan dağa kuş uçurdum; vaktimi boşa geçirdim.
- Dağdan gelen dağa gider.
- Dağı bağ eden himmet, dâğı da sağ eder.
- Dağına göre kar yağar.
- Dağlar her zaman misafir almaz. (Şiddet-i berd).
- Dağlar kadar günaha darı kadar iman.
- Dağlar kadar kamburu olsaydı da bizimle beraber olaydı.
- Dağlar misafir almaya başladı. (Bahar).
- Dağlı tüfeği.
- Daha çelik çomak oynar.
- Daha neler yok deve.
- Daha suyunu almamış.
- Dahası dağda yarısı yolda.
- Dal gibi.
- Dala çıka hele geldi.
- Dalı budağı sende kökü bende.
- Dalını ektim meyvesini aldım.
- Dalkılıç olup daldı.
- Dam alçak değnek kalkmaz.
- Dam altında deli çok.
- Dam altında eşek anırır gibi bağırıyor.
- Dam ardında eşek bulmuş erkeğini dişisini arıyor.
- Dam demezden bacadan düşer.
- Dam üstünde it oturur gibi.
- Damarı tuttu. (Damarı kötü).
- Damarına girdi kurnaz.
- Damdan düşen halden anlar.
- Damdan düşen köpeğe dönmüş.
- Damdan düşer gibi.
- Damdan düşse kedi gibi dört ayağı üstüne düşer.
- Damgalı eşeği âlem tanır.
- Damlacıktan sel olur.
- Damlaya damlaya göl olur.
- Dandini bebeciğim.
- Danışan dağı aşmış, danışmayan düz ovada yolu şaşmış.
- Danışık dövüşü.
- Dar yerde yemek yemektense, geniş yerde değnek yemesi yeğdir.
- Darb-ı mesele döndü.
- Darb-ı sinne göredir hevesi. (Hüvesi).
- Dargınlık yorgunluk.
- Dar-ı dünyada bir evlât.
- Darıca enginarı gibi irili ufaklı. (Yahudi enginarı/boy boy/dal gibi).
- Darılan öküz boyunduruktan çıkamaz.
- Darıldınsa darı ye.

- Darılmış ise akşam kapaklı sahanları göndermesin. (Darılmış ise kime ne).
- Darılmış kudurmuştan beterdir.
- Darısı başına.
- Darısı başına, kınası kaşına.
- Dârü'n-nedve oldu.
- Dava için bir kadı, ispat için bin şahit.
- Davacın kadı ise yardımcın Allah olsun.
- Davasını bilmeyene şahit olma.
- Davete icabet lâzım.
- Davetü'l-mazlüm müstecâbün.
- Davul çalsan işitmez.
- Davul dengi dengine çalar.
- Davul sesi ıraktan hoş gelir. (Davulun sesi uzaktan).
- Davul zurna ile adam aramaya gider.
- Davuldan gelen zurnaya gider.
- Davulsuz çingene düğünü olur mu?
- Davut umma, gönlünü avut.
- Dayak cennetten çıkmadır. (İyi olsa çıkmazdı).
- Dayak yoksulu.
- "Dayı kalksan(a) ne oturuyorsun?" demiş. "Kalkamadığımdan oturuyorum" demiş.
- Dayıya yeğen gerek, gemiye yelken, kürek.
- Dâyinlerin borçludan iyi fikri vardır.
- Dede dede gönlün nede?
- Dedenin gömleği terlidir; kendi burada yerlidir.
- Dedesi koruk yemiş; torununun dişi kamaşmış.
- Dedikoduyla geçti bütün ömrü.
- Defter nerede hesap nerede.
- Defterde onun ismi okunmaz.
- Değil kürsüye vaiz, arşa çıksan adam olmazsın.
- Değirmen beygiri gibi dolaşır.
- Değirmen gitmiş çak çakısını arar.
- Değirmene gelen nöbete kail olur.
- Değirmenin gerdişi yağlanırsa döner.
- Değme muhannese kendi yıkılır. (Cesur edersin/vurma).
- Değneği yiyen ile sayan bir değil.
- Değnekli kavas atlı ases.
- Dehr içinde hangi gün vardır ki akşam olmadık.
- Deli ağlamaz akıllı gülmez.
- Deli alacayı sever.
- Deli arlanmaz soyu arlanır.
- Deli balkabağından olmaz.
- Deli başına devlet kuşu.
- Deli deliden, imam ölüden hazlanır.
- Deli deliyi sever, danişment danişmendi. (Deli boncuğu).
- Deli devran sürer, akıllı vakit bekler.
- Deli dolu söyler.
- Deli düşündüğünü tavuk eşindiğini.
- Deli fişek.
- Deli gelin deli karı.
- Deli ile çıkma yola, başına getirir türlü belâ. (Çocuk ile).
- Deli ile devletli ikisi de bildiğini işler.
- Deli ile sarhoşun meydanı birdir.
- Deli ise kime ne.
- Deli ise tımarhane var.
- Deli kazanmış akıllı yemiş.
- Deli kısmı kendi söyler kendi işitir.
- Deli kız deli gelin olur.
- Deli kız düğün etmiş, kendi baş sedire geçmiş.
- Deli kız evde kalmaz. (Delikli taş).
- Deli kızın düğününe döndü.
- Deli lala, tülbent salla.
- Deli neyler malı, akıllı neyler malı. (Akıllı).
- Deli o ki dünya için gam yiye; Allah bilir kim kazana kim yiye.

- Deli odur ki bir düştüğü çukura bir daha düşe.
- Deli odur ki kendi söyler kendi işitir.
- Deli pazarı.
- Deli saçması.
- Deli sarhoştan ürker.
- Deli söylemiş de akıllı inanmış.
- Deli sözü kaleme gelmez.
- Deli verdi uslu yedi.
- Delice doğan kuş tuttu.
- Deliden al uslu haberi.
- Deliden korkmayan adam delidir.
- Delik büyük yama küçük. (Delik yamaya geniş).
- Delikanlının gönlü tez olur.
- Delikli boncuk yerde kalmaz. (Kız kısmı evde kalmaz).
- Delikli taş. (Yapı taşı).
- Deliler başına çörek otu.
- Deliler mecmaı. (Derneği).
- Delilik para ile pul ile değil ya.
- Delilsiz dava kadısız mahkeme.
- Delinin diline perhizi yoktur.
- Delinin getirdiği çalı üstünü kurutmaz.
- Delinin sözü sarhoşun gözü.
- Delinin yüreği ağzındadır; akıllının dili yüreğinde.
- Deliye her gün bayram.
- Deliye pösteki saydırır.
- Deliye pösteki saydırmaya döndü.
- Deliye taş anılmaz.
- Deliye taş anma, kaldırır başını yarar.
- Deliye taş attırma.
- Deliye tokat, hastaya Sokrat gibidir.
- Deliyi düğüne götürmüşler: "Burası bizim evimizden iyidir" demiş.
- Deme kış yaz oku yaz.
- Demesin kimse sana gözün üzere kaşın var.
- Dem diyenin dümbeleği olma.
- Demir ayak, demir çarık, demir baş.
- Demir ıslanmaz deli uslanmaz. (Demir paslanır deli uslanır).
- Demir kızgın iken dikilir. (Demir tavında).
- Demir tavında dilber çağında.
- Demir tavında yapışır.
- Demir yalayıp ateş püskürür.
- Demirci yüreği demirden sert gerek.
- Demirciden kömür alınmaz.
- Demirden leblebi yutulmaz; yiyene sâlâ.
- Demler o demler idi zaman o zaman.
- Denaet rezalet.
- Deniz bir padişahtır ki söz dinlemez.
- Deniz dalgasız olmaz, kapı halkasız. (Mektep kalfasız).
- Deniz derya ayak altında.
- Deniz kenarında kuyu kazar.
- Deniz kenarında susuz kaldım.
- Deniz melikesi gibi.
- Deniz suyu ne içilir ne geçilir.
- Denizdeki balık pazar olmaz.
- Denizden bir avuç su.
- Denizden bir katre su almak gibidir.
- Denizden çıktı kuyuya düştü.
- Denizden geçer çayda boğulur.
- Denize düşen yosundan çare arar. (Denize düşen yılana sarılır).
- Denize girerse kurutur.
- Denize su götürmek.(Taşımak).
- Denizi yakamazsam cızlatırım ya.
- Denizi kuruttu. (Göğün direğini).
- Denizin menfaatinden karanın selâmeti yeğdir.
- Derde bak ki yine kızlar ağasının bir oğlu olmuş.
- Derde dertle deva, zehire panzehirle şifa gerek.

- Derde fütursuzlukla deva lâzım.
- Derdi çeken derman arar.
- Derdi veren dermanını da verir.
- Derdin yoksa söylen borcun yoksa evlen.
- Derdini söyleyen devasın(ı) bulur. (Derdini saklayan derman bulamaz).
- Derebeyi kesilmiş.
- Dereden tepeden lâkırdı olur.
- Dert ağlatır, aşk söyletir. (Dertli inler âşık ırlar).
- Dert bir iken iki oldu.
- Dert çekene göredir.
- Dert gezer illet gezer, itikattadır nazar.
- Dert gider ama yeri boş kalmaz.
- Dert ortağı.
- Dertle bîmar olan elbette dermanın(ı) arar.
- Dertli(nin) söylediğini deli söylemez.
- Dertsiz baş terkide, derler.
- Dertsiz başını derde sokma.
- Dertsiz deva umulmaz. (Devasız dert).
- Dertsiz kul olmaz.
- Derviş akçe ile biter her iş. (Ey abdal, ey derviş/eker abdal, eker derviş).
- Derviş değil çürüyüş.
- Derviş tekkede hacı Mekke'de.
- Dervişe Bağdat'ta pilâv var demişler; yalan değil ise ırak değil, demiş. (Âşığa Bağdat).
- Dervişe bir lokma bir hırka gerek.
- Dervişin fikri ne ise zikri de odur.
- Derviştir hoş görür.
- Derya dil ol ki rahat bulasın.
- Derya kadar mal, alabildiğin kadar al.
- Deryada balık tutmak deveyi hamutuyla yutmak.
- Deryadan bir katre.
- Deryanın suyu hanımın huyu.
- Deryâ-yı hayrete dalmış.
- Destursuz bağa girilmez.
- Destursuz dama girenin hâli budur.
- Dev aynasına bakmış.
- Devasız dert olmaz. (Dertsiz deva).
- Deve adını satar eşek odunu.
- Deve ağır gider yol alır. (Devetabanı gider).
- Deve bile darılsa hamuru yutmaz.
- Deve bir akçeye deve bin akçeye.
- Deve boynuz ararken iki kulaktan da olmuş. (Deve âhû gibi).
- Deve boynuzu gibi yok olmuş.
- Deve büyüktür ama başını bir eşek yeder.
- Deve değil ki yedi yerden boğazlana.
- Deve deve yerine geçer.
- Deve gibi bülbüller.
- Deve gibi doğru yeri yok.
- Deve gibi hamuttan yeriz.
- Deve gitti kulağını mı ararsın? (Yularını mı?).
- Deve hamur yutar gibi.
- Deve kırk yıl Mekke'ye gitse hacı olmaz.
- Deve kırk yılda intikam almış: "Ah, ne erken oldu" demiş.
- Deve kini tutuyor.
- Deve kılavuzu gibi hemen öne düşer.
- Deve kulağından aksamaz.
- Deve ne halde deveci ne halde.
- Deve silkintisi merkebe yük.
- Deve tabanı gezer yabanı.
- Deve tabanı, kaz ayağı, kuş tırnağı.
- Deve tepiği
- Deve yük çeker köpek solur.
- Deve yükü götürür köpek solur. (Yükü götüren).
- Deve yürüyüşü.
- Deveciyle konuşan kapısını büyük açar.
- Devede kulak.
- Deveden büyük fil var.

- Deveden düşenin anası ağlamamış, eşekten düşenin ağlamış.
- Deveden düşmüş horu elden bırakmış.
- Devekuşu gibi uçmağa gelince ayağını, yüke gelince kanadını gösterir.
- Develer gelir Mardin'den bak neler çıkar ardından.
- Develerin çanı: "Dengine dengine" diye çalar.
- Devenin ayağı altında karınca bile ezilmez.
- Devenin derisi eşeğe yüktür.
- Devenin marifeti kazzazlık (tanklerine(?)) eline ayağına yakışır ya.
- Devenin tepmesi yumuşaktır; ama can alır.
- Devenin yükü eşek yükü olur.
- Devenin yükünü karınca çeker mi?
- Devesi hacı olmuş.
- Deveye binen yâre pusu olmaz.
- Deveye:"Bir kıç at" demişler; birkaç dükkân yıkılmış
- Deveye demişler ki: "İnişi mi seversin, yokuşu mu?" "Düz, başına mı yıkıldı? Hiç söylemedin" demiş.
- Deveye diken gerek olunca boynunu uzatır.
- Deveye diken, insana kötülük eden (döven) yaranır.
- Deveye hendek atlatır.
- Deveye külâh horoza peçe giydirir.
- Deveye merdivensiz biner.
- Deveye sormuşlar: "Boynun neden eğridir?". "Ya doğru nerem var ki!" demiş.
- Deveyi bağla da yine tevekkül et.
- Deveyi bilmez Fatma reis; Cezayir'e on seferi var.
- Deveyi gördün mü? Yanında giden küçüğünü bile görmedim.
- Deveyi gördün mü?Yeden olsun.
- Deveyi hamutuyla yutar.
- Deveyi yardan uçuran bir tutam ot.
- Devlet ayağına dolaşır.
- Devlet düşkünü.
- Devlet mansıbı güvercinliktir; konan göçer.
- Devletli gözü perdeli olur.
- Deyen bilmez, bilen demez.
- Deyrle gelen dağla gider.
- Dışarısı eli yakar, içerisi beni.
- Dızdığının dızdığı taş kapının alt mandalı.
- Dik başlı.
- Dikine tıraş boşuna taban.
- Dikiş kaldı.
- Dikiş tutturamadı.
- Dil adamı beyan eder.
- Dil, ağrıyan dişe gider.
- Dil dilden kalmaz.
- Dil ebesi tandır kebesi.
- Dil kılıçtan çabuk öldürür.
- Dil söyler haklanır, baş belâya katlanır.
- Dilber gammazı sever.
- Dilberde vefa olmamak meseldir.
- Dilbere dildâde, sofuya seccade aranılmaz.
- Dilden dile düştü.
- Dilden gelen (elden gelse) her yoksul bir bey olur.
- Dilden ister isen gıll u gış gide, metâ-ı râzını açma hâside.
- Dileksiz cennete bile girilmez.
- Dilenci bir olsa şekerle beslenir.
- Dilenci değneğine dönmüş, kurumuş.
- Dilenci torbasından ekmek yemiş.
- Dilencide gümüş masat bulundu.
- Dilenciden evvel asası gider.
- Dilencinin çanağından para çalar.
- Dilencinin hakkından dolandırıcı gelir.

- Dilencinin yüzü kara torbası dolu.
- Dilenciye bir hıyar vermişler, eğri diye beğenmemiş.
- Dilenciye taşt döşeği mal.
- Dilenemez dilenci.
- Dilenen doymaz dilenmeyen acıkmaz.
- Dileyen Tanrı'sını bulur.
- Dili ekmekçi küreği kadar uzun.
- Dili kısa kulağı delik.
- Dili olmasa onu köpekler yer.
- Dilim bana giydirir kilim.
- Dilin cirmi küçük cürümü büyük.
- Dilin kemiği yok bildiğini söyler. (Bildiği gibi döndürür).
- Dilin kemiği yok kemiği kırar.
- Dilinde tüy bitti söyleye söyleye.
- Diline eşek arısı.
- Dilini tutan başını kurtarır.
- Dilinin belâsını çeker.
- Dillenme, bellenme, ellenme.
- Dilsiz de olsa kâmil belli olur.
- Dilsiz dili bilir.
- Dimyat'a pirince giderken. (Payas'a).
- Din iman bütün para.
- Din iman Hak getire.
- Din kavgası.
- Dini bir uğruna. (Din-i mübîn uğruna).
- Dini bütün Müslüman.
- Dini koru.
- Dinince dinlensin.
- Dininden döner, davasından dönmez.
- Dinsiz Bektaşi'ye darılıp oruç yemeğe benzer.
- Dipsiz kile boş ambar; ha doldur ha doldur.
- Dipsiz tencere camsız pencere.
- Dirilen dağılır. (Dirile gelen dağıla gider).
- Diriye gülmez ölüye ağlamaz.
- Diş biler düşmana.
- Dişi ağrıyan dilini kesmeli, gözü ağrıyan elini. (Dili ağrıyan).
- Dişi kuş yapar yuvayı.
- Dişi, tırnağı döküldü.
- Dişinden tırnağından arttırıp mal sahibi oldu.
- Dişleri döküldü çoluk çocuk maskarası oldu.
- Divan yolunda fidan büyütmek.
- Divriği dilencisi gibi asılır.
- Doğduğu gibi gözleri hâlâ bağlı.
- Doğduğuna inanır öldüğüne inanmaz.
- Doğduğuna pişman, gözündeki sineği kovmaya kadir değil.
- Doğmaz doğurmaz bir Allah.
- Doğmazdan çocuğa kaftan biçilmez.
- Doğru eğri bir şey söylemeli.
- Doğru gidenin başı duvara çarpılmaz.
- Doğru, Mevla'sından başka kimseden korkmaz.
- Doğru, Mevla'sından korkar.
- Doğru, sarsılır yıkılmaz.
- Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek.
- Doğru söyleyenin tepesi delik olur.
- Doğru söyleyici seni mi koymuşlar.
- Doğru söz acıtır.
- Doğru söz çok kişiye batar.
- Doğru söz yemin istemez.
- Doğru yol usandırır; ama selâmettir.
- Doğru yolda düşen çabuk kalkar.
- Doğru yoldan Allah şaşırmasın.
- Doğrudan doğruya doğru bir minare. (Doğruluk minarede, muhabbet çalıda kalmış).
- Doğruluk Hak kapısıdır.
- Doğruluk su kabağıdır, batmaz.
- Doğrunun yardımcısı Allah(tır).
- Doğrusu da bu eğrisi de.

- Doğruyu söyleyeni dokuz köyden kovarlar.
- Doğuşuna bakma, gelişine bak.
- Dokuz abdal bir kaşıkla geçinmiş.
- Dokuz abdal bir kilimde uyur; iki padişah bir iklime sığamaz.
- Dokuz at bir kazığa bağlanmaz.
- Dokuz ay anasının karnında nasıl sabretmiş?
- Dokuz ayın son çarşambası hep bir araya gelmiş.
- Dokuz doğuruyor.
- Dokuz keçeli Kürt gibi kurulur.
- Dokuz körün bir değneği.
- Dokuz mahallenin kedisi.
- Dokuz mahalleyi dolaşmış.
- Dokuz öksüzle bir mağarada mı kaldın?
- Dokuzda çalar bu zurna.
- Dokuzu bir eşek üstünde gelen hödükler. (Bir çuvalda gelen hödükler).
- Dokuzu vermeyince onu kurtaramazsın.
- Dolandırıcıya mal kaptırmış gibi telâş eder.
- Dolapta kurabiye var; ama senin ağzına değil. (Rafta).
- Doldu doldu boşandı.
- Dolu bardak su almaz.
- Dolu dizgin. (Uçara gider).
- Dolu küpün sesi çıkmaz.
- Doluya koydum almadı; boşa koydum dolmadı.
- Doluya tutulmuş zağara dönmüş.
- Domuz domuzu çalmaz.
- Domuz gibi burnunun doğruluğuna gider.
- Domuz gördüğünü çalar.
- Domuz yavrusunun kulağını sıkınca sesini duyan domuzlar koşar toplanır.
- Domuza dalanma. (İte).
- Domuzdan bir kıl çekmek faydadan hâli değil(dir).
- Domuzdan insan doğmaz.
- Domuzdan kıl çekmek hünerdir.
- Domuzu ite tuttururlar.
- Domuzu kuyruğundan yutar.
- Domuzun burnunu kulağını kesmişler, yine domuz yine domuz.
- Donsuzun gönlünden dokuz top bez geçer.
- Don yağıyla bulgur pilâvı. (Çattık).
- Donup şap kesildi. (Şapa oturdu).
- Dost ağlatır düşman güldürür.
- Dost ararsan dostunun dostu ile düşmanının düşmanını bul.
- Dost başa bakar düşman ayağa.
- Dost bin olsa.
- Dost bizi iyi yola öğütleyendir.
- Dost dost için çiğ (kokmuş) tavuğu yer.
- Dost düşman deniyor.
- Dost düşman içinde.
- Dost hak ama doğru minare.
- Dost ile ye iç alış veriş etme.
- Dost kara günde belli olur.
- Dost kusura kalmaz düşman ise beğenmez.
- Dost yüzünden düşman gözünden bellidir.
- Dosta düşman bakışlı.
- Dosta düşmana karşı.
- Dosta iltifat düşmana müdara.
- Dostlar alış verişte görsün.
- Dostluk bir yeşil yapraktır.
- Dostluk kantarla alış veriş miskalle.
- Dosttan zarar gelmez.
- Dostu göstermekle düşman ezilmez.
- Dostu methedersen biraz yerecek yerini koy.
- Dostum beni ansın da bir elma ile olsun. (Yâr).
- Dostun attığı taş baş yarmaz.

- Dostun düşmanından çok olsun.
- Dostun varsa candan korkma artık cihandan.
- Dostuna çok varan ekşi yüz görür. (Sık varma dostuna kalksın ayak üstüne). (Sık gidersen dostuna yatar arka üstüne).
- Dostuna dost düşmanına düşmanım.
- Dövüş arasında yumruğa bakılmaz.
- Dökülen darıya kile kantar olmaz.
- Dökülen su kabını doldurmaz.
- Döngel ile oruç tutulmaz.
- Dört ayağını bir yere getirip bir lâkırdı söyleyemez.
- Dört ayağını uzatıp yatar.
- Dört duvar içinde kalmış.
- Dört el ile sarılır.
- Dört göz bir evlât içindir.
- Dört gözle bakıyor.
- Dört gözle baş göz etti.
- Dört paralık adamın sekiz paralık keyfi olur.
- Dört ucunu koyuverdi; bir yere getiremedi.
- Dört üstü devlet üstü.
- Dört üstüne murat üstüne.
- Dört yanı deniz kesildi.
- Dubara ile kazanılan helva ile yenmez.
- Dudağı gibi gözleri hâlâ bağlı.
- Dudağım yarık, ıslık çalamam; ayağım çalık, büyük çalı sökemem.
- Dudu gibi ne işitirse onu söyler.
- Dudu kuşu gibi kafeste hapsedilmiş.
- Dudu kuşu gibi manalı manasız söylenir.
- Dul karı sabunuyla yıkanır.
- Duman paça sokağa uğradı.
- Dumana atmaca tüyü vermez.
- Dumanı üzerinde bardak eriği.
- Dumanını çıkardı şöyle.
- Dur kendime yer edeyim, bak sana neler edeyim.
- Dur tırnağı uzasın da sen görürsün.
- Durağın cennet ola.
- Durmuş dede; durma haraççı geliyor.
- Duvarı nem insanı gam yıkar.
- Duyuldu şekerli halka, duyulmaz ne nesne olmaz her ne kadar gizli olsa.
- Dü zen olan evde düzen mi olur.
- Düdüğü çaldı pöstekiyi kurtardı.
- Düğümü düğüm üstüne vurur.
- Düğün dernek hep bir örnek.
- Düğün evi gibi giren çıkan belirsiz.
- Düğün evinde Fatmacığın lâkırdısı mı olur.
- Düğün evini bilmez, çanak çömlek taşır.
- Düğün fuzulü.
- Düğün pilâvından köpeğin karnı doymaz. (Kurban kemiğiyle).
- Düğün pilâvıyla dost gönüller.
- Düğüncü düğünü uzatırsa dövünür.
- Düğünde misafir, sonunda borçlu ağırlanır.
- Düğünde olur dernek biz sizden aldık örnek.
- Düğünde zurnaya hamamda kurnaya.
- Düğüne giden dövünür, evde kalan övünür.
- Düğünsüz ev olur ölümsüz ev olmaz.
- Düğünü davetçi mekruhlar.
- Düğününe kalburla su taşır.
- Dümen almadı yelkenler mayna!
- Dümen almaz.
- Dün bir bugün iki dur bakalım.
- Dün cin olmuş bugün adam çarpacak.
- Dün öleni dün gömdüler.
- Dün yumurtadan çıkıp bugün kabuğunu beğenmez.
- Dünkü gedalığına bakma, bugünkü beyliğine bak.
- Dünya başına dar geliyor.
- Dünya bir kararda durmaz.

- Dünya bir yağlı kuyruktur; aşk ola yiyebilene. (Bu dünya).
- Dünya evine girmemiş.
- Dünya gözüne zindan kesildi.
- Dünya gözüyle Allah göstersin.
- Dünya güzeli dünya düzeni.
- Dünya ile zenin bir farkı varmış.
- Dünya kâfirin cennetidir.
- Dünya karıncalı kütüğe benzer; gelen bilmez giden bilmez.
- Dünya kazan ben kepçe.
- Dünya kime kalmış ki sana kalacak.
- Dünya tükenir düşman tükenmez.
- Dünya varlığına güvenilmez.
- Dünya yıkıldı da o altında mı kaldı.
- Dünya yıkılsa (yansa kaydında değil).
- Dünyada bir. (Dünyada eşi yok, bir varsa budur).
- Dünyada dost gibi aziz, ihsan gibi leziz şey olmaz.
- Dünyada eken ahirette biçer.
- Dünyada insanın namıdır kalan, küsûru yalandır yalandır inan.
- Dünyada rahat isteyen her şeyi hoş görmeli.
- Dünyada tamah varken müflis (dolandırıcı) açlıktan ölmez.
- Dünyada tasasız baş, bostan korkuluğu.
- Dünyada umutsuz yaşanılmaz.
- Dünyada Van ahirette iman.
- Dünyada yârsiz ahirette imansız.
- Dünyanın bir kumpası var.
- Dünyanın direğini aldı.
- Dünyanın en müşkül işi, söz anlamaza söz anlatmak.
- Dünyanın kaç bucak olduğunu bilmez.
- Dünyanın kavgası para üstüne.
- Dünyanın konduğunda değil, göçtüğünde değil.
- Dünyanın malını ver yine doymaz.
- Dünyanın tahammülü yok.
- Dünyanın ucu uzun.
- Dünyanın ucuna yetiştik.
- Dünyanın üstü var ise altı da var.
- Dünyaya aldanmak delilik, denîlik.
- Dünyaya dayanma, karıya güvenme. (Ağaca).
- Dünyayı Konya'yı bilmez.
- Dürüm dürüm dürmüş.
- Düş uykudan sonra.
- Düşenin dostu olmaz hele düş de gör.
- Düşeş attım aldım.
- Düşkünlerin elinden yapışana Mevla yardımcıdır.
- Düşman düşmana mevlit okumaz ya.
- Düşman gözü kör olur.
- Düşman karınca ise sen fil gibi san. (Düşmanın karınca ise kendini merdane tut).
- Düşmana fırsat verme.
- Düşmanı hariçte arama.
- Düşmanı zebun eden müdâradır.
- Düşmanın kanına susamış.
- Düşmansız adam olmaz.
- Düşmez kalkmaz bir Allah.
- Düşte görsem hayra yormam.
- Düştüğü yerden kalksın.
- Düştün ise toprağa sarıl.
- Düşü azmış.
- Düşün deli gönül düşün; at mı alınır kışın?
- Düşüne düşüne görmeli bir işi, sonradan pişman olma gördüğün işi.
- Düşünme Allah kerimdir.
- Düz taban uğur mu getirir?

E

- Ebced âlimi Ebussuud Efendi'nin torunu.
- Ebe kadar yaşar hamam ustası.

- Ebegümeci gibi yüze güler.
- Ebenin burnu karnında, gebenin karnı burnunda.
- Ebenin örikesi.
- Ebesi göbeğini keseceğine biraz dilini keseydi.
- Ebnâ-yı zamane hep dokuz babalı.
- Ebsem olmak çok söylemekten yeğdir. (Susmak).
- Ecel beşiği gibi korkulu.
- Ecel geldi cihana baş ağrısı bahane.
- Ecel yastığına baş koymuş.
- Ecelden başka her şeye çare bulunur. (Ecele çare olmaz her şeye çare bulunur).
- Ecelden kaçılmaz nerede olsa gelir bulur.
- Ecele çare olsaydı Lokman Hekim bulurdu. (Lokman).
- Ecele derman fakire ferman.
- Eceli gelen köpek cami duvarına siyer.
- Eceli gelenle lâf olmaz. (Aç ile eceli gelen).
- Eceline susamış.
- Ecelsiz kul olmaz.
- Ecelsiz ölecek. (Eceli gelmiş düşecek yer arar).
- Ecinniler içinde.
- Ecinniye külâhı ters giydirir.
- Ecnas akçe zihin yorar. (Bozar). (Aman altın aman altın edep yahu edep).
- Edebini takınsın.
- Eden bulur. (Etme).
- Eden bulur. (İkisini bir çifte koş).
- Edepli, edebi edepsizden öğrenmiş.
- Edepsizden ırzını satın al.
- Edepsizlik para ile pul ile değil.
- Edirne'de ırmak akar; Bursa'nın dağı amber kokar; İstanbul'da irfan çıkar.
- Edirne'nin dili, Bursa'nın yılanı.
- Edirne'nin helvası, Bursa'nın lodosu.
- Edirne'nin Tunca'sı, Bursa'nın kaplıcası, Üsküdar'ın Çamlıca'sı.
- Efendiyi efendi eden etbâıdır.
- Eğilen baş kesilmez.
- Eğirdiğini büke mi değişmiş.
- Eğlence kuru kestane.
- Eğri ağaca: "Yayım, her gördüğüne dayım" deme.
- Eğri bacanın tütünü doğru çıkar. (Bacası eğri).
- Eğri bakandan doğru iş beklenmez.
- Eğri gemi doğru sefer.
- Eğri kapının eğrisi mahallenin doğrusu.
- Eğri mıstardan doğru çizgi çıkmaz.
- Eğri oturalım doğru söyleşelim.
- Eğride tok görmedim, doğruda aç.
- Ehl-i dil birbirini bilmemek insaf değil.
- Ehl-i ırzın hüneri elindedir feneri.
- Ehl-i irfan meclisinde hiç bulunmaz hezele; nâdan ile sohbet etme gir kapıyı rezele.
- Ehl-i irfan sohbeti hep la'l ü mercan incidir; nâdân olanınki dâim gâyet insan incidir.
- Ehl-i keyfe açtırma kutunun kapağını. (Açma).
- Ehl-i keyfe keyif bağışlar kahvenin kaynaması; eşeği yoldan çıkarır sıpanın oynaması.
- Ekâbir gözü perdeli olur.
- Eken biçer, konan göçer. (Ekersen biçersin, ekmeyince biçilmez).
- Ekene, doğurana ne mutlu.
- Ekinci çiftinde gerek.
- Ekinci yağmur ister, yolcu kurak; her kişinin muradını verir Hak.
- Ekincilerin piri Hazret-i Âdem.
- Ekini belli etmez izde gezer.
- Ekli kuyruk tez kopar.
- Ekmediğin yerde biter.

- Ekmeğe mama, suya buva diyor bebecik.
- Ekmeği bana bana sonunu saya saya.
- Ekmeği ekmekçiye ver, bir ekmek de üste ver. (Bir pişirim bulgurun varsa erbabına).
- Ekmeği kessem yarım olur; kimi alsam karım.
- Ekmeği suya batırıp yer de minnet etmez.
- Ekmeğin büyüğü hamurun çoğundan olur. (Azdan az olur; çoktan çok).
- Ekmeğine yağ sürüldü.
- Ekmeğini katığına denk eden bir vakit aç kalmaz.
- Ekmeğini taştan çıkarır.
- Ekmeğini yalnız yiyen, yükünü dişiyle kaldırır.
- Ekmek çiğnemeyince yutulmaz. (Bir yumak hamuru ehline).
- Ekmek dişten artmaz, para işten artar.
- Ekmek ekmeğin mayası, gelin kaynananın tayası. (Dâyesi).
- Ekmekçi beygiri gibi her kapıya başvurur. (Fodlacı).
- Ekmekçi çetelesine döndü ensesi.
- Ekmekçiden ekmek bir de baş.
- Ekmekçidir aşığı.
- Ekmeksiz aş, sevdasız baş. (Ağrısız).
- Ekmeksiz ev, köpeksiz köy olmaz.
- Ekmekten kaşık olur; ama her yoğurda göre değil.
- Eksik olma bayır turpu gibi.
- Ekti ektiyi çekemez. (Misafir).
- Ektiğin yerde biter.
- Ektiye borçlu olma; ya düğünde ister, ya bayramda.
- El ağzıyla (el eliyle) kuş tutulmaz.
- El âlem maskarası.
- El âlem örneği.
- El âleme karşı arlanmalı. (Ele güne karşı).
- El ârı düşman nârı.
- El benden sebep Allah'tan.
- El elden üstündür tâ arşa varınca. (Çıkınca).
- El eli bilir; dolu kuşak beli bilir.
- El eli yur, el de yüzü yur. (İki el de).
- El elin aynasıdır. (İş işin), (İnsan insanın).
- El eliyle iş görülmez. (Yalan tutar).
- El emeğine ayak direnmez.
- El ermez güç yetmez.
- El gönlü dolaşık ibrişim.
- El gönlü dolaşık ibrişimdir açılmaz.
- El için ağlayan iki gözden olur.
- El için kuyu kazan ibtida kendi düşer.
- El için yanma nâre, yak çubuğu sefanı ara. (Sıkı doldur).
- El ile ellenmeyen elli yıl durur.
- El ile gelen düğün bayram.
- El ile kuş tutulmaz.
- El ile yılan tutulmaz. (El eliyle).
- El, insanın halinden ne bilsin? Herkes çektiğini kendi bilir.
- El kaldırmayınca yer boşalmaz.
- El kapısı hem geç açılır, hem güç.
- El kesesinden sultanım; develer olsun kurbanım.
- El, kol ile kuvvet bulur.
- El mi yaman, bey mi yaman.
- El mizan, göz terazi derler.
- El öpmekle ağız aşınmaz.
- El şakası hayrat şakası.
- El şarap içsin biz humarını mı çekelim.
- El ulağım evde kalmış.
- El uzatılan yere ayak uzatılmaz.
- El vergisi, gönül sevgisi.
- El yumruğu yemeyen kendi yumruğunu Bozdoğan armudu sanır.
- El yumruğu yemeyen kendini kahraman sanır.

- Elbet sen de bir gün bu köprüden geçersin. (Elin geçtiği köprüden).
- Elbette bir baltaya sap olur.
- Elçiye zeval olmaz.
- Elde âdet de bizde bidat mı?
- Elde bir deste gül.
- Eldeki bülbülden bendeki karga.
- Eldeki fırsatı kaçırma, bir daha ele geçmez.
- Eldeki yara size duvar deliği gelir.
- Elden gelen ölüş (öğün), olmaz, o da vaktinde bulunmaz.
- Elden çıkan şeye tasa boştur.
- Elden vefa zehirden şifa.
- Ele avuca sığmaz haşarı.
- Ele kazdığı çukura kendi düştü.
- Ele verir talkını, kendi yutar salkımı.
- Elek elek her yeri elemiş dünyanın dört köşesin aramış.
- Elem emelden gelir. (Maklûbu).
- El-emr fevka'l-edeb.
- Eli bağlıyı döver.
- Eli bayraklı ağzı çelikli.
- Eli çolak cebi delik.
- Eli işte aklı oynaşta.
- Eli kim doyursun?
- Eli nasıl bilirsin? Kendim gibi. (Kalbim gibi).
- Eli tutar gözü görür.
- Eli uzun dili uzun.
- Eli uzundur her şeye uzanır.
- "Elif"i görse "be"yi mahkemeye yollar. (Görse mertek sanır).
- Elif"i görse direk, babı görse mertek sanır.
- Elif'ten be'ye dek, seğirttim köye dek.
- Elim yakasındadır. (Beş parmağım, iki elim).
- Elimi sallasam ellisi, başımı sallasam tellisi.
- Elimi vurdum dizime, aşina (çıktı) sözüme.
- Elin acısı ele kiçi gelir.
- Elin ağzı torba değil ki büzesin.
- Elin attığı taş uzak düşer.
- Elin ayıbını sana söyleyen, senin ayıbını da ele söyler.
- Elin derdi bize mesel gelir.
- Elin geçtiği köprüden sen de geçersin.
- Elin gözü taşı eritir.
- Elin gözündeki çöpü görür de kendi gözündeki merteği görmez.
- Elin gülü ele kokmaz.
- Elin iyisi ormanın çalısından çoktur.
- Elin köşklü sarayından bizim dam hanemiz yeğdir.
- Elin önüne geçmiş mi var?
- Elin şikâr taamından bizim tarhanamız yeğdir.
- Elin terazisi olmaz.
- Elin tuttuğu kuşun kuyruğu kısa olur. (Küçük olur).
- Elin türlü taamından bizim tarhanamız.
- Elin umûru senin tasan mı? (El için).
- Elinde bereket, kendinde meymenet yok.
- Elinde tîzâb mı (kezzap suyu mu) var acep?.
- Elinden gelen hayrı diriğ etme.
- Elinden geleni ardına bırakmasın.
- Elinden geleni geri bırakma.
- Elinden gelmezse bari dilinden gelsin.
- Elinden gelse bir kaşık suda boğar.
- Elinden gelse canını alır.
- Eline, diline perhizi yok.
- Eline geç ustadan, ayağına çabuk dilenci yeğdir. (Eline ağır dikişçiden ayağına çevik dilenci).
- Eline kınalar yaksın.
- Eline su dökemez. (Eline su dökmeğe lâyık değil).

- Elinin hamuruyla erkek işine bulaşır.
- Elinle koymadığın şeye dokunma.
- Elinle ver, ayağınla ara.
- Eliyle getirir, ağzıyla götürür.
- Ellere körlük verir, kendi kamburuna bakmaz.
- Ellezîne(?) bîkarar sokak sokak iş arar..
- Ellezîne deyince iki sınıftır kulak kabartan.
- Elmas tıraş bardak lâtif olur.
- Elması çamura atsalar yine elmas. (Altın).
- Eloğlu adamı göz ile yer.
- Eloğlu evlât olmaz.
- Eloğlu insanın kalbinde ne varsa cümlesini bilir.
- Eloğlu yumurtaya kulp takar.
- Eloğluna dayanma, akar suya güvenme. (Akar suya).
- Eloğluna oyun olmaz.
- Eloğluna yaranılmaz.
- Eloğluyla (el eliyle) kuş tutulmaz.
- Elti eltiye eş olmaz; arpa unundan aş olmaz. (Yük yük ile kalmaz, bunalan ölmez).
- Emanet at insanı yayan bırakır. (Ariyetî).
- Emanete hıyanet olmaz.
- Eme, seme yaramaz.
- Eme varsa emsiz kalır. (Eme varma, emsiz kalma).
- Emeği sağdıç emeğine döndü.
- Emekçe günü bulutlu, görmeyene ne mutlu.
- Emeksiz lahananın tadı olmaz.
- Emîr Ayyar dağarcığı.
- Emîr ile Ermeni belli değil.
- Emîrin iti gibi titrer.
- Emret fındık kabuğuna gireyim. (Emreyle atın kişnesin).
- En büyük hatar sulh talipleriyle harp etmektir.
- En fena züğürtlük akıl eksikliği.
- Endam aynası cici bebek.
- Endâze konak üç gün oturak.
- Engel olsun ne yüzden olursa olsun.
- Engelsiz düğün.
- Engelsiz döngel olmaz.
- Engürü Çankırı (Ankara Kangırı) dön geri.
- Ensesi yunulmadık Türk.
- Ensesi takkeci kalıbı.
- Ensesinde bir araba yonga var.
- Ensesinde boza pişirir.
- Entbend oldu hayretinden.
- Er altında at olur gayret altında er olur.
- Er doğruya hak doğruya.
- Er farır, gönlü farımaz.
- Er ile avrat arasına girenin hürmetsizliği kalır.
- Er isen çık meydana.
- Er lokması er kursağında kalmaz.
- Er oğlu er, er oğlu üçe kadar.
- Er ol da baş yar.
- Er ol da meydana çık.
- Er olan ekmeğini taştan çıkarır.
- Er olan meydana çıksın.
- Er oldur ki bük deminde buluna.
- Er ölür adı kalır. (At ölür).
- Erbâb-ı ağrâz bir gün olur belli olur.
- Erbabı bilir her metâı.
- Erbâb-ı hüner pabuçlukta kalmaz.
- Erdiğine erer, ermediğine bir taş atar.
- Ere inanma suya dayanma. (Adama dayanma).
- Erenler hazıra kılmış duayı.
- Erenler tahtayı delenler; kuzuyu yemiş davayı sürenler.
- Erenlerin ardı önü bir olur.

- Erenlerin helvası, insanların kavgası.
- Erenlerin sağı solu olmaz.
- Ergene karı boşaması kolay.
- Ergene var ergene, tasasız gir yorgana.
- Erim alan canım alan.
- Erin aşı yenmez kaşı yenir.
- Erişir menzil-i maksûduna âheste giden; tûz reftâr olanın pâyine dâmen dolaşır.
- Erkek arslan arslan da dişisi arslan değil mi?
- Erkek eli kınası.
- Erkek öküz altında yavru arar. (Öküz altında buzağı arar).
- Erken evlenen döl alır. (İr kalkan yol alır; ir evlenen döl alır).
- Erken kalkan aldanmış (yol alır); erken evlenen yanılmamış.
- Erken kalkanın kısmeti gür olur.
- Erken uyanan matlubuna erer.
- Erlik on ise dokuzu oyun.
- Erlik ondur, dokuzu düzen. (Erliğin onda dokuzu düzen).
- Ermeni gelini gibi salınır.
- Ermeni kibarı.
- Ermeni'den irfan, Yahudi'den pehlivan.
- Erteye kalan kazadan korkma.
- Erte kalan kazadan korkma.
- Erteye kalan arkaya kalır.
- Erzâk-ı mukadderede tavakkuf olmaz.
- Ese dostum Musa dostum, dolaştım Şam'ı, Halep'i koynumdaki kese dostum.
- Ese'yi, Musa'yı tanımaz, salt kendini bilir.
- Esim esim esnersin, bildim ekmek istersin, ya açsın, ya susuz, ya gayetle uykusuz.
- Esirciye kız beğendirmek gibi güç.
- Esirgenen göze çöp düşer. (Sakınan).
- Eşk (göz) baş ağrısı.
- Eski ağza yeni taam.
- Eski ayıp (esinindir).
- Eski bakırın tıkırtısı, öyle karının lâkırdısı. (Pöstekinin)
- Eski bina akrebi gibi her delik deşikten çıkar.
- Eski defter karıştırır. (Müflis Yahudi, zaîm).
- Eski diye atma börkünü, lâzım olur bürünürsün bir günü.
- Eski dost düşman olmaz; yeni dosttan hayır gelmez.
- Eski dost kara gün bineği.
- Eski dostu yâd eyleme bir gün olur buluşursun; nimet yediğin kapıya hıyanet etme bir gün sürünürsün
- Eski dünyaya yeni temel koymak. (Eski dünyada yeni âdetler kurdular).
- Eski hamam eski tas.
- Eski kurt yolunu şaşmaz.
- Eski kütük koca kütük.
- Eski pamuktan bez kötü demirden kılıç.
- Eski samanları karıştırma.
- Eski saraydan zekât çıktı.
- Eski süpürgeyi dama atarlar.
- Eski varlık varlıktır, yenisine körlüktür?
- Eski zaman atlarına eski Osmanlılar binip gitmiş.
- Eskici Kasbar sen misin?
- Eskiler bit. (Pazarına).
- Eskisi süprüntülüğe.
- Eskiye rağbet olsa bit pazarına nur yağar.
- Eskiyi cuhûda satarlar.
- Esmâsı yandı sofunun.
- Esmâyı üstüne sıçrattı.
- Esmedi hayfâ ki bir dem rüzgârı bahtımın; kaldı bu dil harmanında dâneler sâman ile.
- Esmerin tadı beyazın adı. (Beyazın adı).
- Esnaf esnaf bozuntusudur.

- Esnek esnek getirir; esnek uyku getirir; ne olduysa samanlıkta koca karıya oldu.
- Esrik devenin çulu eğri gider.
- Estek köstek eder.
- Esti savurdu âlemi yaktı kavurdu.
- Esvabı üzerinden düşer endamsız.
- Esvap düşkünü.
- Esvap gösterişi.
- Esvap unvan öğretir; para akıl.
- Eşeğe bindi bir Laz, elinde bir dal kiraz, önünde bir sürü kaz.
- Eşeğe gücü yetmeyen semerini döver. (Eşeği).
- Eşeğe tamam biçilmiş kaftan.
- Eşeğe ters binenin hâli budur.
- Eşeği bağla, işini sağla. (Eşeği sağ kazığa).
- Eşeği berk bağla, komşuyu hırsız etme.
- Eşeği dama çıkaran yine kendi indirir.
- Eşeği dövemeyen semerinden alır öcünü.
- Eşeği düğüne çağırmışlar: "Ya odun lâzımdır, ya su" demiş.
- Eşeği sağ kazığa bağla; sonra Tanrı'ya ısmarla.
- Eşeği sahibinin dediği yere bağla da varsın kurt yesin.
- Eşeği senin, kaymağı benim.
- Eşeği yedi, kuyruğuna gelince naz eder.
- Eşeğin anırmazı olmaz.
- Eşeğin canı yanınca attan yürük olur. (Acısınan eşek attan börk seğirdir).
- Eşeğin kurduğu başka, eşekçininki başka. (Keçiye).
- Eşeğin kazancı at içindir. (Bektaşî'nin).
- Eşeğin kuyruğu gibi ne uzandı, ne kısaldı.
- Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme; kimi uzun der kimi kısa.
- Eşeğin sözüne inanır da bana inanmaz. (Andına inandım).
- Eşeğini maldan sayar.
- Eşek arısı bal yapmaz.
- Eşek arısı gibi vızlar.
- Eşek bile makamla anırır.
- Eşek büyüdü, semer küçüldü.
- Eşek dağda ölür zararı eve gelir.
- Eşek eşeği ödünç kaşır.
- Eşek karpuz kabuğu gördü.
- Eşek kocamakla tavla başı olmaz.
- Eşek küçüktür, ama dokuz deveyi yeder.
- Eşek lalası gibi açılır yatar.
- Eşek pazarına çıkarılsa kırk para ziyade eder.
- Eşek yüklü olunca anırmaz.
- Eşek vezir. (Ne günlere).
- Eşeksiz ahıra döndü.
- Eşekten doğma katır ne hal bilir ne hatır; misafirin gönlü müsün istediği kadar yatar.
- Eşekten düşmesi attan düşmekten güçtür. (Attan düşene).
- Eşekten perşembelik mi umulur?
- Eşini ağlatan gülmemiş.
- Eşkin at yemini arttırır.
- Eşkin reftarlı ata kamçı istemez.
- Et bir yerde ikamet ki nihâl-ı gülşen; sâkin olmakla çeker bâd-ı hazandan âzâr.
- Et ile tırnak arasına girilmez.
- Et ile tırnak araya giren kırnak. (Kıymık).
- Et kanlı gerek yiğit canlı.
- Et ne kadar arık olsa ekmek üstüne yaraşır.
- Et pişer azalır; kocanın çehresi saz olur.
- Et tırnaktan ayrılmaz.
- Eteği belinde tîrendâz.
- Eteği düşük savruk.
- Eteği pîşine uymaz.

- Etek dolusu para gitti.
- Etekleri ıslık çalar.
- Etekleri tutuşur fırsat geçer.
- Eti senin kemiği benim.
- Etini yer kemiğine göz diker.
- Etme bulma. (Eden bulur, inleyen ölür. Etme bulma dünyasıdır bu).
- Etme bulursun pişman olursun.
- Ettekrâr u âhsen velev kâne yüz seksen.
- Ettiği hayır ürküttüğü kurbağa değmez.
- Ettin bir hayır tut bacağından ayır.
- Ev alma kendine komşu al.
- Ev alma komşu al.
- Ev başına bir yumurta o da köylü verirse. (Keşişdağı).
- Ev başına hayat uşağına.
- Ev sahibi çorbanın tuzsuz olduğunu bilir.
- Ev sahibi kurnazdır, pastırmayı ince doğrar; misafir daha kurnaz ikişer ikişer yutar.
- Ev sahibi misafirin hizmetkârıdır.
- Ev sahibi mülk sahibi, hani bunun ilk sahibi?
- Ev sahibinin bir evi var, kiracının bin evi.
- Ev sahibinin gezişi misafire faydadır.
- Ev sahibinin köpeği baş sedire geçer.
- Ev senin, yoğurt kelin, suyu görürse ayran olur.
- Ev yapan ile evlenene Tanrı yardımcıdır. (Evlenenin).
- Ev yeni duvar yeni elekçiğim, seni nereye asayım?
- Ev yıkanın evi olmaz.
- Evceğizim evceğizim sen bilirsin halceğizim.
- Evde bir ölünce yabanda bin ölsün. (Ölen Kürt olsun günde dört olsun).
- Evdeki pazarlık çarşıya uymaz. (Evdeki hesap pazara uymaz).
- Eve gelen delilerdendir.
- Evi ev eden kadındır.
- Evi yanmış Yahudi gibi yaygara eder.
- Evin ekşi mayasını kesti. (Obur).
- Evinde rahatı olmayan dünya cehennemindedir.
- Evini merremet etmeyenin kendi üstüne yıkılır.
- Evinin hüccetini verecek.
- Evirip çevirir, elbet bir şeye benzer.
- Evlâdı olmayanda merhamet olmaz. (Çocuğu).
- Evlâdın varsa başında derdin var.
- Evlâdını baş göz etmek.
- Evlâdını dövmeyen sonra kendi dövünür. (Dizini döver).
- Evlenenin, ev yaptıranın yardımcısı Allah olur.
- Evli evine evsiz saman damına. (Evli evinde köylü köyünde).
- Evli evine. (Evli evinde, köylü köyünde).
- Evliya devesi.
- Evliya hopladı bizim havluya.
- Evliyalık satan.
- Evvel diril, dostu düşmanı bil.
- Evvel düşün, sonra söyle. (Evvel hesap eden, evvel zahmet çeken sonra rahat olur).
- Evvel kaçan kurtulur.
- Evvel mâsemiat.
- Evvel yediğin hurmalar, şimdi yüzünü tırmalar.
- Evveli de beyaz, âhiri de beyaz.
- Evveli şam âhiri şam.
- Evvelinde düşünmeyen sonra pişman olur.
- Evvel taam sonra kelâm. (Akşam kavil sonra savul).
- Ey birader dinle pendim varsa malın sakla pek, kalırsa düşmana kalsın dosta muhtaç olma tek.

- Ey gül gelelim çam kertmesine.
- Ey misafir, esnersin bildim ekmek istersin; tavuk kavruk, yumurta cılk, kaz arık, ekmeği oğlan aldı, kaçtı, damdan dama evceğizine düşe gör. (Esim esim).
- Ey palamut ağacı yılda bir yemiş verirsin; o da bağlar harcı.
- Ey Recep ayı sanma ki Şaban'ı tutarlar; bunda adam var ki Ramazan'ı da yutar. (Ramazan'ım seni).
- Eyyam ola yel ese.
- Eyyam reisi.
- Eyyam uyumazsa sana sen eyyama uy. (Zaman sana).
- Ezhârı taksim ettiler; gül düştü hârın pâyine.
- Ezilip süzüldüğüne değmez.
- Ezilir üzülür yine bozulur.

F

- Fahiş faize batakçı müşteri.
- Faka bastı.
- Faka koyacak tane yok.
- Fakir adam hazır şeytan.
- Fakir, eline bakar; sen kesene bak.
- Fakir götürür taneyi de.
- Fakire itibar yoktur, hemen izzet olur beye.
- Fakirin tesellisi ölümdür.
- Fakirlik ateşten gömlek.
- Fakirlik ayıp değildir tembellik ayıp.
- Fakirlik uğruluğa bâis(tir).
- Fal bakar açlıktan ağzı kokar.
- Fani dünyaya kazık mı kakacak.
- Faniye itimat olmaz.
- Farfaralıkla takke kapılmaz.
- Fare çıktığı deliği bilir.
- Fare deliği bin altına.
- Fare deliğine sığmamış; bir de kuyruğuna kabak bağlamış.
- Fare düşse içine kafası yarılır.
- Fare geçer yol olur.
- Fare gibi bir gözü delikte.
- Fare gibi delikten deliğe kaçar.
- Fare gibi hem ısırır, hem üfler.
- Fare gibi her delikten baş gösterir.
- Fare gibi kaçacak delik arıyor.
- Fare kaçmayınca delik görünmez.
- Fare kapana tutuldu.
- Fasl u mezemmet leîmler(in) kârıdır.
- Fassı fıstık kırmakla düşman gözü çıkar.
- Fâtiha'yı bastırdık.
- Fatma sağlıkla atma pamuk, dursaydı yünden iyi idi.
- Fatmacığın pazarda adı olmaz.
- Fayda zarar hesabında belli olur.
- Fayda zararın kardeşi.
- Faydası yoksa zararı da yok ya.
- Faydasız dosttan faydalı düşman yeğdir.
- Faydasız evliyanın kubbesi başına yıkılsın. (Kerametsiz evliyanın).
- Faydasız hısımdan faydalı hasım yeğdir.
- Faydasız koyunu kurt yesin.
- Fazilet taraf-ı Hak'tan ihsandır.
- Fecr-i kâzip gibi görünmesiyle kaybolması bir oldu.
- Feleğe kelek, Simurg-ı Anka'ya sinek demez.
- Feleğe küskünlüğü var.
- Feleğin çemberinden geçmiş.
- Feleğin germ ü serdini görmüş.
- Feleğin zoruna oyun kâr etmez.
- Felek bu ya, kimine kavun yedirir kimine kelek.
- Felek deme, dibi çıkmış elek.
- Felek düşkünü feleğe küsmüş.
- Felek Murat hep boya gitmez.
- Felek Mustafa'ya yâr olursa neler olur.
- Felek sillesi yemiş.

- Felekle dövüşen akıbet yenilir.
- Felekle yıldızı barışık.
- Fena gelmeyince iyinin kadri bilinmez.
- Fena haber tez duyulur.
- Fena söz çekilmez.
- Fenaya doyulmaz, bekadan haber alınmaz.
- Fener felek gibi döner.
- Fer'in kesreti, aslın metanetini ispat eder.
- Fermansız baş edemedim, aha sen işte medrese.
- Fermansızdır, söz dinlemez.
- Fersah fersah üstadını geçti.
- Feryad ü figanı ayyuka çıktı.
- Fesat kumkuması Ceneviz sandalı.
- Fesede şerrinden Allah esirgesin.
- Fetanet kendini bildirir.
- Fettan insanın sözünden ziyade gözüne bakmalı.
- Fetvasını almış.
- Fetvaya yalnız giden bıyıklarını burarak çıkar.
- Fıkır fıkır kaynıyor.
- Fıkırdaklı bir güzel.
- Fındıkçının terazisi olmaz
- Fırsat elde iken kaçırma.
- Fırsat ganimet.
- Fırsat iyi ile kötünün mihengidir.
- Fırsat yoksulu. (Fırsatı fevt etmez).
- Fırtınada mahya kandili gibi sallanır.
- Fıs geçti.
- Fıstık gibi semiz.
- Fıstıkî makam ağır ahenk. (Ağır ezgi).
- Fil gibi yedikçe yer, karnı doymaz.
- Fincan gibi gözleri dışarıya çıkmış.
- Firavun gibi: "Ene Rabbikümü'l a'lâ" demeye başladı.
- Firavun gibi sözünden dönmez.
- Firkatin sonu vuslattır.
- Fiskos etti.
- Fitil alırken mumu sevindirir.
- Fitil fitil burnundan geldi.
- Fitili çıkmış gecelik kavuğu, bir de saltanat.
- Fitili yuttu.
- Fitne kumkuması cimcime karpuzu.
- Fitne sözüne kapılmaz.
- Fitne, uyuyan yılana benzer; uyandırmamalı.
- Fol yok ortada yumurta yok.
- Foyası bozuk.
- Foyası meydana vurdu.
- Fukara babası.
- Fukaranın baş ucunda durmaktan zenginin ayağı ucunda ölmesi yeğdir.
- Fukaranın cebi boş, kalbi doludur.
- Fukaraya veren Mevlâ'ya ödünç verir.
- Fülüs mâfiş.
- Fürûat ile uğraşmadan asla hizmet evlâdır.
- Fürûmayeden kerem umulmaz.
- Fürûmayelerle düşüp kalkanın hesabı.
- Fürûmayenin lütfundan asilin kahrına kaç.
- Fütur getirme, fütursuzluk etme.
- Fütüvvet erlere yaraşır.

G

- Gaddar âlimden munsıf zalim evlâ(dır).
- Gaddarın hakkından zalim gelir.
- Gafil avlandı.
- Gafil baş düşmana erişir.
- Gafil çobana dağ taş kurt kesilir.
- Gafil kuşun avcısı çok olur.
- Gafile kelâm, nafile kelâm.
- Gaflet olmasa insan evliya olur.
- Gaflet-i çeşm insanın perdesidir.

- Gaibe hüküm olmaz.
- Gaibi Allah'tan başka kimse bilmez.
- Gaibi bilse yerden mal çıkarır.
- Gailesi başından aşmış.
- Gailesiz baş yerin altında.
- Galat-ı meşhur lafz-ı fasîhten yeğdir.
- Galip olan mağlup da olur.
- Gam ile kasavet ömür törpüsüdür.
- Gam tutmaz tasasız Raziye.
- Gam yiyip anma gam-ı ferdâyı; sana ismarlamadılar bu yalan dünyayı.
- Gam yükü kasavet torbası, nühûset bohçası.
- Gamdan ölmezse gayretten helâk olur.(Gamdan ölmem korkarım gayret helâk eyler beni.)
- Gamı def, parayı sarf etmeli.
- Gammaz olmasa tilki pazarda gezer.
- Gamsız kasavetsiz insan olmaz.
- Garibe bir selâm bin altın değer.
- Garibin başına gurbet diyarında neler gelmez.
- Garibin dostu olmaz.
- Garibin parası pul, karısı dul.
- Garibin yardımcısı Allah.
- Garibin yeri ya han, ya külhan.
- Garip çingenenin nesine gerek gümüşlü zurna.
- Garip duası makbul olur.
- Garip ilin şenliği bu kadar olur.
- Garip itin kuyruğu bacağı arasında gerek..
- Garip kuşun yuvasını Tanrı yapar.
- Garip ölen şehit ölür.
- Garip yiğidin dili kısa, boynu ince olur.
- Garip yiğit çingenenin dostu haraççı ile kara yeldir.
- Gasıbın malı zalime yarar.
- Gâvur gemisi gibi yan gidiyor.
- Gâvurun tembeli keşiş, Müslüman'ınki derviş.
- Gayret her müşküle galebe eder.
- Gayret imandandır.
- Gayret koymaz adamı. (Gayret koymuyor der de eder gıybet-i ahbâb)
- Gayûr-i Bağdadî gibi gayûr.
- Gazabın gâyeti sü-i kasddır.
- Gazada medhali yok.
- Gazal-ı vahşi gibi insan görünce taştan taşa seğirtir.
- Gazanız mübareği.
- Gazap gelince akıl gider.
- Gazap her fenalığın başıdır.
- Gazi Boşnak gibi söz anlatılmaz oldu.
- Gaziler helvasına turşu dayak.
- Gazûp olan daima korkaktır.
- Geceler gebedir gün doğmadan neler doğar.
- Geç işte hayır vardır.
- Geç olsun , güç olmasın.
- Geçen geçti, gelene bak..
- Geçen ömür geri gelmez.(Atılan ok.).
- Geçen sene bir yalan söylemiş, bu yıl kendi inanır.
- Geçinmeye gönlü yok ki adını öğrensin. (Kocanın adı ne ?).
- Geçme nâmert köprüsünden, ko aparsın su seni.
- Geçmez şey olmaz, ama bazen insanın ciğerğâhına geçer.
- Geçmiş zaman olur ki hayâli cihan değer.
- Geçmişe mazi, yenmişe kuzu derler.
- Geçtik ihsanından bir mazarratı dokunmasın.
- Geda ile geda-çeşmin farkı nedir?
- Gedâ şâh-ı cihandır hânesinde; Süleyman'dır karınca lânesinde.
- Gel demesi kolay ama git demesi güç.

- Gel denilen yere gelmeye ar eyleme; gelme denilen yere gidip yerini dar eyleme.
- Gel gelelim çam kertmesine.
- Geldi geçti kızılcık.
- Geldi gitti tahtasına döndü.
- Geldi kazzaz, gitti bezzaz.
- Geleceği varsa göreceği de vardır.
- Gelecek deveden gelen tavuk yeğdir.
- Gelecek marta kaldı.
- Gelen bilmez, gidenden haber gelmez.
- Gelen gelsin saadetle, giden gitsin selâmetle.
- Gelen gidene rahmet okutur. (Gideni arattırır).
- Gelen kısmetiyle gelir.
- Gelen misafire git denilmez.
- Gelene git denilmez.
- Gelene hoş geldin, gidene sefa geldin, açın kapıyı.
- Gelin alıcılar söktü.
- Gelin altın kürsü getirmiş, çıkmış üstüne kendi oturmuş.
- Gelin ata binmiş yâ nasip, kim bilir kime münasip. (Gelini arabaya bindirmişler: "Yâ nasip" demiş.
- Gelin babasına: "Hem ağlayalım hem gidelim" demiş.
- Gelin başı bağlayacak.
- Gelin çiçek her dediği gerçek; kaynana yılan her dediği yalan.
- Gelin odası ziynetli olur. (Gelin odası gibi).
- Gelirse hane boş, gelmezse daha hoş.
- Gelmek iradet, gitmek icazet.
- Gelmek misafirin, gitmek hane sahibinin elinde.
- Gelmek senin elinde, ama gitmek elinde değil.
- Gelmesiyle gitmesi bir oldu.
- Gem aldırılamıyor.
- Gem almayan hayvanın ölümü yakındır.
- Gemi azıya aldı.
- Geminin selâmeti dümencinin elinde.
- Gemisini batıran sandalını aramaz.
- Gemisini kurtaran kaptandır.
- Gemiyi batıran iki kaptandır.
- Gemiyi duvarda, suyu bardakta görmeli.
- Gemsiz ata dizgin olmaz.
- Genç beye hizmet etmek güç olur.
- Genç beyle, küheylân atla geçinmek güç olur.
- Genç olan aldanmamış.
- Gençliğin izzeti dinçliktedir.
- Gençliğin kıymeti bilinse kocalığın şikâyeti az olur.
- Gençlikte ölüm, kocalıkta yokluk güç.
- Gençlikten kocalığa ömür saklamalı.
- Gerçekçi taamın yalancı dolması.
- Gerçi âlimin câhile sözü acıdır; rûz-ı kıyamette başı tâcıdır.
- Gerçi çok cihanda boşa yalanlar; nerede bilenler nerede bilmeyenler.
- Gerdeğe kim girdi ise tavuğu o yesin. (Sarı aşı).
- Gerdek gecesi geri kalmaz.
- Gerek, gerekmez iken bir gün gerek olur.
- Gerekliyi, gerekmez iken saklamalı.
- Gıll ü gışı kalbinden gider ki yakînin artsın.
- Gına erbabı müflislik çekenlerden olur.
- Gıpta meşru haset makdûh.
- Gırbal ile su taşınmaz. (Kalbur).
- Gıybet haramdır.
- Gideceğin Antep, yiyeceğin pekmez.
- Giden ağam gelen paşam.
- Giden gelse deden gelirdi.
- Gidip gelme(me)k var, gelip bulmamak var.

- Gir gir al çık çık al.
- Girdâb-ı belâya düştü.
- Girîvede girizgâh aranmaz.
- Girilmez efendi ile kul arasına.
- Girmediği bir Gerede zindanı kaldı.
- Girmezden evvel çıkmağını düşün.
- Gitmezden evvel gelmesini düşün.
- Gitti gider dahi gider.
- Göğe bakma, halk başına üşer.
- Göğe direk, denize kapak olmaz.
- Göğün direklerini alır, denizi kurutur.
- Göğün muslukları açıldı.
- Gök boncuk kimde ise gönlüm ondadır.
- Gök çıkının içine hazırlaya koymuş.
- Gök gibi gürleyip şimşek gibi çakar.
- Gök gürlemeyince Allah Allah demez.
- Gök kandil sarhoş.
- Gök keçinin gök kulağı.
- (Gökte) ararken onu yerde bulduk.
- Gökteki yıldız bana ondan yakındır.
- Gökteki yıldız sayılır, o sayılmaz.
- Gökteki yıldıza akçe diye kement atar.
- Gökten ne yağar da yer kabul etmez.
- Gökten paldım yağsa boynuna geçmez.
- Gökten yağmur yağsa bizim bağa düşmez.
- Gökten yere mi, yerden göğe mi?
- "Gökyüzünde düğün var" deseler, kadınlar merdiven kurmaya kalkar.
- Gölge etme başka ihsan istemem.
- Gölgelenmediğim ağaç kurusun.
- Gölgesi üzerimizden eksik olmasın.
- Gölgesinden bile korkar.
- Gölgesiz ağacın meyvesi de lâzım değil.
- Gölgesiz kavak ağacı.
- Gölüne göre balığı.
- Gömlek, kaftandan yakın.
- Gön karası, gün karası değil.
- Gön, yufka yerinden delinir.
- Gönlünün arzusuna tabi.
- Gönlü gözü açıldı.
- Gönlün yazı var, kışı var.
- Gönlüne danış.
- Gönlünün kethüdası değilsin ya.
- Gönül belâ, yüz kara; oldu âleme maskara.
- Gönül bilen, hicran da bilir.
- Gönül bir hümâdır, daima yüksekten uçar.
- Gönül bir hümadır, istediği yere konar.
- Gönül bir sırça saraydır, kırılırsa yapılmaz.
- Gönül dostunu bilir.
- Gönül hoşluğu maldan iyidir.
- Gönül hoşluğuyla olur ibadet.
- Gönül hüküm altına giremez.
- Gönül kalsın, yol kalmasın.
- Gönül kimi severse güzel odur.
- Gönül, kolay düştüğü yerden güç kalkar.
- Gönül masumdur, gördüğünü umar. (Arzu be-civânân ayb nist)
- Gönül nenin aşını ister?
- Gönül var otluğa, gönül var çöplüğe konar.
- Gönülden gönüle yol var, demişler.
- Gönülden kopan ihsanın hayırlısıdır.
- Gönüle geleni Allah başa getirmesin.
- Gönülsüz namaz göklere çıkmaz.
- Gönülsüz yenen aş, ya karın ağrıtır ya baş.
- Gördün deli savul geri.
- Görelim âyîne-i devrân ne sûret gösterir.
- Görenedir görene, köre nedir köre ne?
- Görenek belâsı.
- Görgü ilmin haşiyesidir.
- Görmeyenin oğlu olmuş, tutmuş kolunu koparmış.
- Görmeyince yüzünü, harcayamam sözümü.

- Görümce yüzünü görmeyeyim ölünce.
- Görünen dağa tez erişilir.
- Görünen köy (yol) kılavuz istemez.
- Görünür görünmez kazadan Tanrı saklasın.
- Görüp görmemezliğe gelir.
- Götürü pazar mideyi bozar.
- Götürü yapanın işçi başısı.
- Göz bakar su akar.
- Göz bir penceredir göğe bakar.
- Göz boyayıcı.
- Göz değil ya çam bardağı. (Çıra budağı).
- Göz göre hırsızlık.
- Göz göre, körlük kime gerek.
- Göz görmeyince gönül katlanır.
- Göz görmez yüz utanmaz.
- Göz görür gönül çeker.
- Göz muannittir bakar.
- Göz muhannestir, her şeyden korkar.
- Göz terazi gönül batmandır.
- Gözden ırak olan, gönülden (de) ırak olur.
- Gözden sürmeyi çalar.
- Göze girer ocak dumanı gibi.
- Gözleri önden dışarı fırlamış.
- Gözleri velfecr okur.
- Gözü bağlı doğan.
- Gözü gözüme ilişti.
- Gözü perdelidir göremez.
- Gözü yumulunca kıymeti bilinir.
- Gözü yumup açınca fırsat vakti geçer.
- "Gözüm" desen, "güzün çıksın" der.
- Gözümüzü açalım, yoksa açarlar. (Aç gözünü).
- Gözün siperi insanın elidir.
- Gözüne koruk sıkma. (Aman Allah).
- Gözüne yandığım para neredesin!
- Gözünü budaktan sakınmaz.
- Gözünün bebeğine bastı.
- Gözünün içine bakar.
- Gulyabani gibi insanın tepesine biner.
- Gurbet meşakkat.
- Gurbette geçen ömür, ömür değildir.
- Gurbette övünmek hamamda türkü çağırmaya benzer.
- Gurbette taşa yaslanmayan evinde hasır kıymetini bilmez.
- Guz çatal olmazsa taş atmaz.
- Gücü gücü yetene mi?
- Gücün de gücü var.
- Güçlük içinde de bir kolaylık bulunur.
- Güdükle (gezenin) kuyrukludan az farkı var yoktur.
- Gül, bülbülden ziyade insan elinden neler çeker.
- Gül, çengelsiz muhabbet engelsiz olmaz.
- Gül dalına bülbül konmuş.
- Gül dalından odun, çingeneden kadın. (Beslemeden).
- Gül dikensiz yâr ağyarsız olmaz.
- Güldükçe güller açılır.
- Güle güle gerçek dahi söylenebilir.
- Güllaç baklavası ağzıma olsun.
- Gülle düştüğü yeri belli eder.
- Gülle gibi yerinden kalkmıyor.
- Gülledir bu helva topu değil.
- Gülme komşuna (eşine) gelir başına.
- Gülmesinden gülmemesi hayırlı.
- Gülü tarife ne hacet, ne çiçektir biliriz.
- Gülü yad bülbülün feryadı içindir.
- Gülü yad ettikçe bülbülün feryadı artar.
- Gülünü seven dikenini de sever.
- Gümanın şu dağın ardında kaldı; boşa çıkarsa seyret ağlayışı.
- Gümrük hamalı gibi sabahtan akşama ayakta.
- Gümrükten mal kaçırır gibi.
- Gümüş göz bir adamdır.
- Gümüşten yaptım kalemi, gitti gönlümün elemi.

- Gün bu gün, saat bu saat.
- Gün doğmazdan meşîme-i şebden neler doğar.
- Gün geçer kin geçmez.
- Gün gider gediğinden el utansın dediğinden.
- Gün görmez mahallesinden Ramazan ispatı.
- Gün görmez padişahının kızı.
- Günde güzelin sırtı açık kalmış. (Gündeye gerçek yabana sırtı açık).
- Gündüz güne yazık, gece muma.
- Gündüz külâhlı gece silâhlı. (Konyalılar).
- Güneş balçıkla sıvanmaz.
- Güneş gibi mahbûbe-i âlem oldu.
- Güneş gibi meydanda bir iş.
- Güneş olsan kimsenin mendilini kurutmazsın. (Yağmur olsa).
- Günün iyisi ileride.
- Gününü hoş geçirmeye bak.
- Gürcü bir gemi inci.
- Gürültü istemeyen başını hırkasına çeker.
- Gürültü istemeyen kişi demirci dükkânına gitmez.
- Güvendiğimiz dağlara kar yağdı.
- Güvenme varlığa, düşersin darlığa.
- Güzel idin hani kaşın karası; zengin idin hani dîba parası. (Semiz idin).
- Güzel yüzden kırk günde usanılır; güzel huydan kırk yılda usanılmaz.
- Güzele bakmak sevaptır.
- Güzele ne yaraşmaz.
- Güzelim diye mağrur olma, tez savar vakti-i şebâb.
- Güzelin kadrini ne bilir ahmak; mürüvvet değil mi yüzüne bakmak.
- Güzellerin talihi çirkin olur.
- Güzelliğe bakma, huya bak.
- Güzellik Kudret'ten olmalı.

H

- Ha Ali hoca, ha hoca Ali.
- Ha demezden helva diyecek.
- Ha şuracık, ha buracık derken Bağdat.
- Habbeyi kubbe eder.
- Habil'i, Kabil katletmiş ise, dünya birbirini öldürmeli mi?
- Hac senesi gibi uzadı.
- Hacca giden geldi, saca giden gelmedi.
- Hacca gidenin işini almaz ki tez gelsin diye.
- Hacı dediğimizin haçı koltuğundan çıktı.
- Hacı hacıyı Mekke'de bulur.
- Hacı lokumu gibi her ağza uyar.
- Hacı Mekke'de yaraşır, derviş tekkede.
- Hacı Mekke'ye gitmekle, derviş tekkeye gitmekle olmaz.
- Hacı mı hacı mı, canım canım bayağı adam.
- Hacı Murat kuşu gibi.
- Hacı Ömer Kabe'den getirmiş; azımızı çoğa tutsunlar.
- Hacı yatmaz bir zıpır.
- Hacılar hacılar ardındaki neciler?
- "Hacıya: "Tespih alır mısın?" demişler. "Ya biz buraya niye geldik?" demiş.
- Haddeden caddeyi seyreder.
- Haddeden geçmiş.
- Haddi kaç.
- Haddini bilmeyene bildirirler. (Hadsize haddini bildirmek, öksüze kaftan giydirmek)
- Haddini hududunu bilmez.
- Hafta sekiz, gün dokuz, hele eyyam yıl olsa.
- Hain berhudar olmaz âhir berdar olur. (Sanma ki hain hainin yardımcısıdır). (Doğru doğruya).
- Hain olan korkak olur.

- Hain onsa kurt onar.
- Hak diyen mahrum kalmaz.
- Hak doğrudadır.
- Hak, doğrunun yardımcısı. (Er doğruya).
- Hak gelince bâtıl gider.
- Hak, hakka yardımcıdır.
- Hak kuşu gibi gözlüyor.
- Hak söz acı gelir.
- Hak söze akan sular durur. (Mecnun razı olur).
- Hak vuran kafesi.
- Hak yardım ederse abd-i dûnuna, kurt, çoban olur onun koyununa.
- Hak yolunda yuvarlanan merdane olur.
- Hakimsiz, hekimsiz beldede durma.
- Hakk'a tevekkül eden açıkta kalmaz.
- Haklı hakkından vazgeçmez.
- Haklı söz haksızı Bağdat'tan çevirir.
- Hâl hâlin yoldaşı.
- Hâlâ o bakla mı tıraş oluyor?
- Halayıktan kadın olan kurnayı deler tasla, köleden müezzin olan minare yıkar sesle.
- Halayıktan (beslemeden) kadın olmaz; gül ağacından odun.
- Hâlden anlayana can kurban olsun.
- Halep oradaysa arşın burada.
- Halep yolunda deve izi mi ararsın?
- Halep'e kadar yolu var.
- Hâli, (içgüveyi) hâlinden hâllice.
- Hâlimden şikâyetim yok.
- Hâlin nedir demez?
- Hâlinden heybeti yaman.
- Hâline bak da halı doku.
- Hâline bakmaz da Hasan dağına oduna gider.
- Hâline göre hallaç değil.
- Hâlini kimseye anlatmaz.
- Halk koyun sürüsü gibi.
- Halka bin verir, bize bir mi?
- Halka gönül bağlayan sonra pişman olur.
- Halka sıyırma kantar, bize gelince tam tartar. (Satar).
- Halkı belâya sokar kendi uzaktan bakar.
- Hallâc-ı Mansur gibi atar.
- Hallaç dahmesi gibi araya gitti.
- Ham armudun ham sözü.
- Ham armut gibi boğaza tıkılma.
- Ham demir dövülmez.
- Hamala: "Nereden beri gelirsin?" demiş. "İlk afacandan beri" (demiş).
- Hamala semeri yük değil. (Öküze boynuzu).
- Hamam kubbesi gibi her sözü aksettirir
- Hamam kubbesinden kambur inmiş; arka verene mübarek olsun.
- Hamam peştemalı gibi girerken tutunulur, çıkarken bırakılır.
- Hamam peştemalı gibi omuza atmış.
- Hamam tokmağı gibi başına vurur.
- Hamama gider kurnaya âşık olur, düğüne gider zurnaya.
- Hamama giren terler.
- Hamamda deli var, dedirtirler.
- Hamamda soğuktan şikâyet etmişler; "Biz çıplak geziyoruz" demişler.
- Hamamda türkü çağırmak her akıllının kârı değil.
- Hamsi balığı niçin kurban olmaz? Kanı da var, canı da var; hem mercan gibi gözleri de var.
- Hamur işine karışmaz pişmiş aşa karışır.
- Hamîrkâr-ı cihânı felek yapar yoğurur.
- Hamur size yetişemedi.
- Han evi babam evi.
- Han kapısından teğelti atmaya benzer.
- Hancı gibi gelene hoş geldin, gidene uğurlar ola.

- Hancı tavuğu gibi yolcu artığından geçinir.
- Hancının Arap'ı kaybolmuş kimin kaydında. (Horozu ölmüş kime ne).
- Hane alma kendine hem-sâye- al. (Ev alma komşu al).
- Hangi gün vardır ki akşam olmadık.
- Hangi taşı kaldırsalar altından çıkar.
- Hangi taş katı ise var başını ona vur.
- Hanım iğnesi gibi batar.
- Hanım kırarsa kaza, halayık kırarsa belâ.
- Ha'nın cim ile lâm beyninde olanı fenadır.
- Hapı yuttu.
- Har sirke küpünü çatlatır. (Keskin sirke kabına).
- Har vurdu harman savurdu.
- Haram helâl ver Allah'ım; saymaz kullar yer Allah'ım.
- Haram helâlden tatlı gelir nâmerde.
- Haramdan gelen harama gider.
- Haramdan şifa olmaz.
- Hareket olmadıkça bereket olmaz.
- Haris olan mahrum kalır.
- Harman sonu dervişlerindir.
- Harman yel ile düğün el ile.
- Harmanda diren yiyen öküz yılında hatırına gelir.
- Harman-ı ömrü savurduk taneyi vermekteyiz; âsiyâb-ı çerhe geldik şimdi nöbet bekleriz.
- Harmanı yakarım diyen orağa yaşamamış.
- Hased-i kalb-i adüv lütuf ile zail olmaz; sinende muzmir olan ateşe âb etmez eser.
- Haset eden her dem mahrum.
- Hasım hasma maval okumaz. (Düşman düşmana mevlit).
- Hasım hasmı ateşe atar, dost başta tutar.
- Hasımdan sakın karınca ise de.
- Hasis mirasçının hazinedarıdır.
- Hasmı Bursa'ya gitti. (Davacı).
- Hasmın karınca ise sen kendini merdane tut.
- Hasmın sitemini anlamamak, hasma sitemdir.
- Hasmın yüzüne güler.
- Hasta hasta çorba koymaz tasta.
- Hasta ol benim için öleyim senin için.
- Hasta sağalırsa hekim karşı gelir.
- Hasta yatakta çorba tasta.
- Hastalık sağlık bizim için.
- Hastanın halini ne bilir sağlar; yastık melûl mahzun döşek kan ağlar.
- Hastası arabaya ölüsü dirisine binmiş gider. (Hastası arabayla gelmiş), (Sağı ölüsü sağına hastası arabasına).
- Hastaya bakmaktan hasta olması yeğdir.
- Hastaya boza yolla, âşığa sûze.
- Hastaya çare keyifsize para.
- Hastaya çorba sorulur mu?
- Hastaya yatak mı sorulur?
- Hastayı döşek bilir, ölüyü teneşir.
- Hastayım nar isterim, gül yüzlü yâr isterim.
- Hasûdun taş başına.
- Hatasız bir an yoktur.
- Hatasız kul olmaz.
- Hatır bir şehbazdır ki kapılıp tutulmaz; gönül bir sırça saray kırılıp yapılmaz.
- Hatır bozulur kafiye bozulmaz.
- Hatır için çiğ tavuk yenir. (Pişmişe hiç diyecek yok).
- Hâtiften nida gelmedi ya.
- Hatip kılıcı gösteriş içindir.
- Havada bulut sen onu unut.
- Havanda su dövmeye benzer.
- Havası uygun halka gülüyor.

ATATÜRK İL HALK KÜTÜPHANESİ

- Havasına uydur da üç kere de anasına söv.
- Havuç ekmeğe dayaktır, kadayıf oyuk mu (?).
- Hay Allah razı olsun senden su böreği.
- Hay hayın çoğundan vay vay çıkar.
- Haya imanın nurudur.
- Haydan gelen huya gider, davuldan gelen zurnaya.
- Haydi bakalım bir dostluk kaldı.
- Haydi Eyüplü "Hebâen mensûren" oldu.
- Haydi gözden çıkma. (Sensin demeyince).
- Hayır san (eşine) hayır gelsin başına.
- Hayır söyle komşuna ki hayır gelsin başına. (Hayır eyle/iyilik eyle komşuna).
- Hayırlı adam pazar yapar hayırsız adam bozar pazar. (Helâlzade ara düzer haramzade ara bozar).
- Hayırlı babanın hayırsız evlâdı.
- Hayırlı isen (eşine hayır gelsin başına. (Hayır sal dostuna).
- Hayırsız adamdan taş evlâ.
- Hayırsız dost gereksiz post.
- Hayırsız evlât baba ocağına incir diker.
- Hayırsız hartlap ağacı. (Koca yemişi).
- Hayırsız kavak ağacı gibi gölge vermez.
- Hayırsız kilisenin papazına lânet.
- Haylaz kalan iflâh olmaz. (Oflaz olmaz).
- Haymana sığırı. (Hicaz).
- Hayrette akıl, yolda selâm, gamda teselli.
- Hayvan ölür semeri, insan ölür (ünü) eseri kalır.
- Hayvan yalaşarak insan soruşarak.
- Hayvanda arıklık insanda züğürtlük tutulmaz.
- Hazim selâmettir, mülâhazasızlık melâmet.
- Hazır mezarın ölüsü.
- Hazır yemeye dağlar dayanmaz.
- Hazıra konan tembellerden.
- Hazıra konuk.
- Hazret-i Allah, efendi, fâtih-i ebvâbdır.
- Hediyelik Bursa kumaşı.
- Hekim kendini kullanandır.
- Hekim kimdir? Başına gelen.
- Hekimden sorma çekenden sor.
- Hekimin (Lokman'ın) ye dediği.
- Helâl ise hesap, haram ise azap.
- Helâl mal zayi olmaz.
- Helâl malın şeytan yarısını alır; haram malı sahibiyle beraber götürür.
- Helâl süt emmiş. (Sütüne havale).
- Helâlzade gelir pazar yapar; haramzade gelir bozar pazar, demişler.
- Hele ben Bağdat'a gidemem.
- Helva demesini de bilirim, halva demesini de, demiş.
- Helva tenceresi sırtında.
- Helvacı kağıdı gibi itibarsız.
- Hem ağlar, hem güler.
- Hem cahil, hem muannit; hem çalar, hem oynar. (Hem kaçar hem davul çalar).
- Hem döver hem ağlatmaz.
- Hem kel hem fodul.
- Hem okuduk, hem okuttuk, hem unuttuk.
- Hem suçlu hem güçlü.
- Hem şiş yağlanmalı hem pişmeli. (Hem şamdan silinir, hem çocukların pilâvı yağlanır).
- Hem ziyaret hem ticaret.
- Hep çekticeğim kendi cezâ-yı amelimdir. (Kişinin çektiği kendi emeli).
- Hep kendin söyleyip meclise fütur verme.
- Hep talihsiz(ler) bir yere toplanmış.
- Hepsi bitti de iş kara kedinin evlenmesine kaldı.
- Hepsinden bahtlısı beşikte olan.

- Hepsinin akıllısı beşikte başını sallar.
- Her ağaca dayanılmaz.
- Her ağacın gölgesi var.
- Her ağacın yemişi olmaz.
- Her ağaçtan kaşık olmaz.
- Her ağlamanın gülmesi vardır.
- Her akıl bir olsa Bilecik'te pazar olmaz.
- Her arı bal yapmaz, erken ölür.
- Her ay dediği(n) keçi doğmaz.
- Her başın bir derdi var, değirmencininki su.
- Her belâdan arta kalmıştır.
- Her bir azın bir de çoğu olur.
- Her bir usr'un bir yesr'i var.
- Her boyayı boyadım mavi boya kaldı.
- Her çiçeğin bir kokusu var.
- Her çiçek koklanmaz.
- Her çok azdan olur.
- Her darbenin bir hüvesi var.
- Her damardan kan alınmaz.
- Her deliğe elini sokma, ya yılan çıkar ya çıyan.
- Her deliye bir uslu koymuşlar.
- Her dem tâze; âb-ı hayat içmiş.
- Her derdin bir devası vardır.
- Her düdük istediğin gibi ötmez.
- Her eşeğe bir semer.
- Her evde bir deli bizim evde hep deli.
- Her evin bir töresi var.
- Her Firavun'un bir Musa'sı olur.
- Her gidişin bir gelişi var.
- Her gördüğün sakallının baba diye kucağına varma.
- Her gördüğün sakallıya: "Baba" deme.
- Her gördüğüne kapılma.
- Her gördüğünü dost sanıp gizli sırrını söyleme.
- Her gün baklava olsa bıkılır.
- Her gün bir olmaz.
- Her gün çekmekten bir gün ölüp kurtulmak yeğdir.
- Her gün eşek ölmez ki bir akçeye doğuz köfte olsun.
- Her gün günahkâr bir gün tövbekâr.
- Her gün kedi pilâv yemez.
- Her gün tarhana aşı bir gün de pekmez olsun.
- Her gün tatlı yense bıkılır.
- Her günah büyüğe söylenmez. (Papaza).
- Her güzelin bir huyu var.
- Her güzelin bir kusuru var.
- Her havadan çalar.
- Her hayrın mukabilinde on şer bağışlanır.
- Her horoz kendi çöplüğünde öter.
- Her ip ile adam asılmaz.
- Her işi oluruyla bitirmeli.
- Her işin başı sağlık.
- Her işin dibine darı eker. (Her işin âkıbeti akla derpîş gerek; kâr-ı evvelde kişi âkıbet-endîş gerek).
- Her işte bir hayır vardır.
- Her kadın hanesinin hem hanımı, hem halayığıdır.
- Her kafa her kafaya denk olmaz.
- Her kafadan bir ses çıkar.
- Her kaya her kayaya denk olmaz.
- Her kayadan bir ses çıkar.
- Her kara yüze vurulmaz.
- Her kâre uzatma elin, eteğin, yelkovana ahir döner emeğin.
- Her kârın bir zararı vardır.
- Her karışanın bir görüşeni olur.
- Her kaşığın kısmeti bir olmaz.
- Her katık ekmeye göre olmaz.
- Her kazılan yerden su çıkmaz.
- Her kediye fare inanılmaz.
- Her kelin bir berberi var; her kemâlin bir zevali var.
- Her kemlik bir iyiliğin mukâfatıdır.

- Her kim fukara kalbine dokuna, dokuna sinesi Mevlâ okuna.
- Her kime iyilik edersen sakın ondan kendini.
- Her kimin bağı var, yüreğinde dâğı var.
- Her kimin evlâdı varsa başında büyük derdi var.
- Her koyun kendi bacağından asılır.
- Her kubhun (acelenin) sonu nedamettir.
- Her kuş uçar bir şey olmaz, bıldırcın uçarsa alvarda eder.
- Her kuş yuvasını beğenir.
- Her kuşun bir lânesi var; her haramînin şişhanesi.
- Her kuşun eti yenmez.
- Her sakala bir tarak.
- Her sakaldan bir tel.
- Her sakaldan bir tel çekseler köseye sakal olur.
- Her sarığın ucu ortaya gelmez.
- Her sargı yaraya göre olmaz.
- Her söze inanıp orman taşlar.
- Her sözünde bir çam devirir.
- Her sözünde bir nükte vardır.
- Her şey bitti; lâkin örtüsü kaldı.
- Her şey incelikten, insan kalınlıktan kırılır.
- Her şey olur biter, kösenin sakalından başka.
- Her şey yed-i Kudret-i ilâhiyededir.
- Her şey zıddıyla münkeşiftir.
- Her şeyden elini çekmiş.
- Her şeye benzeyen bir şeye benzemez.
- Her şeye çare bulunur ölümden başka.
- Her şeye kadir Cenab-ı Hak'tır.
- Her şeyi bilen hiçbir şey bilmez.
- Her şeyin azında olur bereket.
- Her şeyin bir ortası bulunur.
- Her şeyin bir sonu var.
- Her şeyin cehlinden ilmi yeğdir.
- Her şeyin dibine bir şey anlamazdan atılma.
- Her şeyin kesreti zarar getirir.
- Her şeyin ortası iyidir.
- Her şeyin ucu bana dokunur.
- Her şeyin yenisi dostun eskisi.
- Her şeyin yokluğu yokluk.
- Her taamın lezzeti tuzdan çıkar; tuz ekmek bilmeyen akıbet gözden çıkar.
- Her tarafı bulaşık, tutulacak yerini bul da tut.
- Her tarakta (bin tarakta) bezi var.
- Her tarlada bir nakil, her adamda bir akıl.
- Her tencereye bir kapak bulunur.
- Her vakti bir sanma.
- Her yerde okka dört yüz dirhem.
- Her yiğidin bir yoğurt yiyişi var.
- Her yiğid(in) (herkesin) gönlünde bir arslan yatar.
- Her yokuşun bir inişi var.
- Her yorulan için bir han yapılmaz.
- Her yuvarlağı ceviz mi sandın?
- Her yüze gülen dost olmaz.
- Her zaman gemicinin istediği rüzgâr esmez.
- Her zaman insana felek yâr olmaz.
- Her zaman kedi kaymak yemez.
- Her zaman yürük bostan kenarına konmaz.
- Her zamanın bir tavrı vardır.
- Her zararda bir hayır var.
- Her zevkin bir humarı var.
- Her ziyan bir öğüttür. (Bir fend).
- Herc ü merc oldu gitti.
- Herif öküzünü kaybetmiş ceplerinde arar.
- Herifin sakalı tutuşmuş; dur şu çubuğu yakayım. (Aman sakalım tutuştu).

- Herkes aklını tellâla vermiş, yine kendininkini beğenmiş almış.
- Herkes ana baba evlâdıdır, mantar gibi yerden bitmedi ya.
- Herkes attığı okun nereye varacağını bilir.
- Herkes başına buyruk.
- Herkes başından korkar.
- Herkes başının çaresine baksın.
- Herkes bildiğini değirmen döndüğünü.
- Herkes bir gûne mihnet içinde.
- Herkes cennete gidecek olsa cehennem boş kalır.
- Herkes davul çalar; (ama) çomağı makama uyduramaz.
- Herkes gidişen yerini kaşır.
- Herkes içindekini kendi bilir.
- Herkes ister yemesini mantarı, ama çekmez babasının kantarı.
- Herkes kabahatini bilir.
- Herkes kendi ayıbını bilmez.
- Herkes kendi çıkarına bakar.
- Herkes kendi çukuruna girer.
- Herkes kendi derdini söyler.
- Herkes günahına göre yanar.
- Herkes kendi huyunu beğenir.
- Herkes kendi lâyığını söyler.
- Herkes kendi nefsini düşünür.
- Herkes sakız çiğner, ama Kürt kızı tadını getirir. (Çiğner ama çatlatamaz).
- Herkese kendi âdeti hoş gelir.
- Herkese kendi şehri güzel görünür.
- Herkese yâr ol, kimseye bâr olma.
- Herkesin abdestinde şüphesi yoktur.
- Herkesin aklı bir olsa koyuna çoban bulunmaz.
- Herkesin arşınına göre bez vermezler.
- Herkesin bir delilik damarı vardır.
- Herkesin bir derdi var değirmencinin de su.
- Herkesin canı tatlıdır.
- Herkesin çektiği kendi ameli cezasıdır.
- Herkesin çektiği kendi dili belâsıdır.
- Herkesin ef'âli kendine iyi görünür.
- Herkesin geçtiği köprüden sen de geçersin.
- Herkesin gönlünde bir arslan yatar.
- Herkesin hamuru ekmeğine göredir.
- Herkesin iç yüzünü Allah bilir.
- Herkesin içi dışıyla bir olmaz.
- Herkesin kendince bir keyfi var.
- Herkesin malı kendine kıymetlidir.
- Herkesin tenceresi kapalı kaynar.
- Herkesin uyduğu imama sen de uy.
- Herkesin üç paralık keyfi var.
- Herkesin yorulduğu yerde bir han yapıvermezler.
- Herkesle refik olma, bilmediğinle çıkma yola.
- Herzevekil-i kâinat.
- Hesabı temiz olanın yüzü ak olur.
- Hesap bilmeyen kasap elinde ne satır kalır ne masat.
- Hesap ettim, hüsam ettim alt çenesi eksik geldi.
- Hey hey ama arpacı para istiyor.
- Hey hey hamistaş eli kuru, gözü yaş.
- Hıh demiş burnundan düşmüş.
- Hımhım ile burunsuz, birbirinden uğursuz.
- Hırsından boğuluyor.
- Hırsından dünyayı görmüyor.
- Hırsından gözünü duman bürümüş.
- Hırsız anahtar istemez.
- Hırsız evden olursa bulunması müşkül.
- Hırsız hırsıza yoldaştır.
- Hırsıza beylerin borcu var.
- Hırsıza ip mücrime zindan.

- Hırsıza iş inanmak, köpeğe peynir tulumu ısmarlamaktır. (Kediye ciğer).
- Hırsıza kapı kilit olmaz.
- Hırsıza yol göstermek.
- Hırsızı evine kadar kovmalı değil.
- Hırsızın çoğalması subaşının başı altındandır.
- Hırsızlığa çıktı, ay ilk akşamdan doğdu. (Kırk yılda).
- Hısım hısımın ne öldüğünü ister, ne onduğunu. (Kardeş kardeşin).
- Hısım ile ye, iç, alışveriş etme.
- Hıyanet köleye ebedî kürek, sadık olan kula baklava börek.
- Hıyar akçesiyle alınan merkebin ölümü sudan olur.
- Hızır gibi yetişti.
- Hızır İlyas'tan sonra yazdır.
- Hızır'a kavuştu.
- Hicaz sığırı gibi gezer yürür.
- Hicran gönlün perdesi.
- Hiç yoktan torlak (köse) iyidir.
- Hiçten hasıl olan hiç.
- Hikmetten dem vurur.
- Hile hurda ne varsa pîrde.
- Hileden sakınan azdır.
- Hilekâr dokuz ocak yıkmayınca bir ocak yapamaz.
- Hilekâr onmaz kuyruğu ele verir.
- Hilekârın gözü yaşlı olur.
- Hilekârın mumu yatsıya kadar yanar.
- Hileyle iş gören mihnetle can verir.
- Hileyle olsaydı sıçan onardı.
- Hindî hırkası alaca.
- Hindî hırkası gibi kırk yamalı.
- Hinoğlu hin bir cin.
- Hint tavuğu gibi kabarır.
- Hitabından atasından.
- Hizmet etmesini öğrenmeyen efendilik edemez.
- Hizmetkârdır efendinin yüzünü ağartan.
- Hoca demiş ki: "Ko, dünya alt üste gelsin; belki altı üstünden iyi çıkar".
- Hoca hakkı görmemiş.
- Hoca hakkı, Tanrı hakkı bende kılar.
- Hoca, karnı doyduktan sonra kırk armut yemiş, onun yeri başka demiş.
- Hoca Nasrettin'i zamanenin.
- Hoca Nasrettin Türbesi.
- Hoca şakirdden künd.
- Hocapaşalı eli maşalı. (Kasımpaşalı).
- Hocayı çıkar da manda kalsın.
- Hokka dört yuvarlak dört.
- Hokkabaz çantası, derviş keşkülü içinde yok yok.
- Hokkabaz çeşmesi gibi hemen akar.
- Hokkabazın yuvarlağına döndü.
- Hokkanın altına gitti.
- Hoş geldin derbeder. Hoş bulduk benden beter.
- Hoşafın yağı kesildi.
- Horendene göre pişir aşını, kocana göre bağla başını.
- Horoz akıllı adam.
- Horoz bile dişisini kıskanır.
- Horoz bile vakitsiz ötmez.
- Horoz çok olan yerde sabah tez olur. (Geç).
- Horoz evlendi komşu tellendi.
- Horoz ibiği gibi bir yana sallanır.
- Horoz kendi çöplüğünde eşinir.
- Horoz ölür gözü çöplükte kalır.
- Horoz öttü dava bitti.
- Horoz sesi işitmedik altını var.
- Horoz uçtu, kervan göçtü, sohbet koca karıya kaldı.
- Horoz yerinde dövüşür.
- Horozdan kaçar kurbanlık koyuna eldivenlikle yem verir.

- Horozlanmaya başladı.
- Horozsuz köyde sabah olmaz.
- Horozu başına bağlamış da çıkmış.
- Huda kadirdir eyler seng-i harâdan güher peyda.
- Huda namerde değil, merde dahi etmeye muhtaç.
- Huri gibi dünya güzeli.
- Huşûnet hamakat.
- Huy canın altındadır; can çıkmayınca huy çıkmaz. (Can çıkarsa huy da çıkar).
- Huylu huyundan vazgeçmez.
- Hükm-i karakuşî.
- Hüküm gâlibindir.
- Hüner makbuldür; ama muteber hüsn-i edeptir.
- Hüner, sahibini aziz eder. (Belli eder).
- Hünersiz adam meyvesiz ağaç.
- Hünkâr düğününde âşık olmadım ya.
- Hünkârın atı bana baktı.

I

- Ihlamurdan odun olmaz, beslemeden kadın. (Oklavadan, halayıktan).
- Ingılıgış buz yokuş.
- Irk ve nesli pak. (Uruğu, soyu).
- Irz düşmanı onmaz.
- Irz ehli düşmez.
- Irz insanın kanı bahasıdır.
- Irz ve namusu yerinde.
- Irzına boğuldu.
- Irzsızdan ırzını satın al.
- Isıran it dişini göstermez.
- Islak kargaya dönmüş.
- Islanmışın yağmurdan pervası yoktur.
- Ismarlama hac kabul olmaz.
- Işıksız odada kedi gözü gibi parlıyor.
- Izbandut gibi bir herif.

İ

- İbadet de mahfi, kabahet de.
- İbadetle cennete girilmez; kalb-i selim lâzım.
- İbadette riya, kabahatte haya olmaz. (İbadet de kabahat de kul içindir).
- İbrik kadar kocası olanın kulpu kadar rağbeti olur.
- İbtida kavil, sonra savul. (Evvel kavil, önce).
- İç acısın(ı) taban acısı çıkarır.
- İç dedilerse çeşmeyi kurut demediler ya. (Tut dedimse yut demedim ya). (Vur dedimse).
- İç güveyiden hallice.
- İç oğlan çavuş kıyafetli.
- İçerisi salepçi güğümü; ağzından bal akar. (İçerisi Mahmut Paşa Çarşısı).
- İçi beni yakar dışı eli.
- İçi dışına benzer, içi dışına uymaz. (İçi başka dışı başka).
- İçinde ecinniler top oynar.
- İçinden pazarlıklı.
- İçine girmeyen hâli bilmez.
- İçtin üzüm suyunu, döktün yüzün suyunu.
- İfrit gibi insanın damarına girer.
- İftar başında sivri sineğin sedasına "Azîz Allah" denir.
- İftar kebabıyla, herkes erbabıyla.
- İğne atsam yere düşmez.
- İğne ile kuyu kazar.
- İğne yemiş küpe dönmüş.
- İğne yurdusundan deve başı geçmez.
- İğne yurdusundan Hindistan'ı seyreder.
- İğneden ipliğe varınca.
- İğneyi kendine sok, çuvaldızı ele sonra sok.
- İhmalin her gün zararı çekilir. (İhmal devlete zarardır).

- İhramla kişi murabıt olmaz.
- İhsan insan gölgesidir.
- İhtimaldir deniz ateş alır.
- İhtimaldir padişahım, belki derya tutuşa.
- İhtiyar, genç alırsa el alır.
- İhtiyara yoksulluk güç.
- İkbal (istek) olmadıkça taamın tadı olmaz.
- İkbali ya atta, ya itte.
- İki arslan bir posta sığmaz. (Bir çuvalda iki horoz).
- İki at bir kazığa bağlanmaz.
- İki ayağını bir pabuca koydular.
- İki buhur bir paraya.
- İki bülbül bir dala konmaz.
- İki cambaz bir ipte oynamaz.
- İki cami arasında kalan beynamaza döndü.
- İki cami arasında kalmış beynamaz.
- İki çıplak hamamda yaraşır.
- İki deliye bir uslu koymuşlar. (Kırk deliye bir).
- İki dirhem bir çekirdek.
- İki döşek bir yorgan, o da boz eşeğe destan.
- İki el bir baş içindir.
- İki eli kızıl kanda olsa gelir, yetişir.
- İki eli yağlı kara.
- İki elim, on parmağım yakanda.
- İki elimiz yanımıza gelecek.
- İki elin sesi var, bir elin nesi.
- İki elin vergisi gönül sevgisi.
- İki eliyle kara bulaştırır.
- İki gönül bir olunca samanlık seyran olur.
- İki göz (el) bir baş içindir. (El eli).
- İki ile iki dört eder.
- İki iş bir olmaz, başka başka düşünmeli.
- İki kamçıya bir kuyruk, herkes kendi başına buyruk.
- İki kaptan bir gemiyi batırır. (Bir gemide iki kaptan olmaz).
- İki karpuz bir koltuğa sığmaz.
- İki kedi bir arslana yeter. (Taydır).
- İki kıbleye tapanda din olmaz.
- İki kılıç bir kına girmez.
- İki kişi dinden çıkınca bir kişi candan çıkar.
- İki kişi lâkırdı ederken sen üçüncü olma. (İkiye üçüncü olma).
- İki kişi yerinden kımıldansa bir üçüncüye de yer olur.
- İki kişiye bir söz.
- İki köpek bir kemiği paylaşamaz.
- İki kulak bir dil için; sen iki işit bir söyle.
- İki kuru bir yaş olmazsa bağrını deş.
- İki lâkırdıyı bir yere getiremez.
- İki öküze bir saman veremez.
- İki pilâv arasında bir su gerek.
- İki sağırlar birbirini ağırlar.
- İki sakîmden bir müstakîm çıkar.
- İki söz bir pazar.
- İki su bir ekmek yerini tutar.
- İki şilte bir yastık onu da eşeğe astık.
- İki taş çatarlar karı diye satarlar.
- İki taş çattın baca oldu; her kime varsan koca oldu.
- İki tavşan birden tutulmaz.
- İki testi tokuşunca biri elbet kırılır.
- İki yakası bir araya gelmez.
- İki yaşındaki sıpa suya kendi gider.
- İki yeminden bir emin.
- İkide bir çekilmez yârin cefası.
- İkide çalar bu zurna.
- İkindiden sonra dükkân açmış.
- İkisi de kispetli pehlivan.
- İkisi demir iki pamuğu kıvrak olur.
- İkisini bir kazanda koysalar yine kaynamazlar.

- İkrarını gözet, olma abes-gû.
- İler tutar yeri kalmamış.
- İlik gibi nefis.
- İlim ahirete beraber gider.
- İlim bir noktadan ibaretmiş.
- İlim deryadır.
- İlim, ilmu'llah'tır.
- İlim sârikten salim bir hazinedir.
- İlim şeytanda da var.
- İlim yalnız cehli giderir.
- İlim yumuşak döşekte batmaz.
- İlimdar cehli, alemdar kaleyi fetheder.
- İlk atılan taş uzak düşer.
- İlk gözünün ağrısı.
- İlk pazar pazardır.
- İlk vuran okçudur.
- İllet-i aşka ilâç ne kâr eder.
- İlletle, kılletle ömür geçirmiş.
- İlme ar olmaz; ar eden behredar olmaz.
- İlm-i ebdan, ilm-i edyandan mukaddemdir.
- İlmin dostundan düşmanı daha çoktur.
- İlimiyle âmil olmayanın va'z u nasihati tesirsiz kalır.
- İlmu'llah herşeyi muhîttir.
- İmam bayıldı, müezzin ayıldı.
- İmam bile okurken yanılır. (İmam okurken bile cemaat yanılır).
- İmam evinden aş, ölü gözünden yaş.
- İmam evine baklava gitmiş, sana ne.
- İmam feneri gibi her tarafa döner.
- İmam olacak yüzü gülecek.
- İmama ıskat değsin; ölü nasıl giderse gitsin.
- İmama uygun cemaat.
- İmanlı kulda temellük olmaz.
- İmece gücü bulutlu görmeyene ne mutlu.
- İmtinayla yaşamaktan serbestçe ölmesi (yeğdir).
- İnadı inattır.
- İnanırsan kitaptır her berk.
- İnanma (güvenme) dostuna, saman doldurur postuna.
- İnayet ola öteki kapıya.
- İnce deme kalın deme hemen al; yaş deme kuru deme hemen al.
- İnce eleyip sık dokuma.
- İnci gibi gözyaşları döktü.
- İncili Çavuş'u mat eden sadedillerden.
- İnersin gönül inersin; attan eşeğe inersin. (Attan).
- İneğe küftün verilmezse sütü alınmaz.
- İngiliz tabancası mı kurulur. (Çakmağı).
- İniş aşağı kavga olmaz; atta duran var, duramayan var. (Durur var, durmaz var).
- İniş aşağı kavga olmaz; bunda kulansız var, kuskunsuz var.
- İnsaf dinin yarısıdır.
- İnsafın yoksa burnun da mı yok.
- İnsan beşer dişleri düşer dörder beşer. (Kuldur şaşar).
- İnsan beşer, kuldur şaşar.
- İnsan bilir insan kıymetini; sarraf bilir altın kıymetini.
- İnsan bir kere ölür.
- İnsan çifttir.
- İnsan değil ya mahluk.
- İnsan demirden sert, taştan berk, güldeden naziktir.
- İnsan farır (düşer); ama gönül farımaz (kocamaz).
- İnsan ihsan kuludur.
- İnsan insana lâzım olur.
- İnsan insanın şeytanıdır.
- İnsan insanla hayvan hayvanla.
- İnsan kâh olur dağ kaldırır; kâh darıyı kaldıramaz.
- İnsan kısmetini aramazsa kısmet insanı arar.

- İnsan konuşarak hayvan koklaşarak. (Hayvana nazar).
- İnsan mürekkep yalamakla âlim olmaz.
- İnsan ne bulursa dilinden bulur.
- İnsan nisyandan hâli olmaz.
- İnsan nisyan kuludur.
- İnsan nüsha-i kübrâdır.
- İnsan odur ki kendine güç getirmeye.
- İnsan okurken bile yanılır. (İmam bile okurken).
- İnsan olan bir kere yanılır. (Kör odur ki).
- İnsan olan kerametten hâli değil.
- İnsan olduğu yeri şereflendirir.
- İnsan söyleşe söyleşe, hayvan koklaşa koklaşa.
- İnsan şeytanı cin şeytanından beter olur.
- İnsana ata, ana gibi yâr olmaz.
- İnsana çok iyilik yaramaz.
- İnsana döven yarar, deveye diken.
- İnsana kardeş gibi yâr, Irak gibi diyar olmaz.
- İnsanda Laz, yemişte kiraz, hayvanda kaz. (Eşeğe).
- İnsanı görürsün, yüreğindekini ne bilirsin.
- İnsanın alacası içindedir; hayvanın alacası dışında.
- İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez; tatlı dilinden başka nesi olur.
- İnsanın fenası olmaz, meğer parası olmaya.
- İnsanın gözü yerin kulağı var.
- İnsanın gözünü bir avuç toprak doyurur.
- İnsanın izzeti de elindedir, zilleti de.
- İnsanın piçi, paranın tuncu, dünyanın ucu.
- İnsanın söylemezinden, suyun şarlamazından korkulur.
- İnsanın (yiğidin) söz anlamazı, atın gem almazı.
- İnsanın yüzü yumuşaktır.
- İp ipullah, sivri külâh.
- İp kaçkını zindan gülü.
- İp takmadı hiç.
- İpe un serdi kurnaz.
- İpi yok sapı yok.
- İpini kopardı.
- İpiyle kuyuya inilmez. (Komşu ipiyle, onun ipiyle).
- İpliği pazara çıktı. (Anasının).
- İpsiz sapsız. (Meftuh ayıpsız).
- İpten, kazıktan kurtulmuş.
- İpten kuşak kuşandı.
- İpucu vermez Malkoçoğlu'dur.
- İrfan, sahibini aziz eyler.
- İrisini ipe, ufağını çöpe dizdi.
- İskandil eder.
- İslam'ın şartı beş; altıncısı insaf demişler. (Haddini bilmek).
- İsmi cismine muvafık değil.
- İsmi var cismi yok.
- İstanbul karışmuruş al sana bir kara kuruş.
- İstanbul'un yangını olmasaydı evlerinin eşiği altından olurdu.
- İstemem diyenden korkmalı. (Aç ile).
- İstemem yan cebime koy.
- İstenilen yere git âr eyleme, istenilmeyen yere gidip dar eyleme.
- İster isen Hakk'a olmak âsi, ya mütevelli ol ya vasi. (Olayım dersen).
- İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü.
- İsteyenin kuluyum, istemeyenin sultanı.
- İstikamette kalem, şu'lede mum olsa kişi, yine mikrâz-ı ecelden serini kurtarmaz.
- İş amana binince kavga uzamaz.
- İş bilmez adam, oşt bilmez Kürt itine benzer.

- İş bitirenin kötüsü olmaz. (İnsanın kötüsü).
- İş bitti kavga savuldu.
- İş elbirliğiyle olur biter.
- İş ister işten kaçar.
- İş işi açar.
- İş işin aynasıdır. (El elin).
- İş işten geçti.
- İş itikada bağlıdır.
- İş ola hayrı gele.
- İş ola padişahım.
- İş olacağına varır.
- İşi Allah'a kaldı.
- İşi altın oldu.
- İşi çığırından çıktı.
- İşi çocuk oyuncağı.
- İşi dişinin dibinde.
- İşi erbabına işletmeli.
- İşi kaçan ağanın işine benzer.
- İşi sırma gümüş gibi temiz.
- İşi ters tutar aykırıdan (arkurudan) gelir.
- İşi yüzüne bulaştırır.
- İşin encamını düşünmeyen açıkta kalır.
- İşin sonuna bak.
- İşin yoksa şahit ol, borcun yoksa kefil. (İster isen).
- İşini sağ kazığa bağla; sonra talihe ısmarla. (Eşeği).
- İşitilmemiş haber yoktur cihanda.
- İşkembeci kazanından dîbâ parçası çıkmaz ya!
- İşkilli pazar mide bozar.
- İşleyen demir ışılar; işlemeyen mûşılar. (Paslanır kalır).
- İşret insanın mihengi(dir).
- İştah dediğin diş altındadır.
- İşte böyle haller beşikteki başın sallar. (Hep deli).
- İşte geldi birisi hani bunun gerisi.
- İşte geldik gidiyoruz; şen olasın Halep şehri.
- İşte geldik Samsun'a can da geldi burna.
- İşte kılıç işte meydan.
- İşten artmaz dişten artar.
- İtap müstahak olanadır
- İt de dokuz okka, yağ da dokuz okka.
- İt demirci dükkânından ne alır?
- İt derisinden post olmaz; Rum, Ermeni'ye dost olmaz.
- İt dışına domuz derisi.
- İt issi seni tanımıyor. (İt iti, köpek dayısını tanımaz).
- İt etinden, iliğin sinirinden köftelik.
- İt ile çuvala girilmez. (Kedi ile harara).
- İt ile dalaşmaktan çalıyı dolaşmak.
- İt ite, it de kuyruğuna buyurmuş. (İt iti tanımıyor, it de kuyruğunu).
- İt iti bulur. (İt iti yemez).
- İt kursağı yağ götürmez.
- İt sürü akçe kazan.
- İt sürüsü kalabalık.
- İt ürür kervan göçer.
- İt yelmekle kocar. (İti yol kocatır). (Köpek).
- İti ite salarlar.
- İti öldürene sürütürler.
- İtin ayağını taştan mı sakınırsın.
- İtin çakşırı olmaz.
- İtin yatağında ekmek ufağı bulunur mu?
- İtin yediğini ürüdüğüne sayarlar.
- İttifakta hata olmaz, ihtilâfta rahat.
- İyi adamın ağzından iyi çıkar; kötü adamın ağzından kötü.
- İyi adamın karısı kurna başında belli olur.
- İyi ayakkabı adama yürüme öğretir.
- İyi dost kara günde belli olur. (Eski dost).
- İyi eden iyi bulur; kötü eden kötü bulur.
- İyi evlâdın var neylersin malı.

- İyi evlât anayı babayı vezir eder, kötü evlât rezil eder.
- İyi, gitmeyince kadri bilinmez.
- İyi gün dostu pertavsız gibidir.
- İyi günün dostları kötü günüm düştü gel. (Eski dost kara gün).
- İyi ile konuşan çuvalına un doldurur.
- İyi ipek kendini kırdırmaz; iyi kadın kendini dövdürmez.
- İyi iş altı ayda çıkar.
- İyi kadının kocası cüppesinden bellidir.
- İyi- kötü geçit başında belli olur.
- İyi nasihat verilir iyi ad verilmez.
- İyi olacak hastanın hekim ayağına gelir.
- İyi olursa bahtından, kötü olursa bizden bilir.
- İyi söyleyen iyi işitir; kötü söyleyen kötü.
- İyi yalan bu yalan, fili yuttu bir yılan.
- İyice fırsat keramete kıç attırır.
- İyiden yaramazlık gelmez.
- İyiliğe iyilik her kişinin kârı; kemliğe iyilik er kişinin kârı.
- İyiliğe iylik olsaydı koca öküze bıçak olmazdı.
- İyiliğe kemlik âlemde olagelmiş olagider.
- İyilik bilmeyen adam, adam sayılmaz.
- İyilik et kele, öğünsün ele.
- İyilik gariptir; sahibini kimse tanımaz.
- İyilik gibi âlemde sermaye olmaz.
- İyilik iki baştan olur.
- İyilik işle at denize, balık bilmezse Hâlik bilir.
- İyilik zayi olmaz.
- İyilikle konuş ki iyilik gelsin başına.
- İz'an dedikçe uzanıyor.
- İz'anına aferin eşeği tanıdı. (Adımına).
- İz'ânına âferin ki bildi.
- İzharı güç ızmarı güç.
- İzmir'in siyahı, Şam'ın şekeri, Medine'nin hurması; züğürtlükten geliyor bıyık burması.

K

- Kaba saba söyler bir adam.
- Kabadayı tükürdüğünü yalamaz.
- Kabağı yiyen gerdeğe girsin.
- Kabağın sahibi razı olmaz.
- Kabahat baltada da sapta da.
- Kabahat iğde de var, forkta da var; onu işleyen kahpede de.
- Kabahat ipliği eğirende değil, iğ ile çıkrıkta.
- Kabahat mahfi, ibadat mahfi.
- Kabahat ölende mi öldürende mi?
- Kabahat samur kürk olsa kimse üstüne almaz.
- Kabahatin büyüğü küçüğün.
- Kabak başına patladı.
- Kabak deyip de geçme cennet taamıdır.
- Kabak gibi su üzerinde yüzer.
- Kabak olmuş da boy veriyor.
- Kabak tadı verdi. (Çok söyledi).
- Kabına kaçağına sığmıyor.
- Kabiliyet talimle olmaz.
- Kabiliyetin mektebi yoktur.
- Kabir azabı gibi çekilmez.
- Kabir suali soruyor.
- Kabri baldıranlık olsun. (Ruh-i revanı).
- Kabrinde de rahat yatırmayacaklar.
- Kabrini Allah geniş eylesin.
- Kabrinin üstü geniş olsun.
- Kabul olunmayacak duaya amin denmez.
- Kabüllendi. (Üzerine yattı).
- Kâbus, belâ gibi insanın üzerine çöker.
- Kaçan balık büyük olur.
- Kaçan kaçana bir bozgunluk.

- Kaçanın anası ağlamamış.
- Kaçmaktan kovmaya meydan yok.
- Kademi dağlansın.
- Kademi yaradı.
- Kader de de dur.
- Kader olmayınca kadir bilinmez.
- Kaderde varsa görülür.
- Kaderin yaptığını(ı) kim yapar.
- Kaderine küssün.
- Kadı ekmeğini karınca yemez.
- Kadı kızı Kadire, geldi çıktı sedire.
- Kadı kızında bile kusur olur.
- Kadı kızından beyaz.
- Kadın kısmının saçı uzun olur aklı kısa.
- Kadın kısmının şerrinden Allah'a sığınmalı.
- Kadının bildiğini garip de bilir.
- Kadının sofusu, şeytanın maskarasıdır. (Cahilin).
- Kadının şamdanı altın olsa mumu dikecek erkektir.
- Kadınların tandırnamesi. (Karı).
- Kadısız müftüsüz dağlar gibi.
- Kadir gecesi doğmuş.
- Kafes büyük ama içinde bülbülü yok.
- Kafesten bakar Varna tavuğu.
- Kâfir ağlar bizim ahvâl-i perişanımıza.
- Kâfir edip de mürtet dedirtecek adama.
- Kâfur gibi kâfir.
- Kâğıdın yüzünü ağartan karadır.
- Kâğıt helvası gibi yamyassı.
- Kâh olur âşık-ı şeydâya düşer istiğna.
- Kâh olur gurbet vatan gâhi vatan gurbetlenir.
- Kahpenin alı, çingenenin malı.
- Kahpenin sonu ebelik, külhaninin sonu dedelik.
- Kaht-ı ricâl gibi ilâçsız dert olmaz.
- Kahvaltı olmayınca kahve etmez fayda.
- Kahve dövücünün hınk deyicisi.
- Kahve, enfiye ve afyon ah o kâfir, macun, işte bu beş deliler eyledi beni mecnun.
- Kahve peykesinde âleme nizam veriliyor.
- Kahve tütün, keyifler oldu bütün.
- Kahve Yemen'den gelir, bülbül çimenden.
- Kahvehane lâkırdısı.
- Kahvenin yüzü kara ama meydanı pak.
- Kalabalıkla görülen iş alaca(lı) olur.
- Kalabalıkta eşeğin kuyruğunu kesme; kimi uzun der kimi kısa.
- Kalafata yatmış yine.
- Kalafatçı köpeğine dönmüş. (Sal üstünde kalan).
- Kalaylı bakır küflenmez.
- Kalbi kararmış masiyetten.
- Kalbin şahadeti, yüz şahitten kavi(dir).
- Kalbine gelen başına gelmesin.
- Kalbini etme bir nefes gafil.
- Kalbur üstüne gelenler.
- Kalburun dibi yok ama hele kenarına bak.
- Kaldırım kabadayısı.
- Kaldırım kargası.
- Kaldırım ziyafeti enfiye ikramı.
- Kaldırımda kılıç sürümek kolaydır.
- Kaldırıp kendini denize atar; topuğunu bile ıslatmaz.
- Kaldırma halıyı söyletme deliyi.
- Kale içinden feth olur.
- Kale kapısına sığmaz; fındık kabuğuna sığar.
- Kalem efkârın tercümanıdır.
- Kalem kılıçtan keskindir.
- Kalem-i Kudret'le yazılan bozulmaz.
- Kaleminden kan damlar. (Kılıcından).
- Kalendermeşrep bir adam.
- Kalıbına kıyafetine bakan adam sanır. (Kalıbı, kıyafeti yerinde).

- Kalıbından kıyafetinden utanmaz.
- Kalıp kıyafetle adam, adam olmaz.
- Kalp akçe bulan nasıl sevinir.
- Kalp bir sırça saraydır, değme, çabuk kırılır.
- Kalpten kalbe yol var. (Kalp kalbe karşıdır).
- Kalyon deniz yüzünde yürür, kayık kenarda kalır.
- Kalyon yapan Bey.
- Kalyoncu suratı gibi yüzü.
- Kambersiz düğün olmaz.
- Kamçısı belinde külhanbeyi.
- Kamçıya kuvvet kuskuna minnet.
- Kameti artık pek uzattı.
- Kameti arttırdı babalık.
- Kamış uzar tel verir, bize böyle el verir,
- Kan alacağına (can) al.
- Kan alacak damarı bilir.
- Kan edene kanun ederler.
- Kan eyle, kanun eyleme.
- Kan gövdeyi götürdü.
- Kan ilik kurutur.
- Kan kardeşi.
- Kan kaynadı suyu çekti.
- Kan kırmızı(sı) karpuz.
- Kanaat servet.
- Kanaat tükenmez hazinedir.
- Kanatsız kuş uçmaz.
- Kanca beraber manca beraber.
- Kancayı takmaya görsün, halas mümkün değildir.
- Kancı dükkânının mayıs çiçeği.
- Kancıyı mayıs doyurur.
- Kande olsa âşık-ı bîçâre canânın arar.
- Kanı başına sıçradı.
- Kanı kanla yumazlar; kanı su ile yuyarlar.
- Kanı, katli helâl.
- Kanına bulsa ekmek doğrar.
- Kanına susamışçasına saldırıyor.
- Kanlım olsun da kardeşim olsun.
- Kantar elinde devat belinde.
- Kânun hasedi ateş aldı.
- Kap sirkeye göredir.
- Kapabilirsen kapa kap, kapamazsan baka bak.
- Kapağı attı.
- Kapan kapan bir yağmadır gidiyor.
- Kapan kaptı sen ağzını poyraza aç.
- Kapana tutuldu.
- Kapar mısın hacı babanın külâhını.
- Kapı Allah kapısıdır.
- Kapı kapı dolaşır.
- Kapı kapamaca deliler.
- Kapıdan kovsan bacadan düşer.
- Kapıdan kovulsa bacadan düşer.
- Kapılı bacalı oldular.
- Kapımız küçüktür, pahalı şey sığmaz.
- Kapını Türk'e, yakanı kürke alıştırma.
- Kapının kanadı kesenin ağzıdır.
- Kapısı açık sofrası meydanda.
- Kapısını aşındırdılar.
- Kapısını büyük açan misafire katlanır. (Deveci ile).
- Kapış kapış bu ya!
- Kapıya varsan efendi uyur, elde armağan olsa vay efendim buyur!
- Kapkap ile (nalın ile) yücece, esvap ile kabaca.
- Kaplumbağa kabuğunda: "Ne büyük sarayım var!" dermiş.
- Kaplumbağa kabuğuyla herkes erbabıyla.
- Kaplumbağa yumurtasını gözüyle ısıtır.
- Kapması ile kaçması bir oldu.
- Kaptan deniz tükendi.
- Kaptan paşa kırk ayağı gibi denizin altını üstüne çevirdi.

- Kaptan paşa koyunları denize salmış.
- Kâr eden ar etmez.
- Kar gibi ak süt gibi pak.
- Kar küreliyor mübarek.
- Kar ne denli çok yağsa yine yaza dayanmaz.
- Kar parçası gibi bembeyaz.
- Kâr u kispte zahmet çeken, rahat u rahmeti bulur.
- Kar yağacak kara gün doğacak, bir eşeğin sırtına kırk adam binecek.
- Kâr, ziyanın kardeşidir. (Kâr ile zarar ortak).
- Kara bakanın gözü kamaşır.
- Kara binamaz.
- Kara bulut gibi Karagöz perdeyi topladı.
- Kara cehennem kesildi başımıza.
- Kara çalı gibi araya girer.
- Kara dimağlı kara. (Kara).
- Kara, gözde olsun, yüzde olmasın.
- Kara gün dostu az olur. (Eski dost kara gün atı).
- Kara gün kararıp durmaz.
- Kara haber tez erişir.
- Kara haberci.
- Kara haberden başka daha ne haberi var.
- Kara kar yağmış.
- Kara kış âlemin yüzünü ağardır.
- Kara kışı kapıya getirdi.
- Kara kışta ak sadeler giyer. (Paşalının düşkünü).
- Kara kışta küpe girecek.
- Kara sinekten beyaz ineğin çektiğini Mevlâ bilir.
- Kara tilkinin kuyruğunu akla getirme ha!
- Kara yanına varma kara bulaşır.
- Karabatak gibi batar, yine çıkar.
- Karabet; rekabet; hısım, hasım.
- Karabıçak meyhanesine döndürdü.
- Karaca kuraca bir adam.
- Karadakiler denizdekilerin halinden ne bilsin?
- Karadeniz coştu, dalga baştan aştı.
- Karadeniz fırtına, al pırtıyı sırtına.
- Karadeniz'de gemilerin mi var? Ne düşünüyorsun?
- Karadeniz'e kapak uyduracak.
- Karadeniz'e mi sefer edeceksin? Telâşın ne?
- Karagöz'den echel.
- Karagöz'ün atı gibi yerinde tepinir.
- Karakulak suyundan hafif.
- Karalama meşke, firkat, aşka metanet verir.
- Karaman'ın koyunu sonra çıkar oyunu.
- Karanlığa tabanca (kubur) sıkar.
- Karanlık dünyaya gitti.
- Karanlık evin kül kedisi.
- Karanlık gecede karıncayı fark eder.
- Karanlık gecenin kara yüzlü müşterisi.
- Karanlıkta göz kırptığını kim bilir.
- Karanlıkta kim kime.
- Karaya sabun, deliye öğüt neylesin.
- Karayı yumakla ağarmaz.
- Karda gezer izini belirtmez.
- Kardan arslandır, güneş görmeye gelmez.
- Kardeş bulunmaz, karı bulunur. (Karı bulunur ama).
- Kardeş değil bakıra taş.
- Kardeş din kardeşidir.
- Kardeş gözündeki çöpü göreceğine, kendi gözündeki merteğe bak.
- Kardeş kardeşi bıçaklamış; dönmüş yine kucaklamış.
- Kardeş kardeşin ne öldüğünü, ne de onduğunu ister.
- Kardeşçe taksim.

- Kardeşin büyüğü peder, küçüğü evlât yerine geçer.
- Karga derneği insan örneği.
- Karga gibi gözü lâşede.
- Karga görürse hocaya haber verir.
- Karga Kara Dayı'nın üzerine imiş.
- Karga karganın gözünü oymaz.
- Karga, kekliğe taklit ile kendi yürüyüşünü kaybetmiş.
- Karga, öküzün başını kendi çıkarı için bitler. (Karga mandayı tevekkeli bitlemez).
- Karga tûtî, şap şeker olmaz.
- Karga yavrusuna bakmış da: "Ah benim ak topuklu evladım!" demiş.
- Kargayı bülbül yerine satmak ister.
- Kârgir iratları mı var? (Nedir bu sefahet?).
- Kâr-ı evvelde kişi akıbet-endiş gerek.
- Karı koca ipek, araya giren köpek.
- Karı malını yiyip de onmuş var mı? Kes bir soğan daha.
- Karı sözüne bakan karıdır.
- Karı şerrine uğramış.
- Karı tennûresi.
- Karı yüzünden gülen ömründe bir kere güler.
- Karıdan korkmayan yanılır.
- Karılar hamamı gibi.
- Karımın buyurduğu başa, anamınki dağa taşa.
- Karın karına yanaşmış.
- Karın, karındaştan yakın. (Karın).
- Karınca ayağı gibi işlenmiş.
- Karınca beli ince.
- Karınca gibi tanekeş.
- Karınca kadarınca. (Kararınca).
- Karınca yuvası gibi kaynar.
- Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar.
- Karıncalar çekirgenin budun (u) çekmiş Süleyman'a, nemiz vardır size takdîme şâyetse fakîrâne
- Karıncalı demirden yapılan kılıca peynir.
- Karıncalı kütük giren çıkan belirsiz.
- Karıncanın bile kanı var.
- Karıncanın getirdiğini kimse getiremez.
- Karıncanın kanatlanması zevaline işarettir.
- Karıncanın kumu çıktı.
- Karıncanın sofrası var.
- Kârında acele etme.
- Karının biri a'lâ, ziyadesi belâdır.
- Karısı olmayanın darısı başına.
- Karış karış her yeri bilir.
- Karış karış yağ bağlar.
- Karış karış yere geçti.
- Karışık ipliğin buruşuk bezi.
- Karışma işime dolaşma peşime.
- Karıyı sırdaş eden esrara tellâl aramaz.
- Kariha geniş olursa düşünce az olur.
- Karîne ile karın yarılmaz.
- Karnı karnına geçmiş.
- Karnı tok gözü aç.
- Karpuz kökünde büyür.
- Karpuz olursa kar buz olmaz.
- Karpuz sulandıkça büyür.
- Karşı bağın üzümü, dinle sözümü.
- Karşıdan gördüm bir yeşil türbe, içine girdim estağfirullah tövbe.
- Karşında duran sebilci bardağı değil.
- Kart ağacın eğilmesi güç olur. (Ağaç fidan iken).
- Kart gâvur imana gelmez.
- Kartal kanadıyla akıntı sökülmez.
- Kartal sinek almaz.
- Kartala bir ok değmiş, yine kendi yelesinden. (Ormana).
- Kartal'a varıyor.

- Karun malı olsa israfına yetmez.
- Karun malına malik olsa bir akçesine kıyamaz.
- Kasaba et borcu yok ya.
- Kasaba: "Vasiyet et" demişler. "Mardasız et satmayınız!" demiş.
- Kasaba yağ kaygısı, keçiye can kaygısı. (Çobana).
- Kasabın al (et) fikrası gibi.
- Kasap satırı gibi tın tın ötüyor.
- Kasvetsiz ağız anahtarsız açılır.
- Kâse yalar, döner sahibine salar.
- Kasım gibi yüzü ekşi.
- Kasım lodosu gibi insanın beyninde patlıyor.
- Kasımın kırkı, pastırma ayazı imiş.
- Kasımpaşa edepsizi.
- Kasımpaşa karısı gibi eli bayraklı.
- Kasımpaşa'nın seferi kömürlüğe.
- Kaside şairin keşkülüdür.
- Kasîr olan fitne olur
- Kaş ile göz, küsûru söz.
- Kaş yapayım derken göz çıkarır.
- Kaşığa ne gelirse bahtıma.
- Kaşığı herkes yapar; ama sapını ortasına getiremez.
- Kaşığıyla yedirir, sapıyla göz çıkarır.
- Kaşık düşmanı evdedir.
- Kaşık kısmete vasıta.
- Kaşıklık sepetinde fareler mi oynuyor.
- Kaşınmaya tırmak ister.
- Katarda bulunan hatarda bulunmaz.
- Katarda deve bir kükrer.
- Katı açılma (serine) soğuk geçer. (Çok açılma).
- Katı yaydan ok çıkar gibi.
- Katığı ekmeğine denk.
- Katır çiftesinden sakınmalı.
- Katır nazı, eşek cilvesi, çüş kadınım çüş.
- Katıra: "Baban kim?" demişler. "At, dayımdır" demiş.
- Kâtibe sermâye göz, gevezeye söz.
- Kâtibin kalbi başka kalemi başka.
- Kâtip kalemini dişiyle de keser.
- Kâtip yazar, rençper kazar.
- Katre katre âb-ı rahmet akıbet derya olur.
- Kav çakmak kesesi gibi büzülmüş.
- Kavsara sepeti gibi delik deşik.
- Kavağa mı Haseki Ağa?
- Kavak ağacı gibi hayırsız. (Meyvesiz).
- Kavak ağacından odun, halayıktan kadın. (Halayıktan).
- Kavakta nar biter, kafan kadar.
- Kavga bizim yorganın üzerine imiş.
- Kavga- dövüş hele işi bitirdik.
- Kavga edecek adam arıyor.
- Kavga kaşağısı bir adam.
- Kavga kızıştı mı oradan kaç.
- Kavga kızıştırıcı müfsit.
- Kavga sen ben demekle çıkar; dövüşte yumruğa bakılmaz.
- Kavgada kılıç ödünç verilmez.
- Kavganın iyisi boğaz kavgası.
- Kavganın iyisi olmaz.
- Kavganın sonu dayak.
- Kavgasız evin kaynanası.
- Kavgaya katılma, bilmediğin işe atılma.
- Kavil ile baş kesilir.
- Kavuğu büyük kendi küçük şalgam efendi.
- Kavuk ayağa, mest başa giyilmez.
- Kaymağı seven, mandayı cebinde taşır.
- Kaynana böcü oğlu cici.
- Kaynana gelinin altın duvağı.
- Kaynana geri oğlu beri.
- Kaynana pamuk yumağı olup raftan düşse gelinin başına yarar.
- Kaynana zırıltısı.

- Kayserliye eşek boyaması öğretmek.
- Kaz beyinli bir ahmak.
- Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez.
- Kaz gibi. (Abbas'ın kör kızı gibi yutar kapar mısın arabadan bostanı).
- Kaz gibi ağzını açacağına gözünü aç.
- Kaz gibi boynunu uzatır, bakar.
- Kaza, belâ sandığı gibi.
- Kaza geldikçe dâniş gözü kör olur.
- Kaza oku yed-i Kudret'ten çıkar.
- Kazan kaynar dibine çöker.
- Kazan kaynar maymun oynar.
- Kazan kazan da kazancıya ver.
- Kazanın doğurduğuna inanan, öldüğüne de inanır.
- Kazanın görünürü var görünmezi var.
- Kazanmayınca kazan kaynamaz.
- Kazaya rıza gerek.
- Kazı koz anlar.
- Kazılmış mezarın ölüsü.
- Kâzip, kâtibin kardeşidir.
- Kazma kuyuyu kendin düşersin.
- Keb zortla iş bitmez.
- Kebapçı kedisi gibi yutkunma. (Arpacı kumrusu).
- Kebenin altında er yatar. (Çul içinde küheylân).
- Keçesini sudan çıkardı.
- Keçi kurttan kurtulursa gergedan olur.
- Keçinin de sakalı var.
- Keçiye can kaygısı, kasaba yağ kaygısı. (Çobana).
- Kedi arslan ağzından şikâr almak ne mümkün.
- Kedi bulunmayan hanede fare baş kaldırır.
- Kedi ciğere bakar gibi neye bakıyorsun.
- Kedi ete yetişemezse: "Bugün oruç" dermiş.
- Kedi gibi mırnavlıyor.
- Kedi gibi nankör.
- Kedi gibi nereden atsan dört ayak üzerine düşer.
- Kedi gibi yakında dama çıkacak.
- Kedi gözü gibi parlıyor.
- Kedi gözünü kapar, ekmeğini öyle yer.
- Kedi ne butu ne?
- Kedi nefesi tıknefes getirir. (Dîk nefes).
- Kedi öldü fareler baş kaldırdı.
- Kedi tavşan tutmaz.
- Kedi uzanamadığı ciğere: "Mundar" der.
- Kedi yavrusunu yiyeceği vakit: "Sıçana benziyor" dermiş.
- Kedinin ayağı kaç.
- Kedinin gözü sıçan deliğindedir.
- Kedinin hacca gitmesine benzer.
- Kedinin izine gelinin yüzüne.
- Kedinin kabahatini önüne koyarlar öyle döverler.
- Kedinin seğirdeceği samanlığa çık.
- Kedinin yedi canı var.
- Kedinin yemediği ot başını ağrıtır.
- Kedinin yürüklüğü samanlığa kadardır.
- Kedisinden köpeğinden geçilmez.
- Kediye göre fare kıtlığı mı var?
- Kediyi koynuna alan burnuna teneke kaplasın.
- Kediyle harara girilmez.
- Kefen soyucu.
- Kefenini yırttı birkaç kere.
- Kehribar gibi sararmış.
- Keklik, saksağana taklit ederken kendi yürüyüşünü kaybetmiş.
- Kel başa şimşir tarak yakışmış.
- Kel dövünür, uyuz sürtünür.
- Kel ilâç bilse kendi başına sürer. (Kelin emmi olsa kendi başına olur).
- Kel kızın kör alıcısı. (Çürük).

- Kel ölür sırma saçlı olur; kör ölür bademgözlü olur.
- Kel tavil ahmak, kel kasîr fitne.
- Kel yanında zift anılmaz. (Kel yanında kabak anılmaz).
- Kelâm ile kemâl bir yerde durmaz.
- Kelâm kelâmı açar.
- Kelâm, mütekellimin sıfatıdır.
- Kelâm para, selâm para.
- Kelâmdan evvel selâm gerek.
- Kelâmı, selâmı bol.
- Kelâmın fıdda ise sükûtun olsun zehep.
- Kelâmında mefhum yok.
- Kelâmından olur malum kişinin kendi miktarı.
- Kelâmül-mülûk, mülûkül-kelâm.
- Keldir, kelağdır, kaşısa kanı çıkar, kaşımasa canı çıkar.
- Kele demişler ki: "Yundun mu?" "Arındım bile!"
- Kele, köseden imdat olur mu?
- Kele tırnak vermek olmaz.
- Kelepir arar.
- Keler gibi delikten deliğe kaçar
- Kelin mecali olsa kendi başını kaşır.
- Kelle kulak. (Ker ü feri yerinde).
- Kelle kulak yerinde sepet boş, tut kolundan çifte koş. (Koca kafa içi boş).
- Keller bahtlı olur.
- Kellesini koltuğuna almış.
- Kellik başa belâ.
- Kellim kellim fayda yok.
- Kem küm etmekten doğruyu söyleyemez.
- Kem söz, kem akçe sahibinindir.
- Kemal ehli kemâli sükutla bulmuştur.
- Kemâl zevalin ilk basamağıdır.
- Kemali kimden öğrensin kişi, hiç görmeden mektep. (Eşek altın külâh giyse yine merkep yine merkep).
- Kemali nedir? Üç kuruşluk şey.
- Kemalin var ise bulursun yerin, kemalin yoksa her yer(de) yerin.
- Kemankeş sırrı gibi.
- Kemer patlıcanı gibi bir burun.
- Kemlikle mertlik olmaz.
- Kenar yerin orağı niçin döner desteden, âmîzişî ol nâdân görmemiştir ustadan.
- Kenarın dilberi nazik de olsa nazenin olamaz.
- Kenarına bak bezin(i), anasına bak kızın(ı) al.
- Kendi başına bir hükümdar.
- Kendi başına medarı yok.
- Kendi başını bağlayamayan, gelin başı bağlayacak.
- Kendi bulmuş yiyecek, halasına kalmış "Gel" diyecek.
- Kendi çalar kendi oynar.
- Kendi düşen ağlamaz; iki gözü birden çıkar.
- Kendi düşen kendi kalkar.
- Kendi ekmeğini kırar.
- Kendi eşek, giydiği çul, başının yuları yok.
- Kendi etti kendi buldu.
- Kendi göbeğini kendi keser. (Öksüz).
- Kendi gözündeki merteği görmez, halkın gözünde olan çöpü görür.
- Kendi hatasını ele yükletmek ister.
- Kendi ipini kendi çeker.
- Kendi işini kendi görür.
- Kendi karpuzunu kendi keser.
- Kendi kendine gelin güveyi olmuş.
- Kendi kılıcıyla kendi boynunu vuruyor.
- Kendi koltuğuna kendi girer.
- Kendi muhtâc-ı himmet, nerede kaldı gayriye medet.
- Kendi pazarlığını kendi bozar.
- Kendi yağıyla kavrulurken sen de yakma.

- Kendi yapar halka atar.
- Kendi yazar kendi bozar.
- Kendi yazdığını yine kendi okur.
- Kendim ettim, kendim buldum dünyası.
- Kendin kazan kendin ye kimseye minnet etme.
- Kendin söyle kendin işit. (Kellim kellim).
- Kendinden aşağı bak da haline şükret.
- Kendinden büyüğe danışmayınca iş görme.
- Kendinden büyüğe el kaldırılmaz.
- Kendinden büyükle itişme.
- Kendinden gayriyi beğenmez cahil.
- Kendinden haberi yok ilm-i nücûmdan dem vurur.
- Kendinden paha biç.
- Kendinden zorlu ile tutuşma. (Senden kuvvetliyle).
- Kendine gel yahu.
- Kendine gelince eyvallah, halka gelince illallah.
- Kendine malik değil.
- Kendini bilmeyen çoktur; yılda iki çakşır eskitir.
- Kendini dev aynasında görmüş.
- Kendini kendinden sormalı.
- Kendini yılan yalamış, babasını kuduz dağlamış. (Oğlunu).
- Keramet bizim sopada.
- Kerameti kendinden biliyormuş.
- Kerameti yine kendisinden menkuldur şeyhin.
- Kerem gördükçe ey Bâkî gedâlarda recâ artar.
- Kerem kânı kerem etmek atadır, keremsizden kerem ummak hatadır.
- Kerem'in arpa tarlası gibi yandı.
- Kereminle var olasın.
- Keremsiz kibarın fukaradan farkı ne?
- Keresteci düşünde yangın görür.
- Kerim odur ki vaadine vefa ede.
- Kervan göçtüyse kervansaray yerinde.
- Kervan yoldan her zaman geçer.
- Kesb ile meşgul Allah'a makbul.
- Kesb ü kârı bütün fesat.
- Kesedar efendi razı olmuyor.
- Kesem kername yolunda(?).
- Kesemin kethüdası yok ya.
- Kesesinde Halil İbrahim bereketi vardır.
- Kesesine el verirse her gün baklava, börek yesin. (Soluğunu).
- Keseye danış, pazarlığa sonra giriş. (Kişi, insan).
- Keseye kadın eli girerse bereket gider.
- Kesemediğin eli öpüp başına koymalı. (Bükemediğin eli).
- Keserim biçerimden aşağı inmez.
- Keserin takırtısı gündeliğe göredir.
- Kesik akçe sahibine zarar. (Kem söz).
- Kesilen baş bir daha bitmez.
- Kesilen koyun oynanan oyun gerek.
- Kesilse riştesi şem'in ziyası artar, eksilmez.
- Keskin bıçak sahibini kesmez.
- Keskin kılıç kınını kesmez.
- Keskin sirke kabına zarardır.
- Kesmece pazarlık.
- Kesmez balta.
- Kesmez bıçakla kesmeli haini.
- Kesr-i musaddak.
- Kesrette vahdet bulmak hüner.
- Kestane çıktığı kabuğu beğenmemiş. (Böcek).
- Kestir küstürenin kardeşidir.
- Kestirme giden çok dolaşır.
- Keşe peynir bakışlı.
- Keşiş dağı arpalık, o da sapan yürürse. (Ev başına bir tavuk).

- Kethüda kadın gibi her şeye karışır. (Kel kâhya kesildi).
- Keyfe mâ-yeşâ istediğini yapıyor.
- Keyfimin kethüdası değil ya.
- Keyfince gitmeli.
- Keyfine danış.
- Keyfini çatmış masivayı atmış.
- Keylus değil, kel Yusuf gelse yine içmem.
- Kıl bir hile al bin akçe.
- Kıl kuyruk kıyafetli.
- Kıl paranga kızıl çengi.
- Kılavuzsuz cennete bile girilmez.
- Kılavuzsuz yola çıkan yolunu şaşırır.
- Kılavuzsuz horoz alan kümeste geceler.
- Kılavuzu karga olanın burnu çamurdan çıkmaz.
- Kıldan nem kapar.
- Kılı kıldan yarar kırk vesveseli.
- Kılı kırk yarar.
- Kılıcımın hakkı için.
- Kılıcın Şam ise sat da taban al.
- Kılıcından kan damlar.
- Kılıcını arşa astı.
- Kılıcını bende mi deneyecek ?
- Kılıç atlamış, and içmiş takımdan.
- Kılıç kesmez kurşun geçmez bir belâ.
- Kılıç kından çıktı.
- Kılıç kınını kesmez.
- Kılık kıyafet, sıçanlara ziyafet.
- Kılık uygun kıyafet yerinde.
- Kınayı yoğurmayınca iyiliği bilinmez.
- Kınnareye girmiş kurt gibi sallar.
- Kır atın yanında duran ya tüyünden, ya huyundan.
- Kırdığın koz bini geçti.
- Kırılan kap yerini tutmaz.
- Kırk bir kere maşallah!
- Kırk çeşmeden bir bardak su.
- Kırk deliler.
- Kırk derviş bir sofrada yemek yer. (Doğuz abdal).
- Kırk deveye bir eşek.
- Kırk kırk derken elliyi buldu.
- Kırk kurda bir arslan ne yapsın.
- Kırk serçeden bir börek.
- Kırk siyahî aklı bir incir çekirdeği doldurmaz.
- Kırk yaşında eşek iki yaşındaki ata arpa taşır.
- Kırk yıl kıran olmuş, eceli gelen ölmüş.
- Kırk yıl yağmur yağsa mermere geçmez.
- Kırk yılda bir çıracı olduk; ay akşamdan doğdu. (Hırsızlığa).
- Kırk yılda bir söz söyledi o da yanlış.
- Kırk yılda intikam alan : "Ne tez aldım" demiş! (Deve).
- Kırk yılda kazandığını bir günde verdi.
- Kırk yıldır Patrik'in eşeğini gezdirir.
- Kırk yılın başında bir hırsızlığa çıktı; ay akşamdan doğdu.
- Kırk yılın bir günü.
- Kırk yılın çarşambası bir araya geldi.
- Kırk yıllık bir masal . (Mesel).
- Kırk yıllık çingeneye maşa yapmasını öğretir.
- Kırk yıllık Kâni, olur mu Yani?
- Kırkına bir ok.
- Kırkından sonra azana çare bulunmaz.
- Kırkından sonra öğrenip sekseninde saz çalacak . (Seksen yaşında saz).
- Kırklamaktan iş göremez .
- Kırklara mı karıştı görünmüyor?
- Kırkta bir karı sözü dinlemek iyidir.
- Kırlangıcın zararını çivit ekenden sor. (Serçeden).

- Kırmızılı Varna mumuyla davet etmediler ya.
- Kısa günün ticareti bu kadar olur.
- Kıskıvrak bağlanmış.
- Kısmet ise gelir Hint'ten Yemen'den, kısmet yoksa ne gelir elden.
- Kısmetimizde varsa kaşığımızda çıkar.
- Kısmetin seni arar bulur.
- Kıssadan hisse almak gerek.
- Kış baldır tabanı kaldır.
- Kış güneşi gibi ayda bir doğar.
- Kışkırtma deliyi.
- Kıştan sonra bahar olur.
- Kıyamet cücesi.
- Kıyı sularıyla yanaşmak istemez.
- Kıyma cami mumundan a'lâ kuyu olmaz.
- Kıysın akçeye girsin bahçeye. (Kıyarsa akçeye).
- Kız beşikte çeyiz sandıkta.
- Kız doğuran tez kocar.
- Kız kocayınca gayret dayıya düşer.
- Kız pazarda satılmaz, oğlandır atılmaz, çekmeli.
- Kız sana söylüyorum, gelinim sen dinle.
- Kıza koca, koca olamaz.
- Kızı bana anası sana.
- Kızı kendi havasına bıraksalar borazan başıya varır. (Ya davulcu ya zurnacıya).
- Kızım sana mı inanayım, gözüm sana mı inanayım.
- Kızım sana söylüyorum; gelinim sen dinle.
- Kızını dövmeyen dizini döver.
- Kibar illetine uğramış.
- Kibarın düşkünü beyaz giyer kış günü. (Paşalı'nın).
- Kibrin hasmı Allah'tır.
- Kibrit-i ahmer gibi bulunmaz oldu.
- Kilim altında davul çalınmaz.
- Kilimi kebeyi serdi.
- Kilimin dört ucunu koyuverdi.
- Kilimini yaydı cehenneme.
- Kilise duvarında da tasvir çekmişler.
- Kiliseyi pisleme de senin günlüğünden geçtik. (Sen kiliseyi).
- Kilit dost içindir, düşman için değil.
- Kim evvel davranırsa parsayı o toplar.
- Kim istemez hamur yoğursun, uzun gün un eler.
- Kim kazandı, kim yedi.
- Kim kime dum duma. (Can cana).
- Kim öldü, kim kaldı, kim bilir?
- Kim yudu, kim taradı, sohbet kime yaradı. (İş).
- Kimden kime şikâyet.
- Kime iyilik ettiysen ondan sakın kendini.
- Kimi emmim, kimi dayım; hepsinden aldım payım.
- Kimi dama girmez, kimi saman yemez.
- Kimi der ki: "Öldür öldür!"; kimi der ki: "Kıyma kıyma!".
- Kimi gördük bu uzak yolda ki bîtap değil.
- Kimi enine çeker, kimi boyuna.
- Kimi güler, kimi ağlar; dünyadır böyle gider.
- Kimi inci ayırtlar, kimi bir lokma ekmek sayıklar.
- Kimi istemezsen ayak ucuna, o geçer baş ucuna.
- Kimi köprü bulamaz geçmeye, kimi su bulamaz içmeye.
- Kimi padişah kimi dâd-ı hava.
- Kimi yağından yiyemez, kimi yavanından.
- Kimin arabasına binerse onun türküsünü çağırır.
- Kimin kedisine pis dediği var.
- Kimin malını kime verecek?

- Kimine bağda gübre, kimine gencde altın gördürür.
- Kimine hay hay, kimine vay vay.
- Kiminin devesi, kiminin duası.
- Kiminin zevkini dört üstüne eyler şu felek, kimisi hâne-i vahdette kalır ah ederek.
- Kimse aşım tuzludur demez.
- Kimse duymasın, dilli düdük oldu.
- Kimse kabahati üzerine almaz.
- Kimse kimsenin kabrini doldurmaz.
- Kimse kimseye sebepsiz selâm bile vermez.
- Kimse yoğurdum karadır, demez.
- Kimseden kimseye fayda yoktur.
- Kimsenin âhı kimsede kalmaz.
- Kimsenin kötülüğü kimseye bulaşmaz.
- Kimsenin nasibini kimse yiyemez.
- Kimsesiz mirasyedinin kimsesi çok olur.
- Kimseyi düşman etme.
- Kir kiri yıkar.
- Kiranın yarısı keresteci ile dülgerindir.
- Kirası verilen hayvan ödenmez.
- Kiraz: "Dut yetişmese beni yiyenin boyunu sapıma döndürürüm" dermiş.
- Kiraz, güzelliğine güvendiği için kurtlanır.
- Kirli bakkal.
- Kirpi gibi büzülür, ürperir.
- Kirpiyi bile sahan sesi oynatır.
- Kiş demekle mat olmaz.
- Kişi arkadaşından bellidir.
- Kişi bilmediğini öğrenmeli.
- Kişi bilmediğinin adüvvüsüdür.
- Kişi biraz da kulağını arkasına vermeli.
- Kişi doğduğu yerde değil, doyduğu yerde olur.
- Kişi düştüğü yerden kalkar.
- Kişi ettiğinden arlansın.
- Kişi ettiğinden bulmaz, etmediğinden bulur.
- Kişi ettiğini bulur; kimi tez, kimi geç bulur.
- Kişi gurbet kahrını tevekkeli ihtiyar etmez.
- Kişi haddini bilmek edeptir.
- Kişi hoştur dilin kendi(n)de tutmak, yumup ağzını bildiğini unutmak. (Bana benden olur).
- Kişi kendi ayıbını görmez; elin ayıbını söyler. (Elin gözündeki).
- Kişi kendi rızasıyla çıkıp terk-i diyâr etmez, gidip gurbet eli kahrın çekip kendin harap etmez.
- Kişi kendine ettiğini kimse edemez.
- Kişi kendini görse eli kınamaz.
- Kişi kendini herkesten aşağı tutmalı.
- Kişi kıyafetinden bellidir.
- Kişi miktarını bilse hoş olmaz mı?
- Kişi muradına ma'cûn-ı sabr nâfidir.
- Kişi ne ederse kendine, yine kendi kendine.
- Kişi ne oldum dememeli, ne olacağım demeli .
- Kişi noksanını bilmek gibi irfan olmaz.
- Kişi ölmeyince kıymeti bilinmez .
- Kişi refikinden azar.
- Kişi sevdiğinin ya medhinde, ya kadhinde .
- Kişi üst tarafına değil, alt tarafına bakmalı.
- Kişidir kendini hem aziz eden, hem rezil.
- Kişinin ayıbını toprak örter.
- Kişinin başına gelen ağzından çıkandır. (Bana benden).
- Kişinin bir ağzı iki kulağı var; bir söyleyip iki dinlemeli.
- Kişinin çektiği dili belâsıdır.

- Kişinin doğru olmalı işi.
- Kişinin gönlüne göre verir Mevlâ.
- Kişinin hürmeti de zilleti de elindedir.
- Kişinin hüsnü gibi hulku gerek. (Ben sanırdım hüsnü gibi hulk u hoş, meğer nâdân imiş var çifte koş).
- Kişinin hüsnüne: "Ne gidersin?" diye sormuşlar. "Kemal gelip" demiş.
- Kişinin iradeti kendi elinde(dir).
- Kişinin kalbi suretinden bellidir.
- Kişinin miktarı kelâmından bellidir.
- Kişinin refikine nazar etmeli.
- Kişinin sermayesi iki paralık aynadır.
- Kişinin sorma sen aslın, suretinden bellidir. (Bir kişinin aslını sorma suretinden bellidir).
- Kişinin sözü, özü bir olmalı.
- Kişiye bilmemek ayıp değil, sormamak ayıp.
- Kitabî söze ne demeli; kitâbîdir, ümmîdir ama.
- Ko desinler şahın bu dağda bağı var, üzümü yok gerçi, ama yaprağı var.
- Koca ekmeği meydan ekmeği, oğul ekmeği zindan ekmeği.
- Koca gök kabı iki ise birini kır.
- Koca iyi bir şey olsa adını gonca koyarlardı.
- Koca kütüğü Allah eksik etmesin.
- Koca olsun da cüce olsun.
- Kocamış tilki faktan korkmaz.
- Koklayanın burnu düşer.
- Kokuttu artık.
- Kolonu gevşetti.
- Kol kırılır yen içinde, baş yarılır fes (içinde).
- Koltuğa gelirse koltuklayıverir.
- Koltukları şimdi kabarır.
- Kolu kırık işlemiş, gönlü kırık işlememiş.
- Koluna kuvvet, kesene bereket.
- Komşu hakkı büyük, saymayan hödük.
- Komşu hakkı Tanrı hakkıdır.
- Komşu kızı çapanaklı olur.
- Komşu kızı almak kalaylı taştan su içmek.
- Komşu komşudan huy kapar, ayranına su katar.
- Komşu komşunun tütününe muhtaç.
- Komşu komşuya lâzım olur.
- Komşuda pişer bize de düşer.
- Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.
- Konağa konuk, hane sahibine soluk.
- Konan göçer, dünyadır geçer.
- Konuk umduğunu yemez, bulduğunu yer.
- Konyalı gündüz külâhlı, gece silâhlı.
- Kopacak kiriş sesinden bellidir.
- Kork Allah'tan korkmayandan.
- Korkak Allah'tan korkmayandır.
- Korkak bezirgân ne kâr eder, ne ziyan.
- Korkak insandan arslan bile korkar.
- Korktuğuna uğramış.
- Korku dağları aşırır.
- Korku dağları bekler.
- Korku mezar taşlarını insan yapar.
- Korkulu düş görmektense uyanık yatması hayırlıdır.
- Korkulu düşün sonu hayırdır.
- Korkunun ecele faydası çoktur. (Yoktur bütün korkaklar ölür).
- Korkusundan kan işer.
- Kov, döv yine köpek.
- Kovma ürüyeni yaramaz edersin. (Muhannesi).
- Koyduğum yerde mi otlarsın hâlâ.
- Koyun beyinli at kafalı.
- Koyun kaval dinler gibi.
- Koyun sürüsü gibi birinin arkasından cümlesi gider. (Koyun sürüsü yarılmaz).
- Koyun sürüsüne kurt dadanmış.

- Koyununu köpeğe teslim eden kebabıyla yedirir. (Kediye ciğeri).
- Koyununu kurda ısmarlar.
- Koyununu kurda kaptıran çobanın ağzını bıçak açmaz.
- Koz kabuğuna koydu.
- Kozumuzu kendimiz üleşiriz. (Biz kozumuzu).
- Kozuna koz, sözüne söz.
- Köhne kuruşa eskiler alayım.
- Kökeninde büyümüş.
- Kökü suda değil ya biterse. (Bağdat'ta).
- Köküne kibrit suyu.
- Köleden ağa olan, sesiyle yıkar minareyi. (Halayıktan).
- Köpeğe dalanmaktan çalıya dolanmak hayırlıdır. (Köprüyü geçinceye kadar ayıya).
- Köpeğe peynir tulumu ısmarlar. (Kediye ciğer).
- Köpeği an çomağı yanına koy.
- Köpeği öldürene sürütürler.
- Köpeğin ahmağı evvel kocar.
- Köpek artığını arslan yemez.
- Köpek avlanırsa tavlanır.
- Köpek bile bal yediği çanağa pislik etmez.
- Köpek çarığı yer, kendi yalın ayak gezer.
- Köpek duası kabul olsa gökten kemik yağar.
- Köpek ekmek veren eli tanır.
- Köpek gibi dili bir karış dışarı çıkmış.
- Köpek gibi uluyor.
- Köpek gibi her şeye başını sokar.
- Köpek gibi insanın üzerine saldırır.
- Köpek gibi kemik yalar.
- Köpek gibi ulur.
- Köpek halt etmekle deniz murdar olmaz
- Köpek havlamakla hava bulanmaz.
- Köpek olalı bir av tutmaz. (Köpeği olalı bir av tutmadı).
- Köpek yerini eşer de yatar.
- Köpek kocayınca kedilerin maskarası olur. (Kurt).
- Köpek kuyruğunu sallar gibi yaltaklanıyor.
- Köpek sahibini ısırmaz. (Köpek sahibini tanır).
- Köpek, sen benden a'lâsın ki kürkün eskimek bilmez.
- Köpek suya düşmeyince yüzmek öğrenmez. (Yüzmesini bilmez).
- Köpek yalağını kıskanır.
- Köpekçe.
- Köpekle dalaşmaktan çalıya tırmaşmak yeğdir.
- Köpekledi.
- Köpekler bile ana olmasın.
- Köpekler güler haline.
- Köpeklerin sınır kavgası.
- Köpeksiz köy bulmuş; çomaksız oynar, gezer. (Köpeksiz köy bulmuş değneksiz).
- Köpeksiz sürüye kurt iner.
- Köprüden geçinceye kadar ayıya dayı denir. (Köprüyü geçinceye kadar keçiye Abdurrahman Çelebi denir).
- Kör boğazını düşünür başka bir şey bilmez.
- Kör de bilir balık şor olduğun(u).
- Kör değneğini beller gibi bellemiş.
- Kör dövüşü.
- Kör gibi alnını duvara vurmayınca akıllanmayacak.
- Kör görmez ise sezer. (Sağır anlamaz).
- Kör gözü beni gördü.
- Kör Hamza geldi galiba.
- Kör kadı diyecek kadar doğru söz de işe yaramaz.

- Kör kandil bardaklı tekke müridi.
- Kör kaz gibi hemen yutar.
- Kör kör parmağım gözünde.
- Kör köre: "cüret" demiş.
- Kör köre kılavuz olursa ikisi de çukura düşer.
- Kör körüne görülen iş bu kadar olur.
- Kör körüne parmağım gözüne.
- Kör odur ki düştüğü kuyuya bir daha düşe.
- Kör ölür de badem gözlü olur. (Kel).
- Kör önünde meşale çeker.
- Kör satıcının kör alıcısı olur. (Çürük baklanın).
- Kör şeytanın işi çok..
- Kör taşına benzemiyor.
- Kör topal makbulüm.
- Köre elvandan bahsetmeye benzer.
- Köre kör köre görmek lâzım.
- Köre: "Mum pahaya çıktı"demişler. "O bizim vazifemiz değil" demiş.
- Köre renkten bahsedilmez.
- Körebe gibi her tarafa saldırıyor.
- Körler arasında sen de gözünü yum.
- Körler değneğiyle yoklamadıkça adımı atmaz.
- Körler mahallesinde ayna tutar.
- Körler memleketinde bir gözlüyü padişah ederler.
- Körler sağırlar birbirini ağırlar.
- Körler sofrasında ışık ile kaşık aranmaz.
- Körler tutar pireyi.
- Körlüğe bir (değnek) yeter.
- Körlüğüne körlük.
- Körlük verici adam kınayıcı.
- Köroğlu'nun Ayvaz'ı. (Bir Köroğlu).
- Körün gözü kapalı kalbi açıktır.
- Körün istediği bir göz, iki olursa ne söz.
- Kös dinleyen davula kulak vermez.
- Köse, kethüda kadar hüküm sürüyor.
- Kösemeni usta olan sürünün çobanı zengin olur.
- Köstebek gibi yere yapışmış.
- Kösteği koparacak.
- Köşe başında mangalla oynar.
- Köşe kadısı.
- Köşe kapmaca oyununa döndü.
- Köşe taşı köşede yaraşır.
- Kötü başın kötü yazısı.
- Kötü gelmeyince iyinin kadri bilinmez.
- Kötü komşu adamı hacet sahibi eder.
- Kötü kötü soluyor.
- Kötü söz insanı dininden çıkarır; tatlı söz yılanı ininden.
- Kötü söz, kem akçe sahibinin. (Kötü laf kötüden çıkar).
- Kötü yürekli hain olur.
- Kötüden iyi doğmaz.
- Kötüden iyilik beklenmez.
- Kötülük bir kızıl gömlektir; ya yeninden, ya yakasından çıkar.
- Kötünün yerine iyi gelmez.
- Köy kethüdası gibi her işe karışır.
- Köylü: "Misafir kabul etmeyiz"demez; "Konacağı konak yoktur"der.
- Köylünün kahve cezvesi karaca, sürece.
- Köylünün muhtar azli gibi hemen istemeyiz.
- Köylünün sığırı gibi sabah yaylaya gider, akşam avlaya.
- Köyün aksakalını döverler.
- Köyün değil ya.
- Köyün gezerine çatan aç kalmaz.
- Kubbe gibi sade öter.
- Kubbelice bir yalan.
- Kubbesiz hamam.
- Kubhiyat aynası.

- Kul bunalmayınca Hızır erişmez.
- Kul çalışır Allah verir.
- Kul ile Tanrı arasına girilmez.
- Kul kula sebeptir. (Kul kulun rızkına sebep olur).
- Kul kullanan, bir gözünü kör etmeli, bir kulağını sağır.
- Kul kusursuz olamaz.
- Kul tövbe ile mağfur olur.
- Kula yakışan kulluktur.
- Kulağı bende aklı başka yerde.
- Kulağı kirişte.
- Kulağım sağırdır odur kederim, çağırsan bağırsan olmaz haberim.
- Kulağına kurşun akmış.
- Kulağına küpe oldu.
- Kulağında davul çalınır.
- Kulağını buruyor.
- Kolanını gevşetti.
- Kuldan hareket, Mevlâ'dan bereket.
- Kuleli'nin kör ayısı.
- Kullanamadığım akıl.
- Kulp takıcı.
- Kulpu kırık abdest ibriğine dönmüş.
- Kulun dediği olmaz Tanrı'nın dediği olur.
- Kuma gitti.
- Kumar parasıyla cami yapılmaz ya.
- Kumarbazın sermayesi küfürdür.
- Kumda (Var kumda).
- Kumruların ahu babası.
- Kurbağa varak varak, merdiven ayak ayak. (Dünyanın ucu ırak).
- Kurbağanın gözüne kırk yıl âşık olmuşlar.
- Kurbağasız göl olmaz.
- Kurban, hataya kalkan olur.
- Kurban kavurmasıyla arak içilmez.
- Kurban kemiğiyle köpek tavlanmaz. (Düğün).
- Kurban oldum sakal sana, kimse gümân etmez bana, gündüz tespih çevirmesi, gece koyun kavurması.
- Kurbanlık koyun gibi.
- Kurbanlık koyuna arefe bayram karalı eyyam.
- Kurcalama sivilceyi çıban olur. (Kurcalama, Çapanoğlu çıkar).
- Kurda (öküze): "Ensen neden kalındır?" demişler. "Kendi işimi kendim gördügümden" demiş.
- Kurda kurt ıslahı gerek.
- Kurda sürü inanmak.
- Kurdu basmaya kurttan azgın köpek gerek.
- Kurdu kulağından tutmak güçtür.
- Kurdu ormandan açlık çıkarır.
- Kurduğu tuzağa kendi düştü.
- Kurdun boy(n)u, köpeğin burnu.
- Kurdun kardeşi kuzunun atası.
- Kurdun oğlu kurt olur, adamla büyüse de.
- Kurdun yanınca kuş da doyar.
- Kurgaz karga.
- Kursağı bol olanın ekmeği dar olur.
- Kursağında hâlâ ekmeği duruyor.
- Kursaksız sersem.
- Kurşun yemiş domuz gibi gidiyor.
- Kurşundan ürkmüş tilki gibi kaçıyor.
- Kurt baş kayırmaz.
- Kurt bile komşusunu yemez.
- Kurt dolabı, tilki tuzağı.
- Kurt dumanlı havayı sever.
- Kurt görmüş eşek gibi kulağın diker.(Kulaklarını dikiyor).
- Kurt görmüş öküz gibi arkasını dayayacak ağaç arıyor.
- Kurt ile koyun beraber yürür.

- Kurt ile koyun, kılıç ile oyun bir yerde. (Bir arada olmaz).
- Kurt kapana düşmeyince faka bastığını bilemez.
- Kurt kapana düştü akıbet.
- Kurt kartaldan korkmaz.
- Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur.
- Kurt kurdu yemez.
- Kurt kuş var, sus!
- Kurt, kuzudan: "Suyumu bulandırdın" diye dava etmiş.
- Kurt mahallesinde av ötmez.
- Kurt masalı okur. (Meseli).
- Kurt tüyünü değiştirir huyunu değiştirmez.
- Kurt yiyeceğini bakkal dükkânında aramaz.
- Kurtla konuşursan köpeği koy yanına.
- Kurtla ortak olan tilkinin hissesi, ya bağırsak ya tırnak.
- Kurttan çoban olmaz.
- Kurtulan kulağını çeksin.
- Kuru ağaca kan bulaştıramam.
- Kuru ağacın meyvesi olmaz.
- Kuru bir başım var, hiç bir yere sığdıramadım.
- Kuru çeşmede abdest almış, İhmalpaşa'da namaz kılmış.
- Kuru kafa ama neler gördü.
- Kuru kuru çaylarda boğulsun.
- Kuru kuru kurban olayım; kuru çaylarda boğulayım.
- Kuru kuru yalnız bir iltifat.
- Kuru unvan sahte vakar.
- Kuru üzümle insan alışmaz, para lâzım.
- Kurudan kuruya bir şey bulaşmaz.
- Kurum gibi simsiyah.
- Kurunun yanında yaş da yanar. (Yanı sıra).
- Kuruyası aklım belleyemedim.
- Kuskunu, kulağı düşmüş tazıya dönmüş.
- Kuskuslanma bu dünyadır.
- Kusursuz bir Allah.
- Kusursuz dost arayan dostsuz kalmış.
- Kusursuz güzel (kul) olmaz.
- Kuş gibi gidip gelmeli.
- Kuş gibi hafif.
- Kuş kılavuzsuz uçmaz.
- Kuş, kuşla avlanır.
- Kuş suluğu gibi bardağa Kayış Pınar suyu.
- Kuş sütünden başka her şey tekmil.
- Kuş uçmaz, yılan bağırsağını sürümez yerler.
- Kuş var eti yenir, kuş var eti yenmez. (Her kuşun eti).
- Kuşa kafes lâzım, boruya nefes.
- Kuşkulandı.
- Kuşkulu uyku evin bekçisidir.
- Kuşluk çorbasını ahirette içersin.
- Kuvvet lâyemût geçinir.
- Kuvvetsiz kuşun yuvası doğan yanında olur.
- Kuyruğu dikti, köprüyü geçti.
- Kuyruğu kapana kısıldı.
- Kuyruğu, kuskunu dökülmüş küheylan.
- Kuyruğu tava sapına döndü.
- Kuyruğu titretti.
- Kuyruğunu omzuna vurur, gider.
- Kuyruk acısı var onda.
- Kuyruklu yıldız her zaman doğmaz.
- Kuyruklu yıldız senesi.
- Kuyruktan buyruk.
- Kuyu kazar isen kendi boyunca kaz .(Kuyuyu kazan kendi düşer).
- Kuyudan çıkar gibi bir ses.
- Kuyunu kazmazdan suyunu hayır verir.
- Kuyusu derin suyu serin.

- Kuzguna: "Güzel kim?" demişler. "Benim yavrularım".
- Kuzu gibi meler, yılan gibi sokar.
- Kuzu yemiş gibi karnım tok.
- Kuzu yemiş suya kanamıyor.
- Kuzunun derisi, tavuğun gerisi.
- Kuzunun sevmediği ot burnunda biter.
- Kuzuyum dedikçe gözümü çıkaracak.
- Kübrasından suğrası büyük.
- Kübrasız suğrasız bir kelâm.
- Küçüğe merhamet büyüğe itaat.
- Küçük büyüğe tabi olmalı.
- Küçük tavuk her gün piliç.
- Küçükler büyür deliler uslanır.
- Küfelik sarhoş.
- Küheylân at çul içinde bellidir. (İyi dost).
- Küheylân at gibi kişniyor.
- Küheylânın başına vurmaya benzer.
- Külâh kapıcı.
- Külâhı giydirip külâh ettiler.
- Külâhını bile atar.
- Külâhını önüne koy da düşün.
- Külhanbeyi.
- Külünü göğe savurdu.
- Kül kedisi.
- Küp durur da küpçeğizler gider.
- Küp yanında ne küpçeğizler kırılır.
- Küpe binmiş kamçıyı eline almış cadı.
- Küpe fare düşmüş.
- Küpe girecek.
- Küpeşteler suda gider.
- Küpü kırmaz öküzün başını keser.
- Küpü yudu haşladı, illâllâha başladı. (Kahpenin sonu).
- Kürkü büyük içi boş, tut kulağından çifte koş.
- Kürkü içinden giymiş.
- Kürkü tersine giyip alnına ayna takmalı.
- Kürt'ün adını anma, ânını al.
- Kürt'ün yağı çok (bol) olursa hem yer, hem yüzüne sürter.
- Küstahlık eden çomaklanır.
- Küsûf hüsûfun kız kardeşiymiş.
- Kütehbîn olana ahiretten bahis açılmaz.
- Kütüğe bak, dal budak yine gelir.
- Kütüphane yutmuş âlim. (Ayaklı kütüphane).

L

- "Lâ ve neam" bir cevap vermeli.
- Lâf ağzından çıkınca dillere destan olur.
- Lâf körük patlak körük.
- Lâf torbaya sığmaz.
- Lâfa gümrük alınmaz, istediğin kadar söyle.
- Lâfla dükkân açılmaz yok yere etme savaş; Selmân-ı pâk kendi gelse parasız olmaz tıraş.
- Lâfzı manasına uymuyor.
- Lâfzı murat.
- Lâhana biber turşusu, hani ya bunun ekşisi.
- Lâhana kadar baş on paraya tıraş.
- Lâkırdı değil ya süpürge bilmecesi.
- Lâkırdı gelişinden bellidir.
- Lâkırdı ile borç ödenmez.
- Lâkırdı ile iş bitmez.
- Lâkırdı ile gelin güvey oluyor.
- Lâkırdı ile peynir gemisi yürümez, rüzgar ister.
- Lâkırdı ile pilâv olmaz. (Pişmez).
- Lâkırdı karşılıklı olur.
- Lâkırdı kavafı.
- Lâkırdı kesildi saat başı geldi.
- Lâkırdı kıtlığında asmalar budayayım.
- Lâkırdı lâkırdıyı açar; lâkırdı bilmeyen meclisten kaçar.

- Lâkırdı olsun da : " Bıldır ölen kır at sağ mı? Bir lüle tütün ver sen bana".
- Lâkırdı söylemekle ağız aşınmaz.
- Lâkırdı torbaya sığmaz.
- Lâkırdı uzadı.
- Lâkırdını bil de söyle.
- Lâkırdının kısası söz temsili.
- Lâkırdısı orsa boca.
- Lâkırdısından insanın tüyleri ürperir.
- Lâkırdısını bilmeyen hödükler, sönmüş ateşi körükler.
- Lala paşa eğlendiriyoruz.
- Lâle bin altına ise nâle bedavadır.
- Lâne-i idbâra baş çekti.
- Lânet halkası boğazına geçmiş.
- Lânet suratına.
- Lânete müstahak olmuş.
- Lânete siper olamam.
- "Lâ"nın imdadına "illâ" yetişir.
- Lâşe neredeyse kargalar dahi orada.
- Lâşesini sersen yine adam olmaz.
- Lâtife lâtif gerek.
- Lâubalîlik büyükler yanında hacâleti, küçükler yanında rezaleti mücip olur.
- Laz aklı kaz aklı.
- Lâzım melzum kabilinden.
- Lâzıma hazine yetmez; elverire para gitmez.
- Lâzımsız sözün ustası.
- Leb demeden leblebi anlar.
- Leblebi koydum tabağa, lâkırdı söyledi bal kabağı. (Pırasadan kuşağı).
- Leblebiden nem kapar.
- Leh Yahudisi gibi sapsarı.
- Leyleğin attığı son yavruya benzer.
- Leyleğin ayağını kesmişler uçuvermiş, konduğun vakit duyarsın demişler.
- Leyleğin günü laklakla geçer.
- Leylek benim nice komşum, yazın gelir kışın gider. (Leyleği de sen kuştan mı sanırsın? Yazın gelir kışın gider).
- Leylek bu sene al getirmiş. (Düğünler çok).
- Leylek gibi upuzun.
- Leylek havada yumurtası yuvada.
- Leylek yuvasından yavru atar gibi bizi atma.
- Likülli makam makal ve likülli orman çakal.
- Limanlık fırtınadan sayılır.
- Limon gibi yüzü sararmış.
- Lisana gelmiş adam.
- Lisana gelmiş hayvan.
- Lisân-ı hal ile söylüyor.
- Lisân-ı hal, lisân-ı makalden efsahtır.
- Lodos cehennemden, poyraz cennetten gelirmiş.
- Lodos dalgasına uğramış gemi gibi bocalar.
- Lodos ile poyrazın kavgası var.
- Lodos lâdosttan galat imiş.
- Lodos poyraz mukataası almış.
- Lodosun gözü yaşlı olur.
- Lokma boğmadır.
- Lokma çiğnemedikçe yutulmaz.
- Lokma karın doyurmaz, muhabbet arttırır. (Hatır hoşluğudur).
- Lokman hekim gelse çare bulamaz. (Lokman hekim bulurdu ecele olsa çare).
- Lokman yoksa ruhu sağ olsun.
- Lokmayı ağzına sokmadan nasıl yutacağını düşünmeli. (Yutacağın kadar koparmalı).(Boğaza göre uydurmalı).
- Lûgat-ı belâgat ezber etmiş.
- Lûgat-ı fasîhadan yeğdir galat-ı meşhur.
- Lütfu kahrı müsavi.
- Lütfu kahrına değmez.

- Lütfun var olsun . (Lütfun kadar muammer olasın).
- Lütuf eyle, kıyma bana senden olmasın.
- Lütuf ummazsa senden abd-i memlûkun esir olmaz.
- Lütuf ve ihsanın ölçüsü, terazisi olmaz.

M

- Mâ sana nedir o dayak?
- Mâbeyn odası gibi iki yüzlü.
- Maddenin künhüne vakıf olmalı.
- Mâfevkine bakacağına, mâdûnuna bak.
- Mağrur olup deme yoktur ben gibi; bir muhalif rüzgâr eser savurur harman gibi.
- Mahallede düğün var.
- Mahkeme kadıya mülk olmaz. (Can gövdeye).
- Mahkemesini kaybetmiş muhzır gibi gezer.
- Makara gibi sözün arkasını kesmiyor. (Makaraları salıverir).
- Makduh olmaktan ise memduh ol.
- Maksut bir ama rivayet muhtelif.(Cümlenin).
- Mal benim değil mi istediğimi yaparım.
- Mal benim kasaveti elin.
- Mal bulmuş Mağribî'ye dönmüş.
- Mal canı kazanamaz.
- Mal canın yongası.
- Mal dediğin fındık, bakır dediğin kancık.
- Mal ile insan insan olmaz
- Mal insana düşmandır.
- Mal insanı zengin etmez idare lâzım.
- Mal maklûb-ı elemdir, boş emeldir.
- Mal mal fındık ne batar, ne yeter.
- Mal mal Tuna.
- Mal malı kazanır.
- Mal malı yer de dal dal olur.
- Mal melâmeti örter.
- Mal neredeyse kendini söyletir.
- Mal yine kazanılır canı sağ olsun.
- Mâl-ı hülya. (Mâl-ı hülya bu ya).
- Mâl-ı Karûn'a müstağrak. (Para).
- Malı mala, canı cana ölçmeli.
- Malı malına geldi.
- Malı olan gâhi yer, durur durur dahi yer. (Parası).
- Malımın kethüdası yok ya.
- Malımız yoksa ırzımız olsun.
- Malın bekçisi zekâttır.
- Malın kadar zekâtın artsın.
- Malın zekâtı tasarrufun kavi hüccetidir.
- Malından azat etmiştir.
- Malını iyi sakla komşunu hırsız etme.
- Malını kaşıkla yese tüketemez.
- Malını yemesini bilmeyen zengin her gün züğürt.
- Malını yemiş de ölmüş var mı kes bir soğan daha.
- Malının hesabını bilmez.
- Manastır papazına dönmüş.
- Manastır'ı beğenmezsin, onda Kirkor gibi er yatar.
- Manda gibi sudan çıkmaz.
- Manda gibi şişmiş.
- Mandaya dayanacak ağaç olursa kurtlara salâ okur.
- Mangal başı sefası.
- Mangal kedisi. (Kül kedisi gibi melül melül bakar).
- Mangal kenarı kış gününün lâlezarıdır. (Ateş kenarı).
- Mangal kömürsüz olmaz, çocuklar hâlden bilmez.
- Mansıbı dız dız, unvanı kâzip.
- Mansıbın bekası olsa, sen nail olamazdın, demişler.
- Mansıp düşkünü biçare.
- Mantar gibi yerden bitmez ya.

- Mantara kabak bağlanmaz.
- Marangoz rendesi gibi içinden oyar.
- Mâr-ı sermâ-dîdeye Allah güneş göstermesin.
- Marsık (kömür) yemiş de ateş püskürüyor.
- Mart, ayların çingenesiymiş.
- Mart havası gibi bir halde durmaz.
- Mart içeri pire dışarı.
- Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
- Mart kedisi gibi damlarda dolaşır.
- Martı gibi hep deniz yüzünde gezer.
- Martın dokuzu, tefenin otuzu.
- Martın on beşi yaz on beşi kış.
- Martın sonu kiremitçilere yarar.
- *Masal dinlemeye vaktim yok.
- Masal gibi bir varmış bir yokmuş.
- Masal gibi geliyor bana.
- Masal gibi uzattıkça uzattı.
- Maskaraya döndü.
- Maslahatların hayırlısı ortası.
- Maşa varken elini yakma.
- Maydanoz sakallı.
- Maymun gibi titriyor karşısına varınca.
- Maymun suratlı.
- Maymun yoğurdu yemiş, ayının ağzına bulaştırmış.
- Maymuna ateşten kestane çıkartmaya döndü.
- Maymunlara çingeneler az gelmeye başladı.
- Maymunu fırına atmışlar yavrusunu ayağı altına almış.
- Maymunun gözü açıldı.
- Mazlumların ahı yeri göğü titretir.
- Mazlumun ahı yerde kalmaz. (Alma mazlumun).
- Mecliste dilini, sofrada elini kısa tut.
- Mecnun gibi yabanda gezer.
- Mecnun, Leylâ diyerek Mevlâ'yı buldu.
- Meddahın imanı sahih değilmiş.
- Meddahlığı biz ettik, parsayı el topladı. (Biz oynadık).
- Mel'abe-i sıbyâna döndü.
- Melâik sürüsü gibi.
- Melâmetten korkulmaz, mekânet olursa.
- Melâz ve melce ancak Cenâb-ı Hak'tır.
- Melek gibi bir adam.
- Melhame-i kübra.
- Mekân zamana zarf olmaz.
- Mekândan münezzeh olan Cenâb-ı Hak bilir.
- Mekik gibi seğirtir.
- Mekkârî beygiri gibi dur, otur yok.
- Mekr ve hile sahibine zarar.
- Mekr-i düşmandan olma emîn, elbet sana kurar kemîn.
- Mekruh yüze haram söz yakışır.
- Mektep çocuğu gibi daima biri birinden şikâyet.
- Mektepten kaçar mısın, falakaya girer misin? (Mektepten kaçana falaka değnek).
- Mektubu üstünden okur.
- Mektubu yazana okutmalı.
- Mektubun üzeri gibi içi de unutulmuş.
- Mendil ile değnek, meddahlara görenek.
- Mengene gibi her ne desen o tarafa döner.
- Mengene gibi kuruluyor.
- Menzile gider gibi nedir acelen?
- Menzilhane beygiri açlığa, susuzluğa alışkın.
- Menzilhane beygiri gibi durup dinlenmez.
- Merak dostlardan ırak.
- Merak, insanı mezara kadar sokar.
- Meram anlayan beri gelsin.
- Meram etmeye görsün.
- Meram olunca her şey olur.

- Meramı andelibin vasıl değildir.
- Meramı iş görmek değil, kıç çalkamak.
- Meramın elinden bir şey kurtulmaz.
- Mercimeği fırına vermişler.
- Merdiven ayak ayak çıkılır.
- Merdivende bastığın kademeye dikkat et; yukarısına göz atma.
- Merdivenin alt başında bir yalan söyler, yukarı çıkar kendi inanır. (Uzun Çarşı).
- Merhamet diyanet.
- Merhamet imandan gelir.
- Merhametin dünyada bir adı kaldı.
- Merhametten maraz hasıl olur.
- Merkebe altın semer vursalar yine merkep yine merkep.
- Merkebin hesabı başka, merkepçinin başka. (Çobanın).
- Merkebin kulağını kesmekle küheylân olmaz.
- Merkebin kuyruğu gibi ne uzanır, ne kısalır.
- Merkebin kuyruğunu el yanında kesme (Eşeğin).
- Merkep bir düştüğü yerde bir daha düşmez.
- Merkepten düşmüş abası, sana mı tasası.
- Mermer gibi dondu kaldı. (Taş).
- Mermer gibi yürek.
- Mermer iyi taştan iyilik, iki baştan.
- Mermerde bir mûy bitmez.
- Merzifonluya eşek beğendirmek güç.
- Mesâlih-i devlet dışarıdan kolay görünür.
- Mescide lâzım olan medreseye haram. (Camiye lâzım iken mescide haram).
- Mescit mumunu yiyen kedi kör olur.
- Mescit yerine meyhane yapar.
- Mescitte namaz, meyhanede aşk ve niyaz.
- Meseldir adam olur mu kişi olunca vezir.
- Mesruriyetin ziyadesi cinnettir.
- Mestçik kapıdan dışarı. (Na kuyruk).
- Meşveret sünnet-i şeriftir.
- Meşveretsiz yapılan şeyden hayır gelmez.
- Meta fasit olunca bey ü şira da fasit olur.
- Mevâkît yevakît demek.
- Meydana yılan ölüsü attılar.
- Meyhane gülü kerhâne bülbülü.
- Meyhane iskelesinde oturmayan dünyanın kaç bucak olduğunu göremez.
- Meyhane kararı gibi çabuk bozulur.
- Meyhaneci azil oldu.
- Meyhaneciden şahit istemişler bozacıyı göstermiş.
- Meyhanecinin yüzünü bayram topu güldürür.
- Meyve, kavak ile kamıştan olmaz.
- Meyveli ağaç herkesin gözüne diken olur.
- Meyvenin kötüsü. (Yemek).
- Meyvesi olan ağacı taşlarlar. (Erenler bir meyve ağacıdır).
- Meyvesini ye de ağacını sorma (Üzümünü).
- Meyvesiz ağaca balta vururlar.
- Mezâ mâ mezâ geleceğe bakalım.
- Mezar kaçkını.
- Mezar taşı gibi alnında: " Hüve'l-bâkî" mi? olmalı. (Alnında "Sahibü'l-hayrât" mı yazılı?).
- Mezar taşı gibi dikili durur.
- Mezar taşı okumak başa.
- Mezarı geniş olsun.
- Mezarıma kandil mi asacak, ahirette şefaat mı edecek?
- Mezhepten bahis olur, meşrepten bahis olmaz.
- Mıknatıs gibi insanı kendine çekiyor.
- Mısır'a kaçtı kurtulamadı Arap'ın kızı.
- Mısır'a sultan deryaya kaptan eder.
- Mısırı gitti koçanı kaldı.
- Mıstarsız yazılan kitabın okunacağı yoktur.

- Mızrak çuvala sığmaz.
- Mide dediğin nedir? Ondan da ver on akçelik.
- Mide derdin, perhiz devanın başıdır.
- Mihmana dağ başında kahraman kesilir.
- Mihneti kendine zevk etmedir âlemde hüner.
- Minare gibi bir adam.
- Minare gölgesi davul tozu.
- Minare kırığı gibi ne dursun?
- Minarede deli var. (Hamamda).
- Minareden ceviz aktarmış.
- Minareden düşse kedi gibi ayak üzerine düşer. (Damdan).
- Minareden minareye ip yetişir, sana lâkırdı yetişmez.
- Minareli köye girilmez.
- Minareyi çalan kılıfını hazırlar.
- Minareyi yaptırmayan bitti beller:
- Minnet gibi ağır yük olmaz.
- Minnet ile kokma gülü al eline suseni, geçme nâmert köprüsünden ko aparsın su seni.
- Miras helâl hele al. (Ölüm hak)
- Mîri malı balık kılçığı boğazda kalır.
- Misafir misafir üzerine olur, ev ev üzerine olmaz.
- Misafir misafiri ağırlar, ev sahibi dışarıda hırlar.
- Misafir misafiri istemez, ev sahibi hiç birini.
- Misafir misafiri sevmez, ev sahibi ikisini. (Hiçbirini).
- Misafir on kısmetle gelir, birini yer dokuzunu bırakır.
- Misafir umduğunu yemez. (Konuk).
- Misafirden yana olmak hane sahibinden yana olmaktan hayırlıdır.
- Misafiri horoz olanın arpa kalmaz ambarında.
- Misafirin gönlü müsün? İstediği kadar yatar.
- Misafirin şaşkını ev sahibini ağırlar.
- Misk ile amber, Arzu ile Kamber.
- Misk yağcı dükkânının önünden geçer gibi.
- Misk yerini belli eder.
- Miskin asmanın kel koruğu.
- Misafirin şaşkını hane sahibine ikram eder.
- Misafirin umduğu ev sahibine iki öğün olur.
- Misafirin üç gün hakkıdır.
- Miyanesi henüz gelmedi o işin.
- Miyanesi koktu.
- Mizaca göre şerbet verir.
- Moskof inadı çıfıt eziyeti.
- Moskof katanası gibi bastığı yerden ayağını kaldıramaz.
- Moskof muharebesi kadar sürdü.
- Muamelecinin yeri yoktur yatacak.
- Muhabbet iki baştan olur.
- Muhabbet özge halettir giriftar olmayan bilmez.
- Muhabbet şirket kabul etmez. (Muhabbet-i saltanat şirket kabul etmez).
- Muhal işe şeytan karışmaz.
- Muhalâtta imkân aranılmaz.
- Muhale talik.
- Muhalin talibi, çok naili yoktur.
- Muhammed'in ümmeti altmış ile yetmiş arasında gider.
- Muharebe boğazda gerek.
- Muhzır başının mezarına nur inmiş muhzırlar görmüş.
- Mukaffa söz dilenci çanağına benzer.
- Mum dibi karanlık olur.
- Mum dibine ışık vermez.
- Mum gibi dosdoğru.
- Mum yanmayınca pervane yanmaz.

- Muradından döner inadından dönmez.
- Muytap çırağı gibi geri geri gider.
- Mübarek ama cennet öküzü.
- Mübarek kıtlıkta buğday yükü mü buldu?
- Mübaşir gibi başından ayrılmaz.
- Mücazat amele göredir.
- Müdahene edip de saatinin kösteğini mi kapacak?
- Müdara düşmana (güllâbicilik) gibidir.
- Müdaradan ırak olan Tanrı'ya yakın olur.
- Müflis bezirgan eski defterleri karıştırır. (Zaîm).
- Müflis Hakk'ın emanındadır.
- Müflis olup düşünmekten, kel (uyuz) olup kaşınmak iyidir.
- Müflis sarrafın batakçı müşterisi.
- Müflise mal mı kaptırdın?
- Müflisten akça talep etmek abes.
- Müft sirke baldan tatlıdır. (Bedava sirke).
- Mühür kimdeyse Süleyman odur zamanede.
- Mühre vurdun gibi cinsine düşman.
- Mükâfat, mücazat devlet için iki gözdür.
- Mukâleme bayrağı mı açmalı görüşmek için?
- Mülâkat mukadder imiş.
- Mülâzim neme lâzım.
- Mülk padişahsız olmaz.
- Mülkün sahibi ne yapacağını bilir.
- Mültezim gibi gözü herkesin malında.
- Mültezim kilesi gibi kendine doğru.
- Mültezimden hiç onmuş adam gördün mü?
- Mümin kişinin dargınlığı, tülbent kuruyuncaya kadar sürer.
- Mümine eziyet haramdır.
- Müminlerin duası müstecaptır.
- Müminin duasına gökte melekler "âmin" der.
- Müminin kalbi beytullâh.
- Mümkünsüz şey arayıp arzulama.
- Münadi merkebi duracak yerini bilir.
- Münafığın gözü elindedir.
- Münafık (şirret) gözü yaşlı olur.
- Münafık üstünde borç koymaz.
- Münavele hekim düşman olmaz.
- Mürai dosttan doğru sözlü düşman yeğdir.
- Mürüvvete endaze olmaz.
- Mütareke sulhun müjdecisi.

N

- Nâbedîd oldu gitti.
- Nabız âşinadır.
- Nabza göre şerbet verir.
- Nâçâre teşekkürdür çare.
- Nâçizden sakın kendini.
- Nâdan elinden kokma gül, al eline suseni. (Geçme namert köprüsünden).
- Nâdan elinden su içme, âb-ı hayat olsa da.
- Nâdan ile sohbet katı ârdır bilene; çünkü nâdan ne gelirse onu söyler diline.
- Nâdan insana nâdan söz söyler.
- Nâdan nasihati çiğ et gibidir.
- Nâdanla sohbetten ise, ehl-i irfanla taş taşımak yeğdir
- Nâhak yere kan dökülmez.
- Nâkesin dostu olmaz.
- Nâkes ile cömerdin hesabı birdir.
- Nakş-ı ber- âb gibi va'd ü vaîd.
- Nakz-ı ahd meş'ûm fâili malumdur.
- Nal ile mıhın arasında kalmışçasına darlıkta.
- Nalbant gibi kâh nalına, kâh mıhına vurur. (Acemi nalbant).
- Nalıncı keseri gibi hep kendine (yontar).
- Namaz adamı yabanda koymaz.
- Namaz bir borçtur, selâmet için kalb-i selîm gerek.

- Namaz kıla kıla alnı aşınmamış ya.
- Namaz Müslüman'ın miracıdır.
- Namaza meyli olmayanın kulağı ezanda olmaz.
- Nâmerde, merde, bir ferde muhtaç olma.
- Namı dillere destan oldu.
- Namına aldandı.
- Namus insanın kanı pahasıdır.
- Namussuzdan ırzını satın al.
- Namusu akıl, dini nakil muhafaza eder.
- Namusunu beş paralık etti.
- Nâmübarek kademi Nil ve Fırat'ı kurutur.
- Nân ve nemek bir de semek.
- Nankör yemeği yer, kabını pisler.
- Nanpâreye muhtaç.
- Nar üstüne turp yenmez.
- Nargile içtiğim keyfimden değil.
- Nargilem kırıldıysa sırım sağ olsun.
- Narhı ve terazisi yok ya, istediğin gibi sat.
- Nasıl ki yaşarsak öyle ölürüz.
- Nasıl oldu da bizim eşek anırdı.
- Nasıl oldu da bizim eşek tavla başı oldu.
- Nasihat istersen komşunun ölümü.
- Nâsiye-i hâlinden bellidir kişinin necabeti.
- Nasrettin Hoca hikâyesi gibi uydur uydur söyle.
- Nasrettin Hoca sarmısağa serpiştirmiş: "Görüp göreceğin su, bu olsun" demiş.
- Nasrettin Hoca'nın sakızı (sakosu) gibi elinde durur.
- Nasrettin Hoca'nın türbesine dönmüş.
- Nâtamamın kârını tamam eylemiş.
- Nâümit olma şeytanın kârıdır.
- Naz maşukun, niyâz aşığın kârıdır.
- Nazar boncuğu gibi.
- Nazar değmesin tu tu. (Tüf tüf).
- Nazardan düşmüş.
- Nazargâh-ı Hüda müminin kalbidir.
- Nâzeninim, kedine kimler "Pis" dedi.
- Nazından şırlağan yağı akıtır.
- Nazlı hanımın bozma çarığı.
- Ne acelen? Şikâr suya mı düştü?
- Ne âdet etmeli, ne âdeti terk etmeli
- Ne alacak, ne verecek, pek güzel oyuncak. (Alâiye'de).
- Ne alandanım, ne satandan.
- Ne alıp da ne veremiyor.
- Ne alırsın ben de bilmem.
- Ne bana olsun ne ele, ne beytü'l-harap, ne beytü'l-ma'mur.
- Ne banak oldu, ne tanak, gitti dönek dönek.
- Ne bizden rüku, ne sizden kıyam; selâmün aleyküm, aleyküm selâm.
- Ne buldum sevinirim, ne kaybettim yerinirim.
- Ne bulursa kemikli sepete atar.
- Ne çaldın yüzüme, ne çalayım yüzüne.
- Ne çiçektir biliriz, tarife hacet değil. (Gülü)
- Ne dağda bağım var, ne çakaldan davam var.
- Ne dediyse gide ne koyduysa gide.
- Ne din, ne iman.
- Ne döv, ne dövül.
- Ne ekersen onu biçersin.
- Ne gelen var ne giden.
- Ne gelirse kula Hak'tan gelir.
- Ne günlere kaldık ey gazi hünkâr, eşek silâhtar oldu, katır mühürdar.
- Ne haldir bu hal, ne pekmez oldu ne bal.
- Ne idik ne olduk, cümlemiz bir hendeğe dolduk.
- Ne ileriye seğirtmeli, ne geriye kalmalı.
- Ne istersen Allah'tan iste.
- Ne kadar cehd etsen bir murada olmaz mukadderden ziyade. (Baht olmayınca cehd ne etsin?

- Ne kadar kişi aç olsa doyar bir iki lokmada, lâkin göz doymaz.
- Ne kızı verir, ne dünürü gücendirir.
- Ne korkulu rüya gör, ne muabbire muhtaç ol.
- Ne koşarsın koca gafil, yağma kalktı cihandan.
- Ne mezarlıkta uyu, ne korkulu düş gör.
- Ne mümkündür şikâr almak kedi arslanın ağzından.
- Ne oldum delisi.
- Ne oldum dememeli, ne olacağım demeli.
- Ne olduysa bana oldu, sana ne oldu.
- Ne olduysa oldu, besleyemedim öldü.
- Ne olur ne olmaz.
- Ne ölü görse ağlar, ne düğüne gitse oynar. (Diriye gülmez).
- Ne sakala minnet ne bıyığa.
- Ne sal iledir ne mal iledir; beyim ululuk kemal iledir.
- Ne selâmün aleyküm, ne aleyküm selâm.
- Ne severim yârimi, ne sorarım halini.
- Ne Şam'ın şekeri, ne Arap'ın yüzü.
- Ne şap oldu ne şeker.
- Ne şaşkın ol basıl, ne taşkın ol asıl.
- Ne şiş yansın ne kebap.
- Ne tadı var ne tuzu.
- Ne verirsen elinle, o gider seninle.
- Ne yârdan geçer, ne serden.
- Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl.
- Necabet kişiye sermâye-i itibardır.
- Necabeti sadakette ara.
- Neccar kapısı sırım ile bağlı.
- Necip ve asilden korkulmaz, fürümâyeden gelir zarar.
- Nefes aldıkça ejder gibi büyüyor.
- Nefesi kokar açlıktan.
- Nefesine el verirse borazan başı ol.
- Nefesle börek olmaz.
- Nefis cümleden mukaddemdir.
- Nefis ile mücadele dünya ile muharebeden güçtür.
- Nefs-i emmâreden sakınmalı.
- Nefsî nefsî kim kime.
- Nefsinde tecrübe etmediğin şeyi âleme tavsiye etme.
- Nefsine kıyas etmeli.
- Nefsü'l-emre muvafık düşmedi.
- Neft yağı mı sürdüler ne bu gidiş.
- Nekes ile cömerdin hesabı birdir.
- Nekesin dostu olmaz.
- Neler de neler maydanozlu köfteler. (Şekerli kurabiyeler).
- Neler geldi, neler geçti felekten, duyulmadı deve geçti elekten.
- Nene lâzım, elin altı ayaklı dört keçisi.
- Nerede aç, oradan kaç.
- Nerede akşam orada sabah.
- Nerede ararsan orada çıkar.
- Nerede aş, ben orada pişmiş baş.
- Nerede aş, oraya yanaş.
- Nerede benim çil horozum, horoz değil turna idi, davullarda zurna idi.
- Nerede börek ben orada gerek.
- Nerede bu bolluk.
- Nerede çokluk orada bokluk.
- Nerede döngel orada engel.
- Nerede ese (İsa) orada köse.
- Nerede gül olsa biledir hâr, nerede yâr olsa bile ağyâr.
- Nerede hareket orada bereket.
- Nerede ise iş, para orada mürüvvet ara.
- Nerede iş ben oradan sıvış.
- Nerede soyundun ise orada giyin.
- Nerede şap nerede şeker.
- Nereden gelip nereye gideceğini sorma.
- "-Nereden gelirsin?" "-Çin'den Maçin'den". "-Belli ya bol paçandan".

- "-Nereden gelirsin?" "-Çin'den Maçin'den", "-Ne yersin, ne içersin?" "-Baklava börek aşından". "-Açlıktan ne haber hey Tatar ağası".
- Neredesin, nerede a(r)slanın?
- Nereye gidersen kısmetin ardından gelir.
- Nereye gitsen bir külâh ile bir keşkül eksik değil. (Bir dede).
- Nereye varsak bir dede, bir dümbelek eksik değil.
- Nereye varsan okka dört yüz dirhem.
- Nesine güvenmeli dünyanın? Bugün var yarın yok.
- Nevalesiz gemiye binilmez; azıksız yola çıkılmaz.
- Neyleyim dünya bolluğun(u), ayakkabım dar ise.
- Nezafet imandandır.
- Nezle hayırlı hastalıktır; ama bir de çekene sor.
- Nifak dostluğa düşmandır.
- Nifak ile ittifak bir yerde olmaz.
- Nikâhta keramet vardır, demişler.
- Nime't-tesadüf.
- Nineciğim: "Beni doğuracağına taş doğuraydın!".
- Ninni gibi insana uyku getirir.
- Nisan yağarsa sap göğerir, mayıs yağarsa çeç göğerir.
- Niyet hayır, âkıbet hayır.
- Nohut kadar oda, bakla kadar sofa.
- Nohut tanesi gibi yaş döküyor.
- Nohut topu yarın ahirette gülle olsa gerektir.
- Noksanı var ise onu da sen tamam et.
- Nuh der, peygamber demez.
- Nuh nebiden kalma. (Sultan Gavri).
- Nursuz göz, hikmetsiz dil bâr değil.
- Nursuz, pirsiz.

O

- O bezme ayak basma ki âmâde değildir.
- O bir düşeş idi.
- O bir sağnak idi, geldi, geçti.
- O çamlar şimdi bardak oldu.
- O da bir iş görürse alnını karışlarım.
- O hacı bu hacı, kim olacak boyacı. (Sen).
- O işin başlaması ile bitmesi kaldı. (İşin)
- O nüshanın ez de suyunu iç.
- O senin ağzının kaşığı değildir.
- O vakte dek ya deve, ya deveci.
- O yaprağı çevirelim.
- Oburla iddia olmaz.
- Ocağı söndü.
- Ocağı sönsün.
- Ocağına incir dikildi.
- Ocak içinden tutuşur.
- Odama vurdu güneş, bulamam kendime bir eş.
- Odu ocağı söndü.
- Odun gibi bir herif.
- Oduncunun gözü ağaçta.
- Odunu da süslesen güzel olur.
- Oflamayınca kahve içilmez. (Çorba).
- Oğlan dayıya, kız halaya çeker.
- Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.
- Oğlan evlenince bey oldum sanır.
- Oğlan oğlandır, eğer peygamber de olsa.
- Oğlan yedi, oyuna gitti; çoban, yedi koyuna.
- Oğlana, avrada olan kulluk yabana gider.
- Oğlana, deliye, köleye ulaşma.
- Oğlandır oktur, her evde yoktur.
- Oğlanı, kızı olmaz avrattan eski hasır yeğdir.
- Oğul babaya çeker. (Sebzeci).
- Oğul babaya, kız anaya yârdır.
- Oğul mu, oğul arısı soksun.

- Ok gibi ciğerine işletti.
- Ok menziline vardı.
- Ok Meydanı'nda buhur yakmaya benzer.
- Ok yaydan çıktı.
- Okka her yerde dört yüz dirhem.
- Oktan uğru, mumdan doğru.
- Oku dedik okumadı; vardı hafız oldu.
- Okuma, artık canıma değdi.
- Okumadık âlim, gezmedik seyyah.
- Okumak bilmez, gözü deftarlıkta.
- Okumu attım, yayımı astım.
- Okumuşun ekmeği koynunda.
- Okumuşun okuduğunu dinle, işini tutma.
- Olacak olur çâr u nâçâr.
- Olan bulgur kaynatır; olmayan elini oynatır.
- Olan dört bağlar, olmayan dert bağlar.
- Olan oldu torba doldu.
- Olayım kayıttan âzâde, diye kayda düşer.
- Oldu olacak, kırıldı nacak, daha ne olacak?
- Oldum olasıya avucunu bırakıverdi.
- Olma bitme, kapımdan gitme.
- Olmuşu da bu, olacağı da bu.
- Olmaz olmaz der, ama olmaz olmaz.
- Olsa da boş olmasa da.
- Olsa ile bulsayı bir yere ekseler yel ile yuf biter.
- Olur ama neden sonra.
- Olur olmaz patırtıya pabuç bırakmaz.
- Olur olmaz söze kulak asma.
- Olursa yazarım olmazsa bozarım.
- Olursan kazık olma, tokmak ol.
- Onmadık babanın evlâdı.
- Onmadık hacıyı deve üstünde (Arafat'ta) yılan sokar.
- On birden sonra dükkân açar.
- On ekmekle bir it ayıramaz.
- On parmağım, iki elim yakanda.
- On parmağım karada. (İki eliyle kara).
- On parmağımda on kız var.
- Onu bozar seni yazarım. (Deli defterine).
- Onun burnu koku almaz.
- Onun cemaziye'l-evvelini bilirim.
- Onun daha su götürür yeri var.
- Onun dibine darı ekti. (Bitirdi).
- Onun dinine binerim de imanını kamçı ederim; öyleyse yayan kaldın Tatar ağası.
- Onun lâkırdısı pöstekinin takırtısı. (Eski bakır takırtısı).
- Onun parası para da benimki mangır mı?
- Onun tüfeği çifte mi patlar.
- Onunla aşık atılmaz.
- Onunla lâkırdı etmek ısırganla oynamaktır.
- Orada da pöstekisi var.
- Orasın sâkî-i gülçehrenin ibramı bilir.
- Orman gibi ucu bucağı bulunmaz.
- Orman taşlıyor.
- Ormana balta ile girer gibi girişti.
- Ormana bir balta girmiş sapı yine kendisinden.
- Ormana mı giriyor.
- Orta koşu.
- Orta malı gibi meydanda.
- Orta şamdanı gibi dikili durur.
- Ortada fol yok yumurta yok.
- Ortak çok olunca zarar az olur.
- Ortak gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş.
- Ortaklık öküzden tırıl buzağı yeğdir.
- Ortalığı çorbaya döndürdü.
- Ortalığı hâlî buldu; istediği gibi at koşturur.
- Ortalığı kastı kavurdu.
- Ortalık kan ağlıyor.
- Ortalıkta kesat, insanlarda fesat, bakalım halimiz neye varacak?

- Orucun olur kazası, olmaz kazası dilberin.
- Osmanlı ekmeği yiyip Moskof'a dua olmaz.
- Osmanlı fısıltıdan haz etmez.
- Osmanlı giderken: "Akşamki çorba tuzsuzdu" demiş.
- Osmanlı kılıcı nankörlükle çekilmez.
- Osmanlı tavşanı arabayla avlar.
- Osmanlı'nın ayağı üzengide gerek.
- Osmanlı'nın ekmeği dizi üstündedir.
- Osmanlı'nın parası pul, karısı dul.
- Osmanlı'nın piyazına, kışın yazına inanma.
- Osmanlı'nın yanında gözünü, kâtip yanında sözünü sakın.
- Osmanlı'ya bir at, bir de zobu.
- Osmanlı'ya bir selâm ver, yiyeceğini düşünme.
- Osmanlı'ya sağ sol olmaz.
- Osmanlı'yı at yıkar, Türk'ü inat.
- Ot ile pamuğun ne oyunu var.
- Oturduğu yerde ot bitmez.
- Otuz iki dişten çıkan, otuz iki orduya yayılır.
- Otuz yumruk bir işaret yerine geçmez gafile.
- Ovada kuş uçar.
- Oynamasını bilmeyen yerim dar, demiş; yerini bollatmışlar yenim dar, demiş. (Oynayamayan kız).
- Oyuna giren oynamak gerek.

Ö

- Ödü patlamış.
- Ödünç güle güle gider; ağlaya ağlaya gelir.
- Ödünç ye de borç etme.
- Ödünç yiyen kesesinden yer.
- Öfke baldan tatlıdır.
- Öfke topuğuna çıktı.
- Öfkeden ateş püskürür.
- Öfkeyle kalkan ziyanla oturur.
- Öğleye dek dik, öğleden sonra sök.
- Öğrenmeye ar olmaz.
- Öğretirler sana hacı mahallesinde salyangoz satmasını.
- Öğüdünü vaktiyle almış.
- Öksüz çocuk göbeğini kendi keser.
- Öksüz güler mi, meğer yanıla.
- Öksüz neden güler, belki yanılır da güler.
- Öksüz oğlan bağrında yağ olmaz.
- Öksüz yemek bulsa burnu kanar.
- Öksüze acıyan çok; ekmek veren yok.
- Öksüze hâl bildirmek, öküze kaftan giydirmek.
- Öksüzü dövmüşler: "Vay arkam" demiş. (Fakiri).
- Öksüzün âhı pekçe gelir; yapça kakar.
- Öksüzün eteğine kaburga koymuşlar: "Beni yaktınız!" diye haykırmış.
- Öksüzün nesi olur, memesiz de büyür.
- Öksüzün şeytanı çok olur. (Dokuzdur).
- Öküz boğazlı obur.
- Öküz boynuzu etrafını almış.
- Öküz öldü kanı sındı.
- Öküz öldü ortaklık ayrıldı.
- Öküz üvendireye bakar gibi yan bakar.
- Öküze boynuzu yük değil.
- Öküzüm büyük olsun da çifte gitmesin.
- Öküzün öğrenmişini döverler.
- Öl benim için, öleyim senin için.
- Öl de baygınlık gösterme.
- Öldüğüne bakmaz da koz ağacından tabut vasiyet eder.
- Öldüğüne bakmaz koz ağacından tabut arar.
- Öldüm öldüm korkarım; öldüm neden korkarım.

- Padişah olsan taht senin değil, satın alsan kul senin değil, emanet beslenir can senin değil, a dünya senin nene gülsünler?
- Padişah yasağı üç gün sürer.
- Padişahım: "Yazın yaz olsun; kışın kış olsun" demişler.
- Padişahın tahtı pencerenin rahtı.
- Paldır demezden çalıya çıkar. (Çıldır).
- Palûze diş kırmaz ya
- Palyoş gibi iki yüzlü.
- Panayır köpeğine dönmüş.
- Papaz her gün pilâv yemez.
- Para akıl öğretir.
- Para beni kazanamaz, ben parayı kazanırım.
- Para için can verir.
- Para isteme benden buz gibi soğurum senden.
- Para para diyerek para(m) parça olacak.
- Para parayı kazanır; koç yiğit bel beller.
- Para(m) parça ol.
- Para saçıyor sanki.
- Paralı yanşar, parasız gevşer.
- Paran çoksa kefil ol, işin yoksa şahit ol, ya vekil.
- Paran gitti mi demezler; işin bitti mi diye sorarlar.
- Paran varsa celep kulun, paran yoksa han tuman yolun. (Varsa pulun)
- Parana geçer hükmün.
- Paranın yüzü sıcaktır. (Akçenin).
- Parası azîz olan kendi zelîl olur.
- Parası benden olduktan sonra o çorba yerinde dursun.
- Parası çok aklı az.
- Parası olmayan derviş, gezer meyhane meyhane.
- Parasını su gibi döker, israf eder.
- Parasızlık adama her şeyi yaptırır.
- Paraya tapar.
- Parayı denize atar.
- Parayı mezara mı götüreceksin?
- Parayı veren (kuruşu sulayan) düdüğü çalar.
- Parmağım içinde.
- Parmak hesabına geldim.
- Parmak hesabına gelemem.
- Parmak ısırdım.
- Parmaklarını dahi yediler.
- Pastırmasını çıkardı.
- Paşa diye diye başa çıktı.
- Paşa döküntüsü gibi geriden gelir.
- Paşalı çakşırına döndü.
- Paşalının düşkünü, ak sade giyer kış günü. (Kibara).
- Patlıcan cenginde şehit düştü.
- Patlıcana hizmet etmiyorum.
- Payas'a pirince giderken evdeki bulgurdan oldu. (Dimyat'a).
- Pazar kayığına binen, tütün kemerini beline bağlasın.
- Pazar kayığının dolmuşu, muşmulanın olmuşu.
- Pazar kuruldu; hesap bozuldu.
- Pazarsız (kavlsiz) giren haksız çıkar.
- Pehlivan ayağından tut; elimden gelse canını alacağım.
- Pehlivan kılık kıyafetle olmaz.
- Pehlivan kispetinin yağından bellidir.
- Pehlivan olan her sırrını vermez.
- Pehpehledikçe koskoslanır.
- Pek alçalma soğuk alırsın.
- Pek dedi demez demezden öldü gitti biçare. (Pek dîdemiz demezden öldü gitti biçaremiz).
- Perdesi sıyrık. (Yüzüne kalbur).
- Perdesiz saz, süpürgesiz zurna.
- Perisi alçaktır.
- Perisi hoşlanmamış.

- Rüzgârlı havanın kuytusu, yağmurlu havanın uykusu.

S

- Saat on bir.
- Sabah ola hayrı gele.
- Sabahın (hayrı) akşamın şerri.
- Sabahın kızartısı akşamı kış eder; akşamın kızartısı sabahı güz eder.
- Sabahın şerri akşamın hayrından yeğdir.
- Sabahki yiyeceğini bugünden düşünme.
- Sabahleyin peynir ekmek bulama, akşamleyin baklava, börek gözleme.
- Sabır acıdır; ama sonu sarı altın.
- Sabır bir tâcdır nûr-ı Huda'dan.
- Sabır cennetin anahtarıdır. (Sabır şadlık anahtarıdır).
- Sabır hayırlıdır, tahammülü güç olmasa.
- Sabır ile koruk helva olur; dut yaprağı atlas.
- Sabır maksadın en kestirme tarikidir.
- Sabır sabır artık sabır taştı.
- Sabır selâmet ivmek melâmet. (Sabrın sonu selâmettir).
- Sabırla her şey olur.
- Sabrı yanar adamın. (Sabrı tükenir).
- Sabırlı kulunu Mevlâ sever.
- Sâbit-kadem ol her kârda.
- Sâbit-kadem olanın encâmı hayır olur.
- Sabreyle bitmez iş olmaz.
- Sabreden derviş muradına ermiş.
- Sabreyle eşekçiğim yonca bitsin.
- Sabreyle gönül, elden ne gelir?
- Sabreyle işine hayır gelsin başına.
- Sabreylemek şenlik anahtarıdır.
- Sabr-ı Eyüp, ömr-i Nuh.
- Sabun kalıbı gibi. (Semiz).
- Sabun köpüğü gibi çabuk söner.
- Sabun zahire, sadakat batına.
- Sabunun lekesi var, onun yoktu. (Sarığımda).
- Saç uzatan.
- Saçı başı ağarmış.
- Saçı uzun aklı kısa.
- Saçından sürükleye sürükleye getirdi.
- Saçını başını yoluyor.
- Saçısı çok düğünün pekmezi tatlı olur.
- Saçma lâkırdı.
- Saçma sapan söyler.
- Sadaka verenin ömrü uzun olur.
- Sadakat selâmettir.
- Sadberg gibi açılmış bir tabak şeftali olmuş.
- Sade pirinç zerde olmaz bal gerektir kazana, baba malı tez tükenir evlât gerek kazana.
- Sade sen mi yersin? Bir de ben.
- Sadef-i dür vermekle midyeler iftihar eder.
- Sadık dost akrabadan yeğdir.
- Sadık dost ile sabit post olamaz.
- Sadık dostun nasihati acıdır, acıtmaz; hain düşmanın sözü tatlıdır, acıtır.
- Saff-ı niâl dûrendişlerin matma-ı nazarlarıdır.
- Safran gibi sapsarı kesilmiş.
- Safrasız gemi gibi.
- Sağ ayakkabı değildir.
- Sağ babam, böyle inek ele geçmez.
- Sağ baş yastık istemez.
- Sağ elden iyilik, sol elden kemlik bekleme.
- Sağ eli ile sol eli bize.
- Sağ elinin verdiğini sol elin duymasın.
- Sağ olana her gün düğün bayram.
- Sağ olsun da dağ ardında olsun; yer altında olmasın.
- Sağ olsun var olsun benden uzak olsun.

- Samanlık saray oldu, gelinlik kolay oldu.
- Samanlık senin değil ise saman da mı senin değil.
- Samur sandığımız, tilki kuyruğu çıktı.
- Sana bana ne tıngır. (Var derede bitin kır).
- Sana bir yumurta pişireyim; ama ev bağda, bağ da dağda; tava da yok, lâkin iş yağda. (Sana bir yumurta pişirsem, tavayı komşudan bulurdum; ama iş yumurta ile yağda).
- Sana da mı yaranamadı zamane.
- Sana göre şap ile şeker bir.
- Sana lâkırdı anlatmak, deveye hendek atlatmak.
- Sana taşla dokunana, sen pamukla dokun.
- Sanat elde altın bileziktir.
- Sanat kanaat. (Sanatı tellâl revacı kanaat).
- Sanatına güvenenin para ayağına gelir.
- Sanatı üstattan görmeyen öğrenemez.
- Sanatını horlayan boğazına torba takar.
- Sandıktaki sırtımda, ambardaki karnımda.
- Sanki dünya yerinden oynamış.
- Sanki kıyamet kopmuş.
- Sanma ki haini berhudar olur; ya başı kesilir, ya berdar olur.
- Sansar gibi boğar; kedi gibi yaltaklanır.
- Sansar gibi boğmakla uğraşır.
- Sansar gibi karnı değil, gözü aç.
- Sap derken saman der. (Sap yer de saman döver öküz gibi).
- Sapanın ucuna yapışan el ile açılmaz.
- Sapsız balta gibi meydana atılır.
- Sapsız balta suya batar.
- Sar'ası tutmuşa döndü.
- Sarhoş ayılınca düşünmeye varır.
- Sarhoşun ismi cehennemde okunur.
- Sarı aşı yiyen girsin gerdeğe.
- Sarı çıyan.
- Sarı, kara var, kendine iş ara.
- Sarı sabır yiyen sonradan bulur lezzetini.
- Sarı saman altından su salıverir üstüne çıkıp vaaz eder.
- Sarı saman altından su yürütür; üstüne çıkar müezzinlik eder.
- Sarı sarı altınları görüp sarılığa uğramış.
- Sarı Yahudi.
- Sarığı sarar hotozu kondurmaz.
- Sarığımda leke var, onda yoktur.
- Sarığın ağardığına bakma, sabunu veresiye.
- Sarımsağı, soğanla gelin-güvey etmişler kırk gün kokusu çıkmamış.
- Sarımsak yemedim ki ağzım koksun.
- Sarsar gibi çatladı.
- Satılık ziftin olsun Selanik'ten kel gelir.
- Savulun paşa geliyor; çekilin altın serpiyor.
- Sayan bir dostu olsun. (Dökülen mey şîşe-i rindân olsun).
- Saye Allah sayesidir.
- Saygı sayana, terbiye alana göredir.
- Saygısız ağız anahtarsız açılır.
- Sayılı günler tez geçer.
- Sayılı koyunu kurt kapmaz.
- Sayılı soğan dikili sarımsak.
- Sa'y-i Arap, tab'-ı Acem, akl-ı Rum.
- Saza sazla, söze sözle mukabele gerek.
- Sazına bülbül konar.
- Sebep olan sebepsiz kalır.
- Sebepsiz kimseyi düşman etme.
- Sebepsiz kuş uçmaz.
- Sebilhane bardağı gibi dizilmişler.
- Sebû-yı mey ile ibrik bir hâkdendir.
- Sebzeci oğlu sebze satar.
- Secdeden baş kaldırmaz sofu.
- Sefa geldin ey misafir, hiç kusuruma bakma.

- Serçeye çubuk beredir.
- Serçeyi kuştan mı sayarsın.
- Serkeş öküz son soluğu kasap dükkânında alır.
- Serkeş öküzün son soluğu kasap dükkânında(dır).
- Sermayesi çanak, çömlek tüccarlıktan dem vurur.
- Sermayesi sağılır.
- Sermayesi sağlık.
- Sermayesiz dükkan açılmaz; zindan açılır.
- Sermayesiz sanat dilencilik..
- Sermayeyi kediye yükletti.
- Servetsiz insan akılsız tavşan.
- Ses değil bostan dolabı.
- Ses sevmez.
- Sesi hiç sıtma görmemiş.
- Sev beni seveyim seni.
- Sev seni seveni yer ile yeksan ise; sevme seni sevmeyeni âleme sultan ise.
- Sevap işleme sana mı kaldı.
- Sevaptan kaç ki günaha girmeyesin.
- Seversen aşırı sev, gönlü merhametli olur.
- Sevgi geçer yalan olur; sonra sokar yılan olur.
- Seyrek git sen dostuna, kalksın ayak üstüne.
- Seyyiâtı hasenâta galip.
- Seyyah için ardullah vâsia.
- Seyyiü'l-hulk adamı değildir.
- Sıcağa kar mı dayanır. (Bu sıcağa).
- Sıcağı sıcağına. (Isıcak).
- Sıçan çıktığı deliği bilir.
- Sıçan deliği bin altına. (Vaktine göre).
- Sıçan gibi burnunu her deliğe sokar.
- Sıçan gibi delikten deliğe kaçar.
- Sıçan gibi kapana tutulmuş.
- Sıçan olmazdan çuval dibi keser.
- Sıçanın boynuna çıngırak asılınca kısmeti kesilir.
- Sıçanlardan kedinin boynuna çıngırağı kim takacak.
- Sıdk ile hizmet eden topuk mesti ile çırağ olur.
- Sıdkını bütün eyle.
- Sıfat-ı memdûha eshabından.
- Sıfıra sıfır elde var hiç.
- Sıfıru'l-yed kalmış.
- Sığamadı bir haneye, özü girdi tarhanaya.
- Sıhhat gibi insana sermâye olmaz.
- Sıhhat-ı efkâr, sıhhat-ı vücuttan gelir.
- Sıhhati ihlâl, illete devadan kolaydır.
- Sık doldur pek basma, her işe kulak asma, üstünden ateşi kesme, hemen çubuğun içmene bak. (El için yanma).
- Sık gidersen dostuna yatar arka üstüne. (Seyrek git).
- Sıkışan pekişir.
- Sıkışınca kedi yüze salar.
- Sıkletler öğünler adamı.
- Sındırlıyı sıyırtmış, Karaağaç'a kandil asmış.
- Sınırı geçmiş kelp gibi havlama.
- Sıpa büyüye büyüye eşek olur.
- Sıra devesi gibi ağır gider.
- Sıra devesi gibi donanmış.
- Sırat köprüsü gibi cehennem tuzağı.
- Sırat köprüsü gibi ince.
- Sırdaş aramak sırrı ifşa için.
- Sırıklı bars.
- Sırrını, dostuna düşmanına açma.
- Sırrını düşman bilmesin dersen dosta açma. (Sırrını açma dostuna o da söyler dostuna).
- Sırrını sır edene hû!
- Sırt giydiğini, ağız alıştığını ister.
- Sırtını pek tut ayağına bakma.

- Sonraya salma fakirin kârın, ne bilirsin ki ne olur yarın.
- Sonu aziz ola.
- Sonu hayırdır inşallah.
- Sonunu sayan erlik edemez.
- Sonunu sayan serçeye darı saçmaz.
- Sonunu saymayanın dostu olmaz.
- Sor seni soranı.
- Sora sora Ka'be bulunur.
- Soran yanılmamış.
- Sorma gir sokağı gibi.
- Sorma kişinin aslını izzetinden (suretinden) bellidir.
- Sorulmazdan cevap verme.
- Soydur çeker, huydur geçer.
- Soygun vermiş abdala döndü.
- Soyguna ev.
- Soyu sopu belli.
- Soyu soydan, köpeği mandıradan.
- Soyulmuş hacının Arafat'ta işi ne?
- Soyulmuş soğana dönmüş.
- Söğüt ağacı gibi gölgesiz.
- Söğüt meyve vermez kavak nar.
- Sökük demiş ki: "Gidiyorum". İğne tutmuş.
- Sökük dikişi daha iyi tutar.
- Söylediği lâkırdı bir incir çekirdeği doldurmaz.
- Söylemek gümüş ise söylememek altın.
- Söylemek var söylememek var.
- Söylemekten söz uzar; artar emek, yeğdir söylemekten söylememek.
- Söylemez söylemez; ama dürr-i meknûn söyler.
- Söylesem söz olur; söylemesem içime dert olur.
- Söylesen de boş, söylemesen de.
- Söyleye söyleye dilimde tüy bitti.
- Söyleyeceği varsa işiteceği de var.
- Söyleyenden dinleyen ârif gerek.
- Söyleyene bakma, söyletene bak.
- Söz anlayan ayağa kalksın; anlamayan dursun baksın.
- Söz anlayan ileri gelsin.
- Söz ayağa düştü.
- Söz bir Allah bir.
- Söz ebesi tandır kebesi.
- Söz sözü açar.
- Sözle pilâv pişse dağ kadar yağ da benden.
- Sözü amelîne uymaz.
- Sözü bize harç değil, saz.
- Sözü fikredip söyle.
- Sözü sakalından ileri geçmez.
- Sözü sözüne uymaz var.
- Sözüm ona.
- Sözümüz lâkırdımız hasır altında kaldı.
- Sözün dinlenirse köy a'yânısın; sözün dinlenmezse boşboğaz.
- Sözünü balla kestim.
- Sözünü bilmeyen, sazını bilmeyen.
- Sözünün alt başı zifos.
- Sözünün eri ol.
- Su akar deli bakar.
- Su akıntısı merak dağıtır.
- Su aktığı yere yine akar. (Su alçağa akar). (Su iğne akar). (Su çukurunu).
- Su bulanmayınca durulmaz.
- Su bulunmayan yerde teyemmüm caiz. (Su bulununca teyemmüm bozulur).
- Su çukurunu bilir.
- Su gibi aziz ol.
- Su gibi ezberinde. (Su gibi bilir).
- Su içene yılan bile değmez. (Dokunmaz).
- Su içilir, çay geçilir, denizde olanlara Allah imdat eyleye.
- Su katılacak yeri yok.

- Sürtüğün feracesi kol demirinde asılır.
- Sürüden ayrılan koyunu kurt kapar.
- Sürülü koyun nerede ise sümüklü koyun da orada.
- Sürüp git dememişler, gör de geç.
- Sürütü sürtük, pabucu yırtık.
- Sürüye katıldı.
- Süt ananın yoğurt oğlu.
- Süt içerken ağzı yandı; yoğurdu üflüyor. (Süt iken ağzımı yaktı).
- Süte katılan sular ineği götürdü.
- Sütle giren huy canla çıkar.
- Sütlimanlık.
- Sütten ak, sudan pak.
- Sütten yanan yoğurdu üfler.
- Sütü dökmüş kedi gibi düşünüyor.
- Sütü paktan korkulmaz.
- Sütüne havale.
- Süzme aşûre duruşlu.

Ş

- Şafii havuzu gibi karmakarış(ık).
- Şafii köpeğine dönmüş.
- Şahin bakışlı.
- Şahin için tuzak kursam bahtıma kuzgun düşer.
- Şahin ile deve avlanmaz.
- Şahin küçüktür ama koca turnayı havadan indirir.
- Şairde saz, ses, söz gerek.
- Şairin memduhu delinin medhulü.
- Şakır şakır yağmalı.
- Şakirdi üstadına peştamal kuşatır.
- Şalgamı tatmazsan tarlasından geçmeli.
- Şamar yemekten ensesi tasmaya dönmüş.
- Şamatası ayyuka çıktı. (Avazı).
- Şanına düşeni işle.
- Şap demezden şapa oturdu hacı gemisi gibi.
- Şap ile şeker beyaz, ama bir değil. (Şap ile şeker), (Sana göre bir).
- Şapçı gibi zengin.
- Şappadak şapa oturdu.
- Şarap kebap hay hay, hesap kitap vay vay.
- Şarap ucuz, tıraş pahalı.
- Şaşarım gidilerin câme-şûy yıkamasına.
- Şaşı, çakır demektense: "Kör de de kurtul".
- Şaşkın avcı geyik dururken tavşana bakar.
- Şaşkın ördek başını kor da kıçından dalar.
- Şebek gibi gözleri fır fır döner.
- Şecaat arz ederken merd-i kıptî sirkatin söyler.
- Şecaat hilkat(tir).
- Şecaat kılık kıyafetle değil.
- Şehir oğlanının düşkünü ak sade giyer kış günü.
- Şehirde tavuk olup gıgıklamaktan köyde horoz olup ötmek yeğdir.
- Şehre bir hasta geldi; derdi börek derdi çörek.
- Şekerpareyi cebinden çeker.
- Şeriat zahire hükmeder.
- Şeriatın kestiği parmak acımaz.
- Şerrine lanet.
- Şeşi beş görür.
- Şeyh olmak kolaydır; dervişlik güç.
- Şeyhin kerameti kendisinden menkul.
- Şeytan azapta gerek.
- Şeytan ile çelik çomak oynar.
- Şeytan ile ortak olan buğdayın samanın(ı) alır.
- Şeytan kendi evini yıkmaz.
- Şeytan kulağına kurşun.
- Şeytan, "Kül yer misin?" demişler. "Yağlısı varsa" demiş.

- Tafra furûşa bir kuruş, zebandıraza bir vuruş kâfi imiş.
- Tahâret-i zâhirîye, tahâret-i bâtınîyenin nümûnesidir.
- Tahin helvası gibi mermere yaslanmış.
- Tahsîl-i kemâlât, kem âlât ile olmaz.
- Tahta sakal, sahte vakar, kuru unvan.
- Tak tak eder kabacık.
- Takdir ne ise o olur.
- Takdir, tedbiri bozar.
- Takdirde yazılan tedbirle bozulmaz.
- Takdîr-i Hüda kuvvet-i bâzû ile dönmez; bir şem'a ki Mevlâ yaka hiçbir vech ile sönmez.
- Tak-ı âsumâna yazılacak zafer.
- Takımı düzmüş bir borucu eksik.
- Takımı takımına kabul etti.
- Takımlı bakımlı kollu halayıklı.
- Takke ayağa, terlik başa giyilmez.
- Takke başını sıktı.
- Takke düştü kel açıldı.
- Takke kabına dar geldi.
- Takke kapıcı vakit bekler.
- Takkeci kalıbı gibi ense.
- Takkeler kapar çaylak.
- Takkesi dönük. (Afife).
- Taktı mı çengeli kurtulabilirsen kurtul.
- Tâlib-i âhiret olan dünyaya meyil etmez.
- Talih değil, kör salih.
- Talihi yâr olanın yâr sarar yâresini.
- Talihin hayrından salihin şerri yeğdir.
- Talihsiz kuşun (kuvvetsiz kuşun) yuvasını Allah yapar.
- Talimli maymun. (Terbiyeli).
- Tamah belâsı top yoluna gider.
- Tamah gözün, tama' kalbin iki düşmanları imiş.
- Tamah-ı hâmını terk eyle erken, elinden gitmesin dersen dümen.
- Tamahkâr varken müflis acından ölmez. (Dolandırıcı aç kalmaz).
- Tamahkârdan şey dileyen denize çukur açar.
- Tamam boynuna biçilmiş kaftan.
- Tamam kediye ciğer inanmaya benzer.
- Tamam tilkiye tavuk, kurda koyun ısmarlamak.
- Tambura teli gibi gergin tın tın ötüyor.
- Ta'me-i şikâr leziz olur.
- (Tamtakır) elfaz ruhsuz resim.
- Tamtakır kuru bakır.
- Tan demezden kapıyı bulana can feda.
- Tan yeri ağarınca hırsızın gözü kararır.
- Tanımayan dostunu pazara verdi postunu.
- Tanrı, kulunun rızkını verir.
- Tanrı kulunun yardımcısı.
- Tanrıdan korkan kuldan korkmaz.
- Tapşırdı selâmı, taşırdı kelâmı.
- Taraftarlık belâsından kurtulamadık gitti.
- Tarağına göre bez koysun.
- Taraveti giden yemişin bile hazmı güç olur.
- Tarhuncuya tarhun satılmaz. (Tereciye)
- Tarla cadısı çarşamba karısı.
- Tarlasında başak olmaz.
- Tarz u tavır insanın mizân-ı ahvâlidir.
- Tas tasa baş başa.
- Tasadan oldu köse.
- Tasalanma a böcek, işte yuvan duruyor.
- Tasamın on beşi.
- Tası anma evde, taslak var.
- Tası tarağı topladı.
- Tası tasa tasmayı koyuna.
- Taş atar vurgun arar.
- Taş atıp da kolun mu yoruldu?
- Taş başına mıh dişine.

- Taş demeyince çocuğun tepesi katılmazmış.
- Taş dikeceğine tüy dikti.
- Taş dikti.
- Taş taş üstünde kalmadı.
- Taş taş (dağ) üstünde olur, ev ev üstünde olmaz.
- Taş taşın sövesi.
- Taş yatır kaldı.
- Taş yerinde ağır olur. (Çağır).
- Taş yürekli.
- Taşa saldırsa kaldırır.
- Taşçı eşeği gelmekten korkulur.
- Taşçı eşeği gibi akşama kadar çalışır.
- Taşı gediğine koydu.
- Taşı sıksa suyunu çıkarır.
- Taşı taşa, başı başa vururlar.
- Taşı, yemişli ağaca atarlar. (Atarlar seng).
- Taşıma su ile değirmen ne kadar döner.
- Taşkınlığın sonu şaşkınlık.
- Taşlar isen deliyi, başına kapla çeliği.
- Taştan yağ çıkar, ondan çıkmaz.
- Tatar ağası, yalan ama hoşuma gitti; bir daha söyle.
- Tatar ağası yine yayan kaldı.
- Tatar, babasını satar.
- Tatar dedim ama şaşırma, Tatar böreği demedim.
- Tatarın kılavuza ihtiyacı yok.
- Tatlı bakış derler. (At at olunca).
- Tatlı dil çok adam aldatır. (Tatlı dil, güler yüz düşmanın kolunu büker).
- Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. (Acı söz insanı dininden).
- Tatlı, dişe düşman; acı, mideye dosttur.
- Tatlı dostu olanın dişleri düşman olur.
- Tatlı kelâm dinletir, acı kelâm esnetir.
- Tatlı tatlı söyler, acı acı sokar.
- Tatlı yemenin acı acı geğirmesi olur.
- Tatlı yiyip tatlı sözleşelim.
- Tatlıyı küpten almalı, kadınlığı kökten.
- Tatsız çorbaya tuz kâr eylemez; akılsız kafaya söz kâr eylemez.
- Tatsız tereke dipsiz örike.
- Taun olan memlekete ne girmeli, ne oradan kaçmalı.
- Tavada balık bekle de hâlik.
- Tavâif-i mülûk zamanına döndü.
- Tavaşî malı gibi mirasçısı yok.
- Tavil olan ahmak olur.
- Tavrından geçilmez oldu.
- Tavşan. (Tavşan davul tozu ilâç olur).
- Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış.
- Tavşan hâmil kadınlara düşman.
- Tavşan küçük, kulakları ne büyük!
- Tavşan yatağında avlanır.
- Tavşana demişler ki: "Dağ sana küstü". "Ben ona küsmem" demiş.
- Tavşana kaç, tazıya tut.
- Tavşana taş yatır. (Av göçmez avlamaktır hüner).
- Tavşanı Osmanlı araba ile avlar.
- Tavşanı çıkışından kurdun inişinden korkmalı.
- Tavşanın kaçışına baktım, etinden (çeker dedim).
- Tavuk ayağı yemiştir; içerisinde durmuştur.
- Tavuk bile boğazlayamaz.
- Tavuk bile su içerken göğe bakar.
- Tavuk gibi akşam olunca gözleri kapanır.
- Tavuk (?) hamsi, balık kurban olmaz mı? Canı da var, kanı da.
- Tavuk kaza bakmış da kıçını yırtmış.
- Tavuk sesi ıraktan fena gelir.
- Tavus gibi manzarasını görüp ağzını açtırmamalı.
- Tavus kuyruğu koyuverir.

- Tay, at olunca sahibi mat olur.
- Tayfa ne kadar çok olsa iş geminin kaptanındadır.
- Tayfanın akıllısı geminin dümeninden uzak durur.
- Tayyarâtın arkası kesildi.
- Tayyarâtın habbesi kubbe olurmuş.
- Tayyip mal ömrü, habis mal cürümü arttırır.
- Taze bardağın suyu soğuk olur.
- Taze şeyde lezzet başka olur.
- Tazlayan taza düşer, kel başlı kıza düşer.
- Tazının topal olduğu, tavşanın kulağına çalınmış.
- Tazısız ava çıkan tavşansız eve gelir.
- Tazıya tut tavşana kaç.
- Tebeşire peynir bakışlı.
- Tecrübe etmediğinin senâsında olma.
- Tecrübeyi göğe çekmemişler ya.
- Tedbir de takdirle.
- Tedbirde kusur eden takdire bahâne bulur.
- Tek beni ansınlar da. (Ansınlar beni).
- Tek de senin çift de senin ay efendim.
- Tek dururken başına iş açar.
- Tek kürekle mehtaba çıkar.
- Tek ola bana gele, çift ola bana gele.
- Tek tük her lisandan bilir.
- Tekeden süt çıkarır. (Çobanın).
- Tekkede dervişi bul da boruyu başına vur.
- Tekkeye hizmet eden tekkeden geçinir.
- Tekkeye koyun, ye de doyun.
- Tekkeye kurban geldi.
- Tekkeyi bekleyen çorbayı içer.
- Teklif cehennemde olur.
- Tekne kazıntısı dağar dibi.
- Teknede hamurum mu, o da benim umurum mu?
- Tel kırdı yine.
- Telli bebek gibi her gün bir türlü giyinir.
- Telli keyif.
- Tembel bir köşeden bir köşeye gitmiş: "Yine seyahat oldu" demiş.
- Tembel: "Kudretim yok" der.
- Tembele her gün bayramdır.
- Tembele iş buyur ki sana nasihat versin. (Akıl öğretsin).
- Tembellik yap yap gider, ama fakirliğe erişir.
- Temcit pilâvı gibi ısıtır ısıtır yer. (Önüne getirir).
- Temel taşı temele konur; eğer mimar gözüne görünürse. (Kürsü taşı yapı taşı).
- Temelsiz bina tez yıkılır.
- Temessüksüz borç istenmez.
- Tencere kaynar maymun oynar.
- Tencere tencereye: "Yüzün kara" demiş.
- Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş.
- Teneşir horozu.
- Tepe tepe kullan.
- Tepeden tırnağa adam.
- Tepesi attı gazabından.
- Terazi dili gibi iki tarafa akar.
- Terazi tartıyla, her şey vaktiyle. (Terazi var tartı var, her şeyin vakti var).
- Terazide tartıldı noksan çıktı.
- Terazisiz tartısız tel ehli.
- Terbiyeli maymun gibi ne titriyor. (Talimli).
- Terlemezden ücret alınmaz.
- Tersane umuru eder.
- Ter ter tepinir.
- Terzi kendi söküğünü dikemez.
- Terzinin işi kötü, ama ayıbını örten ütü.
- Terziye göç demişler: "İğnem başımda" demiş.
- Tespih böceği gibi büzülür.
- Testi kırılsa kulpu elinde kalır.

- Testiyi kıran da bir suyu getiren de.
- Tereciye tere satılmaz; tarhuncuya tarhun.
- Tereyağından kıl çeker gibi.
- Terlemezden para kazanmak, solumuzdan can vermek.
- Tevekkülünün eşeğini kurt yemez.
- Tevekkülünün gemisi batmaz.
- Tez binen tez iner.
- Tez giden tez bulur. (Yorulur).
- Tıfılın tufeylisi.
- Tıfl-ı ebced-hân gibi. (Sebk-han).
- "Tı"lar dörttür: Hatırın "tı"sı, katırın "tı"sı, tarafın "tı"sı, Tangıroğlu'nun "tı"sı.
- Tılsımı bozuldu.
- Tılsımını bulmuş yerden define çıkarmış.
- Tımar sipahisi züğürtledikçe eski defteri yoklar.
- Tımarhane kaçkını Ali Paşa.
- Tımarhaneci çek zinciri.
- Tımarhanecinin gözü kör olsun; eğer seni görmez ise.
- Tıngır elek tıngır tas.
- Tıngır tıngır haydi cehenneme.
- Tınk para sefanı ara.
- Tınmaz melâike.
- Tıpkı tıpkına.
- Tırabzan babası.
- Tıraş olsun başına sürsün.
- Tırısı tutturdu, ardından sapan taşı yetişmez.
- Tırnağı uzadı iliştirir. (Dur tırnağı uzasın da görsün).
- Tırnağın olsa yüzünü...
- Tırnağın varsa başını kaşı.
- Tırnağından ter akıyor.
- Tırnak takar.
- Tırnakta beyaz yeni esvaba alâmetmiş.
- Tırnaktan etme.
- Tıynet-i asliyyesi murdar, faydası yok.
- Tıyneti pâk olandan keder gelmez.
- Tîz-reftâr olanın pâyine dâmen dolaşır.
- Tilki demiş ki: "Ben benim için demem, ama üzümsüz bağın demi olmaz".
- Tilki gibi tuzaktan kaçar.
- Tilki masalı okur. (Kurt masalı).
- Tilki, pilici taşlayana: "Ya Rabb'im, gazabını arttır" demiş.
- Tilki tilkiliğini anlatınca post elden gider.
- Tilki yatağını bilir.
- Tilkicik var baş keser; kurdun adı yaman.
- Tilkinin dolaşıp geleceği kürkçü dükkânıdır.
- Tilkinin yüz masalı varmış; doksan dokuzu tavuk üstüne.
- Tilkiye: "Tavuk kebabı yer misin?" demişler. "Adamın güleceğini getirirsiniz" demiş.
- Tilkiyi avut ondan (sonra) mâl-i hülya kur.
- Timurlenk kesildi başımıza.
- Tiril tiril titrer.
- Tok, acın halinden bilmez.
- Tok ağırlaması güç olur. (Devletli).
- Tok ahmağa aç akıllı nasihat verir.
- Tok evin aç kedileri.
- Tok iken yemek yiyen mezarını dişiyle kazar.
- Tokat bakırı tepe tepe kullan.
- Tokat bakırı tın tın öter.
- Top gibi gider.
- Top gibi gürlüyor.
- Top otu beylikten.
- Topa alışan deve (zemberekçi devesi) davuldan ürkmez.
- Topal arının bal yapmasına döndü.
- Topal eşeğe Şam palanı.
- Topal eşekle kervana karışır.
- Topal ile görüşen aksamağa alışır.

- Topu attı bezirgân.
- Topu boş.
- Topuğumuza çıkmayan çaylar başımızdan aştı.
- Topun ağzına geldi.
- Toya gitsen tok git.
- Tövbe ehl-i isyana rahmettir.
- Tövbe yoksulu.
- Tufa'nın oğulcuğu Allah verdi boyuncuğu.
- Tuğlacıya güneş, ekinciye yağmur.
- Tumturâk-ı elfâz ruhsuz resim.
- Tuna fasulyesi gibi pişkin.
- Turhallı hep bir halli.
- Turna gözü gibi berrak.
- Turna katarı dizilmiş.
- Turpun çıkışını görürsün.
- Turpun sıkından seyreği yeğdir.
- Tut atalar sözün kalb-i selîm ol, gider yavuzluğu tab'-ı halîm ol.
- Tut dedin mi yutar.
- Tut kelin perçeminden.
- Tut kuyruğundan vur duvara; başı olsun pare pare.
- Tutamadığımız kuş azadımız olsun.
- Tutamağı yok.
- Tutkal tavanda yapışır.
- Tuttuğu toprak olur.
- Tutuğun hırsızı getir: "Gelmiyor"; sen: "Gel". "Bırakmıyor". (Baba bir).
- Tuttuğunu koparır.
- Tutulmadık uğru beyden doğru. (Tutulmayan hırsız beyden aziz).
- Tutumunu, tavrını beğenemiyorum.
- Tutunacak tırnağı yok.
- Tuyûr-ı vuhûşa lokma olmuş.
- Tuz ambarına su mu yürüdü?
- Tuz ekmek haini.
- Tuz ekmek hakkı bilmeyen akıbet gözünden (olur).
- Tuz ekmek hakkı bilmeyen iki gözden olur akıbet.
- Tuz ekmek hakkı bilmeyen itten de beter.
- Tuz gibi her aşa girer.
- Tuzdan leziz, sudan aziz bir şey olmaz.
- Tuzlaya(yı)m da kokma.
- Tuzlu, helvayı andırır.
- Tuzsuz pelte gibi titrer.
- Tuzu kurudur galiba.
- Tuzun tadı olmazsa taam ne ile tuzlanır?
- Tükürdüğün eli öpme.
- Tükürdüğünü yalamaz. (Bir kabadayı).
- Tükürdüğünü kurutur adamın. (Yumruğuna götürmüş inadı inat).
- Tükürük helvası.
- Tünden tüne düştü.
- Türk ata binince bey oldum sanır. (Aptal şalgam, aşa girince yağ oldum sanır).
- Türk dânişment olur, adam olmaz.
- Türk derneği olmaz.
- Türk işi ödünçtür.
- Türk ne bilir bayramı, lak lak içer ayranı.
- Türk olana şehir içi zindan olur.
- Türk pohpohu, Acem pehpehi sever.
- Türk ve tosun çünkü doğdu anadan; öğüt aldı eşek ile danadan.
- Türkçe bilmez Allah'tan korkmaz.
- Türkçe'miz çetrefil.
- Türkçe'yi kaybetti.
- Türk'e beylik vermişler; ibtida babasını öldürmüş. (Türk zâbitliğe kadem basmış; ibtida pederini asmış).
- Türkmen'e arı alır mısın demişler: "Paramla vızırtıyı ne edeyim?" demiş.
- Türk'ün aklı sonradan gelir.
- Türk'ün ilk hücumundan korkulur.
- Türk'ün terekesi terkisindedir.
- Tüter baca arıyor gözü.

- Tütün tüttürmez.
- Tütünden korkup ateşe düşer.
- Tütünden kurtulmak için ateş içine düşme.
- Tütünsüz baca kavgasız koca.
- Tütünü yok içmeye, beygirle gider gezmeye.

U

- Ucu ormandan çıktı. (Ucunu ormandan çıkarma).
- Ucu ucuna getirdi.
- Ucunu altına kaçırmış.
- Ucunu bul da yağa, bala ver.
- Ucuz alan pahalı alır; pahalı alan aldanmaz.
- Ucuz (öküzün kıyması) etin yahnisi tatsız olur.
- Ucuz satan tez satar.
- Ucuz sirke baldan tatlıdır.
- Ucuza dayanılmaz.
- Ucuzdur illeti var; pahalıdır hikmeti var. (Ucuzdur vardır illeti).
- Ucuzlukta alır pahalılıkta satar.
- Uçan ile kaçan elinden kurtulmaz.
- Uçan kuştan imdat umar.
- Uçar kuşa borcu var.
- Uçara gidiyor.
- Uçkurluğu kendisinden paşalı çakşırı.
- Uçsan da kuş değilsin.
- Uçtu uçtu fil uçtu.
- Ufak pirinç zerde olur tâ girince kazana; hazır para tez tükenir kendin göyüm kazana. (Sade sudan zerde olmaz bal kazana girmeyince; hazıra hazine dayanmaz bir taraftan gelmeyince).
- Uğru ol, haramî ol, insafı elden koyma.
- Uğru yataksız olmaz.
- Uğur uğurdan, kadem kademden.
- Ukalâdan geçinir.
- Ukalâ-yı ümmettendir.
- Ukûl-ı beşerin mâfevkinde.
- Ulu bayramda yemekten sakın, küçük bayramda etten sakın.
- Ulu evine. (Ulu evinde, köylü köyünde).
- Ulu kuşun kısmeti ayağına gelir.
- Ulu sözü dinlemeyen uluya kalır.
- Ulular sözü yere düşmez dünya durdukça.
- Ulûm-ı evvelîn ve ahirîni cem etmiş.
- Ulüvv-i himmet asıllar kârıdır.
- Uma uma döndüm muma.
- Umma illetine (rencine) uğrattı.
- Ummadığın delikten tilki çıkar. (Ummadığın taş baş yarar).
- Ummadığın yar araba devirir.
- Ummadığın yerden yılan çıkar.
- Umutla geçinen açlıkla ölür.
- Un çuvalı gibi vurdukça tozar.
- Un koydum ulandı; su koydum sulandı.
- Un uçmaz kepek kaçmaz.
- Unf ile iltifattan rıfk ile dayak yeğdir.
- Unu kepeğinden ayırt eder.
- Unumuzu eledik eleğimizi astık.
- Unuturlar seni hemen sen düşmeye gör.
- Upuzun ipince.
- Urban ıslığıyla ordu yürümez.
- Us pahası olur sana.
- Uslu gez ki seni akıllı seve.
- Usta hırsız (keskin hırsız) ev sahibini bastırır.
- Usta hırsıza kapı baca olmaz.
- Usta iken olduk şakirt; al testiyi suya seğirt.
- Ustamın adı Hıdır, elimden gelen budur.
- Ustanın çekici bin altın.
- Uşağı işe koş sen de ardına düş.
- Uşağın(ı) öven utanmış.
- Utandıysa kalbur tutar yüzüne.

- Utanırsa terbiye eden utansın.
- Utanmaz yüz, tükenmez söz.
- Uyku geldi bedene, ne mutlu kalkıp gidene.
- Uyku ölümün kardeşi.
- Uyku uykunun mayasıdır.
- Uykudan sonra görülür rüya.
- Uyumakla yol alınmaz. (Uyumakla menzile (matluba) varılmaz).
- Uyur arslanı uyandırma.
- Uyuyan fitneyi uyandırma.
- Uyuyan yılanın kuyruğuna basma.
- Uyuz duvara sürtünür.
- Uzaktan davulun sesi hoş gelir.
- Uzaktan merhaba ey ayı kardeş. (Dönen evliya).
- Uzun boylu, uzun sakallı, uzun adlı ahmak olur.
- Uzun ne tadın var, ne tuzun.
- Uzun oldu artık kısa kes.
- Uzun sırık gibi, ekşi koruk gibi, mahallede gezer yolunmuş tavuk gibi.
- Uzun söz tarihte yakışır.
- Uzun söz yorgunluk.
- Uzun yenge.
- Uzun Yorgi.
- Uzuncaova panayırı kadar uzadı.
- Uzunçarşı başında bir yalan söyler, alt başında kendisi inanır. (Merdivenin alt başında).
- Uzunun gönlü olunca kısaya eğilir.

Ü

- Üç göç bir yangın. (Endâze).
- Üç nal ile bir ata kaldı işimiz.
- Üçü bir saçayak.
- Üflemeyince kahve içilmez. (Çorba).
- Ülfet hasıl olunca külfet kalkar.
- Ürkütme tavşanı arslan edersin. (Vurma korkağa).
- Ürümesini bilmeyen köpek koyuna (sürüye) kurt getirir.
- Ürüyen köpek ısırmaz.
- Üsküdar dolmuşu gibi bir biri üstüne.
- Üsküdar'da eski dar yenilmez
- Üsküdar'ın Çamlıca'sı, Boğaziçi'nin Kanlıca'sı.
- Üsküdarlılar gelen misafirin ibtida eline bakar.
- Üstat duası almayan berhudar olmaz.
- Üstat görmeyen şakirt her tarafa yorgalar.
- Üstat kim doğar?
- Üstat yanında perende atılmaz.
- Üstü başı dökülüyor züğürtlükten.
- Üstü başı zaîm çadırına dönmüş.
- Üstü biberlisini alıverecek.
- Üstümüze sağlık, düşmanlara körlük.
- Üstüne at sürüyor.
- Üstüne mal etmez.
- Üstüne toz kondurmaz.
- Üşenenin oğlu kızı olmamış.
- Üzdük üzdük kuyruğuna geldik.
- Üzengi parlatır.
- Üzerine lâzım olmayan şeye karışmamalıdır.
- Üzerlik gibi nazara birebir.
- Üzerliksin havasın, her derde devasın. (Her evde sen varsın kaza bile savarsın).
- Üzüm çöpsüz olmaz.
- Üzüm üzüme baka baka kararır.
- Üzüm vakti köpek olmaz.
- Üzümün çöpü var, armudun sapı. (Armut).
- Üzümünü satmış, küfesini devirmiş.
- Üzümünü ye de bağını sorma. (Meyvesini ye de ağacını arama).

V

- Vahdet Cenab-ı Hakk'a mahsustur.

- Vahdet rahat.
- Van kedisine dönmüş ciğer yemekten.
- Vakıf tarla kimseye mal olmaz.
- Vakit adamı.
- Vakit akşam oldu.
- Vakit insana her şeyi öğretir.
- Vakit nakit(tir).
- Vakitle her şey olur biter.
- Vakitsiz öten horozu keserler.
- Vaktin ağyarı ipe un serer.
- Vaktin ayyarı ipe un serer.
- Vaktine göre bir sıçan deliği bin altına olur.
- Vaktine göre söz söylemeli.
- Vaktini bilmek isteyen bir saat taşısın.
- Vaktini boşa geçiren sonra pişman olur.
- Vaktini gözeten çok takke kapar.
- Vaktini hoş geçirmeye bak.
- Vaktiyle görmüş geçirmiş.
- Vaktiyle ölen babacığım.
- Vapur makinesi gibi durma, hemen işle.
- Var babana selâm et.
- Var evi kerem evi, yok evi verem evi.
- Var hey kuru kalabalık.
- Var hey şemme, var hey heme; dilini tut dayak yeme.
- Var ile yok arasında bir şey.
- Var kumda oyna, tabanına çöp batmasın.
- Var kuvveti pazıya aldı.
- Var yabanın köftehoru.
- Vardan yoktan anlamaz âdeta çocuk.
- Var ise "efendim" yok ise sakın kendin.
- Vara var, yok'a yok denilir.
- Varak-ı mihr-i vefâyı kim okur kim dinler.
- Varan bir ikincisini gözet.
- Varan gelen halt etmiş.
- Varda topu gibi yatsıda patlar.
- Vardacı gibi bağırıyor.
- Vardığı Antep yediği pekmez.
- Vardığı yerden haber getirir.
- Vardığın yer karanlık ise sen de gözünü kapa.
- Varını veren utanmaz. (Utanmamış).
- Varışına gelişim, tarhana bulgur aşım.
- Vâristen mal kaçırır.
- Varlığa darlık olmaz.
- Varlığın sonu ile yokluğun önü birdir.
- Varlığınla varlık satma.
- Varlıktan sonra Allah yokluk göstermesin.
- Varsa aşın rahattır başın, yoksa aşın dehlizde kaşın.
- Varsa borcun, düşünme harcın.
- Varsa hünerin var her yerde yerin, yoksa hünerin var her yerde yerin.
- Varsa mertliğin işte meydan.
- Varsa pulun olurlar kulun, yoksa pulun kapıdır yolun. (Varsa pulun Halep'tir kulun, yoksa pulun han tumandır yolun).
- Vay vay der kalkar, görenler korkar; adamdan azma, dişleri kazma ve ba'de oturalar.
- Vazgeçtim harçlığından, cebimi pislememe bari.
- Ve kıs aleyhilbevâki.
- Ve mine'l-garâib.
- Vehbî idi şu dünyanın dayağı,Vehbî gitti yine dünya basbayağı.
- Veli yatar hanede.
- Velisi delisi hep bir yerde.
- Ver Allah yoluna, git Allah yoluna.
- Ver Allah'ım ver, bir kızgın güneş.
- Ver elindekini ellere,vur başını yerlere.
- Ver elini dersen vermez, al elimi demeli.
- Verdik kırkı gitti korku.
- Veren el, alandan üstündür.
- Veren el dert görmez.
- Veren eli kimse kesmez.

- Veresi(ye) şarap içen iki kere sarhoş olur.
- Vergi Allah vergisidir.
- Verin Şaban'a gitmez yabana.
- Vermeyince Mabut, ne yapsın Mahmut.
- Viran değirmenin unu ne, harcı ne; mürüvvetsiz kibarın fukaradan farkı ne.
- Vur abalıya canı çıksın. (Tozdukça tozar).
- Vur dedilerse öldür demediler ya.
- Vur demezden öldürür.
- Vurdumduymaz üstüne alınmaz.
- Vurma korkağa (mühannese) cesur edersin.
- Vurmazdan bağırır.
- Vursa boca gider.
- Vursa boca gidiyoruz bakalım.
- Vururşan acıt; yedirirsen doyur.
- Vücudundan ademi evlâdır.
- Vücut kocar, ama gönül kocamaz. (İnsan farır, gönül farımaz).

Y

- Ya ala bıçak ya düşman kaçak.
- Ya aldığını vermeli, ya almamalı.
- Ya alırım ya ölürüm.
- Ya alt ya üst.
- Ya deve gütmeli, ya bu diyardan gitmeli.(Ya sabır yazar, ya şehirden sefer).
- Ya deve, ya deveci, ya üstündeki hacı.
- Ya devlet başa, ya kuzgun leşe.
- Ya düdüğü çalmalı, ya mandırada kalmalı. (Ya dediğini yapmalı, ya kapısından gitmeli).
- Ya gazeldir, ya kaside armağanı şairin.
- Ya evlât bir, ya ocak kör.
- Ya hacı Veli, ya Veli hacı.
- Ya Halep ya Şam derken Eğriboz çıktı.
- Ya hancı ya külhancı.
- Ya herru ya merru.
- Ya huyundan, ya suyundan.
- Ya pek dur ya tek, demişler.
- Ya sabır, ya zâr, ya şehirden sefer.
- Ya taht ya baht.
- Ya yârdan geçmeli, ya serden.
- Ya yoldadır gelecek, ya karısı var ölecek.
- Yaban domuzu gibi homurdar.
- Yaban kedisi gibi insandan kaçar.
- Yabana söylemiş.
- Yabancı bakışından bellidir.
- Yabancı köpek yedi mahalleden kovulur.
- Yabasız harman savrulmaz.
- Yâdestli değil ki almaya korksun.
- Yâdigârım olsun gördükçe yâr beni ansın.
- Yafa kavunu gibi kafa.
- Yağ mür olunca pilâv acı olur.
- Yağ ye hacı oğlu.
- Yağ yiyen kelp tüyünden belli.
- Yağar ama yolcu havasıdır. (Yolcu yolundan kalmaz).
- Yağar yağar yine açar.
- Yağına göre tavası, kuyusuna göre kovası.
- Yağından yenmez oldu.
- Yağıza binme sat. (Alma).
- Yağla tamburam yağla, gör kebaptan kâhya öldü.
- Yağlı imiş köpek kaptı.
- Yağlı kazan yağlı kepçe.
- Yağlı müşteri yakaladı.
- Yağlı piyade ile Yalova sefası.
- Yağma hacının böreği yağından yenmez.
- Yağma yok kazan da ye.
- Yağmadır Arap'ın simidin(i) alan alsın.
- Yağmazsa gürler.
- Yağmur diner, su durulur.
- Yağmur gibi gözlerinin yaşı dinmiyor.
- Yağmur gibi kurşun yağıyor.
- Yağmur olsa kendi tarlasına yağar.

- Yağmur olsa kimsenin tarlasına düşmez. (El oğlu).
- Yağmur tanesi gibi gözlerinden yaş akıyor.
- Yağmur yağar taş üstüne, her ne dersen baş üstüne.
- Yağmur yağarken küpleri doldurmalı.
- Yağmur yağarsa gelinin gözü yaşlıdır.
- Yağmur yağarsa saçak altından gidilir.
- Yağmur yağıp durmaz, çocuk doğup durmaz.
- Yağmur yağıyor seller akıyor, Arap kızı damdan bakıyor.
- Yağmur yağsa kış değil mi, kişi hâlini bilse hoş değil mi?
- Yağmur yağsın da varsın kerpiççi ağlasın.
- Yağmurdan ıslanan köpeğe dönmüş.
- Yağmurdan kaçarken doluya tutuldu.
- Yahni Kapan sokağında Etyemez şeyhi.
- Yahşi yiğit yüzünden (yârânından) bellidir.
- Yahya burada hâtır-ı yârâna bakılmaz.
- Yaka paça götürdüler.
- Yaka silktirir ezası.
- Yaka yıka bitiremedi.
- Yakadan atanı atarlar.
- Yakamazsam cizlatırım.
- Yakanı (arkanı) kürke, kapını Türk'e alıştırma.
- Yakar yapar.
- Yakası açılmadık lâkırdı bilir.
- Yakasını toplamalı.
- Yakayı ele verdi.
- Yakışmış kart eşeğe kuşağı. (Yaraşır).
- Yakışmış kel başa şimşir tarak.
- Yaktığı çırayı cömert söndürmez.
- Yalan dağarcığı.
- Yalan dünyaya inanılmaz.
- Yalan ile iman bir yerde durmaz.
- Yalan kalde makduh, kalemde makbul olur.
- Yalan söyleyen unutkan olmamalı.
- Yalan yalan bu yalan, fili yuttu bir yılan.
- Yalancı dolmayı gerçekten yedi.
- Yalancı dünyada rahat olmaz.
- Yalancı kim? İşittiğini söyleyen.
- Yalancı pehlivan gibi dolaşır.
- Yalancılıkta Yesarîzade'ye rahmet okutuyor.
- Yalancının evi yanmış kimse inanmamış.
- Yalancının gemisi yürümez.
- Yalancının şahadeti tutulmaz.
- Yalancının yalanı tükenmez.
- Yalancının yemini çok olur.
- Yalancıya kuvve-i hâfıza şarttır.
- Yalanı dinlemek söylemekten güçtür.
- Yalanı söylemeli, ama kubbesiz bırakmalı.
- Yalanı söyler sonra kendi de inanır.
- Yalanın üstü biberlisi.
- Yalımı alçak.
- Yalnız elin şapırtısı olmaz.
- Yalnız kalanı kurt yer. (Sürüden ayrılanı).
- Yalnız kalma yalnız yat.
- Yalnız öküz boyunduruğa koşulmaz.
- Yalnız taş duvar olmaz.
- Yalnızların refiki şeytan olur.
- Yalnızlık Cenab-ı Hakk'a mahsustur.
- Yalnızlık insana her şeyi yaptırır.
- Yamyam gibi çiğ et yiyor.
- Yamyam gibi dişleri keskin. (Niyam niyam).
- Yan çizdi.
- Yan gel sefana bak.
- Yan kabağı gibi yanıma takılma
- Yan yattı çamura battı.
- Yanan ile yenene bir şey dayanmaz.
- Yandan gelen denizden korkulur.

- Yangaboz bir herif.
- Yangın var Boğaziçi'nde.
- Yangına kor almaya gider.
- Yangına kürekle (meşale ile) gider.
- Yangıncı gibi bar bar bağırma.
- Yangını yok zelzelesi yok.
- Yangından mal mı kaçırıyor.
- Yanı başından ayırmaz, dizi dibinden kaldırmaz.
- Yanında onun sandal olamaz.
- Yanlış hesap Bağdat'tan döner.
- Yanmış harmanın öşrü olmaz.
- Yanmış ocacık, dolu bucacık, hacı kocacık.
- Yansın bal mumlar yansın, bakkal gelsin bulursa alsın.
- Yanşağın anasını (belini sağır büker).
- Yanşağın hakkından sükûtî gelir.
- Yapı taşı yapıdan kalmaz.(Köşe).
- Yapıda kapı aranmaz.
- Yapıştığı toprak altın olur.
- Yapıya sıva girmedikçe yarı olmaz.
- Yapıyı yapanda değil, hüner yaptırandadır.
- Yapmak güçtür, yıkmak kolay.
- Yâr alırsa canımı , bahşetmiş olur kanımı.
- Yâr anar düşman kaynar.
- Yâr ansın beni de bir yeşil yaprakla olsun.
- Yâr elinde yara sarmazdan onulur.(Yâr elinden zehir olsa içilir).
- Yâr elinden bellidir.
- Yâr kaşı sarık, kaynanasına lâyık.
- Yâr seni ansın da bir çürük elmayla olsun.
- Yar yıkıldığı gün tozar.
- Yar yıkıldığı gün (yaz bakıldığı gün) tozar.
- Yar yıkıntısına uğramış.
- Yara üstüne yara açar.
- Yarasız yere kurt üşürür.
- Yaramaz demirden yahşi kılıç olmaz.
- Yaramaz parasız olmaz. (Durmaz).
- Yaramaza kendi belâsı yeter.
- Yaramazla yâr olma, iyilerden ibret al.
- Yarasa gibi insanın etrafında dolaşır. (İnsana yapışır).
- Yaraşır kart eşeğe kuşağı, alnına billur otağı.
- Yaraşmış kel başa fesleğen.
- Yaratan kısmetini de yaratır.
- Yaratana kurban olayım.
- Yaraya tuz eker.
- Yârdan geçmez serden geçer. (Yârsız kalmış cihanda ayıpsız yâr isteyen).
- Yardımcısı yâr olanın sapanına dünya dar olur.
- Yardımsız dünya dönmez.
- Yarga pilici gibi yağ içinde.
- Yarı yarıya kardeş payı.
- Yarım dirhem bir çekirdek.
- Yarım elma gönül alma. (Yarım elmanın yarısı).
- Yarım hekim candan eder, yarım fakîh dinden.
- Yarım yamalak.
- Yarın gelme öbür gün uğrama.
- Yarın ile öbür gün bitmez.
- Yarın kıyamette hakkım olsun.
- Yarının gelişi bu günden bellidir.
- Yarının sahibi var.
- Yarınki kazdan bugünkü yumurta yeğdir. (Yarından tezi bugündür).
- Yâri neyleyim ba'de harabü'l- Basra.
- Yârin nimet(i) düşman gibi ye.
- Yasak dediğin üç gün sürer.
- Yasemin yücede biter, kokusu âleme yeter.
- Yastığı uzaktan görse gözlerini kapamaya başlar.
- Yastık insanın başını çeker.

- Yastıktan başını kaldıramaz.
- Yaş ağaç tez eğilir.
- Yaş deridir çektikçe uzar. (Ne tarafa çeksen uzar).
- Yaş kocar, ama gönül kocamaz.
- Yaş yemiş can çeker.
- Yaş yaşa, gör temaşa.
- Yaşadığı kârdır.
- Yaşadıkça yaşamış Rim Papa'ya dönmüş.
- Yaşamış eşekte yıllanmış akıl olur.
- Yaşı at pazarında sorarlar.
- Yaşı benzemesin.
- Yaşı ne başı ne daha.
- Yaşı yaşına, başı başına denktir.
- Yaşın yanında kuru da yanar.
- Yaşmakları çevirdiler. (Pabuçlarını).
- Yatak ile yorganı görmüş de içinde ölü var zannetmiş.
- Yatan arslandan gezen tilki yeğdir.
- Yatan ölmez yiten ölür.
- Yatan yılanın kuyruğuna bastı.
- Yatsıdan sonra nâra, hoş geldin Bayram Ağa.
- Yatsının faziletini güveyiden sormalı.
- Yavaş atın tepmesi sert olur.
- Yavru kuşun ağzı büyük olur.
- Yavuz köpek (çoban) ne yer, ne yedirir.
- Yavuz at sahibini yabanda bırakmaz.
- Yavuz at meydanda belli olur.
- Yavuz köpek sahibini ısırır.
- Yayanlık atlılıktan iyidir, derlerse inanma.
- Yayı pek çekme kırılır.
- Yaz cennetin, kış cehennemin nişanesidir.
- Yaz diye yola çıkarsan kışı gözüne al.
- Yaz efendi yaz, bal üstüne bal.
- Yaz ile kış ayrılır.
- Yaz yağmuru geçer, zarar etmez.
- Yaz yapıyı, kış kapıyı.
- Yaza boza bir şeye benzer.
- Yazdığını kendi de okuyamaz.
- Yazıcı dilinden, yazmacı elinden bellidir.
- Yazıcı kendine kem yazmaz.
- Yazık sana ekilen tuza.
- Yazılan bozulmaz.
- Yazın araması, kışın taraması olmasa herkes besler tombayı.
- Yazın azıksız, kışın çamurluksuz yola çıkılmaz.
- Yazın serçeye kim olsa yem verir.
- Yazın yağmurluğu al, kışın istersen al.
- Yecüç Mecüç gibi etrafımızı aldı.
- Yede yede götürüyorlar.
- Yedeği olan şey çabuk zayi olmaz.
- Yedeğin kıymeti bittiğinde belli olur.
- Yedi adım yolun, bir içim suyun hakkı var.
- Yedi denizin attığı.
- Yedi günde dünya yapıldı.
- Yedi, içti, hoş geçti. (Ye, iç, hoş geç).
- Yedi kat yerin dibine geçmiş. (Kırk ibrişim boyu).
- Yedi kral bir yere gelse yine mümkün değil.
- Yedi mahalle köpeği.
- Yedi mahalleden kovulmuş. (Sürülmüş).
- Yediği ete bak, giydiği kürke bak.
- Yedisinde ne ise yetmişinde de odur.
- Yeğdir ot otlamak aç kalıp helva gözetmekten.
- Yeğdir taş taşımak namerde muhtaç olmaktan.
- Yeğin (yiğin)in malı tatlı olurmuş.
- Yekeyi elden kaçırma, yelken paralandığını kaydetme.
- Yel değirmeni anladık, ama suyu nereden?
- Yel deveyi, su kayayı Karaoğlan da kepeneği aldı.
- Yel gibi gelen, çay gibi gider.

- Yel kayadan ne alır.
- Yel üfürdü su götürdü.
- Yel yeperek yelken kürek.
- Yeldir elek yeldir saç. (Tıngır elek tıngır saç; elim hamur karnım aç).
- Yeler onmaz, karnı doymaz.
- Yelesi, kuyruğu dövülmüş tilki gibi.
- Yelkenleri suya indi.
- Yelkenleri suya indirdi.
- Yemeğe tuz, kelâma şeker koymalı.
- Yemeğini komşudan bekleyen çok vakit aç kalır.
- Yemek yaşamak içindir; yaşamak yemek için değil.
- Yemek yemekle boğaz aşınmaz.
- Yemeksiz yatmak, borçla kalkmaktan yeğdir.
- Yemin etsem başım ağrımaz.
- Yemin Hakk'ın keskin kılıcıdır.
- Yemin tiryakisi.
- Yemiş kemâle erince kendi kendine düşer.
- Yemiş vermeyen ağacı keserler.
- Yemişi olmayan ağaca taş atmazlar. (Atarlar taşı elbette dıraht-ı meyvedâr üzere).
- Yemişin alçağı kiraz, hayvanın kaz, insanın Laz.
- Yengece demişler ki: "Niçin yan yürürsün?" "Her yiğidin bir gidişi" (demiş).
- Yengeç gibi yankırı gider.
- Yeni dosttan vefa gelmez. (Eski dost).
- Yeni gelin gibi kızarıyor.
- Yenini pîşine uydur.
- Yenir yutulur şey değil.
- Yer altında olmasın da dağ ardında olsun.
- Yer demir gök bakır.
- Yer her şeyi yer.
- Yer örtsün ayıbını.
- Yer Tanrı'sı kesildi başımıza.
- Yer yarılıp yere geçti.
- Yerdeki yüze kimse basmaz.
- Yere bakan yukarı çıkmaz.
- Yere bakan yürek yakan.
- Yeri göğü şaşırdı. (Titretti, tırmaladı).
- Yerin kadar bostan ek, bittiği kadar ye.
- Yerin kulağı var her sözü işitir.
- Yerin üstü de bir altı da.
- Yerin üstü var ise altı da var.
- Yerinde yeller eser.
- Yerine göre hilm zelillik olur.
- Yerine göre küçük büyüğü terbiye eder. (Yerine göre hiddet hilmden yeğ).
- Yerine göre söz söylemeli.
- Yerini bilmeyen yılda bir kat ziyade esvap eskitir.
- Yerini yadırgar.
- Yersen kabacık, yemezsen kapı açık.
- Yeryüzünde emsali yok bir güzel.
- Yetim malı ateşten gömlektir.
- Yetişmez mi sana elin nümûnesi.
- Yetiştirene şükürler olsun.
- Yetmiş iki dereden su getirir.
- Yıkıl dünya, bas beni gözüm görmesin seni.
- Yıkılan ağaca balta vuran çok olur.
- Yıkılan yıkılanı sever.
- Yıkılanı tutmak er kişi kârıdır.
- Yıkıldı gitti dünyadan dayansın ehl-i kubûr.
- Yıkılmış değirmenin çarkı ne, bendi ne; hayırsız ahbabın yabancıdan farkı ne.
- Yıkılsın gitsin, gözüm görmesin.
- Yıkmaktan yapmaya vakit yok.
- Yıksın, kırsın, döksün de yine canım, yine kuzum.
- Yıl harmansız olmaz.
- Yıl uğursuzunmuş.
- Yılan doğrulmayınca deliğine giremez.
- Yılan gibi akar akrep gibi sokar.

- Yılan iken toprağı gıda (eder).
- Yılan masalı kırka can sürer.
- Yılan sokan uyumuş aç uyumamış.
- Yılana ağu verir.
- Yılanı ben tutmalıyım ki gözüne sen bakasın.
- Yıldızda geziyor sedası.
- Yıldızı alçak çabuk nazar değer.
- Yıldızı parlak. (Yıldızı düşkün).
- Yıldızımız barışmadı.
- Yırtıcı canavarın canı cızlaya cızlaya çıkar.
- Yırtıcı kuşun ömrü az olur.
- Yiğidi yiğide ver, rızkını Mevlâ verir.
- Yiğidin karası, atın dorusu.
- Yiğidin malı meydanda.
- Yiğidin sözü demirin kertiği.
- Yiğit arkasından vurulmaz.
- Yiğit başından devlet ırak değil.
- Yiğit ekmeğiyle yiğit beslenir.
- Yiğit gölgesi söğüt gölgesi.
- Yiğit gözünü budaktan sakınmaz.
- Yiğit lâkabıyla (öyle) anılır.
- Yiğit meydanda belli olur.
- Yiğit yarasına yiğit katlanır.
- Yiğit yiğide at bağışlar.
- Yiğit yüzüne tükürtmez, lâşesine tükürtür.
- Yiğitten korkma korkaktan kork.
- Yine aşığı alıç oturdu.
- Yine cevahir yumurtladı Behlül.
- Yine hem cinsi çeker birbirinin gayretini.
- Yine Tahiyyat'a oturdu.
- Yirmi dört saatin sahibi var.
- Yiyeceğini düşünme, yedireceğini düşün.
- Yiyeceğini yedirdim, bıyıkçağızını bitirdim.
- Yiyen bilmez, doğrayan bilir.
- Yok deme yok olur.
- Yokladık çakmak taşı çıktı.
- Yokluk taştan katıdır.
- Yokluk varlıkta, güçlük yoklukta.
- Yoklukta güğüm dahi yemiştir.
- Yoksul arkalılar güruhu.
- Yoktan çıkmaz pekten çıkar.
- Yoktan ne çıkar.
- Yoktan vermek Allah'a mahsus.
- Yol karaya düştü.
- Yol yordam bil.
- Yol yürümekle tükenir, borç ödemekle.
- Yolcu yolunda gerek, az olsun öz olsun.
- Yolcu yolundan kalmaz.
- Yolda doğru gidene kimse ilişmez.
- Yolda kalana bakılmaz.
- Yoldan çıkmış baştan çıkmış.
- Yoldan kal, yoldaştan kalma.
- Yolu azana köpek sesi bülbülden tatlı gelir.
- Yolu iyi bilen yorulmaz.
- Yolu yivli ile.
- Yolu yol ile ormanı balta ile (keserler).
- Yoluyla giden yorulmaz.
- Yongaya karıştı gitti.
- Yordamsız elin kazası çok olur.
- Yorganına göre ayağını uzat.
- Yorgun gidecek zavallı.
- Yorgunluğu ahirette alacak.
- Yuf borusunu çalar.
- Yufkayı açan da bir, kapıdan bakan da.
- Yularsız ata binilmez.
- Yumurta gibi daha genç.
- Yumurtada kıl bitmez.
- Yumurtadan çıkan yine yumurta çıkarır.
- Yumurtadan çıkmazdan kabuğunu beğenmez olmuş.
- Yumurtaya kulp takar.
- Yunmuş küpten yağ çıkarır.
- Yuvayı dişi kuş yapar.
- Yurt yurttan hayırlıdır.

- Yutkunursa dünyayı yutar.
- Yuvarlanan taş yosun tutmaz.
- Yüce dağların ayısı.
- Yük baçtan ağlamaz.
- Yüklü eşek anırmaz.
- Yükün ağırı abdest ibriği.
- Yükünü ağara yığıyor.
- Yükünü tut bacını al. (Sonra iste).
- Yükünü tuttu.
- Yüreği bir karış yağ bağlar.
- Yüreği taş gibi.
- Yüreğinden kan gidiyor.
- Yüreğine su serpildi.
- Yürek değil ya Selânik.
- Yürek üzüntüsü.
- Yürü beyim köprü açıldı.
- Yürük at kendi yemini arttırır.
- Yürük ata paha olmaz.
- Yürük atın tersi seyrek düşer.
- Yüz buldu astar da ister.
- Yüz verdi deliye, geldi çıktı halıya.
- Yüz verdikçe yüz daha ister.
- Yüz verme arsız olur.
- Yüz yastığı yumuşak gerek.
- Yüz yüzden utanır.
- Yüz yüze bakmaya yer bırak.
- Yüz yüze gelmeyecek mi?
- Yüze yüze kuyruğuna geldik.
- Yüzecek yer arıyor.
- Yüzleme yüze çıkar.
- Yüzmek bilmezsen dibe.
- Yüzmek bilmezsin deniz kenarında işin ne.
- Yüzmek, yoğurt ezmek, yazı yazmak unutulmaz marifettir.
- Yüzü astarından ucuz. (Astarı).
- Yüzü başka içi başka.
- Yüzü güzel olanın huyu güzel olur.
- Yüzü hele görüldü.
- Yüzü kasap süngeriyle silinmiş.
- Yüzü paçacı süngeriyle silinmiş.
- Yüzü pek.
- Yüzü yerde hâk ile yeksan, ser kavgada, dil ise perişan.
- Yüzünde iman eseri yok.
- Yüzünde maymun mu oynuyor.
- Yüzünden burnu büyüdü.
- Yüzünden hayır gelmez.
- Yüzüne beraber demek olmasın.
- Yüzüne gül, anasını ağlat.
- Yüzüne kalbur tutar utanırsa.
- Yüzünü şeytanlar görsün.
- Yüzünü yerlere sürdü.
- Yüzünün derisi kalın, utanmaz.

Z

- Zaaf-ı kalp, zaaf-ı imandandır.
- Zabit çehreli.
- Zabit gülerken bir de ısırır.
- Zabit yüzü soğuk olur.
- Zabitten korkmayan Mevlâ'dan korkmaz.
- Zâde fi't -tanbur nağmetun uhra.
- Zağar gibi kulağı düşkün.
- Zağferan gibi sapsarı kesilmiş.
- Zahide bir lokma, bir hırka.
- Zahir batının aynası.
- Zahir evliyası.
- Zahirenin ambarı sapanın ucundadır.
- Zahiri batınına uymaz.
- Zâhir-i hâle hükmolunur.
- Zahme yedikçe dahmeler artar.
- Zahmet, aslâ silâhla rahmet olmaz.
- Zahmet çeken rahat olur.
- Zahmetin noktası kalkar rahmet olur.
- Zahmetsiz, bal yenmez. (Zahmetsiz bir şey olmaz).

- Zalim kadıdan munsif subaşı yeğdir. (Subaşı).
- Zalimden korkmayan, Allah'tan da korkmaz.
- Zalimin şem'ı sabaha dayanmaz.
- Zâloğlu Rüstem kesildi başımıza.
- Zaman sana uymazsa, sen zamana uy.
- Zaman satar samanı.
- Zaman zamana uymaz.
- Zamane çocuğu.
- Zamanede bin hüner bir aferine.
- Zamanla, samanla mışmışlar erişir.
- Zambak sığmaz bu işe.
- Zan, hatıranın en ziyade yalanıdır.
- Zan medâr-ı hüküm olamaz.
- Zannetmediğin delikten yılan çıkar. (Zannetmediğin kovuktan tilki çıkar).
- Zannımız gibi çıkmadı.
- Zarar faydanın kardeşidir.
- Zarar, kâr insan içindir.
- Zarar, ziyan bizim için.
- Zarara gülücü olma.
- Zarardan korkan kâr edemez.
- Zarafet köteği sevgi değil.
- Zarar-ı âm, nef'î-i hâstır.
- Zarar-ı âmdan, zarar-ı has ihtiyar olunur.
- Zararı faydasından çoktur.
- Zararsız yılan kırk yıl yaşasın.
- Zarifane ima diye gözünü çıkarır.
- Zarifin belinde arifin elinde. (Arifin).
- Zaruret ateşten bir gömlektir. (Züğürt).
- Zaruret cehennem ateşidir.
- Zaruret insana her şeyi yaptırır.
- Zarurette teyemmüm caiz. (Su bulunmayan yerde).
- Zatı memduh olanın sıfata ihtiyacı yoktur, demişler.
- Zaviyede çorba tekkede pilâv.
- Zayıflamış tazıya dönmüş.
- Zayi olan koyunun kuyruğu büyük olur.
- Zayi olmaz iyilik.
- Zayi olmaz mîri malıdır.
- Zebandırazlık etme, yerin kulağı var.
- Zebanî kılıklı bir hain.
- Zebunküşlük kadar denaet olmaz.
- Zehi tasavvur-ı bâtıl, zehi hayâl-i muhal.
- Zehir zıkkım olsun.
- Zekâvet keramete kıç attırır.
- Zelil olur tamahkâr adam.
- Zem leîme, medih kerime yakışır.
- Zembil içindekini sen bil.
- Zemheri soğuğu kadar soğuk söylüyor.
- Zemheride küpe girecek.
- Zemîm adamın zemmi, medih yerine geçer.
- Zemîn ü zaman ile anlatmalı.
- Zemburcu devesi köse hiç kulak asmaz.
- Zembûr-i belâ gibi başıma üştü.
- Zenci yüzü yıkamakla ağarmaz.
- Zengin arabasını dağdan aşırır; züğürt ovada yolun şaşırır.
- Zengin kesesini döver, züğürt dizini.
- Zengin olan her gün buzlu hoşaf içer. (Zengin olan her gün bal yer).
- Zengin olan kâhû yer, durur durur dahi yer.
- Zengin olayım diyen, zenginlik isteyen pilâvın üstüne su içer. (Kanaat).
- Zengin olsa hoppa, fakir olsa deli.
- Zengin olursa mezarına taş dikilir; züğürde çalı nişan ederler.
- Zengin züğürdün halinden ne bilir.
- Zengin dokun geç, züğürtten sakın geç.
- Zengine mal veren denize mal taşır.
- Zengine şeker ile helva basarlar; züğürtte değil bal, pekmez bile bulunmaz.

- Zenginin gönlü oluncaya kadar fakirin canı çıkar.
- Zenginin horozu da yumurtlar.
- Zenginin malı züğürdün çenesini yorar.
- Zenginin malı, züğürdün evlâdı.
- Zenginin malı ile züğürt eğlenir.
- Zenginlikten züğürtlük iyidir, derlerse inanma. (Hastalık sağlıktan/Bekârlık evlilikten).
- Zerdaliden düdük olmaz; zurnadan al haberi.
- Zer dosta sor zerde pilâvın sefasını.
- Zerre kadar iman dünya kadar günaha yeter.
- Zevk harcı olduk âleme.
- Zevki dört üstüne murat üstüne.
- Zevki humarına değmez.
- Zeyd için Amr'a hitap (itap) olmaz.
- Zeyrek'ten başka yokuş, serçeden başka kuş bilmez.
- Zeytini yutturmazdan tulumu yanaştırma.
- Zılgıt yemekten gözü korkmaz.
- Zır deli kızıl kerrake.
- Zırtapozluk para etmez. (Zer).
- Zırva tevil götürmez.
- Zırvayı yerden alan öküz kendi koşulur.
- Zırvayı yerden aldı. (Terbiye olur).
- Zibidi müsrif halinden anlamaz.
- Ziftin pekini ye.
- Zihnine bal kabağı.
- Zihnine turp sıkayım.
- Zikir ve fikiri hep para.
- Zil zurna gök kandil.
- Zillet erbabı olur bâb-ı ilâhîde aziz.
- Zimâm-ı ihtiyarı elden bırakma.
- Zimmî gibi ümmî.
- Zincir kıran, dağ deviren.
- Zincirden kurtulmuş bir deli.
- Zincirini biraz çekmeli.
- Ziyankârın ortağı zeytin yağı gibi suyun üstüne çıkar.
- Zokayı yuttu.
- Zor kapıdan gelirse Şeriat bacadan çıkar.
- Zor, oyunu bozar. (Katı zor oyun bozar).
- Zora beylerin borcu var.
- Zora dağlar dayanmaz.
- Zorba ile şaka olmaz.
- Zorla güzellik olmaz.
- Zorla köpek çuvala girmez.
- Zorla sevgi olmaz.
- Zuafâ-yı nâstan iyiliği diriğ etme.
- Zuhurata tabi ol.
- Zulmet içinde nur doğar.
- Zulmü kendisinedir.
- Zulüm ile cihan yıkılır; kazma kürekle yıkılmaz.
- Zulüm ve ta'addî, binâ-yı devletin iki baltasıdır.
- Zulümden korkmayan Allah'tan da korkmaz.
- Zulümle yapılan çabuk yıkılır.
- Zurna çalanın karşısında limon yemeğe benzer. (Zurnadan).
- Zurnada (boruda) peşrev olmaz.
- Zurnayı biz çaldık; parsayı el topladı.
- Zübabı kebap, serabı şarap eder hülya.
- Züğürdün gönlü yufka olur.
- Züğürt olup düşünmekten ise uyuz olup kaşınmak, züğürt tesellisine benzer.
- Züğürtlüğün adını zariflik koyarlar.
- Zühd ü takva pak dâmen içindir.
- Zülâmın halini züğürt bilir.
- Zülâmın selâmını bile almazlar.
- Zülf-i yâre dokunacak lâkırdı söyler. (Zülf-i yâre dokunur).
- Zünbü zenbile at, amanı al ele.
- Zünbün ne kadar çoksa umudun ondan artık olsun.

KAYNAKLAR

Ahmed Bâdî, *Armağan,* Prapared and Edited by Süreyya Ali Beyzadeoğlu, Müberra Gürgendereli, Fatih Günay, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University, 2004.

Ahmet Midhat, *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye Hikemiyyâtının Ahkâmını Tasvîr*, İstanbul 1288.

Ahmet Vefik Paşa, *Atalar Sözü- Türkî Durûb-ı Emsâl,* Matbaa-i Âmire, İstanbul 1288/ 1871, 168 s.

_____ *Müntehabât-ı Durûb-ı Emsal- Atalar Sözü,* (Bursa), 1882, 303 s.

_____ *Lehçe-i Osmanî,* Hazırlayan: Recep Toparlı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Akay, Hasan, *Servet-i Fünûn Estetiği*, Kitabevi Yayınları, İstanbul1998.

Aksoy, Ömer, *Atasözleri Sözlüğü 1,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1978.

Akün, Ömer Faruk, "Ahmet Vefik Paşa" maddesi,*TDV İslâm Ansiklopedisi,* c.2, İstanbul 2989.

Alangu, Tahir, Cumhuriyetten *Sonra Hikâye ve Roman,* c. 2, İstanbul 1965.

Banarlı, Nihat Sami, *Edebî Bilgiler*, İstanbul 1944.

Birtek, Ferit, *En Eski Türk Savları*, Ankara 1944.

Caferoğlu, Ahmet, "Orhon Abidelerinde Atasözleri", *Halk Bilgisi Haberleri*, Yıl:1, Sayı:3, 1 Kânunusani 1930.

Cahit, Adnan, "Durûb-ı Emsâl Mecmuaları Külliyâtı", *Atsız Mecmuası*, c.1, Nr. 12, İstanbul 1932.

Çam, Nusret, *İslâmda Sanat, Sanatta İslâm*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999. Çelik Abdullah, *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Çetişli, İsmail, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yayınları, 2001.

Dilçin, Dehri, *Edebiyatımızda Atasözleri*, T.D.K. Yayınları, İstanbul 1945.

Ebüzziya, Ziyad, *Şinasi*, Hazırlayan: Hüseyin Çelik, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Enginün, İnci, *Abdülhak Hamid'in Hatıraları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994.

Ercilasun, *Bilgi, Servet-i Fünun'da Edebî Tenkit*, MEB Yayınları, İstanbul 1994.

_____ *İkinci Meşrutiyet Döneminde Tenkit*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1995.

Gerçek, Selim Nüzhet, *Atalar Sözü*, Kanaat Yayınları, İstanbul 1961.

Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.

İpek, Ali, "Tanzimat'ta Gazete ve Dergi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, Sayı:1, Yüzüncü Yıl Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Van 1990.

İzbudak, Velet, *Atalar Sözü*, Devlet Basımevi, İstanbul 1936.

Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar* 3, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985.

Karakoç, Sezai, *Edebiyat Yazıları 1*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1982.

Köprülü, Fuad, *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.

Kurnaz, Selim, *Konularına Göre Seçme Atasözleri*, Emek Yayınları, İstanbul 1962.

Kurt, İhsan, *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Levend, Agâh Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1986.

Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri 3*, Meral Yayınları, İstanbul 1975.

Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* Cem Yayınları, İstanbul 1994.

Muallim Nâcî, *Lûgat-i Nâcî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1978.

Özön, Mustafa Nihat, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul 1941.

_____ *Türk Atasözleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1952.

Redhouse, S. James, *Redhouse, Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük*, İstanbul 1968.

Parlatır, İsmail-Çetin, Nurullah, Şinasi *Bütün Eserleri*, Ekin Yayınları, Ankara 2005.

Peremeci, Osman Nuri, *Atalar Sözleri*, İstanbul 1943.

Şemseddin Sami, *Kâm'us-ı Türkî (Temel Türkçe Sözlük)*, Hazırlayan: Hey'et, İstanbul 1991.

Şinasi-Ebüzziya, *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*, Temsîl-i Sâlis, Matbaa-i Ebüzziya, Konstantiniye 1302/1884.

Şinasi, *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*, Hazırlayan: Süreyya Beyzadeoğlu, MEB Yayınları, İstanbul 2003.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi Yayınları, İstanbul 1976.

Tanzimat 1, Mf. V. Yayınları, İstanbul 1940.

Tekezade M. Sait, *Durûb-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü*, Dersaadet, 1311/ 1895.

Tunalı, İsmail, *Estetik,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.

Tülbentçi, Feridun Fazıl, *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1963.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1999.

_____ *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1976.

Vâcit, *Durûb-ı Emsâl,* Âşir Efendi Matbaası, İstanbul 1275/1858.

Yetkin, Suut Kemal, *Estetik ve Ana Sorunları*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1979.

Yund, Kerim, *Ağaç, Orman Üzerine Atasözleri*, Ankara 1944.

Ziya Paşa, "Şiir ve İnşa", Hürriyet, Nr.11, 20 Cemaziyelevvel 1285/7Eylül 1868; *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* II, Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978, s. 45-49.

DİZİN

Ahmet Midhat Efendi, 18, 22, 30
Ahmet Vefik Paşa, 7, 8, 18, 26, 31, 32, 33, 37, 40, 41, 42, 44, 48, 49, 51, 60, 83, 84
Akay, Hasan, 44
Akün, Ömer Faruk, 26, 41
Alangu, Tahir, 52
Ankara, 13, 14, 15, 17, 19, 26, 43, 49, 58, 60, 62, 65, 69, 70, 72, 74
Armağan, 17, 24, 39, 40
Atalar Sözü, 8, 9, 18, 24, 25, 26, 30, 37, 40, 41, 42, 55, 62, 81, 83, 84
Atâyi, 39
Atsız Mecmuası, 18
Bâdî, Ahmet, 7, 18, 24, 32, 37, 39, 40, 41, 44
Banarlı, Nihat Sami, 53
Basîret, 13
Batı Edebiyatında Edebî Akımlar, 60
Bâyezid-i Rûmî, 65
Belleten, 26
Beyzadeoğlu, Süreyya, 9, 19
Birtek, Ferit, 43
Bursa, 31, 41
Caferoğlu, Ahmet, 17, 43
Cahit, Adnan, 18
Conin, 35
Çalıkuşu, 67
Çam, Nusret, 58, 65
Çelik, Abdullah 70
Çelik, Hüseyin, 38
Çetin, Nurullah, 13, 19
Çetişli, İsmail, 60
Dede Korkut, 17
Devlet, 12, 17, 18, 55
Dostoyevski, 52
Durûb-ı Emsâl, 15, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 29, 30, 31, 32, 37, 38, 40, 85, 86, 87, 88
Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye, 22
Durûb-ı Emsâl-i Türkiye yahut Atalar Sözü, 24
Edebî Bilgiler, 53
Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, 48, 56, 58, 67
Edebiyat Yazıları, 67
Edip Ahmet, 17
Elçin, Şükrü, 15, 17
Enginün, İnci, 26
Ercilasun, Bilge, 44, 74
Ergin, Muharrem, 17
Estetik ve Ana Sorunları, 47, 52
Estetik, 44, 45, 47, 48, 52, 55, 56, 58, 59, 62, 63, 64, 66, 72, 73, 74, 78
Eyüboğlu, Bedri Rahmi, 70
Felsefe Sözlüğü, 62
Fikret, Tevfik, 53
Gâlip, 33
Goethe, 52
Günay, Fatih, 24
Güntekin, Reşat Nuri, 67
Gürgendereli, Müberra, 9, 24
Hacip, Yusuf Has, 17
Halk Bilgisi Haberleri, 17
Halk Edebiyatına Giriş, 15
Hıfzî, 19
İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit, 74
İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, 26
İpek, Ali, 13
İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ, 65
İslâm Ansiklopedisi, 26, 41
İstanbul, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 24, 26, 31, 33, 38, 41, 43, 44, 47, 48, 49, 52, 53, 56, 58, 62, 63, 65, 67, 72
İzbudak, Velet, 18
İzler, Zeki Faik, 67
Kaplan, Mehmet, 12
Karakoç, Sezai, 67, 73
Kaşgarlı Mahmut, 17
Kemal, Namık, 15, 53

Kısakürek, Necip Fazıl, 53
Köprülü, Fuad, 15
Kutadgu Bilig, 17, 43
Lehçe-i Osmanî, 26, 31, 33, 49, 60
Levend, Agâh Sırrı, 14
Lutfî, 40
Lyrical Ballads, 48, 67
Manço, Barış, 67
Mecmua-i Fünûn, 13
Mir'at, 13
Moran, Berna, 48, 56, 58, 67
Mustafa Reşit Paşa, 12
Müntehâbât-ı Eş'ârım, 38
Nâcî, Muallim, 33, 60
Nef'î, 39
Orhon Yazıtları, 17
Orhun Âbideleri, 17
Osmanlı Müellifleri, 31
Özön, Mustafa Nihat, 13
Pakalın, Mehmet Zeki, 26
Paris, 38
Parlatır, İsmail, 13, 19
Platon, 55
Râgıp, 33
Redhouse, S. James, 49
Sâbit, 39, 40
Sait Faik, 52
Sırrî-i Üsküdârî, 33
Sokrates, 55
Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 13
Son Sadrazamlar, 26
Şahabettin, Cenap, 35
Şair Evlenmesi, 38
Şinasi, 7, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 85, 86
Tahir, Mehmet, 31, 41
Tanpınar, Ahmet Hamdi, 11, 12, 53
Tansel, Fevziye Abdullah, 26
Tarhan, Abdülhak Hamit, 26, 31
Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, 65
Tasvîr-i Efkâr, 13
Tekezade M. Sait, 7, 30, 31, 32, 37, 87, 88
Tekin, Talât, 17
Tercümân-ı Ahvâl, 13, 38
Tevfik, Ebüzziya, 18, 19, 29, 32, 34, 37, 38
Toparlı, Recep, 26, 49
Tunalı, İsmail, 44, 47, 56, 60, 63, 72, 74
Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 14
Türklük, 64
Uludağ, Süleyman, 65
Vacit, 7, 18, 27, 31, 32, 37, 38, 40, 41, 44
Van, 13
Wordsworth, 48
Yetkin, Suut Kemal, 47, 52, 58
Ziyad Ebüzziya, 38

Atalar Sözü

Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl

Ahmet Vefik Paşa

Doç. Dr. Recep DUYMAZ

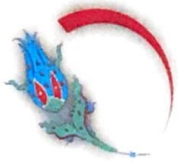

Atasözleri bir milletin yaşayan en canlı unsurudur. Bu sözler yüzyıllar boyunca halk arasında tekrarlanagelmiş ve dilimizin birer parçası olmuşlardır.

Eser, toplum hayatımızın birçok alanına dair tarihsel birikime dayalı görüşler içeren Türk atasözlerine Ahmet Vefik Paşa'nın ***Atalar Sözü*** derlemesine dayalı olarak yeni bir bakış açısı getirmektedir.

Elinizdeki kitapta Türk atasözlerinin yanında, onlara bir 'estetik yaklaşım'ı da bulacaksınız.

ISBN 975-6223-83-9
9 789756 223833

KITAPLIK

Gökkubbe